57

VISGÁLÓDÓ ÉS OKTATÓ

ÉRTEKEZÉS

A' SZŐLŐ-MIVELÉSRŐL.

A' Bor, Égettbor, közönséges és fűszeres Etzetek' készítésének mesterségével együtt.

CHAPTAL BELSŐ MINISTER, ROZIER APÁTÚR, PARMENTIER, ÉS DUSSIEUX POLGÁROK ÁLTAL.

XXI. Réztábla Rajzolatokkal.

Frantzia Nyelvből fordította, és külömb-külömbféle Jegyzésekkel, azok között a' Szőlő-czúkor, és Szőlőmag-olaj tsinálásának módjával megtoldotta

NEMES FÁBIÁN JÓSEF,

Ez előtt Veres-Berényi, most Tóth-Vásonyi Prédikátor, és a' Veszprémi Helvétziai Vallásttartó Egyházi Megyének Esperestje.

1272

ELSŐ KÖTET.

VESZPRÉMBEN,

NYOMTATTATOTT SZÁMMER KLÁRA BETŰIVEL

1813.

MARIAPÓCSI

Jaj annak a' földnek, melynek a' Gazdája nem maga tanítja, hogy kell azzal bánni, hanem a' Béresétől érti azt meg. Columella.

* * *

Boldogok vólnának a' Földmivelők ha a' magok jószágaikat, 's az azokból kivehető hasznokat jól tudnák, és esmérnék. Virgilius.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

A NÉPKÖNYVTÁRI KÖZPONTTÓL NEM ADHATÓ ELI D.

1275

NAGY MÉLTÓSÁGÚ GRÓF

GALANTHAI

ESZTERHÁZI

NEP. JÁNOS

Ő EXCELLENTZIÁJÁNAK

Ő CSÁSZÁRI KIRÁLYI APOSTOLI FELSÉGE KAMARÁSSÁNAK, ÉS BELSŐ TITKOS TANÁTSOSSÁNAK, AZ ERDÉLYI CANCELLARIA UDVARI REFERENDÁRIUSÁNAK, ÉS TEKINTETES NEMES VESZPRÉM VÁRMEGYE FŐ ISPÁNJÁNAK.

NEM KÜLÖMBEN

UGYAN AZON MEGYE NAGY TEKINTETŰ ÉS ÉRDEMŰ ELŐLJÁRÓINAK ÉS IGAZGATÓINAK, MINT A' KÖZJÓ ÉS HASZNOS IGYEKEZETEK KÜLÖNÖS PÁRTFOGÓINAK ÉS ELŐLMOZDÍTÓINAK.

Nagy Méltóságú Gróf Kegyelmes Uram!

Tekintetes Karok és Rendek!

Midőn ezen Gazdaságra tzélozó hasznos munkát, a' mely egyetlenegy a' maga nemében, Excellentziádnak, 's a' Tekintetes Karoknak és Rendeknek ajánlom, nem akarok én ezzel valami különös érdemet, és tekíntetet keresni magamnak. A' betsületet szeretem, de illyen úton szerezni nem kívánom. Hanem az én tzélom tsak ez, hogy belső érzésemnek, és háládatosságomnak tegyek eleget. Míg még szerentsénk lett vólna Excellentziádat, mint ezen Nemes Megye Fő Ispánját úgy tisztelni, a' Tekintetes Karok és Rendek vóltak azok, és így azok, a' kikkel már Excellentziád szorossan öszve vagyon kötve, a' kik ezen Könyvnek kinyomtatását, részszerént önként-

kéntvaló adományjok és előre való segítségek, részszerént pedig az által elősegítették, hogy ezt más Tekintetes Nemes Megyéknek szeretetekbe és figyelmetességekbe is ajánlották. E' szerént nem lennék-é háládatlan, ha erről meg nem emlékezném, és itten azért való köszönetemet ki nem jelenteném? Méltóztassa annakokáért Excellentziád, méltóztassák a' Tekintetes Karok és Rendek ezen tiszteletemet elfogadni, és tselekedetemet úgy venni, mint erántok való tartozó háládatosságomnak tsalhatatlan jelét és petsétjét. Éljen Excellentziád, éljenek a' Tekintetes Karok és Rendek a' Haza és a' Tudományok barátival sok ideig, mely szíves kívánásom mellett maradok és vagyok

Excellentziádnak
's a' Tekintetes Karok és Rendeknek
Tóth-Vásonyban Május 10-dikén
1813. Esztendőben.

alázatos szolgájok
FÁBIÁN JÓSEF.

A' KIADÓ ELŐBESZÉDE.

Ennekelőtte egynehány esztendőkkel akkori Frantzia belső Ministernek, és híres Chemicusnak *Chaptálnak* a' Boroknak termesztéséről, készítéséről, és eltartásáról szólló igen betses és derék munkáját Nemzeti nyelvünkre által téve, kezébe adtam vala az érdemes Közönségnek. Ez egy részét tette annak az Encyclopaedicus Könyvnek, a' melyben mind az, valami a' Szőlőhöz, annak miveléséhez, haszonvételéhez tartozik, summásan le van írva és előladva. Az idő és környülállás nem engedte, hogy akkor többre terjeszkedjem: most pedig ímé az *Egészszet* is elkészítettem, és közönségessé teszem, azon módon, a' mint van az eredeti nyomtatásban. Ez ugyan már a' fellyebbvaló Esztendőkben Német és Deák fordításban kiadatott: mindazáltal szükségesnek tartottam ennek Magyar kiadását is, nem tsak azért, mert a' két Hazában Németűl és Deákúl nem mindenek tudnak, és a' kik tudnak is, ha tsak a' nagyobb Oskolákban Oeconomiát gazdaságra oktató tanításokat nem halgattak, 's a' régi és újjab Írók szóllásaikhoz nintsenek hozzá szokva, azon fordításokat tökélletesen meg nem értik; hanem azért is, hogy ezzel Magyar Literatúránkat is, a' mennyire tőlem lehet, ékesítsem és gyarapítsam. Eleinte gondolkoztam rajta, ha valyon nem jobb

vól-

vólna-é ebből azokat kiszedni, a' mellyek egyenesen ránk tartoznak, és a' mellyek nálunk munkába vehetők, hogy így a' Könyv annál kissebb, következkezésképpen annál szerezhetőbb legyen. De tsak hamar észre vévén, hogy nem lehet azt igazán megitélni, és meghatározni, mi, hol, és mennyiben használható; e' mellett azt is meggondolván, hogy ha a' mások szorgalmatosságát, módját, szokásait, és tudományos mesterségét közönségessé teszszük, és azokat a' magunkéval öszvehasonlítjuk, ez által a' magunkét okosan megjavíthatjuk: tanátsosabbnak tartottam, mindent tsak úgy hagyni a' mint vólt, és magára bízni kire kire, hogy fordítsa azt a' mi lehető hasznára és szükségére. Különben is, nem valami magános Országnak vagy tartománynak szőlő-miveléséről, és bor-termesztéséről vagyon itt szó — bár úgy hozatnak is fel a' világosító példák — hanem arról, mit kell tselekedni közönségesen a' szőlők körül, és hogy kell bánni a' borokkal, hogy ezek minél jobbak lehessenek. Több az, hogy az a' szándékom, hogy Magyar Országi szőlőknek és boroknak historiai esmeretét, az itt miveltetni szokott szőlő fajokkal, vagy inkább külömbségekkel, azoknak lerajzolt képeikkel, és a' nevezetesebb Szőlő-hegyek leirásával, ehez, egy különös Kötetben toldalékképpen, ha az idő és környülállás kedvezénd, még idővel hozzá adjam, melyre már alkalmas szép gyüjteményeim vagynak, 's többek eránt is táplál a' reménység.

Itt vagyon hát Kedves Hazámfiai az a' Könyv, a' mely még eddig legjobb a' maga neméhen; az

a'

a' Könyv, a' mely nem a' szokás és a' mások vak követése után indúlt el, hanem mindent a' tapasztalás, és a' józan Physica törvényei szerént mér és ád elő; az a' Könyv, a' mely legnagyobb betsületet és tiszteletet szerzett az Írónak, az a' Könyv, a' mely különös kedvességgel fogadtatott a' Frantzia nagy Nemzettől; az a' Könyv végezetre, a' mely után mi is reménylhetjük, hogy megjavíthatjuk a' mezei gazdálkodásnak ezt az részét a' szőlőmivelést, mely valóban sok helyeken nagy elhagyattatásban hever mi közöttünk. Reménységem vagyon, hogy ez által én is kedvet fogok találni az érdemes Közönség előtt, annyival inkább, hogy annyi idők elfolyta után, és a' Természet tudományának ily nagyra való lépése után is, senki nem vólt Nemzetünk közt, a' ki erről egész kiterjedésében írt vólna, és ezt a' Physica törvényei szerént visgálgatta vólna. Én legalább hiszem és érzem, hogy ennél egyet egyet jobbat, hasznosabbat, és kívánhatóbbat nem adhattam vólna a' Nemzet kezébe, úgy mint a' melynek nagy része ennek a' plántának a' szőlőnek gyümöltseiből veszi a' maga legszebb jövedelmét, és így élelmét is. Annál inkább igyekeztem tehát, hogy mindent minél világosabban, és érthetőbben adják elől. Ez az oka, hogy sok helyeken jegyzésekkel is világosítottam a' dolgot, 's többekkel is világosítottam vólna, ha kéntelen nem lettem vólna a' rövidséget tartani szemem előtt. A' magam jegyzéseit mindenütt egy F. betűvel külömböztettem meg, hogy ebből is lássa az Olvasó, mennyire igyekeztem.

Az

Az egész munkában a' Frantzia Országi mértékek nemeit és neveit mindenütt megtartottam, úgy mindazonáltal, hogy a' hol mellyik legelőször előfordúlt, ott a' miénkel öszvehasonlítottam, és mennyit tégyen megmondottam. De hogy azokat együtt is láthassa az Olvasó, ímé itten is elől adom. — Ezeknek a' mértékeknek megértésekre tehát közönségesen meg kell tudni, hogy négyféle mértékek nemei vagynak. *Előszször*, a' mellyekkel a' hoszszúságot, *másodszor*, a' mellyekkel a' térséget vagy kiterjedést, *harmadszor*, a' mellyekkel az ürességet, vagy az abban lévő híg és száraz dolgokat, *negyedszer*, a' mellyekkel a' nehézséget megszokták mérni.

1. A' Hoszszúságot mérő egyes mértéket, a' Frantziák hívják: *Méter* (metre) mely a' mi mértékünk szerént tészen, mintegy három lábot, egy hüvelyket, és tizenkettődfél lineát. A' méternek tizedrészét hívják. *Decimeter*, mely mintegy három hüvelyk, és kilentz linea; század részét pedig *Centimeter*, mely közel ötödfél linea. A' tizes, százas, ezeres, tízezeres méter, e' következendő nevekkel neveztetik:

Decameter; e' tészen öt ölet, egy lábat, hét hüvelyket, és két lineát.

Hectometer; e' tesz 52 ölet, három lábot, tizenegy hüvelyket, és nyóltz lineát.

Kilometer; 527 öl, 2 láb és 4 linea.

Myriameter; e' tesz: 5272 ölet, és felet.

2. A' térséget, hiterjedést mérő mértéket, mellyel tudniillik a' földet, és akarmi egyéb lapokat mér-

mérnek, hívják ők *Are*. Ez ollyan négyszegelet, melynek mindenik oldala tíz tíz métert tészen. A' tizes, százas, ezeres, tízezeres Are, ezekkel a' nevekkel neveztetik:

Decare; e' tesz: 277 és $\frac{9985}{10000}$ quadrát *(garat)* ölet.

Hectare; e' tesz: 2779 és $\frac{935}{1000}$ quadrát ölet.

Kilare; e' tészen: 27799 és $\frac{8}{100}$ quadrát ölet.

Myriare; e' tesz: 277998 és $\frac{5}{10}$ qradrát ölet.

3. Az ürességet mérő mértéket, vagy a' mivel az abban lévő száraz és híg dolgokat, mint példánakokáért, a' gabonát, bort, sert, 's a' t. megszokták mérni, hívják ők. *Liter*. (Litre) Ez ollyan kotzka, melynek mind a' hat oldala, egy egy Decimétert tészen. Egy Literbe van két meszely, két Literbe egy pint. (pot) A' tizes, százas, ezeres Liter ezekkel a' nevekkel neveztetik:

Decaliter: tesz, 14 meszelyt.

Hectoliter: tesz, 282 meszelyt. Két Hectoliter, annyi mint egy Légely (piece.)

Kiloliter: tesz, 2826 meszelyt. Két Kiloliter annyi mint egy Köböl (Muid.) Egy Köbölnek 36-tod része egy *Velt*.

4. A' nehézséget mérő mértéket hívják *Gramme*, mely akkora nehézségű, mint 13 és $\frac{714}{1000}$ rész grán a' Patikában. Ennek tized részét, század részét, ezered részét hívják: Decigram, Centigram, Milligram. A' tíz grammát, száz grammát, ezer grammát, tízezer grammát.

Decagram tesz: 137 grántt.

Hectogram tesz: 1371 grántt.

Kilogram tesz : 13713 grán.

Myriagram tesz : 137138 grán.

Ezek azok, a' miket kívántam megjegyezni, és az Olvasónak értésére adni. Többnyire, valamint tzélom ezen Könyvnek kiadásában a' vólt, hogy használják: úgy kívánom is, hogy szolgáljon ez, minél többeknek javokra és előmenetelekre. Írtam Tóth-Vásonyban Május 5-dikén 1809-dik Esztendőben.

Fábián József.

Há-

Háládatosságomnak megmutatására, és emlékezetknek fenn tartására, kívánom itten feljegyezni azon nagy méltóságú, tekíntetű és érdemű Hazafiaknak neveiket, a' kik ezen munkát, részszerént előfizetések, részszerént nevek felirásával elősegítették.

Veszprém Vármegyében.

Exempl.

Nagy Méltóságú Gróf Eszterházi Nepomuk János, Császári Királyi Kamarás, Belső titkos Tanátsos 's a' t. és Tekintetes Nemes Veszprém Vármegye Fő Ispánya Ő Excellentziája - - - - - 1

Méltóságos Bezerédi Ignátz Udvari Tanátsos és Regens - - - - - - - - - - - 1

Pápai Méltóságos Uradalom - - - - - - 10

Mélt. Tolnai Festetits Antal Királyi Kamarás - - 4

Mélt. Nedetzki Károly választott Püspök és Nagy Prépost - - - - - - - - - - 1

Nagys. Rohontzi János Királyi Tanatsos és Praefectus 1

Mélt. Medgyesi Somogyi Jósef Királyi Kamárás - 1

Fő Tisztelendő Dréta Antal Zirczi Apátúrság Kormányozója, Pilisi és Pásztói Apátúr - - - 2

Fő Tisztelendő Küllei János Kánonok - - - - 1

Tekintetes Pribék Wilhelm Tábla Bíró - - - 6

Tekintetes Bésán István első Al-Ispány - - - 1

Méltóságos Udvari Tanátsos Görög Úr Bétsben - 1

Tekintetes Rába Boldi'sár második Al-Ispány - - 1

Te-

Tekintetes Bezerédi György Fő-Jegyző - - - - 1
Tekintetes Oroszy Pál Tábla Bíró - - - - - 2
Tek. - - Vetsei Ferentz Tábla Bíró és Ügyviselő 1
Tek. Békási Ferentz Tábla Bíró - - - - - 1
Tek. Jursits János Tábla Bíró és Ügyviselő - - 1
Tek. Kolosvári Miklós Tábla Bíró és Ügyviselő - 2
Tek. Germanetz Gábor Fő Tiszti Ügyviselő - - 1
Tek. Kisfaludi Boldi'sár Praefectus - - - - - 1
Tek. Pápai Sámuel Tábla Bíró és Ügyviselő - - 1
Tek. Jósa Jósef Praefectus - - - - - - 1
Tek. Takáts Jósef Tábla Bíró - - - - - - 1
Tek. Esztergomi Ignátz Fő Bíró - - - - - 1
Tek. Parajtz Ferentz Fő Bíró - - - - - - 1
Tek. Szabadhegyi János Fő Bíró - - - - - 1
Titt. Hunkár Mihály Szolga Bíró - - - - - 1
Titt. Kun László Szolga Bíró - - - - - - 1
Titt. Vigyázó János Szolga Bíró - - - - - 1
Titt. Szakonyi Jósef Szolga Bíró - - - - - 1
Tek. Fiáth Jósef Tábla Bíró - - - - - - 1
Tek. Zsoldos János Vármegyei Orvos és Tábla Bíró 1
Titt. Kenesey Lajos Szolga Bíró - - - - - 1
Titt. Ferentzi János Ügyviselő - - - - - 1
Tisztelendő Materényi Gábor Csóthi Plébánus - 1
Tiszt. Magyarász Jósef Pápai Plébánus - - - 1
Titt. Halász Sámuel Ügyviselő - - - - - 1
Titt. Kováts János, Gróf Pálfi Vólt-nevelője - - 1
Titt. Halász Ignátz Vármegyei Földmérő - - - 1
Tek. Kazay Gábor Tábla Bíró - - - - - - 1
Titt Kazay Benjámin, Esküdt - - - - - - 1
Titt. Stojánovits János Ügyviselő - - - - - 1
Titt. Csirke János Ügyviselő - - - - - - 1
Titt. Somogyi Gedeon Ügyvédő és Esküdt - - 1

Titt.

	Exempl.
Titt. Szép Ábrahám Ügyviselő	1
Titt. Hollósi László Juratus	1
Titt. Szalóki István Vármegyei Biztos	1
Szent Gáli Nemes Communitás	1
Titt. Palotai Tóth András	1
Tiszt. Rátzkevi János Udvari Prédikátor	1
Tiszt. Liszkai János Udvari Prédikátor	1
Tiszt. Márton Gábor Köveskáli Prédikátor	1
Tek. Iványos Gergely Győr Vármegyei Tábla Bíró	1
Tiszt. Vári Szabó Sámuel Felső-Örsi Prédikátor	1
Titt. Kálmán Ádám Udvari Oskola Mester	1
Tiszt. Ágoston József Dörgitsei Evangy. Prédikátor	1
Tisztelendő Horváth József Hidegkuti Plébánus	1
Tiszt. Karsai József Böhönyei Prédikátor	1
Titt. Kalmár Joanovits Lázár	1
Titt. Róka János Udvari Oskola Mester	1
Tek. Mező Szegedi Szegedy Károly Tábla Bíró	2
Tek. Gyulai Gáál Mihály	1
Tek. Gulátsi Farkas Antal, a' Kőszegi Kerületbeli Tábla Jegyzője és Tábla Bíró	1
Tek. Gulátsi Ifjabb Farkas László	1
Tek. Márton József Professor Bétsben	1
Titt. Késmárky 'Sigmond Tábla Bíró	1
Titt. Késmárky József Tábla Bíró	1
Tek. Jeszenszky Nepomuk János	1
Titt Csuporos János, Palotai és Csitsói Uradalombeli Földmérő	1
Titt. Bódai Bóday Ferentz	1
Tek. Laky István Keszthelí Fő Exactor	1
Titt Csondor János Keszthelí Al-Exactor	1
Méltóságos Gróf Shlabinai és Blatniczai Révay Miklós, Cs. Kir. Kamarás és Fő Strá'sa Mester	1

Titt.

Exempl.

Titt. Nagy Pál több Familiáknak Ügyviselője - - 1
Tek. Rósa József Arad Vármegyei Orvos - - - - 1
Titt. Stermensky Úr Budai Senator - - - - - 1
Titt. Halász Elek, Méltóságos Almásy Ignátz Ő Excellentziája Földmérője - - - - - - - 1
Titt. Kováts Mihály Gyula Vári Notarius - - 1

Szala Vármegyében.

Nagy Méltóságú Gróf Várkonyi Amade Antal Ő Excellentziája, Fő Ispányi Hivatal Kormányozója 1
Méltóságos Pallini Inkei Ferentz Császári Királyi Kamarás - - - - - - - - - - 1
Méltóságos Pallini Inkei János Császári Királyi Kamarás 1
Méltóságos Mező Szegedi Szegedy Ferentz Császári Királyi Kamarás - - - - - - - - 1
Nagy Tekintetű Sümeghi József, Császári Királyi Tanátsos és első Al-Ispány - - - - - - 1
Tek. Galantai Bessenyei Lajos Fő Tiszti Ügyviselő, és Tábla Bíró - - - - - - - - 1
Tek. Piestyánszky Ignátz Tábla Bíró, és az Eszterházi Hertzegség Uradalmainak Praefectussa - 1
Tek. Kovásits György, Pölöskei Uradalom Inspectora 1
Tek. Vizeki Tallián Ignátz, több Vármegyék Tábla Bírája - - - - - - - - - - - 2
Tek. Vizeki Tallián József, Somogy Vármegye Tábla Bírája - - - - - - - - - - - 1

Csanád Vármegyében.

Nagyságos Földeáki Návay János Császári Királyi Tanátsos és Ordinarius Al-Ispány - - - 1
Tek. Puchoi Marczibányi János Ordinarius Notarius 1

Tek.

	Exempl.
Tekintetes Sáátor János Generalis Perceptor	1
Tek. Szilasy Pál Ordinarius Fiscalis	1

Torna Vármegyében.

Tekintetes Kis Csolthói Ragályi Ábrahám első Al-Ispány	1
Tek. Soltész János második Al-Ispány	1
Fő Tisztelendő Kánonok Tornai Plébánus	1
Tek. Kóós Pál Tornai Uradalom Directora	1
Tek. Chászár Mihály Fő Ügyviselő	1
Tek. Fáy Jósef Fő Adószedő	1
Tek. Fáy Ferentz Fő Szolga Bíró	1
Titt. Görgei Sándor Szolga Bíró	1
Tek. Jakabfalvy Dániel Tábla Bíró	1

Gömör Vármegyében.

Tekintetes Markusfalusi Márjási István Ordinarius Vice-Ispány	1
Titt. Kis Csolthói Idősb Ragályi Gedeon	1
Titt. Vajda István	1
Titt. Dráskótzy Sámuel	1
Titt. Jekelfalusy János	1
Titt. Vályi Pál	1
Titt. Dráskótzy Gábor	1
Titt. Zathuretzky Tóbiás	1
Titt. Madarassy Pál	1
Titt. Abaffy Károly	1
Titt. Tankovich Ferentz	1
Titt. Kubinyi János	1
Titt. Farkas Ferentz	1

Titt. Fáy István - - - - - - - - - 1
A' Leveles-tár számára - - - - - - - - 1

Szathmár Vármegyében.

Tekintetes Vásáros Naményi Eötvös Sándor első Al-Ispány - - - - - - - - - - - - 1
Tek. Kis Dobronyi Isáák Sámuel második Al-Ispány 1
Tek. Klobosótzi Klobusitzky Ignátz Tábla Bíró - 1
Tek. Bulyi Jékei Imre Tábla Bíró - - - - - 1
Titt. Kováts Vágási Botka Lajos, első Al-Szolga Bíró 1
Tek. Szártóri Imre Tábla Bíró - - - - - 1
Titt. Pap János Ügyviselő - - - - - - - 1
Tek. M. Mándi Jósef Tábla Bíró - - - - - 1
Tek. Tóth Mihály Tábla Bíró - - - - - - 1
Tek. Ifjabb Geötz Ferentz Fő-Jegyző - - - 1
Titt. Kürti Csabay Antal Szolga Bíró - - - 1
Tek. Nagy Váradi Ajtay Károly Tábla Bíró - - 1
Tek. M. Mándi Péter Tábla Bíró - - - - 1
Tek. Tholnai Imre Tábla Bíró - - - - - 1
Nemes Nagy Bánya Városa - - - - - - 1
Nemes Szathmár Városa - - - - - - - 1
Titt. Bánhegyesi Kulin János Ügyviselő - - - 1

Csongrád Vármegyében.

Tek. Schneé László Tábla Bíró - - - - - 1
Tek. Radovits István Tábla Bíró - - - - - 1
— Csongrád Városa - - - - - - - - 1
— Kis Telek Helysége - - - - - - - 1
— Szegvár Helysége - - - - - - - 1

Hont

Hont Vármegyében.

Exempl.

Nagy Méltóságú Gróf Koháry Ferentz Fő Ispány Ő Excellentziája - - - - - - - - 1
Mélt. Majtényi László Császári Királyi Tanátsos - 1
Mélt. Simonyi Ferentz Császári Királyi Kamarás - 1
Tek. Halátsi László Tábla Bíró - - - - - 1
Tek. Lipthai Sándor rendszerént való Al-Ispány - 1
Tek. Plachy Ferentz második Al-Ispány - - - 1
Tek. Nyáry Ignátz Tábla Bíró - - - - - - 1
Tek. Fekete István Fő-Jegyző - - - - - - 1
Tek. Okolitsányi János Tábla Bíró - - - - 1
Tek. Gudits János Tábla Bíró - - - - - - 1
Tek. Pongrátz István Tábla Bíró - - - - 1
Tek. Ivánka László Fő Bíró - - - - - 1
Tek. Pongrátz Peregrin Fő Bíró - - - - 1
Tek. Gyürky István Fő Ügyviselő - - - - 1
Titt. Kasza Jósef Fő Bíztos - - - - - 1
Tek. Rakovszky István Tábla Bíró - - - 1
Tek. Földvári Lajos Tábla Bíró - - - - 1
Titt. Lestár Péter Regestr. Al-Jegyző - - - 1
Titt. Pongrátz Joachim Al-Bíró - - - - - 1
Titt. Buotz Imre Al-Bíró - - - - - 1

A' később érkezett, és érkezhető Vármegyebeli Előfizetők nevei, a' következendő Kötetben fognak megjelenni.

BÉVEZETÉS.

Ha igaz az, hogy azoknak az elmés Férjfiaknak munkáik és írásaik, a' kik a' magok tálentomaikat a' földmivelésnek, és mesterségeknek tökélletesítésére szentelik, és a' természetnek javait használni tanítják, mint meg annyi kútfejei a' Nemzet boldogságának és gazdagságának, és annak az egész időnek, a' melyben azok éltek: tehát kevés Agronomusok, földmivelést tanítók találtatnak: a' kik a' magok idejebelieknek tiszteleteket és háládatosságokat annyira megérdemlenék mint *Rozier* Apátúr.

Ennek a' földmivelés vólt mindjárt eleinte az ő legkedvesebb foglalatossága, a' természet első Tanítója, a' tapasztalás kalauza, és mindenkor a' maga tulajdon jegyzései által mérte azoknak visgálódásokat, 's tapasztalásokat, a' kik őtet megelőzték. Az a' megoldhatatlan lántzszem, mely a' földmivelés mesterségét, a' Természet tudományának és históriájának minden részeivel öszve köti, kötelezte őtet, hogy ezt tanúlja, és nyomozza különösen, meglévén arról győzettetve, hogy a' Gazda mindenkor bizonytalan a' maga tselekedetének kimeneteléről, ha nem érti azoknak

nak a' jelenségeknek természeti okait, a' mellyek szemei előtt vagynak és forognak.

Különösen a' Szőlőmivelés vonta magára az ő figyelmetességét. Frantzia Ország szerentsés egének mérsékelt melege, annak gazdag hegyeinek derék fekvése, az ő borainak drága íze, és illatja, azoknak ereje, mely azt tselekszi, hogy azokat a' tengeren is el lehessen vinni, és égettborrá lehessen változtatni; az a' nagy kereskedés, mellyet azzal az egész világon űznek; ezek vóltak azok, a' mellyek ő vele elhitették, hogy a' Frantzia földmivelő boldog és gazdag lenne, ha mindenkor kitudná venni a' legnagyobb hasznot, a' maga szőleiből. *O fortunatos nimium, sua si bona norint!*

Hogy van tehát, hogy sok Frantzia borok, mellyek az előtt oly nagy betsben vóltak, annyira alá estek? Miért lettek ezek a' borok ollyan középszerűekké, mikor más helybeliek betsületre kaptak, vagy a' miben vóltak, megtartották? A' szoros visgálás nem engedi, hogy ezt a' fekvés, a' tartomány, vagy a' föld külömböző vóltának tulajdonítsuk. Okozza tehát ezt a' földmivelőknek, kevés gondosságok, a' vak szokásnak követése, a' Természet törvényeinek nem tudása, vagy elmellőzése; azoknak a' tőkéknek fellyebb betsülése, a' mellyek sokat de roszszat teremnek, azoknál, a' mellyek kevesebb, de jobb bort hoznak.

Nem

Nem így tselekeszik az okos és megvilágosodott Gazda. E' maga vezeti, a' maga mezei gazdaságát, tudván azt, hogy *a' Gazda szeme lát legjobban.* Szemesen megvisgálja a' maga földeinek terméseit. A' nevekedésnek törvényeit megkérdezi, mellyek megtanítják őtet, hogy a' kövér földbe plántált szőlő erős veszszőket hajt, de a' nedvesség, mely a' tőkéből közli magát a' szőlőfejekkel, nem lévén eléggé kikészűlve, a' bor gyenge és izetlen lesz. Innen, mérsékli a' szőlőtöveknek erősségét, hogy annál derekabb borra tehessen szert. Legalkalmatosabb szőlő helyet választ, legjobb plántákat, elvárja a' szőlőnek tökélletes megérését, és a' szüretnek legalkalmatosabb idejét. A' Chémia megtanítja őtet, a' bornak alkotó részeire, a' forrás igazgatásának módjára, arra az idő pontra, mikor kelljen azt leereszteni a' kádról? mitsoda eszközökkel kelljen annak hibáit megorvosolni, és annak romlását megelőzni? Minden munkájában követi a' Természet útját, attól kérd tanátsot, figyelmez annak letzkéire; ezek nem tsalnak soha is meg.

Ezt a' képet festvén, Roziernek képét festettük le, a' ki az ő Attyainak örökségekbe vévén magát, ott tanúlta előbb sok ideig, a' practica, vagy tapasztalásbeli földmivelést, és azután adott arra régulákat, a' régi módokat a' tapasztalással, a' helybeli tselekedeteket a' Természetnek törvényeivel, és józan physica reguláival öszve hasonlítván; a' ma-

ga

ga ítéletét a' mezei gazdaságnak minden pontján mind addig felfüggesztvén, míg őtet a' tapasztalás megvilágosította, és eljutott a' Tudománynak arra a' grádusára, a' hol a' Theoria vagy esméret fundamentoma a' gyakorlásnak, és a' hol a' megvilágosított gyakorlás, megállítja azokat a' theóriákat, mellyeket az ember vett a' Természetből.

A' Szőlőmivelésnek tökélletesítése, és annak módja, miképpen kelljen mindenik Tartományban jobb borokat termeszteni; ezek vóltak mindenkor tzéljai az ő különös elmélkedéseinek. Mindjárt látni, hogy újj módját mutatja, és tanítja ő, a' szőlőtőkék plántálásának, és ezeknek erejének állandóúl való fenn tartásának, a' nélkűl, hogy ezt valaha kénteleníttetne az ember kiszaggatni.

A' Limogesi földmivelő Társaság 1767-dik esztendőben ezt a' kérdést tette fel jutalomra: *Hogy lehet a' borokat legjobb móddal és hasznosabban destillálni vagy kiégetni, hogy azokból jobb és több égettbor legyen.* Ő ezt a' matériát a' legnagyobb elmességgel vitte és traktálta, a' hoszszas tapasztalás által segíttetvén; az ő munkája jutalommal koronáztatott meg.

A' sok viszsza élések, mellyek a' bortsinálás módjában Provenceben uralkodtak, arra bírták a' Marseillei Akadémiát, hogy 1771-dik esztendőben, ezt a' kérdést tenné fel jutalom alatt a' megfejtésre: *Hogy lehet Provenceben legjobb borokat készítteni, és miképpen kell azokkal bánni, akar a' közönséges haszonra, akar*

hogy

hogy azokat a' tengerekre lehessen küldeni? Rozier felment ezeknek a' boroknak középszerűségeknek legfőbb okaira. Egy jegyzésekkel és visgálódásokkal tellyes irásában megmutatta azokat a' valóságos viszsza éléseket, mellyek ennek a' környéknek borait érdemlett hirektől és betsületektől megfosztották. De nem elégedett meg azzal, hogy a' gonoszt tsak felfedezze, hanem orvosságotjis mutatott az ellen, és egy egész értekezést ádott ki a' bortsinálás mesterségéről, mellyet erre a' fundamentomra vitt, és állított: „Hajó és egésséges bort akartok, mellyet el lehessen tartani, és a' tengerekre vinni: minden módon azon igyekezzetek, hogy a' szőlőfejek tökéletesen megérjenek; mert így, sok nyálkás édesség és czukrosság fog azokban lenni, mely a' bor erejének és illatjának egyedűl maga a' valósága; tegyétek az erős forrást az ő kezdetében igen elevenné; vigyázzatok arra az idő pontra, melyben a' kádról le kell botsátani; igyekezzetek minden módon a' feleslegváló levegőnek, és a' borban lévő savanyú matériának kigőzölgését megakadályoztatni." Ez a' tudós munka, Akadémiai koszorút szerzett a' Írónak, és felbuzdította őtet, hogy a' mezei gazdaságnak minden részeit visgálóra venné.

A' *Cours d' Agriculture*, vagy földmivelést tzélozó munkája, mellyet ő Dictionarium, az az, Szókönyv formában botsátott ki, vólt az ő igyekezetének álhatatos tzélja, és az a'

szép

szép emlékeztető oszlop, a' mellyet emelt a' maga hírének. Nem vesztett el egy napot is, a' mellyen valamit meg ne jegyzett vólna, és újj tapasztalásokat ne tett vólna, hogy a' maga munkáját nagyobb tökélletességre vigye.

Más Írók, a' kik ebben a' matériában munkálódtak, többnyire úgy írták a' magok munkáikat, hogy a' házból ki sem mentek, mindent mástól költsönözvén. Roziér ellenben mindég visgálódott, mindent maga tett meg a' mire tanátsot ád; ő ollyan Tanító, a' ki példával bizonyít, minden balvélekedéseket félre tévén, őrizkedik attól a' veszedelmes módtól, hogy mindent megújjítson; a' régiektől tsak a' viszsza éléseket szakasztja el, és mindent meghágy, valamit az idő és tapasztalás jónak és hasznosnak lenni megbizonyították.

Úgy látni, hogy ebben a' munkájában, mindenkor különös kedvességgel beszéll a' Szőlőmivelésnek, és annak terméseinek minden tárgyairól; mert e' vólt első tzélja az ő visgálódásinak, és ennek tulajdoníthatja az ő legelső elhiresedését. Már nyóltz Kötetet kiadott ebből a' munkából, mely őtet *Columella és Varro* mellé helyheztette, mikor egy veszedelmes tsapás Frantzia Országot megfosztotta ezen hasznos Tudóssától, a' ki a' Lioni ostrom alatt, a' maga buzgóságának, és emberi szeretetének áldozatja leve. *) Az ő halála

*) Ezen Város bombardírozásakor egy bombától agyon ütetett, September 29-dikén 1793-ban, 60 esztendös korában. F.

lála közönséges kár vólt; de az ő elvesztése kipótolhatatlan lett vólna, ha már az előtt az ő szőlőmivelésről, és bortsinálás mesterségéről való Theoriáját, irásba nem tette vólna. Soká sóhajtaná az ember az ő munkáját a' *Borról*, ha egy az Európai első Chémicusok közűl, a' ki a' Belső Ministeri Hivatalt az ő talentomi által, a' maga idejét pedig a' Chémiának, a' mesterségekre való szerentsés alkalmaztatása által ékesíti, ki nem pótolta vólna ennek hijját.

Akarmi nagy gondot fordított Rozier erre a' munkára; mellyel magának halhatatlan nevet szerzett; de még sem kerűlhette el azt a' közönséges hibát, mely minden alphabetumok, vagy betük szerént iródott munkákban felszokott találtatni; ezt tudniillik, hogy a' földmivelésnek tárgyait, egymással öszvekeverve, minden rend és öszveköttetés nélkűl adja elő. Mi látván ezt a' hibát és érezvén, mely hasznos vólna a' Földmivelőnek, ha ő azokat a' Régulákat külön szakasztva feltalálná, a' mellyek az ő mesterségét nézik, és illetik: úgy gondoltuk, hogy igen kedves szolgálatot tészünk a' szőlő Birtokosoknak és Gazdáknak, ha külön választva, és alkalmatosabb formában adjuk eleibe *Roziernak a' szőlőmivelésről, és bortsinálás mesterségéről* szólló réguláit.

Tsak a' rend, és elő adás módja hát itten a' mi munkánk, a' mellyel mi ezeket a' tárgyakat elő adjuk. Így, látni fogják a' mi

Ol-

Olvasóink, hogy vagy maga *Rozier* tanítja a' Szőlőmivelés mesterségét, vagy *Dussieux* hozza rendbe, annak ő reá maradott betses jegyzéseit, azokat újj próbákkal és tapasztalásokkal is pótolván. Tapasztalni fogják, hogy *Chaptal* ezen szelíd és tsendes titulus alatt: a' *Borról való értekezés*, egy tökélletes munkát ád ki a' bortsinálás mesterségéről; hogy ebben *Rozier* lerajzolja azt is, miképpen kelljen égettborokat főzni, és azokat az edényeket, 's eszközöket készíteni, a' mellyek a' bortsináláshoz kivántatnak; végre, hogy *Parmentier* leírja a' legjobb etzetek' készítésének és tsinálásának módját.

Íme! ez a' rendi ezen gyűjteménynek. Tzélunk e' vólt, hogy hasznot tegyünk. Szerentsések vagyunk, ha ezt elérhettük! szerentsések, ha a' benne lévő Réguláknak gyakorlása Frantzia Ország gazdagságának újjabb kútfejeket nyithat, abban az időben, mikor a' békességnek olaj ága, a' győzödelem borostyán koszorújával öszveköti magát; mikor sok ezer Vitézek lerakják győzödelmes fegyvereiket, hogy az ő Attyaiknak földeiket, tsendességben mivelhessék.

AZ

AZ ELSŐ KÖTETBEN LÉVŐ RÉSZEKNEK

MUTATÓ TÁBLÁJA.

A' SZŐLŐMIVELÉSRŐL VALÓ ÉRTEKEZÉS.

Oldal.

Előjegyzések - - - - - - - - - 1

ELSŐ RÉSZ.

A' Frantzia Országi Szőlőknek és Boroknak históriai esmérete - - - - - - - 36

A' Bourdeauxi első rangú Szőlőhegyek - - 84

A' Bourdeauxi második rangú Szőlőhegyek - 92

MÁSODIK RÉSZ.

A' Frantzia Országi Szőlőhegyek mivelésére való költségről és azoknak terméséről - - 102

Az előre való kiadásokról, és kárpótolásokról Frantzia Országnak külömböző Megyéiben - 108

A' Bornak, Égettbornak, Etzetnek állapotja, mellyek 1778-ban Frantzia Országból kivitettek 159

A' Bor, Égettbor és Etzet állapotja, mellyek Frantzia Országból a' XVIII-dik Századnak kezdetében, és végével külső Országokba, és a' Coloniákba kivitettek - - - - 162

HARMADIK RÉSZ.

A' Szőlőnek természeti históriája - - - - 163

Fran-

Oldal.

Frantzia Országban miveltetni szokott szőlő-fajoknak és külömbségeknek nomenclaturája vagy elnevezése - - - - - - - 169

Azoknak a' szőlő-fajoknak és hasonfajoknak laistroma, mellyek legközönségesebbek Frantzia Országban - - - - - - - 201

NEGYEDIK RÉSZ.

A' Szőlőtőnek és annak természetének lerajzolása 232

ÖTÖDIK RÉSZ.

A' szőlőnek mivelése - - - - - - - 254

I. SZAKASZ. Az éghajlatról, és a' földről - - 254

II. SZAKASZ. A' földnek elkészítéséről, a' plántáknak megválasztásáról, azoknak egymástól való távól lehetőségeknek mennyiségéről, és külömböző elrakások módjáról - - - 295

III. SZAKASZ. A' Szőlőtőkéknek magosságokról, megmetszésekről, karózásokról, megnyírésekről, megfattyazásokról, és levelezésekről 340

IV. SZAKASZ. A' kapálásról, trágyázásról, és a' föld ízről - - - - - - - - 382

V. SZAKASZ. Azokról a' sérelmekről és nyavalyákról, a' mellyeknek a' szőlő ki van téve, és a' szőlő megújjításának külömböző módjairól - - - - - - - - 411

VI. SZAKASZ. A' Karfás vagy felfutó szőlőkről; a' hagyni való szőlő-fejeknek megszedésekről és eltartásokról - - - - - - 460

A' nevezetesebb hibákat így kell megigazítani:

Oldal.	*Sor.*	*Hiba.*	*Olvasd.*
8.	1.	végezhehem.	olv. végezhetem.
29.	16.	*ezt a' szót:* azokat,	*töröld ki.*
39.	3.	Dimitianus	olv. Domitianus.
68.	17.	tiltották	olv. titkolták.
70.	9.	szőlőkben	olv. szőlőket.
81.	17.	*ezt a' szót:* és ő néki	*töröld ki.*
83.	24.	Pályi	olv. Pálusi.
93.	6.	hegyeken	olv. hegyeket.
101.	23.	izűek	olv. inyüek.
114.	7.	mértéknyi	olv. méternyi.
117.	13.	*ennek a' szónak:* vagy	*tedd utánna:* egy
121.	15.	halgattatja	olv. elhalgattatja.
—	19.	szóval	olv. szó van.
155.	19.	hét	olv. két.
176.	25.	efficienti	olv. inficienti.
211.	25.	készűlt	olv. készűl.
225.	2.	*Ezt a' szót:* Ez	*töröld ki.*
256.	25.	's ám	olv. 's nem.
285.	21.	Renus	olv. Ródanus.
316.	1.	állítottuk	olv. állítottunk.
322.	14.	mind	olv. mint.
—	16.	mint	olv. mert.
325.	23.	süreten	olv. szüreten.
336.	25.	keménységeket	olv. keménységét.
378.	9.	Renus	olv. Rodanus.
387.	16.	Kapotsnak	olv. kapatsnak.
394.	14.	és a' levelek	olv. és a' gyökerek.
400.	7.	szemeitekhez	olv. szemeteikhez.

Oldal.	*Sor.*	*Hiba.*	*Olvasd.*
401.	26.	a' külömböző	olv. a' földnek külömböző.
406.	18.	ízre	*add hozzá:* nézve.
419.	21.	lenne	olv. lenni.
461.	25.	mallyekből	olv. mellyekből.
479.	6.	kajlandóságtól	olv. hajlandóságtól.

A'

SZŐLŐ MIVELÉSRŐL VALÓ ÉRTEKEZÉS.

ELŐ JEGYZÉSEK.

Ha az ember gondolóra veszi a' külömbözŏ Nemzetek boldogságának eszközeit: úgy találja, hogy a' Szőlőtőnek termései vagy gyümöltsei, Frantzia Ország mezei gazdagságának gráditsán, a' második fogonn állanak. Ezek a' termések vagy úgy jönnek az embernek kezeibe, mint tulajdonképpen eledelre valók, vagy pedig úgy, mint a' mellyeknek a' mesterség által veszi hasznát. Tehát a' szőlőtövet, öt külömböző tekíntetek alatt lehet gondolóra venni. 1. Ennek természeti gyümöltseit, vagy magát a' szőlőt, mikor ez eljut a'

A meg-

megérésnek tökélletes gráditsára. 2. Ugyan ennek a' gyümöltseit, mikor azok lassú és gondos száraztással úgy elkészíttetnek, hogy ládákra lehessen rakni, és öszve nyomni, melly által nem tsak nehezebbekké lesznek, nagyságokhoz képest, hanem illyen módon eltsinálva több esztendőkig is elállanak, és a' legmeszszebb tartományokba is, minden baj, romlás, és változás nélkül el lehet küldeni. 3. A' szőlő szemekből kinyomott levet, melly a' mesterséggel kormányozott forrás által, az ínynek olly kedves itala lesz, hogy ennek elleneálhatatlan kellemével, mint valamelly eszközzel úgy éltek azoknak a' Nemzeteknek meghódítására, a' kiket fegyverrel meg nem lehetett győzni; és ez, az emberek természetéhez ollyan alkalmatos, hogy az ezzel való mértékletes élés, kéttségnélkűlvaló eszköz az ember egésségének fenntartására, és az ő erejének 's elevenségének sok esztendőkig való eltartására. 4. A' borból a' destillatio vagy kiégetés által egy meggyulladó Spiritust is lehet venni, melly Chémiai eszközök által, jobban vagy kevésbé kitisztíttatván, hol égettbornak, hol pedig álkoholnak neveztetik. Tudnivaló, melly sok hasznát veszik ennek a'

mes-

mesterségekben, és a' mindennapi vele való élésekben. 5. A' szőlőnek ötödik szüleménye talám még hasznosabb, mint a' többek; mert az ezzel való élésnek szükséges vólta, közelebb jár a' mi első szükségeinkhez; ez az etzet. Ez a' második forrásnak szüleménye, mellyen a' szőlő mustja által megyen, mellyet etzetes forrásnak hívnak.

Mind ezekben a' tekíntetekben tehát egy igen derék plánta a' szőlőtő, és minden föld, minden Ország vagy tartomány, valamelly ezt minden megkivántató tökélletességekkel elő hozza, a' természettől nagyon meg van áldva. Már fellyebb említettük, hogy Frantzia Ország ebben a' részben, igen megáldatott, úgy hogy egy Tartomány sints ennél az egész földön elébb való.

Nem tzélunk itt azt visgálni, mennyi időre menjen fel a' szőlőmivelésnek esmérete, és a' borral való élés. A' leghitelesebb Irók is, öszve zavarván a' historiai dátumokat vagy bizonyságokat a' költeményekkel, nem adtak egyebet által erről a' materiáról, hanem ollyan ingadozó és bizonytalan tudósításokat, hogy azokat öszve szedni haszontalan vólna, legalább egy illyen munkában, melly a' gaz-

daságnak szenteltetett. 1.) De tsak ugyan elmúlhatatlanúl szükség tudni, honnét kerűlt a' szőlő legelőszször, és miképpen ment lassan lassan arra az állapotra, hogy ennek mivelése olly közönségessé legyen Európának minden mérsékelt tartományaiban. Nem tsak a' szőlőre nézve kell ezt tudni, hanem mindenféle növevényekre nézve, a' mellyek tsak nálunk miveltetnek; mert a' növevényeknek az állatokkal ez az egy köz természetek, 's ha szabad úgy szólni, titkos hajlandóságok van, hogy a' magok születte földjökre szüntelen

1.) Némellyek úgy tartják, hogy *Osiris*, vagy más nevéről *Dyonisius*, (mivel Jupiternek a' fia vólt, és Nysában neveltetett fel) találta vólna fel a' szőlőt boldog Arabiában, és ő plántálta vólna azt ott legelőször. Ez a' Görögöknek a' Bachusok. *Lásd Plutarchust a' Camillus életében.* Mások *Noénak* tulajdonítják ennek feltalálását, és úgy vélekednek, hogy a' Görögöknél a' Bachus historiája ettől eredt, és talám a' Romaiaknál a' Jánusé is; mert ezen utolsónak neve, egy ollyan napkeleti szótól származik, a' melly bort jelent. Egyéb aránt, nintsen arról semmi kéttség, hogy a' mi mivelés alatt lévő növevényeink és házi állataink, ne találtattak vólna valahol természeti állapotban; és nagyon hihető, hogy a' szőlőnek mivelése, és a' bornak tsinálása, a' legrégibb időkre megyen fel. Mert a' legegyügyübb mesterségekről úgy kell gondolkodni, hogy azok legrégibbek; e'

pedig

telen viszsza vágynak. Kivált a' szőlő míves nem tselekedhetik jobbat, mintha azt a' földet, mellyet mivel, és a' levegő állapotját, mellyben munkálódik, mennél hasonlóbbá teszi ahóz a' hazai földhöz és levegőhöz, a' honnan a' szőlő kerűlt. Innen, elmúlhatatlanúl megkívántatik, hogy minekelőtte plántáláshoz fogna, nem tsak jól megválaszsza a' földnek természetét, formáját, és fekvését, hogy a' munkát elrendelje, mit, mikor, és miképpen kell tselekedni; hanem hogy a' tőkéknek is tudjon ahoz a' helyhez illő nagyságot,

pedig olly egyűgyű, hogy a' történetnek és természetnek jó idején öszve kellett jönni, a' végre, hogy erre az embereket megtanítsák.

Tudniillik a' meleg tartományokban kinyomták az emberek a' szőlőnek levét, hogy azt hivesítő italra fordítsák. Erről a' léről egy vagy két nap alatt valami környülállás miatt elfelejtkeztenek: így, szükségesképpen forrásra kellett annak jutni és indúlni, és ebből annak lenni, a' mit mi *tsípös mustnak* hívunk. Az újság kívánás, vagy talám ismét a' történet a' maga forrásába hagyta ezt az újj nedvességet egynehány napokig 's így lett a' tulajdonképpenvaló bor. Megeshetett végezetre hogy ez a' bor egy vagy két holnapig kitétetve maradt a' levegő illetésének 18, 20, vagy 25 gráditsnyi melegség alatt: így nem kellett egyéb környülállás arra, hogy az etzetes forrásra által menjen, és ekképpen etzctté változzon.

ságot, vagy magasságot adni, a' hol azok vagynak; a' nedvesség tsatornái számát, és kiterjedését tudja elnyomni vagy szaporítani a' mint szükség; és végre a' veszszőket ollyan rendben és arányban tartani, hogy a' természet tzéljai és az ő igyekezetei egymást szüntelen segítsék, mind a' ketten azon munkálódván, hogy a' szőlő szemek a' boros megérésnek a' lehetőségig való gráditsára eljuthassanak.

Ezek a' kevés szók magokban foglalják a' szőlő mivelés mesterségének minden réguláit és törvényeit. Ezeket kell hát már kimagyarázni és előladni; legalább ez az a' tzél, a' mellyet mi feltettünk magunknak. E' kéttségkívül nehéz munka, annyival inkább, hogy ebben egész Frantzia Országnak nagy és közönséges haszna forog. E' szerént kételkedtünk is, ha valyon vegyünk-é pennát a' kezünkbe. Nem is előbb határoztuk erre mi magunkat, hanem sok ideig való munka és gondolkodás után; minekutánna tudniillik megesmerkedtünk azokkal a' kevés számú jó Könyvekkel, mellyek a' szőlő mivelésről tanítanak, nevezetessen Roziérnek, ennek a' híres, de szerentsétlen Polgárnak munkáival, a' ki olly

sokat tselekedett a' Frantzia földmivelésnek előmeneteléért, de a' kivel a' Végzés olly kegyetlenűl bánt. Mindenből úgy látszik, hogy maga akarta vólna ő, az ide tartozó dolgokat rendbe szedni és kiadni, de a' bal sors másképpen rendelte. Mindazáltal nem szünt meg itten Róziér a' mi munkálkodó társunk lenni; mert kötelességünké tettük azt mi magunknak, hogy a' mi erőtelen igyekezetünket, az ő hasznos törekedésével egygyé tegyük, és szentűl megtartsuk mind azokat az ő törvényeit, a' mellyek megerősíttettek, vagy el nem rontattak azon újj találmányok által, mellyek egynehány esztendőktől fogva tétettek mi közöttünk a' physicai, vagy természeti dolgokat illető tudományokban; sőt úgy hittük, hogy még az ő tulajdon kitételeivel is kellene élnünk, mikor ollyan dolgot fogunk leírni, a' mit már ő leírt, vagy ollyan gondolatokat nyilatkoztatunk ki, a' mellyeket már ő felfedezett. Akar a' maga gondolatait adja elő, valamelly földmivelésről író és tanító, akar a' más hasznos módjait és tselekedeteit komendálja, e' keveset tesz: a' közönség tiszteletére mindenkor ahoz képest tarthat számot, a' mennyi hasznot tett a' könyvével.

Eze-

Ezeket az előjegyzéseket nem végezhehem el, hogy tartozó kötelességem szerént meg ne emlékezzem itten azokról a' földmivelőkről és tudósokról, kik közűl az elsők, hasznos és megvilágosodott tselekedeteikről esméretesek lévén, az utolsók pedig kiadott munkáikról elhíresedvén, hasznos jegyzéseket, és fontos tapasztalásokat közlöttek én velem. E' következendők tehát azok: *Pelleport Jaunac*, a' felső Garonnei Megyéből; *Dermazieres*, a' Mainci és Loiri Megyéből; *G. Thaumassin*, a' Cote D'ori Megyéből; *Heurtault-Lamierville*, a' Cheri Megyéből; *Filhot Marau*, a' Girondeiből; *Bethüne Charost*, és *Beffroy* 2.) az Aisneiből; *Musnier* a' Charenteiből; *Montrichard*, a' Juraiból, *Vanduffel*, és *Picamihl*, az alsó Piréneumiból; *Sagaret* a' Seineiből; *Jumilhac*, a' Seinei-és Oiseiből, *Legrand d' Aussi* 3.) és *Villemorin* Párisból.

Ti

2.) Polgár *Beffroy* ollyan jó indulattal viseltetett hozzám, hogy még egy Kézirást is tett le nállam, melly 1788-ban a' Lyoni földmivelő Társaságtól feltett jutalmat elnyerte, ezen titulus alatt: *Sur les Objets relatifs à l' education de la vigne.*

3.) Nem tsak megengedte *Legrand d' Aussi*, hogy hasznát vegyem a' Frantzia szőlők' historiai részére nézve azon

dara-

Ti vagytok azok, a' kik nékem nem tsak a' ti tanátsadástokkal segítségemre vóltatok, hanem többen annyira vittétek a' buzgóságot, hogy még a' ti barátaitokat is serkentettétek, hogy engemet annál inkább megvilágositsának; mindnyájan méltó just szereztetek az én háládatosságomra, és örűlök sok ideig, hogy itten alkalmatosságot leltem arra, hogy néktek ezt a' tiszteletet megtehetem.

De minden igyekezetünk mellett is, a' mellyet tettünk, és azon számos segitség mellett is, a' mellyel ennek az Értekezésnek kidolgozására éltünk, nagy hiba vólna azt gondolni, hogy ebben minden Szőlős-Gazdą megfogja találni, mitsoda hely szerént való állása vagy fekvése legyen különösön az ő szőlejének, mitsoda természetű földje, és más helybeli, földet és melegséget illető környűlállási is millyenek legyenek; hogy e' megmondja világosan, mire kell vigyázni minden mun-

daraboknak, a' mellyeket ő erről a' matériáról közönségessé tett, azon szép munkájában, mellynek ez a' titulussa: *Histoire de la vie privée des Francois*; hanem a' maga jegyzéseiből, némelly kiirott anecdotákat vagy jeles történeteket is közlött velem, mellyek igen hetseseknek láttszattak előttem.

munka körül, és egyenként megtanítson minden szükséges dolgokat, miképpen vihesse az ember a' maga szőleje mivelését tökélletességre. A' kik a' természet útját a' vegetatio vagy nevekedés nagy munkájában visgálták és tanúlták: bizonyosan tapasztalták, mitsoda nagy befolyások legyen abba, a' legkissebbeknek tetsző okoknak is. Az a' külömbség, a' mellyet gyakran tapasztalni két egymás mellett lévő földeknek alkotó részei között; az a' mellyet tsinál valamelly hegynek nagyobb vagy kissebb felemelkedése a' levegőben; annak kissebb vagy nagyobb hajlása az égnek egyik vagy másik sarkalatos pontja felé, az oltalmaknak formája és természete: ezek mint meg annyi eszközök, a' mellyek külömbözőképpen munkálódnak a' fajokra vagy külömbségekre, a' mellyekből áll a' plántának ugyan azon familiája; és mind ezekre a' benyomásokra, nintsen érzékenyebb, mint a' szőlő. A' földmivelésnek, valamint más egyéb tudományoknak vagynak kéttségkívül bizonyos régulái vagy törvényei; de ezek véghetetlenül változnak az ő alkalmaztatásokban. Azért, a' melly Iró abban határozná meg magát, hogy annak tsak egy ágá-

ról

ról fog szóllani, példánakokáért, a' Vintzellér mesterségéről, 's még is azt ígérné, hogy minden oda tartozókról fog tanítani az ő könyvében, nagy próbáját adná a' maga tudatlanságának vagy tsalárdságának, és az olvasó is, a' ki azzal ketsegtetné magát, hogy abban a' könyvben mindent felfog lelni, igen kevés elmésségét mutatná meg. A' vegetatio-vagy nevekedés törvényének esmérete és tudása, az okos praxis vagy gyakorlás, ezek a' legnagyobb mesterek és tanítók. Mi azon fogunk lenni, hogy az elsőt felfedezzük, és megmondjuk, mit kell leginkább megjegyezni, hogy *jól lásson az ember*, következésképpen hogy a' másikra eljuthasson.

Meglehet, hogy az a' Szőlős-Gazda, a' ki tulajdon kezeivel munkálja a' maga szőlejét, és a' tulajdonképpen úgy nevezett vintzellér nem fogják olvasni ezt a' könyvet. Ezek tsupa jövevények lévén a' plánták nevekedését illető physicai-vagy természetet visgáló tudományban, és nem lévén semmi képzeletek azokról a' hasznokról és örömökről, mellyeket tapasztal az az ember, a' ki elmélkedik és okoskodik a' maga dolgairól: nem tselekesznek egyebet, hanem a' mit láttak,

és a' mit magok régtől fogva gyakorolnak. Ez az oka, hogy olly sok hiba esik a' földnek és tőkéknek kiválasztásában, a' plántálásban, a' metszésben, a' karózásban, és megfattyazásban; innen vagynak azok a' sok kinövések, szálkázások, elszáradások, be nem forradt vágások és rothadások a' tőkéken, a' mellyek szüntelen erőtelenítik és gyengítik azokat, és a' mellyek rájok viszik azokra a' vénséget, lankadtságot és halált, már abban az időben, a' mikor még egésségeseknek, eleveneknek, és minden termő erővel bíróknak kellene azoknak lenni; innen végezetre azon régi jó hírnek elvesztése, mellyel méltán bírtak Frantzia Ország sok Megyéinek borai. Alig emlékezik az ember már ma sokakról, hanem fájdalommal és tsúfsággal. A' tehetős birtokosoknak, és egyedűl tsak ezeknek tartatott az az érdem, hogy azoknak híreket ismét helyre állítsák, és viszsza hozzák, és arra valósággal reá is mehetnek, ha mint az ő eleik tselekedtek, nem sajnálják ők is magokat a' magok mezei gazdaságaikban főkké tenni, vagy azokat igazgatni. Az ő szerentséik, sőt még hibáik is, ezek lesznek az a' nagy könyv, a' mellyből mások olvashatnak, és a' mellyből

ből megtanúlhatják a' mi mezei gazdagságunknak minden kútfejeit megindítani. Mennél jobban meggondolja pedig az ember ezeknek a' kútfejeknek számát és külömbségét: annál inkább fog bámúlni, és tsudálkozni, és minden értelmes Frantzia annál szorosabbaknak érzi a' köteleket, a' mellyek őtet a' hazához kötik.

Az Ánglusok ditsekesznek véle, hogy a' földmivelés tudományában igen nagyra mentek, és megkell vallani, hogy méltán is. De minek tulajdonítsuk ezt a' fényes előmenetelt? ezt a' bámulásra méltó nagy szerentsét? Valyon a' természet nagyobb értelmet adott-é ő nékiek, mint minékünk? Bizonyára, ha a' két Nemzet közt találtató elmés és túdós Férfiaknak oszlopot érdemlő munkáikat öszve hasonlítjuk, nintsen okunk reá, hogy azokat irigy szemmel nézzük. És a' mi a' földmivelést nézi, a' föld jobb vóltának, a' szerentsésebb éghajlatnak tulajdonítsuk-é azokat a' derék terméseket, mellyeket azok a' mivelés által előhoznak? Nem lehet telyességgel! mert nintsen egy plánta neme is, a' melly Angliában miveltetik, hogy azt Frantzia Országban elő ne tudnánk mi is hozni, még pedig jobb

tu-

tulajdonsággal, mint az övék. Sőt, sok drágalátos növevények vagynak, a' mellyek egészszen hazaiakká lettek mi közöttünk, mellyekkel ők gyakori költségek, és hijábavaló próbák után is, kénteleníttettek felhagyni. Nintsenek példánakokáért ő nékiek, nem is fognak soha lenni eperjfáik, sem kukoritzáik, sem a' mieinkhez hasonló derék gyümöltseik, sem kivált *bortermő* szőleik, gazdasági értelemben szóllván 4.) mert nem lehet tulajdonképp-

4) Nem igen régiben Angliában is vitatták, ezt a' kérdést: *Vallyon azok a' helyek, a' mellyek némelly Grófságokban még ma is szőlőskert névvel neveztetnek, igazi szőlők voltak-é, a' mellyek bortsinálásra rendeltettek?* Erre a' visgálódásra *Pegge Sámuel* Úrnak egy bizonyos jegyzése szolgáltatott alkalmatosságot, melly a' régiségeket visgáló Londoni Társaság Archaeologiájának első Kötetjében tétetett bé, ezen fellyül irással: *A' szőlőmivelés kezdetéről és előmeneteléről Nagy Brittániában.* Barington Esperest Úr, a' legrégibb törvényekről tett jegyzéseiben ostromolja a' Pegge Úr vélekedését, és azt állítja, hogy a' mit Angliában szőlős kerteknek hívtak, nem egyebek, hanem gyümöltsös, vagy veteményes kertek vólták, vagy más egyebek ollyanok, de nem igazi szőlős kertek. — A' maga állításának oltalmazására említi *Pegge Sámuel* Úr, Doktor *Stukeley*-nek utazását, a' mellyben ez, ellenemondhatatlanúl megmutatja, hogy valósággal vólt valaha szőlőskert Lhippin Norton körül. Így a' Kenti Grófságban is vóltak szőlős kertek. Végre

képpenvaló és bortermő szőlőknek tartani, azokat a' karfás és ő nálok *Vigneries* névvel neveztetett szőlőket, mellyeket ők nagy költséggel meleg ágyakban nevelnek, és még nagyobb költséggel mesterségesen bevakolt hosszú falak mellett tartanak fenn; mellyek dél felől üveg falakkal, vagy ablakokkal fedeztetnek. Ezek a' készületek ő nálok elmúlhatatlanúl szükségesek, mind hogy a' plántákat a' külső levegőnek illetésétől megőrizzék, mind pedig hogy oda a' hol vagynak, nagyobb világosságre

Medoc Úr a' maga Kintstartó házról írt históriájában azt mondja, hogy a' Northomptonshirei, és Leicestershirei Scherif számadásaiban egy bizonyos summa tétetik ki, melly Buchinghamban fizetődött a' szőlőmivelésért a' Király Vintzellérjének. Azt mondja továbbá, hogy néhai *Tamás Doktor* Ely Esperest a' következendő extractust vagy kiirást közlötte vele ugyan azon Ekklésiának Leveles házából:

	liv.	s.	d.
Exitus vineti	2	15	3
Ditto vineae	10	12	2
Tíz akó bor a' szőlőből	—	7	6
Hét hordó must a' szőlőből	15	1	—
Eladott bor	1	12	
Egres lé	1	7	
Ebből való borért	1	2	
Egres léért ugyan onnan	—	16	

Semmi bort sem, hanem egres levet.

Ebből

ságot, vagy több meleget vigyenek bé, és azt ott meg is tartsák. Még Frantzia Országban sem ád soha a' karfás szőlő, akarmint megérjen is, és akarmitsoda jó ízt mutasson is, tökélletes boros nedvességet. — Ha továbbá abban akarná az ember keresni az Ángliai földmivelésnek szerentsés következéseit, hogy annak egyenlőbb a' temperaturája vagy mérséklete, hogy annak levegője szüntelen tele van nedvességgel: ez ellen felhoznánk feleletül, a' mi napnyugotti megyéink nagyobb részének példáját, a' többek közt a' régi Bretagnéét, mellyet a' földre, és éghajlatra nézve hasonlítani lehet sok ma igen termékeny Ángliai Grófságokhoz, a' mellyeket nem lehet ezzel öszve vetni, mezei termésére nézve.

Ta-

Ebből az extractusból vagy kiirásból világos azt mondja Pegge Úr egy levelében, mellyet Willián Spechly Úrhoz küldött, hogy az Ely szélessége alatt (melly 52 grádus 20 minuta) néha megérnek a' szőlők, és hogy akkor a' Papok bort tsináltak azokból, néha pedig nem értek meg, és ezen utólsó esetben verjust vagy egres levet készítettek belőlök. Ma is így van Derbyshireiben a' dolog. A' karfás szőlők, mellyek hoszszában délnek fekvő falak mellett nőnek, igen jó szőlőket teremnek, mikor a' nyár meleg; ha pedig az idő nedves és hideg, nem lehet azokat meg is enni. *A' Theatise on the culture of the vine &c. by William Spechly.*

Találjuk ennek a' boldogságnak és előmenetelnek okát előszször azoknak igen gondos nevelésekben, a' kik magokat a' szükséges mezei munkákra, és foglalatosságokra adják. Egy tehetős Ánglus gazda az ő gyermekei közűl szinte úgy oktatja és tanítja azokat a' maga mesterségének esméreteire, a' kik ugyan azon pályának futására rendeltettek, valamint mi közöttünk egy Kereskedő, egy Váltó, egy Hajós készíti az övéit ifjúi idejektől fogva a' kereskedési nagy Speculatiókra, vagy gondoskodásokra. Így jó idején a' vak szokásoknak és balvélekedéseknek felibe tétetvén, könnyen által látják azt a' nagy igasságot, mellyet mond Columella így szólván: *Jaj annak a' földnek, mellynek a' gazdája kéntelenittetik tanátsért ahoz a' napszámoshoz folya modni, a' kinek ő fizet.*

A' nagy gazdagság, pénzbeli tehettség által mindenkor alkalmatosok ők, nem tsak arra, hogy a' nagy dolgokra megkívántató legelső költségeket megtegyék, még pedig egész bőségig; hanem az esztendőnként való javításokat is, a' hirtelenében megkivántató változásokat, mellyeket a' környűlállások kívánnak, vagy az előre el nem látott történetek

javasolhatnak. Az Anglus birtokos nem elégszik meg azzal, hogy a' maga tselédeit tsak szóval bíztassa, hanem meg is világosítja azokat a' maga esmérete által, együtt osztozik azokkal a' ditséreten és a' nyereségen. Az Országlószéknek egyenes védelme, az ő polgár társainak tiszteletek, az ő tehettségének nevekedése, ezek lésznek megbetsűlhetetlen jutalmai az ő igyekezetének, és fáradhatatlan szorgalmatosságának. A' földmivelésből való meggazdagodás olly ritka Frantzia Országban, hogy itt tsak nem költeménynek, vagy legalább nagyításnak tartanák az ide tartozó Ángliai anecdótákat, ha azok ellenemondhatatlan tanúbizonyságokkal meg nem vólnának erősítve. Tsak hamar azután, hogy a' Norfolki Grófságnak miveltetése elkezdetett *Marley de Barscham* Úrról a' jegyeztetett fel, hogy ő a' maga szorgalmatossága, és földmivelésbeli igyekezete által a' maga esztendőnként való jövedelmét kevés esztendők alatt 4500 frankról, 20000 frankra vitte. Az *Aritmetique politique* nevű Könyvírója említ egy másik földmivelőt, a' ki úgyan azon eszköz által, és még kevesebb idő alatt a' maga földbeli termését nyóltz annyivá tette.

Fran-

Frantzia Ország nem hozhat elő illyen példát tsak egyet is, és ezen nem is lehet tsudálkozni, ha az ember meggondolja, hogy mi nálunk a' nagy tőke pénzek vagy a' finantialis speculatiók, vagy az usoráskodások által mindenkor elnyeletteк; hogy mi nálunk a' mezei foglalatosságok, vagy a' földmivelés egyedűl tsak a' Nemzet legtudatlanabb és legszegényebb rendének sikeretlen iparkodására hagyattattak; hogy az Igazgatószék majd soha sem tselekedte azt, a' mit tselekedhetett, 's tartozott vólna is tselekedni, hogy azokat megelevenítette, és hatalmas pártfogása által egyenesen gyámolította vólna. Ha néha látszott is ezek körűl foglalatoskodni: a' tsak azért vólt, hogy azokat nehezitse a' sok tiltó vagy fiscalis törvények által. Az igaz, hogy Sully a' maga Ministeriumának ideje alatt, a' Frantzia földmivelést nagyon megindította; de ez a' hatalmas igyekezet hamar megállíttatott azon elleneálhatatlan akadályok által, mellyeket néki ellenébe tett a' Parlament Systémája. Colbert, ez a' sok tekintetben nagy Statista, gyakorta kénteleníttetett a' Nemzet gazdálkodásának nagy principiumait vagy törvényeit a' tudatlanságnak és balvélekedésnek

feláldozni, és hogy magát az időnek tetszéséhez szabja oda menni, hogy a' Nemzeti gazdagságnak kútfejét a' manufacturákba kézimühelyekben helyheztesse. Minden gondjai, minden igyekezetei, nem egyébüvé láttattak tehát tzélozni, hanem hogy mennél oltsóbbá tetessék azoknak a' munkásoknak élelmek, a' kik azokban kívántattak.

E' szerént a' földmivelők megfosztattak attól a' szabadságtól, hogy azt a' mi feleslegvaló vólt az ő termésekben, kivihessék, nem tsak Frantzia Országon kívül, hanem egyik Megyéből a' másikba. Ennek a' politikával, józan igazgatással ellenkező mértéknek, szükségesképpen rendkívűlvaló megoltsódását kellett maga után vonni az élelemre tartozó eszközöknek, és minden földmivelő a' maga feleslegvaló termését, azoknak kevés számához igyekezett szabni, a' kik abból éltek, és a' kikről néki gondoskodni kellett. De az idők járása nem felel meg mindenkor az emberek számvetéseiknek; a' termékenység hol nagyobb vólt, hol kissesebb, mint a' Manufacturisták vagy Kézimivesek szükségeik hozták azt magokkal. Ebből lett az a' rendetlen kelete és változó ára a' föld terméseinek; ezek a' két

nagy

nagy gonoszok, a' mellyek valamelly Nemzetnek manufacturáit illethetik. Valamelly Igazgatószék akadályoztathatja ugyan, de semmivé nem teheti az embereknek természeti interesséjeket, vagy hasznokat. Ha a' Tanátsosok, kik Frantzia Országot igazgatták — így írt ez előtt tíz esztendővel egy értelmes visgálódó 5.) jó gazdasági törvényekhez ragaszkodtak vólna, alig lehet meghatározni, hol állapodott vólna meg ennek az Országnak boldogsága. Negyven milliom lakosokból álló népességgel, és két ezer milliom tiszta jövedelemmel nem lehetne talám még kitenni azt a' mértékét az erőnek, a' mellyel élhetne ma: mert ha az ember a' természet adományait, és az igazi kútfejeknek erejét felszámlálja: világosan látja ennek a' nagyságnak tsiráit ezen hatalmas Országnak kebelében. Sőt ebben az időben, és a' mostani népessége szerént is Frantzia Országnak, Ángliával tökélletes egyenlőségben gondoltatván, kellene tiszta jövedelmének lenni, közel másfél ezer millionak, a' midőn Ánglia a' maga népességéhez képest, ugyan ennyi jövedelmet vesz be. A' mit

5.) Herrenschtvand de l' Economie politique Discours fundamental sur la popolation.

mit Anglia kevesebb természeti segédekkel tselekeszik, Frantzia Ország jól kormányoztatván, kéttségkívűl, nagyobb természeti hasznokkal, gazdagabb földel, és serényebb néppel megtselekedhetné. Vajha ez a' jegyzés foganatlan ne lenne azokra nézve, a' kik ezt ma vezetik és igazgatják! Vajha a' Fő Minister vagy Tanátsos, a' ki a' földmivelésnek előmozdítását, a' maga hivatalbeli kötelességei közé számlálja, szüntelen abban a' rendben és sorban nézné ezt, a' mellyben kell lenni! A' földmivelés, a' mesterségek, a' kereskedés, imé illyen sorral mennek, és erre a' természeti rendre oszolnak el, a' mi közönséges gazdagságunknak külömböző ágai. Ezek egymással olly szorossan öszve vagynak kötve, és mindeniknek előmenetele, annyira függ a' közöttök megkivántató egyenlőségtől, hogy annak a' ki ezeket vezeti és igazgatja, szüntelen azon kell törekedni, hogy azt az egyenlőséget felállítsa ha még nintsen, vagy fenn tartsa, ha már meg van. Mindazáltal kéttségkívűlvaló az, hogy ezeknek az első megindítója nem egyéb, hanem a' földmivelés; mert ez, amazoknak mozgató kereke. — Még egy kívánságot teszünk ahoz, a' mel-

lyet

lyet most tevénk. Vajha a' hivataloknak változhatósága mi közöttünk, kivált a' fő hivataloknak ne lenne akadályokra, a' nagy gondolatok szerentsés következéseinek az igazgatásban!

Palissi Bernárd már mi előttünk azt mondotta: „ Mindennek kell törekedni, hogy értse a' maga mesterségét: Minekokáért megkivántatik, hogy a' földmivelőknek néműnémű philosophiájok vagy *okosságok* legyen, 6.) külömben azt tselekszik, hogy a' föld idétlen gyümöltsöket hozzon, és a' fák elveszszenek. Azok a' viszsza élések, mellyeket minden nap ejtenek a' fák körül, kénszerítenek, hogy itt erről érzékenyen szólljak." Az *okosság* szükséges kéttségkívül a' földmivelésnek minden nemeiben, de kivált abban a' mellynek tzélja a' szőlő. A' szőlőtő, éppen nem a' mi climánk vagy egünk alatt született plánta. Ennek által költözésének külömböző következései ollyan szembetűnők, hogy ha ezt, azokban

6.) Itt ez a' szó: *philosophia* annyit tesz, mint *értelem*, vagy *okosság*. Abban az időben, mikor azt Palissi Bernárd írta, philosophust mondott az ember, ha *értelmes*, *okos*, embert akart mondani és jelenteni. *Lásd a' fellyebb megnevezett munkát.*

ban a' külömböző tartományokban gondoljuk, a' hol a' mivelése bévétetett, azt mondhatjuk, hogy ez, hol élőfa, hol bokor, hol pedig tsak alatsony és félénk tsemete. Mind nevekedő erejére, mind nevekedésének módjára, mind a' nedvességekre a' mellyekkel táplálja magát, mind pedig a' föld nemére nézve a' melly tartja, sok tekintetben külömböz ez, más egyéb plántáinktól. A' közönséges esméreteken kívül vagynak tehát különösök is, mellyeket a' szőlő organisatiója vagy alkotása elmúlhatatlanúl megkíván azoktól, a' kik azt szerentsésen akarják mívelni.

Nem szükség ez vagy amaz Írónak tekintetéhez folyamodni, hogy megmutassuk, melly szükséges legyen alkalmas tőke pénzel bírni az embernek, nem tsak akkor, mikor a' szőlő legelső fundamentomát megakarja vetni, hanem még akkor is, mikor az egészszen tökélletességre megyen. Az elkerűlhetetlen költségek, mellyek a' szőlőnek felállításakor szükségesek, a' gyakortavaló munkák, az aprólékos gondoskodások, mellyeket az ő gyermekségében kíván a' szőlő, az a' későség mellyel az ő háládatosságának első jeleit közli

mint

mint egy a' gyümöltsökben, ezeknek az ő középszerűségek és keveset érések, eléggé megigazítják ennek az állításnak első részét. A' másodiknak próbáját megtaláljuk azokban a' viszontagságokban, mellyeknek a' szőlő termése ki van téve. Valósággal egy mezei termés sintsen annyi változások alá vetve mint ez. A' gabonák, rétek, sőt még az erdők is küszködnek ugyan néha, még pedig károsan, a' szélveszekkel, áradásokkal, és az időnek viszontagságaival; de ritka hogy ezekkel sok egymás után következő esztendőkben ostoroztatnának; és még ekkor is nem olly pusztító ezeknek a' munkájok, hogy a' földmivelő nem találna a' több megmaradott termésekben valami pótolékot a' kár ellen, annak az árának felmenése által, a' mi nála megmaradott. De a' szőlőből való jövedelme a' gazdának egészszen bizonytalan. A' szőlőknek sokkal jobban ártanak a' jégessők, a' szélveszek; mert azok sokkal több ideig maradnak kinn; több kárt tesz azokban a' téli kemény és tartós hideg, mert sokkal érzékenyebbek azok; a' zúzmaráz pedig, melly leszáll a' tőkékre, a' veszszőkre, és azoknak bimbóira, legveszedelmesebb. Mikor ez azokat beborít-

rítja, a' fagy bellyebb bellyebb veszi magát, a' felső bőrök felválik, a' czellás szöveteik elszakadnak, és ez a' sérelem a' tápláló nedvességet vezető tsatornákat, kétfelé választja; mellyből következik a' plántának vagy részszerént való lankadtsága, vagy egészszen való elromlása. Még e' nem elég. Sokszor a' tavaszi aequinoctiumi, vagy nap és éjj egyenlőségekori essők olly soká tartanak, hogy a' szőlőt az ő virágzása idején, mikor tudniillik a' plánták módja szerént egymással öszvemennek, tartóztatják, és így ellent állván a' nemi részek egymással való közösüléseknek, akadályt vetnek a' termékenyítés munkájának. Ebből következik az, a' mit hívnak *elrugásnak* vagy *elragyázásnak*, az az, terméketlenségnek. A' nedves nyarak, a' tavaszi késő hidegek, az őszi koránvaló derek, szinte ollyan okai még, a' szőlő termése elromlásának, vagy roszszabbá való lételének. Végezetre, van még egy más különös ostora ennek a' plántának, a' mellyet nem is lehet észre venni azokban a' tartományokban, a' hol ezt egész bőségében és divatjában nem mivelik; okozza ezt, a' szerfelett való nagy bősége a' termésnek. Valósággal megesik néha

ha, hogy a' szőlő veszszők úgy megvagynak fürtökkel terhelve; hogy az edények vagy hordók két annyi árúak, mint a' bor a' mellyet azokba töltenek.

Ha mind ezekben a' környülállásokban, vagy ezek közül tsak egyikben is, nints elegendő ereje a' szőlős gazdának, hogy szenyvedjen, vagy a' melly mind egy, ha nints annyi pénzbeli tehettsége hogy azt kiállhassa, hogy egymás után több esztendőkben is ne szüreteljen; ha nem várhatja hogy a' bora jó tulajdonságot öltözzön magára, mellyet sokszor tsak az idő hoz meg; ha nem várhatja azt a' néha meszszire lévő idő szakaszt, a' mellyben a' bor árának szükségesképpenvaló felmenése kipótolja az ő legelső kiadásait, mivelésre tett költségeit, ezeknek egész summájoknak interessét, és még azt a' nyereséget is, a' melly az ő fáradtságának jutalma; ha mondom ezeket nem tselekedheti; már akkor oda van mind maga, mind egész háza népe; egészszen boldogtalanná lesz, annyira hogy talám abból ki nem hatol soha. Ezek a' példák igen közönsegesek mi közöttünk. Járja el tsak valaki a' mi szőlős tartományainkat: az igaz, hogy azokban igen nagy népességet,

sok

sok embereket fog találni, de azok mind szegények és nyomorúltak; megfogja látni, hogy azokban sok szerentsétlen szőlőmivesek, a' kik a' legmunkássabb rendet teszik az emberek között, a' mezei legerőssebb munkát gyakorolják, már negyven esztendős korokban kifáradnak, és azután a' mértékletlen munkájú életnek terhe alatt egyszerre eltsüggednek; mivel a' megújjító eszközök majd soha sintsenek, az erőnek fogyásához mérsékelve. Az a' Status vagy Köztársaság, a' melly a' maga erejét az illyen népesség után akarná felvetni, a' dolgot nagyon elhibázná. A' népesség kéttségkivűl lehet felvető vagy mérő eszköz a' népek hatalmának megmérésére és kitanulására. De ki nem tudja, hogy a' felettébbvaló népességnek, és a' népesség nem létének, ugyan azon roszsz következései vagynak? ki nem tudja, hogy mindenik környűllállásban a' Köztársaság egyformán közelít az elhanyatláshoz? és hogy a' felettébbvaló népesség mindenkor megvan, valamikor az élelemnek eszközei az emberek számával nintsenek egyarányuságban.

Ha valaki ezen kevés szókból azt hozná ki, hogy az én gondolkodásom szerént a' szőlő-

lőmivelés tsapás, Frantzia Országon, és hogy az akadályára van ennek meggazdagodásának és hatalmának: az az ember ollyan értelmet tulajdonítana nékem, a' melly egészszen ellenkezik az én igaz gondolataimmal; ez az igazgatás- és mezei gazdálkodásbeli rend vagy Systema egészszen illetlen vólna ahoz, a' mellyet én vallok; és méltán vádolhatnának azzal, hogy én ellene mondok annak, a' mit mondottam, és mondani is fogok ebben a' munkában. Sőt ellenben úgy hittem, hogy ezt az igasságot nem tsak azért kellett feltennem, és előadnom, mert magában is megtzáfolhatatlan, hanem hogy ennek kifejtegetése azoknak megvilágosíttatásokra fog szolgálni, a' kik az okokat azokat azoknak következéseivel mindenkor öszvezavarván, nem találják orvosságát a' gonosznak, a' mellyről panaszolkodnak, hanem ezt a' kérdést teszik, mellyet én politika, vagy társaságot bántó káromlásnak nevezhetnék: *Nem ártalmasok-é a' szőlők Frantzia Ország mezei gazdasága előmenetelének; és nem vólna-é tanátsosabb a' szőlőmivelésnek legalább határt vetni?*

Ugyan ez a' világos igasság az én gondolatom szerént egy megtzáfolhatatlan erős-

ség

ség azoknak az embereknek tanátsaik ellen, a' kik a' szőlőnek kevesebb plántálását, a' birtokoknak elaprózását, kissebb megkissebb részekre való elosztását, gondolatlanúl sürgetik és komendálják; a' kik önként nem akarják látni, hogy ekkor, és éppen tsak ekkor elégtelenek az eszközök a' jó mivelésre.

Három fő classisokra vagy rendekre lehet szorítani közönségesen a' szőlő birtokosokat. Vagy ollyanok azok, a' kik helyben lakván, mással miveltetik a' magok szőleiket, de magok szedik bé azoknak gyümőltseit. Vagy ollyanok, a' kik egyenesen magok mivelik azokat, és magok is szedik meg. Vagy végre ollyanok, a' kik akar helyben, akar távol lakván, felébe adják azokat ki. Az elsők nem szükölködnek ugyan, az ő legnagyobb szüksegeikre átallyában megkivántató dolgok nélkűl, de többnyire ollyan szorúlt és középszerű állapotban vagynak, hogy tsupán tsak élnek. Ha nem egészszen koldusok is, de annyira vagynak ehez az állapothoz, hogy az ő gyermekeiknek semmi nevelést, és tanítást nem adhatnak, mellyek által kereshetnék szerentséjeket, vagy legalább feltalálnák élelmeket. A' Háznép fejének halálával annyi

nyi felé osztatik a' jószág, a' hányan vagynak az örökösök, és ezek az igazi szegények sorába azzal is leesnek, hogy birtokosok lettek, és magokat egy ollyan forma termésre bízták, a' melly legbizonytalanabb; mert ennek tsak azokra nézve vagyon bizonyos és meghatároztatott ára, a' kik középszerűn véve, hét esztendei termésre tartnak számot.

A' kik egyenesen magok mivelik a' magok szőleiket, azoknak nem tsak a' föld feldaraboltatásának siralmas következései ellen kell küszködni, a' melly még több részre megy ebben a' classisban, mint az elsőben, mert az ebben lévők sokkal tenyészőbbek és szaporábbak, hanem az elmellőzött mivelésnek következései ellen is. Ezek az ő szükségeiktől nyomattatván, kénteleníttetnek szüntelen napszámba járni, és másnak dolgozni; azomban a' magok tulajdon örökségek' mivelésének kívánságától is gyötrettetvén, erejek felett szorítják magokat, mindent tökéletlenűl tsinálnak, 's így nyomorog mind a' magok, mind a' más szőleje, a' mellyet dolgoznak, a' legroszszabb mivelésben. Sokkal boldogabbak azok a' munkás vintzellérek, a' kik szabadok lévén attól a' rendeletlen kíván-

ság-

ságtól, hogy magok legyenek birtokosok, az ő nagyravágyásokat tsupán abban a' jutalomban tudják meghatározni, a' mit igyekezetek által érdemlettek; mert e' soha meg nem tsalja őket.

Mit mondjunk azokról, a' kik tészik a' harmadik rendet; azokról a' gondatlan és büntetésre méltó birtokosokról, a' kik az ő attyokról maradott jószágaikat vagy szőleiket, vaktában, a' napszámosok tudatlanságokra, és restségekre bízzák, vagy az árendásoknak kap'siságokra kiteszik? Egy jószág sem érzi meg jobban az illyen elhagyattatást, mint a' szőlő; mert egy sints úgy kitétetve a' hirtelenvaló alábbszállásnak, vagy egészszen való elromlásnak is mint ez. Elsoványithatja, és némű-néműképpen terméketlenné teheti az ember a' gabona földet, a' roszsz munka, vagy a' trágyázásnak elmulasztása által; de közönségesen szólván, egy két esztendei gondoskodás elégséges arra, hogy előbbeni termékenységére viszsza hozattassék. Ha a' szőlővel tsak egy esztendeig is így bánik valaki, azt örökre elrontotta. Iszonyú sok pénzel, és tíz tizenöt esztendei munkával sem lehet reá menni, hogy annyit teremjen mint az előtt.

A'

A' Haza, melly nem nézheti hideg vérrel a' birtokosoknak akar előmeneteleket, akar hibáikat, mert belől köteles gondot viselni a' maga szükségéről, kivűl pedig a' boroknak betsületeket fenn tartani, a' Haza mondom, egyszeribe megboszúllódik. Az illyen birtokos siet a' maga bizonyos veszedelmére, és mihelyt a' maga gondatlanságát kimutatja, akarmillyen gazdag legyen is, viszsza kell néki menni a' szerentsében. Champier már kétszáz esztendővel ez előtt megjegyzette, hogy az Orleánsi borok, az ő jó hireket a' mellyel bírnak, annak a' vigyázásnak és különös figyelmetességnek köszönhetik, a' mellyel vagynak azok eránt a' birtokosok, mind a' szőlők mivelésére, mind a' borok készítésére nézve. Nem bíznak ezek semmit másra, hanem mindent magok tselekesznek; ez az ő egyedűlvaló foglalatosságok, és a' gazda visgálódó szeme a' legkissebbre is figyelmez. Ellenben a' Lioniak és Párisiak, az ő kereskedéseik és egyéb dolgaik által el lévén foglaltatva, inkább gyönyörűségre mint haszonra veszik a' szőlőt, 's annak gondját egészszen a' béresekre, vagy fogadott munkásokra bízzák. Honnan van, azt kérdi Liebaut, hogy

a' társalkodásban ritkán halja az ember, hogy az Orleánsi és Burgundiai ember panaszolkodnék a' maga szőlejére: ellenben a' Párisinak szüntelen tellyes az ellen panaszszal a' szája? Onnan, mert amaz, maga vigyáz arra, maga lát hozzá, e' pedig a' tudatlan és tsalárd vintzellérre bízza magát.

Az idegenek és kivülvalók, éppen ezt a' jegyzést tették a' magok szőleikről. Kivánjátok-é tudni azt kérdi Meiners á' Frankoniai szőlőknek az árokról szóllván, miért adnak egy hold szőlőt ötszáz forinton Weitzhoecheimben, holott Würtzburg mellett ugyan annyi, száz forintnál nem ér többet? Azért mert a' Weitzhoecheim mellett lévő szőlők a' birtokosoknak egyenes vigyázások és gondviselések alatt vagynak, a' Würtzburgiaknak nagyobb része pedig a' magok hasznokat kereső és lusta vintzellérekre hagyattatott, és alig látogatják meg azokat a' birtokosok. Sok Würtzburgi familiák a' magok szőleik miatt romlásra jutottak; mert a' szőlő mivelés szüntelenvaló költséget és gondoskodást kíván. 7.)

Sze-

7.) Notice historique sur les vins de Franconie, et la culture de la vigne dans ces Contrees par M. *Meiners* à Göttinge &c.

Szerentsére vagynak mi közöttünk, kiváltképpen pedig a' mi nagyobb szőlőhegyeinken, bizonyos számú szőlő-mivesek, a' kik telyesek buzgósággal, értelemmel, és igyekezettel, a' kik nevelvén a' magok szerentséjeket, megtartják és terjesztik a' Frantzia boroknak régi hireket és betsületeket. Vajha sok szőlő-mivelők követnék ezeknek példájokat! és így, munkálódnák ők is annak a' Nemzetnek gazdagságát, a' mellynek a' szőlő mivelésben nintsen párja. Maga Frantzia Ország az ő hegyein, a' maga gránitos és meszes kőszikláin, a' maga, úgy szóllván, legszárazabb homokjaiban, a' nélkül, hogy a' gabona és takarmány nevekedése alább esne, annyi termést szedhet öszve, hogy nem tsak a' maga lakosait, egy drágalátos és egésséges itallal tartja, hanem a' melly a' maga szorgalmatossága által legnagyobb nyereséget adó, és legfontosabb tárgya lehet a' kivűlvaló kereskedésnek az egész világon.

ELSŐ RÉSZ.

A' Frantzia Országi Szőlőhegyeknek és boroknak históriai esmérete.

Európa Ásiának köszönheti, nem tsak a' maga pallérozódását, és mesterségeit, hanem ennekfelette az ő mezei és kerti veteményeinek, 's gyümöltseinek nagyobb részét, sőt még a' szőlő tövét is. A' Phoenitziabeliek, a' kik sokat jártak a' földközi tenger partjai körül, hozták be ennek mivelését az Archipelagus szigetekbe, Görög Országba, Siciliába, és végre Olasz Országba, 1.) és Massilia tartományába. Még Romulus uralkodása alatt igen tsekély előmenetele vólt Olasz Országban a' szőlő mivelésnek; mert itten ettől a' Fejedelemtől a' borral való áldozat megtiltatott, melly régtől fogva az Ásiai Nemzeteknél minden áldozatokban szokásban vólt. Numa vólt az, a' ki ezt először megengedte, és Plinius azt jegy-

1.) Azt mondjuk, mivelését; mert *Homerus* idejében a' szőlő vadúl nőtt Siciliában, és hihető hogy Olasz Országban is.

jegyzi meg, hogy ebben az engedelemben a' vólt a' politicája vagy titkos tzélja, hogy a' földmivelésnek ezt a' nemét közönségessé tehesse. Tsak hamar azután úgy is elszaporodott a' szőlő, hogy minden mérték nélkül éltek a' borral az emberek, és még a' Romai Aszszonyok sem vóltak üresek ettől a' hibától. Ez az elvetemedés tsak hamar azután más gonoszt vont maga után; mert a' Férjfiak gyanuságba esvén a' magok Feleségeikre nézve, kikeltek azok ellen, és mindenütt panaszolkodtak. Ez arra a' rettenetes törvényre adott alkalmatosságot, melly halálos büntetést diktált arra az aszszonyra, a' ki bort mert inni; és arra az engedelmesebbre, a' melly az Atyafiaknak megengedte, hogy valahol elöltalálnák az Aszszonyokat, mindenütt megtsókolhatnák a' szájokat, hogy azoknak józanságokról meggyőzettessenek. De ennek az utolsó rendelésnek is megvólt az ő illetlensége. Egy részről igen szerették az Aszszonyok ezt az edesgető próbáját adni, és ajánlani a' magok józanságoknak, más részről pedig a' Férjfiak is szerették azt elfogadni; és valamit egymásba tettszőnek találtak, azt mindjárt az atyafiság rovására rótták. E' szerént

nem

nem kellett egyéb, hanem hogy szép legyen valaki, és egyszeribe atyafinak tartatott vólt. A' többek között ezt veti szemére Propertius a' maga hűségtelen Cynthiájának.

Quin etiam falsos fingis tibi saepe propinquos,
Oscula ne desint, qui tibi jure ferant. az az:
Sőt magadnak költesz gyakran rokonokat
Hogy méltán rakjanak ortzádra tsókokat.

Ugyan ezek a' viszsza élések hasonló büntetésre adtak Massilia tartományában alkalmatosságot. De valamint a' Romaiaknál, úgy itten is az iszonyú nagy keménység ellent állott ennek végrehajtásának. Azután a' harmintzadik eszténdőt határozták meg arra, hogy mind a' két nemen lévőknek szabad legyen a' borivás. Hanem tsak hamar észre vették, hogy nagyon megvan kötve ezzel a' drágalátos terméssel való élés, a' melly olly közönségessé lett, hogy ennek bősége még gonosznak tartatott. Utoljára magára kellett hagyni mindenre, hogy azzal úgy éljen, a' mint tettszik.

Azomban, a' szőlőmivelés lassan lassan tsak terjedett Galliában. Már, a' Vár, Bouches-du-Rhone, Herault, és Vaucluse, Gárd,

fel-

felső és alsó Alpes, Drome, Isere, Lozere Megyéink hegyeinek egy része bé vólt ültetve, mikor Dimitianus akar tudatlanságból, akar gyengeségből, a' mint szóll Montesquieu, egy bizonyos esztendő után, a' mikor a' bor igen bő vólt, a' gabona pedig nagyon szük és nyomorúlt, azt parantsolta, hogy minden kedvezés nélkül kivágjanak minden szőlőket, valamellyek vagynak Galliában; mintha ugyan ezeknek a' kétféle plántáknak lételekben és nevekedésekben valami egymással közönséges vólna; mintha az egyiknek termései akadályára lehetnének a' másik előmenetelének; mintha végezetre a' szőlőnek való földek nem lettek vólna akkor, valamint ma, legalább azonn a' földön, a' hol a' Gallusok laktak, egészszen alkalmatlanok a' gabonáknak termésére.

Akár hogy mint, elég az hozzá, hogy a' mi Atyáink ezen boldogtalan parantsolat által, arra lettek kárhoztatva, hogy azután serrel, mártzal, és némelly keserű plánták megöntött izetlen leveivel oltanák meg szomjúságokat. Ez a' bortól való megfosztatás, melly a' Kristus születése után 92-dik esztendőre esik, két száz esztendeig tartott. A' bölts,

és hatalmas Próbus Császár vólt az, a' ki minekutánna a' maga számos győzödelmei által a' birodalomban békességet szerzett, szabadságot adott a' Gallusoknak, a' szőlőnek ujjonnan való plántálására. Ennek mivelésének, és azoknak a' hasznoknak emlékezete, a' mellyeket ebből vettek, nem törlődött még ki az ő elméjekből; a' szájról szájra való általadás megtartotta köztök a' szőlőmívelés mesterségének legszükségessebb darabjait. A' kereskedés által, Siciliából, Görög Országból, az Archipelagusnak minden részeiből, és az Afrikai partok mellől ujjonnan hozott plánták tipusai vagy szaporító magvai lettek azoknak a' megszámlálhatatlan tőkék külömbségeinek, a' mellyek még ma is Frantzia Ország szőlőhegyeiben szerteszéllyel találtatnak. Merő elragadtatás vólt látni, Dunod szava szerént 2.) miképpen rohantak seregestől a' sok férjfiak, aszszonyok, gyermekek, önként és vetekedve, erre a' nagy és gyönyörűséges ujjításra, a' szőlőnek plántálására. — Valóba mindnyájan is vehettek abban részt; mert a' szőlőmívelés-

2.) Histoire des Sequanois.

velésnek ez a' különös tulajdonsága van, hogy mindenik nemnek és minden élet időnek az ő erejéhez illő foglalatosságokat, tud nyújtani. Mig némellyek tördelték a' kősziklákat, felhányták a' földet, irtották a' régi és haszontalan tör'sököket, és gödröket ástak, addig mások a' plánta veszszőket előhordták, azokat elrakták és eligazgatták. Az öregek, a' kik a' mezőkben elszélledve vóltak, kimutatták a' szőlőnek legalkalmatosabb hegyeket, azon tudományok szerént, a' mellyet ifjuságokban tanúltanak. Megrészegedvén az azon való reménységnek örömétől, hogy ők részt fognak venni valaha ennek gyümöltseiből, az ő gyermekeikkel nagy pompával a' bor Istenének szentelték azokat, sőt annak tetején mezei Templomokat emeltek az ő tiszteletére. 3.)

Akár miért; akár azért, hogy a' Gallusok földje az álló vizek kiszárasztása, a' régi erdők' kiirtása által szelídebb temperatúrájúvá vagy égűvé lett 4.) akar azért, hogy a' szó-

3.) Dunod Histoire des Sequanois.

4.) Nints arról semmi kéttség, hogy két vagy három száz esztendők alatt a' népesség' nevekedése, és közönségesen

szőlőmívelés mestersége nagyobb tökélletességre jutott, de a' bizonyos, hogy a' szőlőnek többé nem a' vólt a' határja, a' melly régen, tudniillik nem az Északi Cevennei hegyek; hanem tsak hamar kiterjedt a' Rhone, Saone hegyeire, a' Dijoni határra, a' Cher, Marne, és Moselle vizének mellyékeire. Az ötödik század kezdetétől fogva; az az két száz esztendők alatt tette ezt a' nagy előmenetelt,

a'

sen a' földnek mivelése, sokat ne tettek vólna a' hidegnek mérséklésére. Igen sok vólna, ha valamelly helynek temperatúrájáról, tsak annak geographiai szélességéből akarna az ember ítéletet tenni. Azok a' részei példánakokáért Amérikának, a' mellyek Frantzia - Német - Burkus - Lengyel - és Magyar Országgal ugyan azon egy szélesség alatt esnek, végthetetlenül jobban alája vagynak vettetve, a' levegő változásainak, és a' nagy hidegnek, mint ezek. Német Ország climájának régi leirásai bizonyítják, hogy hajdan a' telek sokkal hoszszabbak és keményebbek vóltak Európába, mint ma. *Diodorus Siculus* azt mondja, az 5-dik Könyvben, hogy azok a' nagy folyóvizek, mellyek a' Római Tartományokon által folytak, mint a' Rhénus és Duna vizei gyakorta egész fenékig megfagytak, úgy hogy a' légiszonyúbb terheket is elbírhatták; hogy rendszerént a' Barbarusok ezeket a' kemény időket választották az ő beütéseikre; mert ekkor az ő nagy számú seregeiket, az ő lovagjaikat, és terhes szekereiket ezekenn az erős és nagy jéghidakon minden félelem és veszedelem nélkül általvihették.

A'

a' mikor az Északi Barbarusok ettől a' hódító italtól, melly abból készíttetik, oda tsalattatván, mint a' tenger habjai egymásra rohantak, hogy úgy szóljak, és a' birodalmat elborították. Az a' hires törvény, *ad Barbaricum*, a' melly mindennek tiltotta, *hogy a' Barbarusoknak bort és olajat, még tsak kóstolásra is ne küldjenek;* kiment a' szokásból, vagy

A' mai Természet vizsgálók azt jegyzik meg, hogy a' nyargalótz, vagy tarándszarvas, ez a' hasznos állat, mellyel az Északi vad emberek tsak magával segítenek az ő nyomorúlt életeken, ollyatén természettel bir, hogy nem tsak a' legiszonyúbb hideget kiállja, hanem még azt szereti. Találni ezt a' Spiczbergi hegyen a' polustól 10 grádusra. Úgy láttszik, hogy gyönyörködteti magát Lapponiának és Siberiának havaiban. A' mai időben meg nem maradhat, annyival inkább nem szaporodhatik egy Tartományba is a' Balticumi tengeren túl dél felé. Caesar idejébe pedig ez az állat, valamint a' Belénd és bölöny is laktak a' Hercinia erdejébe, melly Német és Lengyel Országnak nagy részét befedezte. Ma Canada, a' régi Német Országnak tökélletes lefestése. Noha ez ugyan azon parallela alatt esik, a' mellyen Frantzia Országnak a' közepe, és Angliának déli Grófságai: mindazáltal itten igen nagy a' hideg; itt a' nyargalótzok igen bőven vagynak; a' föld vastag hóval szűntelen be van fedve, és a' Sz. Lőrintz nagy folyóvize rendszerént jégből áll, abban az időben, a' mellyben a' Sejne és Tamesis vizei legszabadabban folynak. Egyedűl a' mivelésnek lehet ezt a' nagy külömbséget tulajdonítani.

vagy inkább a' Burgundusok, Visigothusok, és Frankok, nem akarván tovább várni, hogy valamellyiket ezen nedvességek közül hozzájok küldjék, magok keresték azokat fel. Az az öszvehasonlítás, a' mellyet tettek a' Galliai bor között, a' ser és mártz között, a' mellyekkel eddig szoktak élni, majd egyszerre reá vette őket, hogy némellyek azon a' részen telepedjenek meg, a' hol már a' szőlőmívelés felállíttatott, mások pedig a' magok tulajdon kezeikkel szaporítsák azokba a' megyékbe, a' hová még eddig el nem jutott. Az ő igyekezetek előmozdíttatott a' plántálókra nézve tett kedvező rendelések által. A' Salicai törvény és a' Visigothusoké büntetéseket tettek azok ellen, a' kik tsak egy tőkét is kiszakasztanának, vagy egy szőlőfürtöt is ellopnának. Az az oltalom mellyel az Országlószék pártját fogta a' szőlőknek, úgy nézette ezeket, mint szent dolgokat. Chilperic minden szőlőbirtokosra reá vetvén, hogy néki esztendőnként egy korsó (amphora) bort adjanak az asztalára, Limosinba támadás lett; sőt itten ezen gyülölséges adónak beszedésére kiküldetett tisztviselő meg is ölettetett.

Mind-

Mindazáltal ezeknek a' külömböző Nemzeteknek próbatételei nem lettek mindenütt egyformán szerentsések. A' szőlők szinte olly kevessé gyarapodtak meg a' Manchei hegyeken, mint a' Pais-de-Calaisin, noha azok, kivált az elsők olly földben vóltak, mellynek a' szélessége inkább délre esik, mint a' Coblentzé vagy Bonné, a' hol pedig a' szőlő a' megérésnek elegendő grádusára eljut; és noha mind a' kettőbe, legalább némelly helyen a' földnek természete nem látszik alkalmatlanabbnak lenni erre a' mivelésnek nemére. — Nem a' tsupa helybelikörnyűlállásnak kell-é tehát tulajdonítani, és nevezetesen annak, melly felső és alsó Normandia hegyeinek Picardia napnyugoti és Bretagne Északi részének tulajdona, az eddig való igyekezetnek kevés sikerét ebben a' tekíntetben? Legalább ez a' mi vélekedésünk, melly fundáltatik egy megjegyzésen, mellyet oda alább az V-dik Részbe fogunk bővebben élöladni, abban a' fejezetben a' hol *a' szőlőmivelésre alkalmatos földről, és éghajlatról* lészen a' szó. Annyira meggyőzettettek ma annak lehetetlenségéről, hogy ezen a' tájékon tsak középszerű bort is lehetne tsinálni, hogy sokan kételkednek, ha vallyon

lyon a' szőlőmivelés vólt-é itt valaha egész divattyában. De a' históriai bizonyságok nem hagynak erről kételkedni, sőt bőven megerősítik azt. — Rennes, Dol, Dinau, Montfort, Fongeres, Savigné környékén is vóltak szőlők. D. Morice Úr históriája említi ezeket, és tsúfolódva így szóll; hogy azok alkalmatossabbak arra, hogy fát, makkot, és szenet adjanak, mint bort. Egy Bretagnéból való Dulattai nevű Nemes ember, alkalmatosságot nyervén egyszer a' maga hazájának dítséretére, azt mondá I. Ferentz előtt: hogy három dolgok vagynak jobbak Bretagnéban, mint egész Frantzia Országban, tudniillik, kutyák, borok, és emberek. A' mi az embereket és kutyákat nézi, abban lehet valami, felele a' Király, de a' mi a' borokat illeti, azt meg nem engedhetem; mert *azok legfanyarabbak és savanyúbbak az én egész Országomban.* Kétség kivűl ezt, az alsó Bretagnei borokról értette a' Király.

Szent Filibert Jumiegesi Apátúr élete leírásában, a' Cauxi Kerületben említtetik, hogy ennek a' Klastromnak szomszédjában is vóltak szőlők. II. Richárd Normandiai Hertzeg, a' Fecampi Klastromnak ajándékozta Argetau

tau helységét, melly arról vólt hires, hogy *igen jó* bort termett. *Igen jót* kéttségkivül más Normandiai borokhoz képest. Bouteillesbe is vóltak szőlők Dieppehez közel, és Pierrecourt-ba Foucarmonton alól. Látni annak a' nevezetes ütközet' napjának történeteiből, melly *Aumali hibának* neveztetik, hogy itten IV-dik Henrik kétszáz nyilas lovasokat vesztett, a' kik azért vágattak le, és azért estek fogságba, hogy a' Neufchatel mellett lévő Sikon a' szőlőkarók megakadályoztatták őket a' viszszavonulásban 5.) Huet, Caen mellett lévő szőlőket emleget; 6.) és valósággal még ma is van kettő ezen a' vidéken, úgymint Colombel és Argence. Vólt alkalmatosságunk ennek az utolsónak termését megkóstolni, és meg kell vallani, hogy nehéz vólna savanyúbb etzetet készíteni a' konyhákra, mint ennek a' bora. Vagynak szőlők Picardiában is. A' Cagni Vidéke, közel Amienshez, nem egyéb úgy szóllván, hanem tsupa szőlő. Találtatnak még Montdidier mellett is, és a' Sommé megyéjének némelly járásaiban, de

5.) Essai sur le departement de la Seine — Inferiore par S. B. J. Noël.

6.) Antiquites de Caen.

de ennek a' borai keveset külömböznek a' Normandiaiaknak termésétől. Végezetre még tsak a' kis Terouenne tartománnyának is vóltanak szőlő-hegyei, melly egynehány grádussal közelebb esik északhoz, mint Amiens; mert egy hetedik századbeli kézírásban melly által III. Clotár valami tserére való szabadságot ád a' Szent Bertini Barátoknak, a' jegyeztetik meg, hogy a' *szőlők* egy részét tészik a' tserének. Szükségesnek ítéltük ezeket a' historiai bizonyságokat a' szőlő nevekedéséről egyenként előhordani, hogy azokat a' kételkedéseket elháríttsuk, mellyeket a' lehetőség megerősíthetne. A' bizonyos, hogy megnő a' szőlő, de még tsak meglehetős bort se terem azon a' hoszszú tengeri oldalon, a' melly Calaistól fogva Nantesig nyúlik. Ennek a' nagy Vidéknek mivelői tehát bizonyosabb jelét adták vólna az ő okosságoknak, ha az ő italokra nézve, azoknak a' jó fáknak mivelése mellett maradtak vólna, a' mellyek tsigerét adhatnak, és a' melly ollyan szerentsés ő nállok. Miért nem követték ők a' magok szomszédjaikat, a' Belgium lakosait? Ezek a' magok mezei dolgokra tartozó tselekedeteikben szüntelen az okosságtól és józan esztől vezettetvén meg-

ma-

maradtak a' régi mellett, az árpa, és komló mivelése mellett. — Valósággal a' jó tsigere vagy gyümöltsbor, és a' jó ser, többet érnek, mint az Argencei borok.

De a' millyen roszszúl ütöttek ki'ezen az utolsó részenn a' szőlő plántálóknak igyekezeteik: annál szerentsésebbek lettek az efféle próbák egyébütt minden helyekenn. Mert nintsen egy is a' mi tartományaink közűl 7) akar napkeletre, akar délre, akar Frantzia Országnak közepén feküdgyék az, a' melynek mind fekvése, mind földje egészszen kedvező ne vólna a' szőlőmivelésre; nintsen egy is a' mellyben valami ditséretes nemei ne találtatnának a' szőlőnek, és a' mellyeknek termések, vagy égett borokra, vagy borokra nézve valami hirt ne szerzettek vólna. Az igaz, hogy némellyek ezen hirek közűl tsak ideig óráig tartanak, némellyeknek pedig tsak egy nap a' határa; mert egy környűlállás elégséges an-

7.) Kivévén talám a' Marché kerületét vagy a' mai Creüsei megyét. Különös megjegyzés, azt mondja Lobergerie, hogy Páris felöl, dél felé menvén, minden Megyékben találtatnak szőlők, hanem tsak a' Creüseiben nem, a' melly mindenfelöl szőlőhegygyel van körül véve. „ *Traite d' Agriculture pratique, on Annuaire des cultivateurs du departement de la Creuse &c.*

nak elrontására és elfelejtésére. A' birtokosnak változását rendszerént követi újj mivelés módja; ha erre a' mivelésre az ember nem vigyáz eléggé; ha restelkedik azoknak a' tőkéknek megtartásában vagy változtatásában, mellyek ahoz a' földhöz és éghajlathoz legalkalmatosabbak; ha kevéssé figyelmez a' bortsinálására: ez elégséges valamelly szőlőnek a' természét talám örökre gyalázatba hozni. Ha megesik, a' mint ma erre sok a' példa, kivált a' nagy Városok mellett, a' hol igen nagy a' consumtio vagy fogyasztás, következésképpen valaminek az elkelése bizonyos, ha megesik mondom, hogy a' jóságot a' bőségnek feláldozzák: ekkor nintsen semmi kéttség, hogy annak a' termése nem fog bírni többé azzal a' jó hírrel, mellyet néki szerzett a' másképpen való vele bánás. Nem a' mivelők fösvénységének, és gondatlanságának kell-é tulajdonítani azt a' feledékenységet, a' mellybe estek az Olasz Országi, Massicai, Cecubai, és Falernumi borok, mellyeket Horatius, és az ő idejebeliek annyira magasztalnak?

Mindazáltal Frantzia Országban teremnek ollyan borok, mellyek tizenötszáz esztendők alatt is semmit az ő hirekből el nem vésztettek.

tek. Hát ollyanok melly sokak teremnek benne, a' mellyek még esmeretlenek, és a' mellyeknek nintsen egyéb hijjok, hanem hogy nem tudatnak, hogy az elsőkkel jóságokra nézve vetekednének? Éppen úgy vagyon a' dolog a' boroknak betsekre nézve, mint az emberekére. Hogy a' sok közűl kiváljanak, a' hol mintegy elfelejtetve hevernek, nem elég hogy valóságos betsek és érdemek légyen; hanem néha kedvező környűlállások kívántatnak arra, vagy valami szerentsés történet; e' pedig nem mindenkor adja magát elől. Ki az a' kinn meg nem esett, hogy utazván, valamelly esmeretlen vidéken, olly kellemetes borokat ne ivott vólna, mellyeknek nem kell egyéb hogy elhiresedjenek, hanem hogy valamelly pompás asztalra kerűljenek? Az Ország Nagygyai, a' kik XIV-dik Lajost az ő koronáztatására késérték, viszsza hozták a' Silleri, Hautvillersi, Versenei, és más több Reims szomszédbeli boroknak azt a' jó hireket, mellyel régen bírtak, és a' mellyel azolta is bírnak. A' Románébeli bor egy részént köszönheti a' maga betsületét a' jó mivelés és tsinálás módjának, de kivált egy kedvező környűlállásnak, mellyet haszonra tudott for-

dítani, még nints hatvan esztendeje, egy Cronambourg nevű Frantzia szolgálatban lévő Német Katona Tiszt, ki ennek a' szőlőhegynek örökösét vette el feleségűl. A' Bourdeauxbeli borok a' tizenegyedik századtól fogva eléggé esmeretesek vóltak, mert már akkor a' kivitelnek nevezetes tzéljaivá lettek az Aquitaniai kereskedésben. De az a' nagy keletek, mely Frantzia Országnak belső részében, kivált Párisban szokott lenni, negyven esztendőktől fogva háromszorta hiresebbekké tette. Erre a' nagy változásra egy külömben hitván és alávaló anecdota vagy történet adott alkalmatosságot; de a' mellyet azért ide teszek; mert annak következései igen fontosok a' Frantzia bor kereskedésre nézve.

Marsal Richelieu, ki a' Fontenoi mellett esett ütközet megnyerésében egyik társ vólt, és a' ki a' Mahon mezején feküdt tábortól győződelemmel tért viszsza, igen kedves embere vólt XV. Lajosnak. Ennél fogva gyülöltetvén a' Nagyoktól, és eltsalatván az udvari aszszonyok által, nem a' legfényesebb tekintetben élt ugyan a' nagy Világban: mindazáltal ollyan betsületben, a' mellyre nem érzéketlen az ember, ha egyszer nem philosophus.

phus. Pompadour Aszszonyság, a' ki igen nagyot tartott maga felől, abból az illetlen okból, hogy ő a' Királynak nyilván való szeretője, ezt tette fel, hogy a' maga leányát Lenormánd Kis Aszszonyt, a' Fronsaci Hertzeghez adja férjhez a' Richelieu fiához. A' Marsal ezt a' házasságot nagy fennyen megvetette, észrevétetvén az Aszszonnyal az ő mesterségének alávaló vóltát. Ebből a' lett, hogy azt igen felboszszontotta, és magára haragította. Richelieu nem kitsiny és közönséges ellenség vólt: mindazáltal az Aszszony reá ment arra, hogy őtet az udvartól elüzesse. Rendelést vett tehát a' Guiennei Commendánságra, és parantsolatot, hogy Bourdeauxba menjen lakni. Itten ő olly nagy betsülettel és tekíntettel fogadtatott, hogy kevesebb tsendességű időkben, gondolkodóba ejthette vólna a' Fejedelmet, a' kinek a' képét ott viselte. Az ő palotája egyszeribe egy közönséges öszvegyülő hely lett, a' hová egybe mentek mind azok, a' kik tsak gazdagok, pallérozottak, szépek, és szeretetre méltók vóltak, abban a' szép városban. *De-Gasq* Úr, a' Parlament feje, és a' szomszéd szőlőhegyeknek legfőbb birtokosa, az elsőbbek közt különösen megkü-

külömböztetett; mert az ő társaságának tettszetős hangja, a' játékhoz, és minden gyönyörűségekhez vonszó indulatja, a' Marsal' élete módjával, és hajlandóságaival legjobban megegyezett; 'a' kinek tsak hamar jó barátja is lett. A' pompás vendégségekben, mellyeket *de Gasq* Úr ezen Guiennei Comendánsnak kedvéért szereztetett, a' ki tsak Királyi titulus hijjával vólt, mivel mind pompája, mind hatalma megvólt, nem mulatta el soha, hogy a' Bourdeauxbeli jobb borokról, mellyeket feltétetett, meg ne említette vólna, hogy azok az ő birtokának termései. Ez a' kis fortélyotska, melly minden boros gazdáknál szokásban van, ollyan jól ütött ki néki, hogy a' Marsal kevés idő múlva nem kivánt úgy szóllván egyebet adni a' maga vendégeinek a' Bourdeauxi borok közűl, hanem ezét a' fő emberét; és mihelyt a' környűlállások megengedték, hogy Párisba viszsza menjen, azt kívánta, hogy az ő pintzéi ugyan ezekkel a' borokkal töltessenek tele. Richelieu igen közel lévén az Udvarhoz, nem bátorkodott ugyan Vitze Királyi pompát mutatni és gyakorolni, mint Guiennében; de az ő betsülete, mint nagy és jó izlésű embernek, mint szerentsés Vitéznek,

nek, a' Király régi Kedveltjének, és inkább érdem szerént való, mint alatsony Udvarinak, megtartották néki a' világban a' maga rangúak között, a' kitettsző elsőbbséget, a' kik szinte úgy akartak másoktól követtetni. A' Bourdeauxi borok nem szüntek meg azután is a' Marsal asztalán megjelenni, még pedig különös megkülömböztetéssel, és majd mindenkor *de Gasq* bor nevezete alatt. Ad Udvarnál és a' Városban tsak hamar megszámlálhatatlan követői lettek. A' szokás és módi szerént többnyire követték ezt a' több városokban is azon a' vidéken; és ettől az időtől fogva igen nagy kelete lett, és vagyon még ma is Frantzia Ország' belső részében a' Bourdeauxi boroknak, vagy inkább azoknak a' mellyek azoknak gondoltatnak. 8.)

Kivántam vólna itten a' Frantzia Országi nevezetessebb szőlőhegyeknek eredeteket, ösze függve és chronologicai, vagy esztendőszám szerént való rendel előladni; de a' Nemzeti földmivelésnek históriai maradványi semmi bizonyost nem nyújtanak minékünk ebben a' tekintetben, vagy hogy világosan szóljunk, nem vólt Plinius közöttünk. Nem tse-

le-

8.) Lásd a' következendő részt.

lekedhetem hát most jobbat, mint ha követem *Le Grand d' Aussi* nyomdokait, a' ki olly nagy gondal öszveszedte, a' mi nevezetes könyves házainkban, mind a' nyomtatott, mind a' kézírásban álló könyvekből azokat a' tudósításokat, a' mellyeket tsak kaphatni erről a' materiáról, és azokat olly nagy mesterséggel előladta. Egyébaránt ha ez a' jobbára puszta nevekből álló laistrom, mellyet közlünk az olvasóval, sok kívánni valót hágy formájára nézve maga után: nem hiszszük legalább, hogy ez fundamentomára nézve is ollyan vólna. —

Minden azt mutatja, hogy a' szőlő az ő általplántáltatásának második időszakasza után szaporodott el mi közöttünk, és dél felől kerűlt hozzánk Marseille tájékáról. Ennek a' mivelése tsak hamar két utat vett úgy szóllván egymással tsak nem ellenkezőt, tudniillik egyiket északra, a' másikat déli napnyugotra. Az első, általhatott a' Delphinatuson, a' Rhódanus hegyeire, a' Saone partjaira, és mind azokra a' hires hegyetskékre, a' mellyek Burgundiát dél felől északra általmettszik. Innen kiterjedt a' Sequanois vidékére (a' Franche Comtera) a' Rhénus bal partjára, a' Marne, Moselle hegyeire, és mind

azok-

azokra, a' mellyek Seillet határozzák. — A' második ága, déli napnyugottól vette magát Langvedocia, Gascogne és Guienne felé.

Igen hihető, hogy ezek a' két nagy ágok több aprókra ágoztak el, és úgy terjedtek az Országnak belsejébe, a' külömböző megyéknek topographica fekvésekhez képest, és a' szerént, a' mint azok egymással öszve vóltak kötve, a' kik azokban lakoztanak. Így esmerkedtek meg kéttségkivűl, a' Perigord, Limosin, Angoumois, Saintonge, Rochelle, és talám a' Poitou lakosi is a' szőlővel, és ennek mivelésével, melly már Guiennébe bévitetett. Így vették azt az Auvergne, Bourbonnois, Nivernois, és Bérri lakosai a' Lyoniaktól, hogy ők ismét általadják a' Tourainiaknak, a' Blaisois és Angevins lakosainak. A' Gatinois, Orleans, Isle-de-France megyék, vették a' magok tőkéiket azokról a' szőlőhegyekről, a' mellyek a' régi Bourgogne és Champagné határait teszik. A' szőlő plánták olly hirtelenséggel közöltettek, és azoknak mivelése olly hamar elterjedett, hogy képzelhetetlennek láttszik, ha az ember meggondolja mitsoda lassusággal lehet arra a' mi időnkben rá menni, hogy a' szőlőmivelésnek, és az az-

zal

zal való bánásnak jó principiumait vagy törvényeit az ember bevetesse. Az igaz, hogy ezekben a' régi időkben a' nagy birtokosok nem szégyenlették személyesen a' magok mezei gazdaságokat igazgatni; sőt megkell vallani, hogy még magok a' Fejedelmi emberek sem vóltak járatlanok a' földmivelésnek részeiben, *ebben a' szép tudományban* a' mint szóll Olivier de Serres, *mellyet tsak a' természet oskolájában lehet megtanúlni, mellyre a' szükség ösztönöz bennünket, és a' mellyet az ő édes és hasznos gyümöltseinek tsupa nézése is megékesít.* 9.) A' Burgundiai első Hertzegek, sok szőlőket plántáltattak a' magok költségén. Több régi rendeléseikben látni, mennyire hizelkedtek ezek azzal ő magoknak, *hogy ők egyedűl való Uraiknak neveztetnek a' Keresztyénség közt teremni szokott legjobb boroknak, az ő Burgundiai jó tartományjokert, melly hiresebb és nevezetessebb, borának termésére nézve, mint akarmelly tartomány.* Az Európai Fejedelmek azt mondja Paradin 1.) sokszor a' Burgundiai Hertzeget, *Jó borok Fejedelmének* titulálták. Midőn a' Pá-

9.) Preface du Theatre d' Agriculture.

1.) Annales liv. 3.

Pápák 1308-dikban Frántzia Országba általvitték az Apostoli széket, a' Pápák, a' Cardinálisok, és az Udvari tisztek' asztalaik, mindenkor a' Cluni Klastrom' költségén tartattak borral, és úgy gyanitják hogy azok Beaunei borok vóltak; mert Petrarque, V. Orbán Pápának írván és megtzáfolván azokat a' külömböző okokat, mellyek a' Cardinálisokat túl az álpeseken tartóztatták, azt írja: hallotta, hogy ennek azt az okát is adták, mert *Olasz Országban nintsen Beaunei bor.*

A' Frantzia Országi Királyok' koronázására, Reimsbe, Burgundiából vittek borokat. A' Valesiai Filep' koronázásakor 1328-ban a' Beaunei bornak ugyan ott 56 frankon adatott általalagja (queue) melly abban az időben alkalmas jó summa vólt. Az Ország Rendei, Párisban lévén öszvegyűlve 1369-ben adót vetettek a' boroknak Párisba való bevitelére, melly igasságossabb vólt, a' tzéllal megegyezőbb és okosabb, mint az a' melly azután megállítatott Frantzia Ország' tsak nem minden sorompós városira nézve. E' szerént az utolsó szerént ugyan az a' taxája vólt a' Normandiai bornak, a' melly a' Burgundiainak; de az első böltsen megkülömböztette az azokért

kért a' borokért fizetendő summát, mellyek a' gazdagok asztalára rendeltettek, attól, a' melly vettetett azokra, a' mellyeket a' tsekélyebb tehettségű lakosok költöttek el. Ez a' bevivésért való adó, vólt egy általag Burgundiai bortól 24 Sous, vagy 120 centima, ugyan annyi közönséges Frantzia bortól pedig 15 Sous, vagy 75 centima. A' *Jó Filep*, soha sem útazott úgy, hogy a' maga királyi birtokából bort ne vitt vólna magával a' maga szükségére; és szokásba ment nálla, hogy esztendőnként bizonyos számú hordókat küldött által a' vakmerő Károlynak.

A' Frantzia Királyok szinte úgy nem mulatták el a' szőlő plántáltatást a' magok királyi jószágaikban. A' Nagy Károly' Törvényei bizonyítják, hogy minden palotához vóltak szőlők kötve, a' mellyben ő lakott: úgy prések, és a' bortsináláshoz megkívántató szükséges szerszámok is; sőt úgy látszik, hogy maga a' Fejedelem is bele avatkozott az efféle gazdálkodásba, és a' legkissebbekben is egygyütt fogta a' dolgot, a' maga Tisztjeivel. A' Louvrei kastély, valamint a' több Királyi házok keritéseiben is vóltak szőlők; mert az ifjú Lajos 1160-dik esztendőben rendelhe-

tett

tett azoknak terméséből hat köböl (Muid) bort a' Szent Nicolasi Papnak. Philippus Augustus a' mint az ő 1200-dik esztendőbeli jövedelmének számadásából kivilágosodik, mellyet Bussel hoz fel, sok helyen birt szőlőt, úgymint, Bourges, Soissons, Compiegne, Laon, Beaurais, Auxerre, Corbeil, Betisi, Orleans, Moret, Poissi, Gien, Anet, Chalevane, (ezen utólsó termésének a' tsupa vitele 1200-dikban kerűlt száz solsba) Verberies, Fontainebleau, Rurecous, Milli, helységeikben, úgy Boiscommunben, Gatinois, Samoiba Orleanois megyéiben, és Auversben, Etampes szomszédjában. Ugyan ez a' számadás emlékezik ollyan borokról, mellyek a' Király költségén vétettek, Choisi, Montorgis, Saint-Cesaires, és Meulan helységekben. Ez az utolsó kéttségkivűl az Eveque - Mont hegyén szürettetett.

A' tizenharmadik század mesés költeményei között, mellyeket *Le Grand d' Aussy* tett közönségessé, vagyon egy, melly ugyan ezen Philippus Augustus idejében irattatott, és *Borok hartza* névvel neveztetett, mellyben egy hoszszú laistroma találtatik a' Frantzia Országi akkor legjobbaknak tartatott boroknak. Minekutánna közönségessen szóllott vól-

vólna Gatinois, Auxois, Anjou, és Provence borairól, azt mondja, hogy Augoumois méltán ditsekszik az Angouleme mellyékiekkel, valamint *Aunis* a' Rochellei-vel; *Auvergne* a' Saint-Pourcaini-vel 2.) *Berry*, a' Sancerre-Cheteauroux-Issoudun- és Buzancais-beliekkel; *Bourgogne* az Auxerre-Beaune-Beauvoisins-Flavigni- és Vermanton-beliekkel; *Champagne* a' Chabli-Epernay-Reims-Hautvillers-Sezanne- és Tonerre-beliekkel; *Guienne* a' Bordeaux-Saint Emilion-Trie- és Moissac-beliekkel; *Isle de France* az Argenteuil-Deuil-Marly-Meulan-Soissons-Montmorenci-Pierrefite- és Saint-Yon-beliekkel; *Langvedoc* a' Narbonne-Deziers-Montpellier- és Carcassoné-beliekkel, *Nivernois* a' Nevers- és Vezelai-beliekkel; *Orleanois* az Orleans-Orchese-Jargeau- és Samoi-beliekkel; *Poitou* a' Poitiers-belivel; *Saintonge* a' Saintes-Taillebourg- és Saint-Jean-d'Angeli-beliekkel; *Touraine* a' Montrichard-belivel.

1200-dik

2.) Egy más azon Századbeli Iró valamely emberről szóllván, a' ki igen gazdaggá lett, azt mondja felöle, hogy annak luxusát képzeltesse: hogy nem ivott egyéb bort, hanem Saint-Pourcainit.

1200-dik esztendőtől fogva egy Század sem múlt el, hogy más több tartományok nevei vagy inkább azoknak szőlőhegyei a' már említettek laistromát ne nevelték vólna. 1234-dikben a' Pomárdi bort úgy említi Paradin, mint a' *Beaunebeli boroknak a' virágát*, 1310-ben a' szép Filep rendeléséből egy bizonyos summa fordítatott arra, hogy Gaillac, Pamiers, és Montesquieu borait megpróbálják 3.) Eustache Deschamps, a' ki 1420-ban hólt meg 4.) a' fellyebbvaló laistromhoz még ezeket az újj neveket adta, Ai, Auxonne, Cumieres, Dameri, Germoles, Givri, Gonesse, Iranci, Pinos, Tournus, Troy, Vertus, es Mantes. 1510-ben midőn Maximilián Császár Követei Frantzia Országot öszvejárták, hogy Toursba megjelenhessenek, a' hol XII. Lajos vólt, a' Királyné vitetett nékiek Bloisba tengeri halat, *és három általag Beaunei és Orleansi ó bort.*

Ezek az utóbbi elősźámlált nevek, több jegyzésekre adnak alkalmatosságot. Látni ezekből hogy a' Mantesi szőlőhegy., bár közel esett legyen is Normandiához, ha egy részét nem

3.) Histoire de Langvedoc par D. Vaistette.

4.) Poesies Manuscrites.

nem tette ennek a' Tartománynak: még is a' mi legnevezetesebb szőlőhegyeink közé számláltatik. Ennek a' betsülete negyven esztendővel azután hogy a' *Celestins* nevű vidéket mivelni kezdették, egészszen leszállott. Hogy ennek a' vidéknek borainak betsületeket fel nem tartották, annál károsabb, hogy úgy szólván egyedűl tsak ezek azok Frantzia Országnak északi részében, a' mellyeket a' Bourdeauxi, Cahorsi, és más délibb tartományok' boraikhoz lehet hasonlítani, annyiban, hogy az ő minéműségeikből semmit el nem vesztenek, ha igen sokáig vitetnek is a' tengereken. — Bizonyosnak mondják, hogy egy utólsó századbeli utazónk, egész Persiáig elvitte azokat, a' nélkűl, hogy tsak legkissebb változást is szenyvedtenek vólna. Azt is tudjuk, hogy azok közűl a' Frantzia borok közűl valók vóltak ezek, mellyeket az Anglusok és Hollandusok 5.) legjobban kerestek. A' Mantes

5.) Mikor az Anglusokkal és Hollandusokkal szabados a' kereskedés, ezek mind a' ketten Bordeauxba, Nantesbe, Rochellebe hajókra rakják a' Bordeauxi, Querci, Langvedociai, alsó Navarrai, és Bearni borokat; Ruenbe, Dunquerquebe és Calais-ba pedig a' Burgundiai, Campaniai és Mantesi borokat.

tes lakosai, és ezeknek a' szomszédi a' Dreux-beliek oly alkalmatos földel, fekvéssel és oltalommal bírnak, a' szőlőre nézve, hogy ezeket még azok a' megyék is irigyelhetnek, a' hol a' földmivelésnek ez a' neme régtől fogva minden kéttségen kívűl legnagyobb betsben van.

Eustache-Deschamps laistroma mutatja, hogy már az ő idejében is bizonyos kotzódás és vetekedés vólt a' Burgundiai és Campaniai borok között, a' szorgalmatosság és elsőség felett, ollyan vetekedés, mely azután nevettséges ütközetre ment ki, a' melyről szóllani fogunk, minekelőtte ezt a' részt bérekesztenénk. Ugyan ez az Író a' Gonessei borokról szóllván, a' Páris mellyéki szőlőhegyekről is emlékezik, mellyekről a' többi laistromok, még eddig keveset szóllottak, noha azok igen régiek, és sokkal többek vóltak, mint a' mi időnkben, és ollyan betsületben állottanak, mellyet alig lehetne hinni, ha sok hiteles tanúbizonyságok nem erősítenék. Végezetre úgy látszik, hogy az Orleansi borokat a' Beauneiekkel egy rangba teszi, de az idők ezekre nézve nagyon megváltoztak. Azonban, annyi viszontagságokat szenyvedtek ezek

az ő szerentséjekben, és az azokkal való élés az Ország belső részében oly szembetűnő, hogy elől kell adnunk, mik vóltak, mert e' mutatja meg, mik lehetnének még ezután. Utoljára következik, a' mit az olvasó méltó jussal várhat, a' hires Bordelaisi szőlőhegyekről, és még más némelly megyék hegyeiről való tudósítás, mellyekre a' borszeretők különössen figyelmeznek. De mig a' lenne, hogy a' Chronologiai vagy esztendő szám szerént való rendhez tartsuk magunkat; a' melyre mind eddig halgattunk, figyelmetessé kell tennünk az olvasót, hogy arra az időszakaszra megyünk által, a' hol a' Frantzia Országi szőlőmivelés, ismét egy tsapással illettetett, még pedig felső hatalom által; a' melly szinte úgy okosság ellen vólt, mint az, a' melly által Domitianus idejében illettetett. Hogy ennek a' következése kevesebbé vólt veszedelmes; annak ez az oka, hogy a' szőlők eltiltása nem vólt ollyan közönséges, mint először. Ugyan az az egy színes ok, hogy tudniillik 1566-dik esztendőben roszszúl ütött ki az aratás, arra a' rendelésre adott alkalmatosságot IX. Károlynak, hogy ennekutánna minden megyének tsak egy harmadrésze fordíttassék szőlő ter-

termesztésre, a' két harmadrésze pedig, vagy kaszállóknak, vagy gabonának hagyattassék. Azt kérdem még egyszer: A' föld mivelésnek akarmelly neme, nem szinte annyit függ-é vagy még többet is az éghajlattól, és a' föld' természetétől, mint az embernek munkájától? Figyelmetességre, megjegyzésre méltó dolog az, azt mondja igen helyessen az az Iró, a' kit én örömest hozok elő, és a' kit sokszor egészszen leirok, mert nála jobbat nem tudok mondani: „ Figyelmetességre és megjegy-„ zésre méltó az, mellyen — kivált a' nagy „ borivók örűlhetnek, hogy azon két Feje-„ delmek közűl, a' kik Frantzia Országból a' „ szőlőmivelést kirekesztették, az egyik vólt „ a' Bertalani éjtszakának a' szerzője, a' má-„ sik pedig a' legutálatosabb, és legkegyet-„ lenebb Uralkodó azok között, a' kik vala-„ ha lábaikkal tapodták az emberiséget. Ha-„ nem IX. Károlynak ez a' rendelése, sze-„ rentsére, III. Henrik által keskenyebb ha-„ tárok közzé szoríttatott. " 6.) E' tsak azt

6.) Az alatt az idő alatt, a' mely elfolyt e' között a' rendelés között, és III. Henriknek ezt megváltoztató intézete között, a' borkereskedésre egy igen kedvező törvény jelenék

parantsolta a' maga Helytartóinak, a' Tartományokban 1577-dik esztendőben: *Rá vigyázzanak, hogy a' szántás vetés, a' sok szőlő plántálás által el ne mellőztessék.* Végezetre, noha kétszáz esztendők alatt szerzett bélátásnak és okosodásnak, jó igazgatás és gazdálkodásbeli principiumokat vagy törvényeket kellett vólna elterjeszteni: mindazáltal XV. Lajos uralkodása alatt, 1731-ben is megtiltatott: hogy újj szőlő plántálásokat ne tegyenek, és azokat, a' mellyek tsak két esztenlenék meg. A' hajósok és kotsisok, a' kik a' borokkal bántak, és azokat hordozták, annyit vettek ki az úton a' magok italokra a' hordókból, a' mennyi nékiek tettszet, és azután vizzel és homokkal töltötték meg a' hordókat. Ez a' viszszaélés ollyan közönségessé lett, hogy nem tsak az hogy ezt nem tiltották, hanem még just formáltak arra ő magoknak. Egy Arrqueville nevü ember boszszonkodván azon, hogy ollyan megvesztegettetett borokat kéntelenittetnék elfogadni, pert indított a' kotsisok ellen, a' kik azokat hozták, és feladta azokat a' Parlamentnek. A' törvényszék arra ítélte azokat mint tolvajokat, hogy a' kárt térítsék meg interessével egygyütt, hogy fizessenek is, és megseprűztessenek; sőt azt végezte: *hogy a' kik ennekutánna az effele gonoszsággal magokat vétkesekké tészik, felakasztassanak.* Ez a' végezés, melly 10. Februariusban 1550-be tétetett, nagy lármát tsinált ugyan, de a' gonoszt el nem hárította. A' tsalárdság tsak hamar erőt vett ismét, és mind e' mái napig

tendők alatt maradtak is miveletlenségben, meg ne újjíttsák a' munka által. De vallyon minek ez az eröltetés? Miért fojtják meg minden vizsgálódás nélkül a' föld mivelő emberben az igyekezetet? miért fosztják meg attól a' szabadságtól, hogy a' maga földjéből annyi hasznot vegyen, a' mennyit tsak lehet, hogy legalább azt az adót fizethesse, a' mely rá van vetve? Jobban tudja ő mint akárki a' maga földjének természetét, és valósággal jobban,

napig gyakoroltatik, ellent nem álván az az eszköz, a' melyhez nyúltak, és a' mely elegedendőnek tartatott, hogy ezt a' gonoszt meggátolja. Általengedtek tudniillik a' kotsisoknak egy vagy két akó bort, hogy abból igyanak az általvivés alatt. De ők abból a' sokszor fundamentom nélkül való gyanúságból, hogy a' nékiek általengedett bor, legroszszabb a' többek között, minden hordókat, valamellyeket rájok bíznak megkóstolnak, a' legjavát a' bornak megemésztik, és azt a' mi megmarad többnyire megvesztegetik. Ez a' tolvajság legnagyobb akadály, a' melynek tsak a' borral való kereskedés, kivált a' jó borral való, ki van téve.

(Magyar Országban szinte ollyan veszödséges a' borral való kereskedés, sőt annak akarhova való által vitele, ugyan azon említett okok miatt. Akarmint vigyázzanak a' vitetők, és akarmint igyekezzék boraikat oltalmazni, de még sem tudják megmenteni. A' legerősebb letsinálás, a' lepetsétlés, a' hordó akonájának oldalról való fordítása, mind haszontalanok; ezek a' borokat a' kivántsi és torkos kotsisoktól meg

nem

ban, mint azok, a' kik a' köztársaság Kormánnyán űlnek.

A' Páris körűl lévő szőlők igen régen plántáltattak, mert már Julianus Császár azoknak a' borait különös dítsérettel illette vólt. Említettük fellyebb a' Montmorenci, Devil, Marli, Gonesse, Réz, és Argentevil borait. Renaud a' Boulognei Gróf, az utolsó határában bírt szőlőkben, mellyek azután Philippus Augustus kezére kerűltek, a' ki ezeket idővel

Gue-

nem mentik. A' hordónak hol az akonáját, hol az abronts alatt, előre ütvén valamelyiket azok közűl, furják által, hol pedig vas szeget vernek a' fenekek nyilásába, 's ezeken szívják és eresztik ki a' bort. E' talám még szenvedhető vólna; mert ha a' bor kevesedne is ez által, de legalább épségében és tisztaságában megmaradna — hanem azután vízzel, még pedig sokszor a' legtsunyább vízzel töltik helyre, a' millyet tsak találhatnak. Így tesznek pedig nem tsak a' közönséges borokkal, hanem gyakran a' legjobb aszszú szőlő borokkal is. — Hogy lehetne az efféle tsalárdságot, és szemtelen rendeletlenséget megelőzni? A' közönséges borokra nézve e' majd lehetetlen; itt a' legszemesebb vigyázásnál nints egyéb orvosság. Az igen drága borokat pedig, minémüek az aszszú szőlő borok, mivel ezek kissebb és többnyire vasas hordókban tartatnak, úgy menthetjük meg, ha hordóstól együtt, valamivel nagyobb hordóba bele fenekeljük, 's a' hézagját valami ollyassal tele tömjük. E' szerént, ha felverik is a' külső hordót, a' belsőhöz nem férhetnek, következésképpen a' bor szűzen marad. F.)

Guerinnek a' Seulisi Püspöknek ajándékozta. Egy Boileau nevű ember, a' ki szép Filep alatt élt, Párisban, a' Carthusiánus barátoknak egy szőlőt adott ajándékba, mely ugyan abban a' megyében vólt. Ezt az ajándékot oly drágának tartották a' Barátok, hogy háládatosságból annak Adóját a' magok Klastromjokban temették el. 7) Minekutánna a' Királynak Házigazdái vagy Sáfárai a' Páris körül fekvő Kamara jószágokban, az ott termett borokból kiválasztották vólna azt, a' mi kívántatott a' Királynak ítalára, a' többit kikiáltották az eladásra, az uttszákon; és ez alatt a' kikiáltás alatt a' Városban minden borárúló házakat bekelletett zárni. IX. Lajosnak egy 1268-dik esztendőben erről költ rendelése e' szerént van: *Mikor a' Király árúl bort, minden egyéb borházaknak megkell szűnni, és minden közönséges kiabálóknak idején reggel és estve a' Párisi uttszákon ezt kell kiáltozni: ki veszi meg a' Király borát?* Liebaut nagy dítsérettel emlékezik a' Sevrei és Mendoni borokról. Marolles Apátúr pedig a' Surenei, Rueli, és Szent Cloudiról. Ezek a' borok azok, azt mondja Petrus Gauthier de Roanne, ide számlálván a'

7.) Histoire du diocese de Paris par l' abbé Lebeuf.

a' Rézből valókat is, mellyeket szeret a' Monarcha, érti XIV. Lajost, ki abban az időben 30 esztendős volt. *Éljen a' Gonessei kenyér*, így ír Patin 1669-dik esztendőben, a' *Párisi, Burgundiai és Campaniai jó borokkal, a' nélkül, hogy feledékenységbe menjen a' Condrieux-beli, a' Langvedociai és Provencei muskotály és petrezselem szőlő bor, és a' Szent-Laurenti.* Végezetre, Paumier, egy Normandiai Orvos Doktor, a' ki a' gyümölts mustról és a' borokról írt, egész elragadtatással szóll a' Frantzia borokról, így nevezi tudniillik az Isle-de-Franceből valókat. Sőt annyira megy, hogy ezeket eleibe tészi a' Burgundiainak. *Mind az*, úgy mond, *a' mit ennek megadhat az ember, ebben áll, hogy mikor az egész savanyúságát elveszti, és a' maga jóságának legfőbb grádusát eléri; akkor nem enged semmit a' Frantzia bornak.* Megkell ugyan vallani, hogy Doktor Paumiernek ezen ítélettételébe nagyítás van, sőt nevettséges részrehajlás, de a' több említett és felhozott helyekkel bizonyítja, hogy a' Páris körül való borok több századok alatt tekíntetben vóltak, de a' melynek ma vége vagyon. Chaulieu Apátúrnak egy 1702-dik esztendőbeli vers darabja, mellyben ő a' maga

Ba-

Barátját Marquis de la Farét tréfássan vádolja, hogy Surenébe szeret menni, hogy ott bort ihasson, kéttségen kívűl valóvá tészi, hogy ezen borok tekintetének egész a' 18-dik Század kezdetéig megkellett lenni.

Et l' on m' écrit qu' à Surène,
An cabaret on a vu
La Fare et le bon Silène,
Qui, pour en avoir trop bu,
Retrouvoient la porte à peine,
D' un lieu, qu'ils avoient tant connu. *az az:*
Nékem írják, hogy Suréné, Vendégfogadójában,
La Fare 's a' jó Siléné, Annyi bort szívott magában
Hogy alig leltek ajtóra, a' hol mindent esmertek.

La Fare, a' ki egy szeretetre méltó és alkalmatos ember vólt, a' ki tsak a' legválogatottabb társoságokhoz és pompásabb asztalokhoz szokott, és a' ki oly sokat tett a' társoságí mulattságokra a' Rambouillet Kastéllyában; La Fare mondom, nem igen jó ízüt ivott volna, a' vendégfogadóban, a' hol kéttségkivűl nem egyéb bort, hanem Surenei termésből valót lehetett kapni, ha ennek a' bornak abban az időbén más elsősége nem lett vólna, mint a' mely ma tulajdona.

Talám nem másutt, hanem Párisnak száz esztendőtől fogva való nagy elnépesedésében kell

kell keresni az ott körül belől termeni szokott borok alászállásának első okát. A' munkások, mester emberek, igen nagyon elszaporodván ebben a' nagy Városban, ennek gazdag és tehetős lakosai mellett: a' tsapszékek, a' kortsomák is véghetetlenül megsokasodtak. Ezek tele lévén szüntelen borivókkal, kik nem igen szoktak válogatni, állandó bor vásárt tsinálnak, vagy ollyan tsatornákat, a' mellyeken ez az ital neme, a' melyről most szóllunk, minden szempillantásban foly által. A' Birtokosok hát, bizonyosok lévén arról, hogy haszonnal eladhatják, akármillyen sok borok teremjen, 's azt is tudván, hogy sokat nyernek a' transportban vagy vitelben is, mely alig tesz valamit ahoz képest, a' mit kell fizetni a' meszsziről való hozatásért, arra határozták magokat, hogy inkább tekíntsenek a' bornak bővségére, mint jóságára. A' trágyának bővsége, annak könnyen és oltsón szerezhető vólta, kivált az úgy nevezett *Párisi trágyának*, melly a' vegetatióra vagy plánták' táplálására megkívántató legjobb erővel bír, elősegítette szándékjokat. Annakutánna nem kellett egyéb, hanem hogy, a' nemesebb tőkék szaporítását és gondviselését, a' mellyek nem

oly

oly termékenyek, elmellőzzék, és azokat a' közönségesebbeknek, de termékenyeknek feláldozzák, hogy a' magok szőleiknek betsületeket elveszessék, a' mellyel birtak, és a' mellyet meg is érdemlettek. Esmerek némely birtokosokat Argentevil és Sevre körül, a' kik azon gondolkoznak, miképpen szerezhessék ismét viszsza a' magok boraiknak azt a' tekintetet, a' mellyet elvesztettek. Vajha ennek a' ditséretre méltó igyekezetnek és bélátásnak, a' mellyet ezzel kimutatnak, minél elébb jó következése lenne! Mindjárt találnának ezek számtalan követőket.

Az Orleansi szőlőhegyek sem vóltak mindenkor ugyan azon egyforma tekíntetben. Úgy látszik, hogy ezeknek a' betseknek alább szállásának is az az oka, hogy szerfelett való módon élnek azoknak boraival; nem ugyan tulajdonképpen mint borokkal, hanem általváltoztatván azokat égettborrá és leginkább etzetté. Ezek alatt a' nevezetek alatt az Orleansi szőlőhegyek' termései, mind a' belől valóktól, mind az idegenektől oly nagy kívánsággal kerestetnek, hogy valósággal kevés hasznát vennék a' birtokosok, ha mint borok, régi jó híreket viszsza nyernék. Ez

a'

a' jó hírek adott alkalmatosságot a' *Sieges de Thebes* nevű Könyv Írójának; hogy ezt írná:

Et mil muids de vin Orleanois
Aine millor ne but queus ne Rois. *az az*,
És ezer akó vagy hordó Orleansi jó borok
Mellyeket egyedül magok isznak tsak a' Királyok.

Az ifjú Lajos a' Sz. földről irván Sugerhez és Vermandois Grófhoz, kik az ő távolléte alatt igazgatták az Országot, azt parantsolta ezeknek, hogy *az ő kedves és leghittebb barátjának*, Arnoldnak a' Lisieuxi Püspöknek adjanak hatvan mérőt az ő *legderekabb Orleansi boraiból*. Úgy látszik, hogy ez a' Fejedelem, ezek alatt a' borok alatt értette Rebrechieu hegyének terméseit, mely szőlőhegy I. Henrik idejétől fogva, a' Frantzia Királyok' tulajdonokká lett. Champier azt mondja, a' már említett munkájában, hogy az Artois és Henegau lakosai különösen a' Beaunebeli borokat szerették megvenni; az egész Flandria ellenben ezeknél az Orleansit fellyebb betsülte. *A' l' Hercule Guepin* nevű tsekély poëma vagy versezet, mely éppen ezekről a' borokról iratott, a' mellyekről szóllunk, mint első terméseit ennek a' hegynek illyen rendel adja elő: Bouc, Cambrai, Checi,

Com-

Combleuc, Coudrai, Fourneauc, la Gabillere, Lecot, Louri, Marigni, Maumenac, Olivet, Ponti, Samai, Sai, Saint-Martin, Saint-Memin, Saint-Hilaire, és Saint-Jean de Braies. Marolles Apátúrnak, Frantzia Ország' borairól kiadott laistromában, 8.) ott a' hol az Orleansiról vagyon a' szó, ezt olvasni: A' Genetin, Saint Menin, és Auvernat bora, *ollyan derék, hogy noha igen erős: mindazáltal* a' vizet nem szenyvedi. Egészszen másként szóll Boileau erről az Auvernati borról:

Un laquais effronté m'apporte un rouge bord
D' un Auvernat fumeux, qui mêlé de Lignage,
Se vendoit chez Crenet 9.) pour vin de l' Hermitage,
Et qui rouge et Vermeil, mais fade et doucereux,
N' avoit rien qu' un gout, plat et qu' undeboite affreux.

az az:

Egy szemtelen Lokaj az Auvergnat-beli
Főszédítő borból hoz egy pohárt teli
Mellyet Lignage-ival felkeverve árúl
Hermitagei gyanánt Crenet a' kortsmárúl
Veres, és édeses, de még sem tetszetes
Se ize, se büze, ollyan rettenetes.

Ép-

8.) Lásd az ő tőle kiadatott Martialis fordítá-át.

9.) Így hívták abban az időben a' fenyőtoboz tzimer alatt lévő hires Vendégfogadó Gazdáját a' Notre Dame hidja mellett Párisban.

Éppen illyen kevés ditsérettel emlékezik Hamilton ezekről a' borokról, e' következendő versben:

Le vin dout les dieux vont buvant,
Aupres du votre en parallele,
Paroitroit du vin d' Orleans. — *az az*
Még a' borok is, mellyeket isznak a' nagy Istenek:
A' tiedhez képest tsupa Orleansinak tettszenek.

De ezek a' két Satyricusok kéttségkívűl nem esmerték a' Saint-Denis, Saint-Jean, és Saint-Y borait, a' mellyeknek hirek pedig abban az időben, mikor ők az Orleansi borokat így gúnyolták, közönséges vólt, és még ma is fenn van. Gautier Péter de Roanne az ő *Exercitationes Hygiasticae* nevű munkájában, melly 1658-ban jött ki, és a' mellyet Tessier hoz fel 1) Frantzia Ország külömböző borainak tulajdonságairól, és a' többek között Orleans, Burgund, Gascogne, Anjou, Champagne és a' Páris körül lévő hegyeknek borairól szóllván, azt mondja: hogy az elsők vékonyok ugyan, de azért erősek és szeszesek, és második esztendős korokban igen jók. Megjegyzésre méltó mindazáltal, azt teszi utánna, hogy akármennyire kitett-

szes-

1.) Annales de l' Agriculture Francaise Tom. II. pag. 295.

szenek is ezek a' borok az ő kellemetes izek által a' többiektől, de a' legkeresztyénebb Király Pohárnokjától megvan tiltva, hogy az ő Felsége asztalára Orleansi bort ne tetessen; sőt mikor hivatalára felesküszik, igérni kell néki, hogy ezt a' tilalmat soha által nem hágja. Más egyéb Írók is említik és felhozzák ezt az Anecdótát; de egyik sem mondja azt az eredeti kútfőt meg, a' melyből merítette; és így ennek igazságát vagy kettségbe lehet hozni, vagy többféle vélekedésekhez lehet nyúlni, hogy annak származásának okát kitaláljuk. Nem eshetett-é meg, hogy valamellyik Fejedelem, vagy más nevezetes Udvari személy, sokat, vagy az ő egésségének kéttséges környyűlállásában, talált abból inni, és hogy azután megrészegedett: ez a' megrészegedés roszsz következéseket vont maga után; és ezt az inkább ravasz, mint igazságszerető Orvos a' bor minéműségének, mint az ivó testbeli erőtlenségének, vagy mértékletlenségének tulajdonította.

Azokban a' laistromokban, a' mellyeken eddig által mentünk, alig tétetett emlékezet Hermitage, Arbois, és Condrieu borairól; sőt a' Condrieu-belit az Apátúr Marolleséből önként

ként kihagytuk; nem azért, mintha ez a' szőlőhegy semmi különös figyelmetességet nem érdemlene, hanem, hogy ezt Langvedociába tette az Iró, holott tulajdonképpen szóllván a' Lyoni megyéhez tartozik.

A' Király, azt írja Patin, 1666-ban az Anglus Királynak kétszáz Ohm legjobb bort küldött ajándékba, tudniillik Champagne, Burgund és Hermitage-belit.

A' mi az Arboisbeli bort nézi, a' Sully' jegyzései már regen ezt az Anecdotát tették esmeretessé, mely némely részben arra tzéloz. 1596-dik esztendőben a' Mayennei Hertzeg, minekutánna fegyverét letette, és IV-dik Henrikkel békességet kötött vólna, Monceaux-ba ment, a' hol akkor a' Király tartózkodott, hogy ennek hűségére felesküdjön. Ez akkor Sullyval a' vadas kertben sétált. Mayenne rá találván a' Királyra leborúlt annak lábaihoz, a' ki őtet felemelte, és háromszor megölelte; annakutánna megfogván a' kezét, meghordozta a' kertnek külömböző ösvényein, hogy néki annak szépségeit megmutassa. Szaporán és sebes lépéssel ment a' Király, a' Hertzeg ellenben, a' ki igen kövér vólt, iszonyú nehezen tudott vele menni. Az izzadság ugyan

sza-

szakadt rólla, és felette nehezen vólt, de nem bátorkodott arról panaszolkodni. Mikor a' Király észre vette vólna, hogy nagyon izzad, monda néki: Mondja meg igazán Uram Bátyám mi baja van? úgy-é bizony hogy nagyon megyek? Mayenne azt felelte, hogy alig vehet lélekzetet, és ha ő Felsége úgy fog menni ezután is, őtet akaratja ellen is megfogja ölni. Lássa Uram Bátyám! felele a' Király, megveregetvén néki a' vállait, mert hitemre mondom, minden boszszúállásom e' vólt Kegyelmedre nézve! és ekkor újjonnan megölelte őtet. A' Hertzeg egész a' sírásig megindulván, másodszor is leakart borúlni a' Királynak lábaihoz, megtsókolta kezeit a' Királynak, és megesküdt, hogy ezután hűséges lesz hozzá és ő nékie, ha szinte az ő gyermekei elleneznék is azt. No jól van, felele Henrik; hanem hogy engem soká szerethessen, és nékem szolgálhasson: *tehát én egy pár üveg Arboisbeli bort fogok hozatni Kegyelmednek, mert úgy gondolom, hogy annak éppen nem ellensége.*

Midőn Sully Hertzeggé, és Pairrá nevezteteti, és az ő felvétetésének emlékezetére nagy vendégséget szerzett vólna; rajta ütött

a' Király, midőn nem is vélte, és leűlt a' vendégek közzé. Mivel pedig éhes vólt, azt mondja Sully, és az ételeket soká vitték, az alatt ostereket kezdett enni, *és Arboisbeli bort inni.*

Még a' legnagyobb, és leghiresebb hegyéről kell szóllanunk Frantzia Országnak, tudniillik a' Bourdeauxi hegyről.

Mivel nagyobb részek azoknak a' boroknak, mellyek Bourdeaux vidékén teremnek, inkább a' külső kereskedésnek a' tzéljai vóltak, sok századok alatt, és még ma is azok, a' mint már megjegyzettük, mint a' belső elköltésé: tehát nem is tsudálhatjuk hogy a' mi Íróink, a' kik azokat átallyában kevéssé esmerték, egész rövidséggel és tsak mellesleg szóllanak azokról. Ausonius, a' ki a' negyedik században élt, dítséri ezeket sok helyeken a' maga irásaiban. Mathias Páris, midőn annak a' békételenségnek, és egyenetlenségnek letsendesítéséről szóll, mellyeket a' Gascognebeliek 1251-dik esztendőben az Ánglusok- az ő Uraik ellen kimutattak, azt mondja: hogy ez a' Tartomány III-dik Henriknek már akkor meghódolt vólna, ha az Ánglusokra, a' borai eladásokra nézve, szüksége

nem

nem lett vólna. A' Bourdeauxi Vám-laistrom azt mutatja, hogy 1350-dik Esztendőben ennek a' Városnak kikötő helyéből száz negyvenegy hajók eveztek ki, mellyek 12429. hordó borral vóltak megterhelve, (egy hordó, négy barriqueből áll, és minden barriquéban két száz Frantzia mérték vagy pint vagyon) és ez 5106. Livrát 16 sols vámot hozott be a' Bourdeauxi pénz szerént. 1372-dik esztendőben azt mondja Froissard, hogy *két száz kilentz kereskedő hajókból álló flotta kötött ki Bourdeauxba, hogy onnan bort vigyenek.*

A' régi documentumok, vagy bizonyságok, mellyeket ezekről a' nagy és szép szőlőhegyekről öszve tudtunk szedni, tsak ezekben a' kevesekben határozódnak meg, a' mellyeket megemlíténk. De mivel Frantzia Ország termő földének ez a' része igen fontos, köteleseknek esmerjük magunkat, ennek nevezetesebb hegyeit, a' mellyekből ez áll, némelly környűlállásokkal esmeretesekké tenni.

Elsőben is tehát négy fő részekre osztatnak ezek fel, tudniillik I. Medoci (Medoc) II. Gravesi (Graves) III. Palyi (Palus) IV. Fehér hegyi szőlőkre. Hanem ezekhez még három tájékok számláltatnak, mellyek noha

alábbvalók az elsőknél, mindazáltal különös helyet foglalnak Frantzia Ország nevezetesebb szőlőhegyeinek laistromában. Azok pedig ezek 1. d' Entre deux Mers. 2. Bourgeais. 3. Végre Szent Emilion.

A' Bourdeauxi első rangú szőlőhegyek.

I. A' Medoci szőlőhegy kezdődik körül belől 12 vagy 14 óranyira Bordeauxtól észak felől. Fekszik napkeletnek és délnek, a' bal partján nyulván el a' Gironde és Garonne folyóvizeinek. Végződik Blanqueforton innen, más fél óranyira Bordeauxon fellyűl. Ennek a' lineának közepén teremnek legderekabb borok, ebben a' tartományban; mert itt esnek *Calon*, Saint-Estephé-ben; *Lafitte* és *Latour*, Poillacban; *Leoville* és *Grau* Saint-Julienben; *Chateau Margaux* és *Rauzan*, Margauxban; bérekeszti *Cantenac*, ezt a' Medoci hires hegyek' lántzát. Ezek között *Chateaux*, *Lafitte*, *Latour*, és *Margaux*, vetekednek az elsőségen. Valósággal már régtől fogva egyforma áron is adják ezeknek külömböző birtokosai a' magok boraikat. Jó esztendőben 2500. livrára is rá megy egy-egy hordó; legtse-

tsekéjebb ára 1500. livra, mikor az idő nem igen kedvező vólt a' szőlőnek.

Minden Bourdeauxi szőlőhegyek között a' Medocinak legalkalmatosabb a' fekvése. Ez a' Garonne és Gironde folyóvizei mellett megy el, mellyekhez hol közelebb, hol távolabb esik, a' mint azoknak partjai fellyebb vagy alább szállnak; és úgy venni észre, hogy a' borainak kissebedik a' jóságok, ahoz képest, a' mint a' hegy a' folyóvíztől eltávozik. Calon, Lafitte, Latour, és Saint-Julien, jó magassan esnek a' folyóviz felett, azon meredekség miatt, a' melyre vagynak helyheztetve: mindazáltal a' partjaihoz közel vagynak.

A' Medoci hegy földje, fellyűlről setét veres, gránitos vagy követses homokból áll. A' lakosok úgy tapasztalták, hogy ez a' követs, mely kövér homokon fekszik, és a' melynek vastag a' rétege, igen termékeny, a' nélkül hogy a' termés bővsége változást tenne a' minéműségen; e' különös jegyzés, mellyet ritkán tapasztalni. Hasonló földbe vagynak plántálva Lafitte, Latour és Margaux szőlei is.

II. A' Grávesi bor *(vin de Graves)* attól a' földtől veszi a' maga nevezetét, a' mely ter-

termi. Régen inkább fehér bort értettek ez alatt a' név alatt, mint veresset, és kiterjesztették ezt a' nevet a' fehér hegyekre is, egész Langonig, mely Bordeauxtól nyóltz órára esik. Ma pedig minden külömbség nélkül Gravesi bornak hívják azokat a' fehér és veres borokat', mellyeket Gravesben, a' Bordeaux szomszédságában szűrnek, két órányiig ehez a' vásoshoz, mind észak, mind dél felől, napnyugot felé.

Ennek a' hegynek a' fekvése nints oly alkalmatos a' szőlőhöz, mint a' Medocié. E' lapályabb; télben jobban kivan téve a' nedvességnek, nyárban szárazabb, és az élőfák és házak miatt árnyékosabb. A' földje jó kövér homokból áll, de a' mely kissebb mélységű, mint a' Medocié, és hol nevelő márgán, hol jó mély követs - vagy homok padon fekszik.

A' veres Grávesi borok közt első, a' Haut-Brioni, mely napnyúgot felől, fél órára esik Bordeauxtól. Ennek nintsen párja a' maga nemében, mert mind árára, mind jóságára nézve Lafitte, Latour, és Margaux boraival úgy szóllván egy nyomba hág. Minden Bordeauxi borok között e' közelít legjobban a' jó

Bur-

Burgundiai borhoz; eleven, tüzes, és könnyű, de Medoci illatja és szamatja nintsen.

A' Haut-Talencei borok vagynak a' második rendben a' Grevesi borok között; azután következnek a' Merignac-ból valók. Ezeknek a' másod rendbelieknek az árok nem közelit a' Medoci második rendbeliekéhez.

III. A' fehér hegy (*le vignoble blanc*) mely hasonlóképpen Grávesinek neveztetik, az elsőtől egészszen külömböz, és külön válik. Noha minden felől veresset termő tőkékkel van körül véve: mindazáltal maga egy különös hegyet formál. Észak felől tsak egy fehér szőlőhegye van, mely alkalmas jó hírrel bír; fekszik Blanquefort határában északi napnyugot felől két órányira ettől a' várostól. Hanem dél felé három fertálynyira, találni ama drága Saint-Bris vidékét, és odébb déli napnyugotra Carbonient. A' Saint-Bris földje könnyű gránitos homok; a' Carboniené pedig vereslő követs, mely agyag padon fekszik. Ezek a' három telekek, noha többnyire fehér tőkékkel vagynak beültetve: nem teszik mindazáltal tulajdonképpen a' fehér szőlőhegyet, mivel egy részről majd egészszen bevagynak keritve, a' veres Grávesi hegytől,

más

más részről pedig jó nagy köz van innen a' fehér szőlőhegyig.

Castresnél, dél felől négy órára Bordeauxtól, kezdődik a' fehér szőlőhegyeknek szakadatlan lántzok. Hoszszába nyúlik le a' Garonne bal partján egész Langonig, és viszsza jő ennek a' kis városotskának által ellenébe, a' víz partján kiterjedvén négy órányira. Úgy látszik hogy Garonne ezeket a' hegyeket, egy diagonalis linea által választja el, mely Castresnél kezdődik és Langoiránig nyúlik.

Noha a' folyóvíz jobb oldalán lévő szőlőhegyeknek igen gyönyörűséges fekvések van, mivel délre és déli napnyugotra egy igen magas hegy lántzot formálnak: mindazáltal megkell jegyezni, hogy a' Garonne bal partján lévő szőlők, amazoknál sokkal fellyebb valók; mert ezeken teremnek a' legjobbféle borok, és itt középszerűt keveset tsinálnak. Tehát a' föld külömbségének kell tulajdonítani az ezeknek terméseik között való egyenetlenséget. A' bal felől lévő szőlők földje igen egyforma, és kevéssé vagyon a' folyóvíz felett felemelve, a' jobb oldalon lévőkhöz képest. Ezeknek a' földjök apró murva, tiszta gránitos homok: a' jobb felől lévőké ellenben

agya-

agyagos föld, követtsel öszve elegyedve. A' Barsaci határnak, a' bal-felől lévő nagy hegynek a' közepén, egy a' maga nemében különös földe van. E' tudniillik egy veres agyagos föld rétegből áll, majd minden követs nélkűl való', de sokszor tsak két vagy három hüvelyk vastagságú, és quártzos vagy gránitos kőszíklán fekszik. Ez a' kőszikla igen meszsze terjed; által megy a' folyóvíz fenekén és mindenkor hírtelen hajlással benyúlik a' víz jobb partjain lévő szőlők alá, a' hol kövé vált tserepes állatok rétege áll rajta; mely nem kevesebb vastagságú húsz harmintz lábnál. Ezen az utólsó rétegen fekszik az agyag föld, mellybe vagynak plántálva a' jobb oldalon való szőlők.

Minden fehér borok között a' Barsaci bornak van legnagyobb betsülete. Ezt nagyon keresik a' bor kupetzek; mert a' többeknél alkalmatosabb a' gyenge fehér borok' megerősítésére, mellyekkel igen jól öszve-elegyedik. A' Sauterne, Beaume, és Preignac borai, vetekednek vele az elsőségen. Ezek után a' Langon, Cerous, és Podensac borai tartatnak legjobbaknak a' víz bal partján. A' jobb partján elsők a' Sainte Croix-du-Montbeliek;

ek : ezek mindazáltal a' második rangban vagynak a' fehér hegyek közt.

IV. A' Pálus földei, (les Palus) kövér és termékeny földek, mellyek jó meszszire bé-keríttik a' Garonne és Dordogne két folyóvizeknek a' partjait. Ezt a' tájékot *Palusnak* hívják négy órányira Bordeaux körül, azon pont felé, a' hol kezdődik a' fehér hegy a' Garonne bal partján, 's a' hol végeződik a' jobb oldalán. Ez a' Pálus, lejő a' Garonne mellett Bec-d' Ambez-ig, hol viszszatekeredik a' Dordogne mellé, kinyúlván Libournéig.

A' Pálus földje, a' folyóvíznek időről időre megüllepedett sárjából formáltatott, mely mikor kiönt, a' földet és homokot elsepri magával, és a' hol megakad, ismét lerakja ezeket. Ennek a' földje hát agyagból és homokból van öszve-elegyedve; de a' homok kevesebb benne az agyaghoz képest: úgy hogy ha a' víz ujjonnan megjárja, és azután a' nap megszárasztja, megkeményedik, meghasadoz, és darabokba széllyel nyilik, mellyek kő keménységet öltöznek magokra. Azoknak a' sok plántáknak, mellyek rajta nőnek, elromlások, és magoknak a' tőkéknek elrothadások is igen

kö-

kövérré tsinálják ezt a' földet, annak a' plántának, a' melynek szentelik azt.

Ennek a' jó motsáros földnek két vagy három lábnyi a' mélysége; hanem az első rétegének kevesedik a' vastagsága, ahoz képest, a' mint a' folyóvíztől távolabb van. A! második réteg, még tömöttebb agyag, mint az első, melynek nem tudni a' mélységét.

A' Pálus hegyén legjobb szőlő a' Queyriesi Bordeauxal által ellenben. A' földje a' mellyen van, nem igen tömött, mert több homok van közé elegyedve mint egyébütt; ezen kivűl magához veszi azokat a' könnyű földeket, mellyeket a' zápor essők lemosnak a' hegyről, a' mely felette van. A' Queyriesi borok igen színesek, erősek és málna szederj szagok van. Azért a' különös mineműségekért, a' mellyel birnak, nagyon keresik a' bor-kupetzek, a' kik a' Medoci borokknak azokkal adnak nagyobb erősséget, mint a' mellyekkel gyakorta öszve-elegyítik.

A' Montferranti borok a' második rendben vagynak a' Pálus borai között; az Ambeci-ek ismét a' harmadikban. Queyries bal oldalán viszsza menvén, a' víz ellenébe, találni még némely jó és alkalmatos terméseket.

Mél-

Méltó megjegyezni, hogy ha szinte a' Bordeauxi fehér és veres szőlőt termő hegyek a' folyóvíz bal partján esnek is: mindazáltal a' Pálus jobb borai, az ellenkező jobb parton teremnek. Ezek az utólsók igen betsesek is, a' kereskedésben; mert ezek által tsinálnak a' többeknek színt és erősséget. Ha útnak nem ereszti azokat az ember, legalább tíz esztendőt kell várni, hogy egész jóságokban ihassák meg. Ezen kívül a' Querci, Langvedotziai és Provencei borok felett, ez az érdemek van; hogy a' leghoszszabb útat is minden változás nélkül kiálják.

A' Bourdeauxi második rangú szőlőhegyek.

1. Két tenger közi szőlő. (*Entre deux Mers*) Így hivják a' száraz földnek azt a' nyelvét, mely a' Bordogne és Garonne folyóvizeit egymástól elválasztja, és a' mely Bec d' Ambez-nél kezdődvén napkelet és dél felé nyúlik el nyóltz, vagy tíz órányi távolságra. Itt a' szőlők nintsenek egész massába vagy tagokba plántálva, mint azokon a' hegyeken, a' mellyekről szóllánk; sőt azt lehetne mondani, hogy tsak mintegy told alékjai a' másféle mivelésnek. Az első rendbéli Bordeauxi

szó-

szőlőhegyeknek a' földjei, kivált a' három elsőké, kéttségkívűl miveletlenségben vólnának, vagy legfellyebb is tsak fát teremnének, ha be nem vólnának szőlőkkel plántálva; ellenben az egész két tenger köz földjét, valahol szőlővel bevan rakva, egyedűl a' hegyeken vévén ki, gabona földé, vagy rétté lehetne változtatni. Itten veres és fehér tőkéket nevelnek, sőt gyakran ezeket öszve keverik egymással. Ezek a' tenger közi szőlők teremnek néha jó borokat is, de az árok egymástól keveset külömböz; és mindenkor alábbvaló azon borokénál, a' mellyek az első rendbéli hegyeken teremnek. Mivel itten sokfélék a' hegyek: tehát külömböz a' föld is. Közönségessen szóllván, hol nehéz, hol könnyű földből áll; találni itt tömött qvártzos, és néha márványos kősziklákat, gipsz rétegeket, de a' mellyekből nem lehet venni semmi hasznot. A' föld íz érezhetőbb ezekben a' szőlőkben, mint más egyebekben ezen a' tájékon.

2. A' *Bourgeais* és *Blayos* hegyei termettek ez előtt legderekabb bort az egész Bordeaux vidékén, a' Gravesi után. Ennek ez előtt száz esztendővel oly nagy vólt a' betse és érdeme, hogy a' lévén itten a' birtokos, a'

ki

ki a' Medocot is birta, mikor a' Bourgeais termését eladta, ezzel a' feltétellel adta által a' vevőnek, hogy a' Medoci borát is tartozik elvinni. Egyedűl ezt az okát lehet adni ennek az elsőségnek, hogy a' Medoci szőlők még akkor fiatalok vóltak. Ebben az időben a' Beurgi boroknak, mint a' mellyek magokban jók, 's a' kereskedésre, és belől való elköltésre is alkalmatosok vóltanak, szükségesképpen kellett kerestetni; ellenben a' Medociaknak még ujjak lévén, 's kevéssé esmertetvén, e' mellett halaványok és kevés édességűek is lévén, várakozni kellett a' fáinabb és gyakorlottak gustusokra, hogy osztán érdemek szerént betsűltessenek.

A' Bourgi borokat, akar hegyről, akar a' *Pálusról* kerűljenek, nagyon betsülik a' Kereskedők. Ezeket rendszerint eleibe tészik az úgy nevezett két tenger közieknek. A' *Pálus* szőleje, a' Dordogné jobb partján van, nem meszsze Girondétól, és a' hegyes része arra dűl, mely az Északi szelektől oltalmaztatván, megérik azt a' napsugárai keletről, délről és nyugotról. A' Bourg' földje kövér és méj rétegű homokból áll, mely kőpadon fekszik;

mely-

melyből derék épület kövek kerülnek ki, mert a' levegőn megkeményednek.

A' Blayois hegye, mely a' Burgeais hegyével öszve ragad, a' Medocitól a' Girondé által választatik el. Ennek a' borainak mindenkor bizonyos a' keletek, mivel az árok középszerű. A' szőlei napnyugotnak feküsznek, és a' földjök nedves és fehéres.

3. Hátra van még, hogy szóljunk utóljára a' *Canoni* és *Szent-Emilioni* hegyekről is. Ezeknek a' borainak az a' megesmertető jegyek, és tzímerek, hogy különös szaggal és tulajdonsággal birnak. — *Cánonnak* azt a' hegyet hívják, a' mely túl a' Dordognén Fronsachoz közel esik, három fertály órányira Libournehoz. Délnek és napnyugotnak fekszik.

Szent-Emilion, egy másik hegy Libourne megett; mely a' nap déli sugárainak egészszen ki van téve. A' földje valami igen apró szemű kősziklának omladékjából áll. Ennek a' két vidéknek borai erőssebbek, és több illattal birnak, mint a' Graves borai. A' Canonit a' nélkűl, hogy szarvas-gomba szaga vólna, mint a' Juvanconi-nak, a' Bearni Megyében, sok tekíntetekben hozzá lehet hasonlítani, hanem nints ollyan részegítő.

Ezt

Ezt a' szakaszt azzal a' fontos jegyzéssel fogjuk bérekeszteni: hogy Párisban, valamint Bordeauxban is, semmi se ritkább, mint a' Bordeauxi jobbféle bor, az az a' nemesebb és jó esztendőbeli termés. 2.) Ezt az Ánglusok magok emésztik meg, a' kik elég gazdagok arra, hogy a' magok izléseknek eleget tegyenek. Azt írja énnékem egy levelező társam, a' ki velem igen drága tudósításokat közlött ennek a' résznek szőlőhegyeiről: „Húsz esz-

2.) (Közönséges tapasztalás ez mi nálunk is Magyaroknál, hogy a' legjobb bortermő helyeken legritkább a' jó bor. Ha példánakokáért utaz valaki a' Hegyallyán, ha tsak magános Személyeknél nem, a' közönséges Vendégfogadókban és Kortsmákban, ritkán talál igazi bort. A' javát többnyire kihordják az Idegenek, és tsak az allya marad; ezt adják az Utazóknak a' magok betsületeknek rovássára; vagy ha valamivel jobbatskát adnak is, de a' sem ép, tiszta, hanem ezerféle módon felvan elegyítve. Miért nem követik minden ollyas helyeken azt a' ditséretes szokást, a' mellyet követnek némely jó rendtartó Uraságok, a' kik a' magok Kortsmáikon az idegen Utazók kedvéért, mindenkor tartanak igazi jó bort is. — Hertzeg Grassalkovits jószágaiban, ez előtt a' vólt szokásban, hogy az Idegeneknek ollyan butellákban adták a' bort, mely a' Hertzegi Tisztség petsétjével le vólt petsételve. Így a' Pápai Uraság is, a' maga nevére bélyegezett butellákban árúltatja a' maga Vendégfogadóiban az igaz Somlyai bort. A' Kóser-bort, a' Rabbi petsétje bizonyítja annak lenni. F.)

„ esztendőtől fogva, miolta Bordeauxban la-
„ kom, háromszor nem kóstoltam meg ennek
„ az első jóságú borait: mindazáltal esmerem
„ azokat, és szerezhetek, azokból, ha egy-
„ szer vagynak. Az 1784-dik esztendőbeli
„ borok, a' több esztendőbelieknél annyival
„ jobbak vóltak, hogy még ezekhez hasonlót
„ nem találtam. Ha a' legjobb boroknak hor-
„ daja, jó esztendőben nem kevesebb szüret-
„ kor, két ezer livránál; (a' közönséges társa-
„ ság 6-dik esztendejében, két ezer négy száz-
„ ra ment fel) tehát ha hat esztendeig vára-
„ kozik az ember, akkor két annyi az ára.
„ Ha hozzá adja az ember ehez a' summához,
„ a' szürettől fogva járandó interest, a' bu-
„ tellákra, ládákra, és vitelre tett költséget,
„ legalább is hat Frankba (2 f. 16 k.) esik
„ egy butella, és esztendőnként ezen az áron
„ nem adnak el ezer butellát."

A' Bordeauxi szőlős gazdák, bizonyosok lévén a' magok boraiknak állandó elkelések felől, sőt kevélykedvén azzal a' nagy árral, a' melyre azokat felvitték a' gazdag idegenek; nem elegyítették magokat azokba a' kotzódásokba, a' mellyek támadtak a' Burgundiaiak és Campaniaiak között, az ő boraiknak

elsőségek felett, kik közűl mindenik fél a' magáét tartotta jobbnak és elsőnek. Ez az ujjabb borhartz, nem valami mesés költeményre szolgáltatott alkalmatosságot, mint Philippus Augustus idejében; hanem egy ollyan tételre, mely 1652-ben igazán felvétetett, és a' Párisi Orvosi Kar által figyelemmel megrostáltatott. Egy Orvosi Candidatus azt vitatta tudniillik, hogy a' Beaunei bor minden borok között legegészségesebb, és az italra legkellemetessebb. Ennek a' vítatásnak, és úgy szólván megtámadásnak kevés következése lett akkor, mert ez tsak nevettségnek láttszott. Hanem azután negyven esztendőre, más bajnokot állított ki Burgundia, és a' Reimsiakat másodszor hívta meg a' viadalra. Ezek felállottak, és a' magok Orvosi Oskolájokban, a' magok részére megállították a' dolgot, a' hol viszsza verték a' Burgundiaiakra mind azokat a' motskokat, mellyekkel ezek mint megtámadók illették a' Campaniaiakat. Ezek a' Reims több nevezetes hegyeihez számlálják még ezeket is. *Ai*, *Pierri*, *Versenay*, *Silleri*, *Hautvillers*, *Tassi*, *Montbre*, *Vinet*, és *Sant-Thierri*, mellyek az ő vélekedések szerént

rént, a' legdítséretesebb Burgundiai borokat is sokkal fellyűl halladják.

Végezetre Doktor Salins, az Orvosi Karnak a' Dékánya, Beaunében, köteleztetett a' feleletre; és ennek a' munkája oly nagy kedvességgel fogattatott, hogy négy esztendő alatt ötször kellett kinyomtatni. Ez azt igyekezik megmutatni, hogy a' Burgundiai borok a' többek felett, azzal a' különös tulajdonsággal bírnak, hogy az esztendőnek minden részeiben igen derék itallal szolgálnak. Illyen rendet tsinál pedig azok között: *Pomard*, *Beaune*, és *Volnai*, *Mulsaut* fehér borai; *Alosse* és *Savigni* veres borai; azután *Chassagne*, *Santenai*, *Saint-Aubin*, *Mergeot*, és *Blegni*, végezetre *Nuits*, *mellynek nintsen párja*, *és nem lehet eléggé ditsérni*. Az Orvosok ezzel az utólsóval való élést komendálták XIV. Lajosnak, midőn 1680-dikban szenyvedett betegségéből felélledett vólna.

Ha Doktor Salins ezt a' pert, a' mi időnkben folytatta vólna; kéttségkívűl nem hagyta vólna említetlen, hogy a' *Romanée* kisded szőlő, mely nem áll többől, hanem tsak öt holdból és egy fertályból, 1772-dik esztendőben 97,000 frankon adatott el.

Az Auxerrei és Joignii szőlős gazdák nem jó néven vévén azt, hogy a' Burgundiai boroknak pártfogói semmi különös emlékezetet nem tettek az övéikről, megelégedvén tsak azzal, hogy az ő hegyeiknek terméseit öszvezavarják annak a' Megyének más jó boraival; nagy kedvetlenségeket mutatták ki ezen az igazságtalanságon. Hozzá fogtak tehát ők is az ő Auxerrei boraiknak dítséretéhez, a' magok részéről, és ez alatt a' név alatt ezeket foglalták bé; *Iranci*, *Coulanges*, *les Isles*, *Cotes-Chaudes*, *la Chenette*, *la Palette*, *Migraine*, *Boivin*, *Quetard*, *Clerion*, *Chaumont*, *Nantelle*, *Chapote*, *Montembrase*, *Saint-Nitasse*, és *Poiri*. Ezek a' borok az ő ítéletek szerént minden Frantzia boroknál fellyebb valók. Ennek megbizonyíttására azt hozzák fel, hogy XV. Lajos ezekkel élt, és hogy Fagon, XIV. Lajosnak ezeket választotta ki, mikor tőle a' Reimsit megkellett tiltani; végre azt kérdezték: nem a' mi Auxerrei, Iranci, és Coulangesi boraink vóltak-é azok, a' mellyek IV-dik Henriknek közönséges italát tették? És ez a' környűllállás, adott alkalmatosságot erre a' közönséges nótára, mely abban az időben készűlt, és sok ideig fenn vólt:

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Au-

Auxerre est la boisson des rois;
Heureux qui les boira tous trois. *az az*
Az Auxerreivel élnek a' Királyok
Kik e' hármat iszszák azok mind *boldogok*.

Ez a' szó, *boldogok*, arra mutat, a' mit valósággal régtől fogva tartanak Auxerre lakosairól, hogy tudniillik, ők boldogságot tartanak az ivásban, mert egy 13-dik századbeli kézírásban, melynek ez a' titulussa *Példabeszédek*, *ivóknak* neveztetnek.

A' Joigny lakosai azt mondják, és igazán is hiszik, hogy *a' jó bortól férjfi gyermekek születnek*; és ebben az okban keresik ők a' Joigny népességét, a' hol felényivel több férjfiak számláltatnak, mint leányok.

Megkell vallani, hogy a' szőlő birtokosoknak, ez a' boroknak elsőségén való vetekedések, tsupa nevettséges dolog. Mert avagy nintsen-é minden bornak különös megesmértető jegye és tzímere? Nintsen-é ollyan minéműsége, a' mely annak tulajdona? És az ivók, a' kik birákká teszik magokat, akarmely jó izűek legyenek is, és akarmelly igazán akarjanak is ítélni, nem különös hajlandósággal és szokással bírnak-é, a' mellyeknek igen nagy befolyások van az ő ítélettételekbe?

be? Nézd meg Dufouillouxot az ő *Vadászatról* irott munkájában, a' Gravesi bornak a' legigazságosabb dítséretet adja: ellenben a' mit arról *Sevigne* Aszszonyság mond, eléggé mutatja, mely igen keveset tartson arról; mert Lavardin Úrról szóllván azt mondja: *Minden érdeme ollyan mint a' Grávesi bor.*

MÁSODIK RÉSZ.

A' Frantzia Országi Szőlőhegyek mivelésére való költségről, és azoknak terméséről.

Valamint a' gabonának, úgy a' szőlőnek mivelését is fellehet osztani, nagyra, középszerűre, és kitsinyre. Az elsőnek azokban a' Megyékben vagyon helye, a' hol a' szőlőtermését inkább égettbornak szánják, mint bor gyanánt költik el, mint a' régi Augoumois, Saintonge, és Aunis Megyéiben; és egy részében az úgy nevezett Poitou, Anjou, Gascogne, és Langvedoc Megyéknek. Nem újjság ezekben a' vidékekben, ollyan magános szőlő birtokokat látni, a' mellyek másfél száz, két száz, sőt több holdakra is kiterjednek.

A'

A' középszerű mivelést inkább követik mint a' nagyot. Az ebből jövő termést közönségesen úgy költik el, mint bort, a' maga természetében; és a' magános birtokok, mellyekbe ez bévétetett, nem igen állanak többől, mint, öt, nyóltz, tizenkét, tizenöt, vagy húsz holdból. Illyenek közönségessen a' régi Franche-Conte, Dauphine, Lyonnois, Bourgogne, Boaujolois, Champagne, Orleannois, Berri, Touraine, Nivernoisbeliek, Anjou és Poitou egy része.

A' kitsiny mivelés nem foglal be, mint a' más kettő, egész Megyéket. E' tsak imitt amott, és némely vidékeken van szokásban. Valami kedvező vagy legalább annak láttszó fekvés, és valami alkalmatos föld adván magát elől, némely szemes gazdák reá vették magokat, hogy egy vagy két hold földet szőlővel elplántáljanak, reménylvén, hogy a' magok házi szükségeikre, a' magok tulajdon földeiken fognak bort termeszteni. Hanem többnyire az illyen munkát a' nyerekedni szeretők kezdték, és gyakorolták; a' kik a' nélkül, hogy a' földet és annak a' fekvését megvizsgálták vólna, magok körül bizonyos canalisokat, vagy tsatornákat vettek észre a'

ter-

termésnek eladására, minéműek a' népes városok, vagy a' nagy Fábrikák szomszédsága.

Azok szerént a' külömböző tzélok szerént, mellyeket ezek a' külömböző mivesek felteszsznek magoknak, igen nagy külömbség következik, a' szőlő megmivelése módjában, és az ő terméseknek a' betsiben is. Az elsők el nem mulatnak semmit, hogy jóféle bort termeszthessenek, mivel azt a' magok szükségére szánják. A' többek ellenben tsak azon igyekeznek, hogy bő termésre tegyenek szert, mivel a' vevők száma, a' kiken ők a' magok reménységeket épitik, mindenkor oly nagy és kevéssé válogató, hogy az elkelésről még a' legnagyobb bővségben is mindenkor bizonyosok. Már megmondatott, és ezt szüntelen tanítja a' tapasztalás: *hogy mennél jobbak a' borok, annál tsekélyebb a' szüret.* A' bor jósága majd mindenkor megfordított mértékben van annak a' bővségével.

Ezek a' külömböző nemei a' mivelésnek, nem tsak az hogy termékenységet nem szereznek, hanem sokszor kárt tesznek a' szőlőnek. A' mi Megyéinknek több járásaikban oly roszszúl tartott, és nyomorúltul munkált szőlők találtatnak; hogy tsupán a' szokás tse-

lek-

lekszi azt, hogy azoknak romlottságát az ember elnézhesse.

Itt nintsen pénz, hogy elegendő számú munkásokat lehetne fogadni, hogy osztán a' munka jól, a' maga idejében, és minden lehető tökélletességgel menne véghez. Sokszor egy embertől, másfél emberre való munkát is kívánnak, az az, hogy öt vagy hat hold földet is megmiveljen, holott a' közönséges, és szőlőnek való földből négy hold is elég dolgot ád a' szorgalmatos és a' magát legjobban megszoríttó vintzellérnek is.

Amott oly kevéssé vagynak a' szőlők az éghajlathoz, földhoz és fekvéshez szabva; hogy rettentő sokat teremnek ugyan, de roszszat, úgy, hogy a' borától a' mely abból készül, tsak a' legtsekélyebb áron lehet megszabadúlni.

Másutt nem látni egyebet kivénült tőkéknél; talám nagyobb részek ötven esztendővel is idősebb mint kellene; úgy hogy gyakorta a' költség a' jövedelmet, harmad részszel is meghaladja. A' mely birtokos maga miveli a' maga szőlejét, legtöbbször nem veszi egészszen számba, a' maga költségét, és majd mindenkor kihagyja a' számvetésből azt

a'

a' kár pótolást, a' melyre számot tarthat, ha egyszersmind úgy tekínti magát mint árendást: az az ha felvesz minden történeteket, mellyeknek a' mezei gazdálkodás ki van téve. A' költségeknek felvétele, és szorgalmatos öszveszámlálása, a' károk kipótolásának esmérete, melyhez az embernek méltó jussa vagyon, ollyan fontosságú dolgok minden gazdaságbeli munkának kormányozásában, kiváltképpen pedig a' bor termesztésben, hogy az, a' ki ennek akarmely részét elmulatja, észrevehetetlenűl a' maga veszedelmére siet.

Hogy a' szőlőmives vagy birtokos minden hibát és gondatlanságot ebben a' tekíntetben eltudjon kerűlni: szükségesnek tartjuk Frantzia Ország nevezetessebb hegyein tétetni szokott költségeknek és jövedelmeknek állapotját, egy tökéllctes laistromba ide tenni, hogy azt itt megláthassa az olvasó.

Azok a' számadások, mellyeket eleibe tészünk, egész gondossággal és jó tudósítások után vagynak téve. Igyekeztünk a' revolutió vagy Támadás előtt legközelébb elfolyt tíz esztendőbéli közép árát megállítani, a' kézi munkának és termésnek; mind egyik, mind másik, ezután az idő után ingadozóbb és bi-

zony-

zonytalanabb vólt, mintsem hogy fundamentom gyanánt szolgálhatna, hogy arra az ember a' számvetést okossan építtse. Ezeknek a' számadásoknak következéseihez tehát egész bátorsággal lehet bizni; úgy hogy ezek szerént jobban meghatározhatja az ember, mint az eddig tettek szerént, még pedig Frantzia Országnak majd minden külömböző szőlőhegyein, mind a' termését, mind a' tiszta nyereségét, valamely szőlőnek, következéskeppen annak a' földjének igazi árát is, ha azt megkellene venni; mert ebben az esetben elégséges, a' munkára való költséget, a' termésnek közép bővségét, annak szokott árát, és a' szőlőnek idejét esmerni; hogy mindent tudjon a' mi az illyen vételnek vagy véghezvitelére, vagy elrontására, vezér gyanánt szolgálhat.

A' mely ember tovább néz a' maga személyes hasznánál; és a' ki szeret a' külömböző Nemzetek gazdagságának kútfejei körül vizsgálódni; meglehet, hogy megjegyzésre méltó következéseket is fog venni ezekből a' laistromokból, mind a' felől, mennyi föld szenteltetett Frantzia Országban a' bortermesztésre, mind a' felől, mit lehetne még reá szánni,

ni, a' nélkül, hogy más hasznos terméseknek kárt tenne az ember; mind a' felől a' jövedelem felől, a' mely tsupán a' szőlők' terméséből hárúl a' Nemzetre; mind a' fogyasztásnak, kereskedésnek, és mesterségnek egyéb tzéljai felől, melyekre ez alkalmatosságot szolgáltat: minéműek, a' tüzelőfa az égettbor készítésére, sőt még az etzetére is *Centre* és *Nord* Megyékben; a' dúgáknak, abrontsoknak beszerzése, mellyek a' hordók' tsinálására megkívántatnak, mind végre a' seprőnek borkővé, hamuvá 's a' t. való általváltoztatása felől 's a' t.

Előre azt is kell jelentenünk, hogy önként és készakartva hagytuk ki ebből a' laístromból azt, a' mint *borfejének* (tetes de vin) hívnak, melynek az ára tsupán az igen gazdagoknak, és idegeneknek öszvejövések által hág fel mérték felett.

Az előre való költségekről, mellyeket kell tenni a' szőlőmivelőnek, és a' kárpótolásokról.

A' szőlő birtokos nem tselekedhetik okossabban mintha a' szőlejét tekíntetben tartja, mintha annak mivelésére a' legnagyobb gon-

dos-

dossággal vigyáz, és az esztendőnként való költségeknek semmit nem kedvez. A' föld interessel viszsza adja azt a' kintset, a' mellyet mi reá bizunk. Kifejtegettük oda fellyebb azoknak a' nehézségeknek nagyobb részét, a' mellyek az illyen örökségnek árendába való adásából folynak és következnek.

A' szőlőnek megmivelésére nem kívántatván előre való költség, barmoknak, mezei szerszámoknak, magnak szerzése, mint a' gabona termő földekhez: elég itten egyűgyű és tökélletes számvetéssel meghatározni I. Azt a' summa pénzt, a' mellyet költeni kell minden esztendőben a' szőlő megmivelésére II. Azokat a' kárpótolásokat, mellyekre ez a' mívelés méltó just ád, és a' mellyekről az ember majd soha sem gondolkodik.

Az első áll: 1. abban a' fizetésben, a' mellyet ád az ember a' vintzellérnek azokért a' külömböző munkákért, mellyeket minden hold föld körül meg kell néki tenni. 2. A' karókra való költségből, a' hol ezekkel élni szoktak. 3. A' trágyára valóból, mikor ehez folyamodnak. 4. Azokra a' hordókra tejendőkből, mellyeket esztendőnként megtöltenek.

5. A'

5. A' szedésre és borkészítésre megkívántató költségekből.

A' másik áll, tiznek száztól való levonásában az esztendei költségből, feltévén azt, hogy a' birtokos egyszersmind árendást is egyesít a' maga személlyében. Ezen kívül jussa van még azoknak a' károknak kipótolását is megkívánni, a' mellyeket okoznak néki a' rendkívülvaló szerentsétlenségek, vagy tsapások, mint a' jégessők, ártalmas bogarak, mivel ezek a' történetek nem közönségesek. Ezt a' kárpótolást nem lehet tizedrészénél alább tenni a' közép termés jövedelmének.

Van még itten egy nem kevesebbé igazságos és fontos kárpótolás, a' melyre hasonlóképpen keveset láttatnak az emberek tekínteni; ez az, a' melyre a' szőlőnek elmellőzhetetlen megújjíttása just tsinál és szerez. Minden tudja, hogy a' szőlő tőkék valamint más egyéb plánták is, és mindenek a' természetben, lassan lassan elvesznek és elromlanak. Hoszszabb vagy kevesebb ideigvaló tartások után, mely a' tőkéknek nemétől, a' földnek természetétől, és a' climától vagy éghajlattól viseltetik, megkell azokat újjítani. Attól az első szempillantástól számlálván, a' melyben

azo-

azokat elültetik, egész addig az időpontig, a' melyben az első szüret által elkezdik a' gazda költségét viszsza téríteni, elfoly legalább öt esztendő; a' mely idő alatt nem tsak minden nyereségtől fosztatott meg az ember, hanem a' mivelésre is minden költséget, a' szedésén kivűl, kéntelen megtenni. Hogy tehát a' szőlős gazda, a' maga szőlejének igazi és megmaradandó jövedelmét megitélhesse: az első tiszta jövedelemből, mellyet ő az ittén feltett levonások szerént vészen, még az öt esztendei munkájára tett költségét is, ennek az újj szőlőnek le kell vonni; sőt a' jövedelem nem létét is ugyan azon idő alatt elosztván azt az esztendők' számával, a' meddig tart a' szőlő. Ha példának okáért valamelly szőlő 24 frank tiszta jövedelmet ád egy holdtól, a' költség pedig 60 frankra ment az újj szőlőre, és ezt a' szőlőt minden negyvenedik esztendőben megkell újjítani: tehát a' két első summát öszve kell adni (e' 84 frank) azután a' nem termő öt esztendőkkel sokszorozni kell, mely 420 frankot tészen; ezt a' summát 40-nel el kell osztani, és ebből lesz 10 frank, 50 centima, vagy 10 livra és 10 sous, mellyeket esztendőnként le kell vonni, ha az em-

ember a' szőlő megújjításáért való pótolékot egészszen megakarja nyerni. Ebből könnyű általlátni, hogy ha ennek az újjíttásnak minden kár nélkül, tsak minden nyóltzvanodik esztendőben van a' helye: akkor elég esztendőnként tsak felét levonni a' 10 franknak és 50 centimának. Valamint más részről ez a' lehúzás két annyi lesz, az az, 21 frank, ha ezt a' változtatást minden 20-dik esztendőben megkell tenni. Egy szóval, így tovább több vagy kevesebb ahoz képest, a' mint a' tőkék abban az erőben megmaradnak, hogy minden esztendőben jó szüretet adhassanak.

Ezeknek a' két utólsó pótolásoknak kihagyása a' jövedelem calculusából vagy számából, a' jó rendnek kevés barátival, a' kik szeretnek magokkal az ő jövedelmeikről és költségeikről számot venni, némelly kedvetlen ürességeket találtatott: mi hát nagy szorgalmatossággal igyekeztük azokat a' következendő laistromokban mindenütt feltenni, és megállítani.

Minden földmértékek, mellyekkel éltek régen azokban a' Megyékben, a' hol a' szóba lévő szőlőhegyek vagynak, fél hectarére vagynak véve, a' mely a' régi Frantzia hóldnak

nak egészszen megfelel; valamint az üres mérték is egy hordóra (barrique poincon) 240 ittzére, mellyek két hectoliterrel és 23 literrel az újj mérték szerént megegyeznek.

Hogy ezekben a' laistromokban valami rendet tartsunk: igyekeztünk a' mennyire lehettséges vólt az egyenes úton járni, még pedig délről kezdvén és észak felé menvén.

SZÁMOLÓ LAISTROMOK.

BOUCHES-DU-RHONE Megyéje. (Departement) (ez előtt *Provence.*)

MARSEILLE és AIX járása.

Esztendőnként való költségek.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellér fizetése egy hódért vagy fél hectarért -	46		62	50
Ennek az interesse száztól tízzel	4	50		
Kárpótolásra - - - -	12			
Az egész termés hat hordó és két harmadrész, az ára - - - - -			120	
Tiszta nyereség - - - - -			57	50

Észrevételek.

A' Provencei szőlőhegyek akarmelly gyengék legyenek is a' borai, több jövedelmet adnak a' birtokosoknak, mint Frantzia Ország-

nak más hasonló rangú szőlőhegyei. Ezt a' különbséget, két különös környülállásoknak lehet tulajdonítani ezen a' vidéken.

Előszször, annak, hogy sok határokban a' szőlő tsak egy részét foglalja el a' földnek; hogy sorba van elültetve, egymáshoz öt, legfellyebb hét mértéknyi távolságra (15 — 20 lábnyira) és a' soroknak a' közeit vagy kézzel, vagy ekével mívelik meg, és külömbkülömbféle magokkal vetik el, mellyeknek a' termésekből fizetik osztán nagy részét a' szőlőmívelésre tett költségnek, mint a' trágyára, szedésre, a' leszedett szőlőnek lehordására, és a' préselésre tett költségnek.

Másodszor, annak, hogy a' Provencei Rendek azzal a' szabadsággal bírnak, mellyel viszsza is éltek, meg kell vallani, hogy adót vetettek azokra a' borokra, mellyeket az ő tartományokba beakartak vinni. Nyilván való dolog, hogy ezek által az adók által megtartották magoknál az adásból és vevésből következő hasznot, a' Levántei kereskedésben.

GERS Megyéje. (Ez előtt *Armagnac.*)

AUCH és LECTOURE járása.

Esztendőnként való költségek.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek minden munkájáért, ide értvén a' fizetését is	18		22	
Négy régi hordóknak megigazításokért és megújjításokért -	4			

Egész jövedelem.

Egy hordónak közép ára 8 frank; a' négynek - - - - - - - - 32

Ennek a' jövedelemnek elosztása.

	fr.	c.		
1. Esztendőnként való költségre	22			
2. Interes ſzáztól tízzel -	2	20	25	40
3. Kárpótolásra az egész jövedelemnek tized része - -	3	20		
Tiszta nyereség - - - - -			4	60

LOT és GARONNE Megyéi. (ez előtt *Guienne*)

AGEN és BORDEAUX járása.

Esztendőnként való költségek.

	fr.	c.	fr.	c.
Háromszori kapálásért a' napszámosoknak - - - -	24		60	
A' mettszéséért, meglevelezéséért és kötéséért a' szőlőnek	6			
Négy hordóért; egyet 6 frankra és 50 centimára tévén -	26			
Szedésre és préselésre tett költség	4			

Egész jövedelem.

	fr.	c.
Közép árát tévén a' közönséges borokból minden hordónak, mely négy barriquéből áll, egy holdnak a' termese tészen	100	

Ennek az egész jövedelemnek elosztása.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	60			
2. Interes száztól tízzel -	6			
3. Kárpótolásra az egész jövedelemnek tized része - - -	10			
4. Az szőlőnek újjítására, melynek legalább minden 50 esztendőben helye van; a' mivelésre való költség öt esztendő alatt; a' jövedelemnek nem léte ugyan ezen idő alatt - - - -	4	50	80	50
Tiszta nyereség - - - - - -			19	50

Észrevételek.

Már említődött, hogy ebben az számvetésben nem valami válogatott borokról vagyon a' szó. A' *kereskedő bor* nevezete alatt Bordeauxba azt a' rendszerént való bort értik, mellyet Amérikába és Hollandiába szoktak kihordani. Ezek után a' borok után vagynak még az úgy nevezett *kerti borok*. Ezeket az ő tsekély árokra, és az ő általköltöztetések-

nek

nek terhes vóltára nézve, mivel a' folyóvizektől távol teremnek, kéntelen az ember égettbornak kiégetni. Valósággal ollyan gyengék is ezek, hogy közönséges természű esztendőben tíz pint kívántatik, hogy abból egy pint égettbor lehessen, és ezért az eladó nem kap többet 5 vagy 6 frank tiszta nyereségnél egy hordóért, minden hordót kétszáz ittzébe vévén: A' Bordeauxi hiresebb hegyeknek nemesebb borai mind árokra, mind tulajdonságaikra nézve igen külömbözők. Sokszor meg esik, hogy egy hordajok 2000 frankon megy el, vagy barique 500 frankon. Illyen egy hordó bor 1798-dik esztendőben tsak a' kádról, hogy úgy szóljak 2400 frankon adatott el. Ha ehez a' tőke pénzhez még az addig való interessét is hozzá adja az ember, mig a' bor a' maga tökélletes jóságára eljut, (hat vagy hét esztendeit) és még ezen kívül a' butellák megtöltésekre, ládákra, és vitelre tett költséget: tehát ennek a' bornak 5 vagy 6 frank lesz butellája. Az igaz, hogy esztendő elforgása alatt ezen az áron ezer butellát el nem adhat az ember.

ISERE Megyéje. (Ez előtt *Dauphine.*)

Esztendőnként való költségek.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Szőlőmiveseknek a' munkáért	24			
Trágyáért - - - - -	6		54	
Karókért - - - - -	12			
Szedésre tett költség - -	12			

Itt hordóra nintsen szükség.

Egész jövedelem.

Fél hectare földön terem 9 tereh bor; egy teréhbe van 112 butella a' Parizsi mérték szerént, mely ér közönséges esztendőben 12 frankot - - - - - - 108

Ennek a' jövedelemnek felosztása.

1. Esztendei költség - -	54			
2. Interes száztól tízzel -	5	40		
3. Kárpótolásra a' jövedelemnek tized része - - -	10	80	78	60
4. A' szőlő újjítására tett költség	8	40		
Tiszta nyereség - - - -			29	40

ALSÓ

ALSÓ CHARENTE Megyéje.

(Ez előtt *Aunis.*)

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	16			
Hat régi hordók megigazítására, mindenikre 30 centimát tévén, és minden hatodik esztendőben való megújjítására 75 centima esztendőnként - - -	5	25	28	75
Szedésre és a' borkészítésére való költség, 1 frank 50 centima egy egy hordóra - -	7	50		

Egész jövedelem.

Közép ára egy hordónak 8 frank, — ötért esik - - - - - - - -	40	

Az egész jövedelem elosztása.

1. Esztendei költség - -	28	75		
2. Interes száztól tízzel -	2	75	35	50
3. Kárpótolásra az egész jövedelemnek tized része - -	4			
Tiszta nyereség - - - - - -			4	50

COR-

CORREZE Megyéje.

SAILLANT, ALLASAC, BOUTTESAC járásai.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	38			
Szőlő karókért - - -	15			
Trágyáért - - - -	20		105	
Öt hordóért - - - -	20			
Szedésre és a' bortsinálásra	12			

Egész jövedelem.

Egy hordónak közép ára 30 frank; minden hold terem 5 hordóval - - - - 150

Az egész jövedelem felosztása.

1. Esztendei költség - -	105			
2. Interes száztól tízzel -	10	50		
3. Kárpótolásra a' jövedelemnek tized része - - -	15		142	50
4. A' szőlő újjítására való költség, mely gyakorta szükséges	12			
Tiszta nyereség - - - - -			7	50

Észrevételek.

Bizonyos tekíntetben roszszúl esik, hogy ebben a' számolásban tiszta nyereségről emlékeztünk, mivel még 25 frankal több kívántatik, mint a' mi van. A' jövedelem felosztá-

tásában az öt esztendei nem termésből következő kárpótolást a' szőlő megújjításakor, nem tettük fel, mivel a' termésből semmi sem maradt meg. Az illyen megújjított mivelésbe valami titkos hibának kell lenni, melynek, úgy láttszik abban az alkuban van a' fundamentoma, mellyet a' gazdák és a' vintzellérek egymás között tesznek ezen Megye szőleinek nagyobb részében. A' gazda jövedelme valósággal tsak költött vagy képzelt, a' vintzellér megtsalattatása pedig szembetűnőképpen bizonyos. A' földmivelésnek minden nemeiben úgy vagyon a' dolog, és különösen a' szőlőmivelésben, hogy mikor a' gazda fösvénysége halgattatja az okosságot, a' valóságos vagy az úgy tettszŏ nyereségre nézve, mind a' szőlő Ura, mind annak a' munkássa egyik a' másiktól valósággal megtsalatik. Abban az esetben, a' mellyről itt szóval, a' hol a' gazda, a' szőlőtermésnek fele részét húzza, azt gondolja, hogy 50 frank tiszta nyeresége vagyon, holott a' valósággal nem veszi ennek a' summának negyed részét is; az a' nyomorúlt pedig, a' ki miveli a' szőlőt, kéntelenítetik azt, hogy megélhessen, annyi gyümöltsre mettszeni, a' mennyire tsak lehet, és ez

által

által a' tőkéket, a' mellyek reá bizattattak, kiveszi az erejekből, és a' tartásokat egynehány esztendőkkel rövidebbé tészi.

PUY-DE-DOME és CANTAL Megyéje.

(Ez előtt *Auvergne.*)

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	33			
Karókért - - - - -	7			
Trágyáért vagy ganéjért -	12		104	
Nyóltz hordóért 4 frankjával	32			
A' szőlő leszedéséért és a' bornak elkészítéséért - - -	20			

Egész jövedelem.

Egy hordónak közép ára 20 Frank; termett 8 hordóval - - - - - - 160

Az egész jövedelem elosztása.

1. Egész esztendei költség összveséggel - - - - - -	104			
2. Interes száztól 10 - -	10	40		
3. Kárpótolásra tized része az egész jövedelemnek - -	16		138	65
4. Kárpótolásra a' szőlő megújjításáért, mely minden 40 esztendőben szükséges, és azon 5 esztendőkért, a' mellyekben nem termett a' szőlő - - -	8	25		
Tiszta nyereség - - - - -			21	35

Esz-

Észrevételek.

Ez a' summa megegyez az ezen a' tájékon szokásban lévő árenda pénzel. A' birtokos abba a' 28 frankba, mellyet egy hold jövedelmébe vesz, 8 frank kárpótolást talál a' szőlő megújjításáért. Ha ő ezt a' fellyebb feltett tiszta nyereséggel a' 21 frankal öszvezavarja: nagyon hibáz. Szomorú dolog, hogy ebben a' megyében ollyan birtokosok találtatnak, a' kik fele termésre alkusznak, azonban a' károkra és hordókra való költségnek felét nem viselik. Ekkor a' gazda 56 frank, és 50 centima jövedelmet veszen, és ez az egész summa valóságos megtsalása a' munkásnak.

RHONE Megyéje. (Ez előtt *Lyon.*)

LIMONIE, SAINTE-COLOMBE, SAINT-GEORG-DERENEIN, COTE-ROTIE járásai.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	103	50		
Trágyáért - - - - -	103	50		
Karókért; 3 frank százáért	102			
Füzveszsző és zsupp szőlő kötni	30		483	
Szedésért és bortsinálásért -	69			
15 hordóért 5 frankjával egy darabot - - - - -	75			

Egész

Egész jövedelem.

Ha az ember a' legnagyobb árát a' legkissebbel öszve veti: tehát 1 hordónak az ára lesz 50 frank. A' 15 tészen - - 750

Elosztása az egesz jövedelemnek.

	fr.	c.		
1. Egész esztendei költség	483			
2. Interes ettől a' summától száztól tízzel - - - - -	48	30	606	30
3. Kárpótolás különös esetekre az egész nyereségből, száztól 10	75			
Tiszta nyereség - - - - - -			143	70

Észrevételek.

Ez a' summa, valamint a' fellyebb való a' szőlőknek árenda pénzekkel megegyező. Hanem itt ritkán eresztik azokat árendába. Rendszerént fél termésre adják ki a' szőlőket; és ebben az esetben, ha a' gazda felét nem viseli a' bujtásra, karókra, szedésre és hordókra való költségnek, a' felvállaló az alkuba megtsalódik.

Ebben a' számolásban a' szőlő újjításáért való igazságos kárpótolás nem említődött, mivel itten bujtani szoktak. Mindazáltal nem kell elfelejteni, hogy a' bujtásra való költség nem kevesebb, mint az ujjonnan való plántálásra.

JURA

JURA Megyéje. (Régen *Franche-Comté.*)

SALINS, ARBOIS, POLIGNY, LONS-LE-SAULNIER. járásai.

Esztendei költség.

	fr.	c.		
A' Vintzellérnek a' munkáért	36			
A' harmad részszel felment munkáért, melynek minden második esztendőbe helye van, és a' mely minden esztendőben felével fizetődik - - - - -	6		fr.	c.
Döntésnek való gödrökért -	12		100	
Apró mogyorófa karókért -	7			
12 általagokért (fevillettes) egyet 2 frankon 30 centimán vévén - - - - - -	30			
Szedésre és bortsinálásra való költség - - - - - -	9			

Egész jövedelem.

Közép árok ezeknek a' boroknak 12 frank egy általag (fevillette) 12 illyen általag 144

Az egész jövedelemnek elosztása.

1. Esztendei költség - -	100		
2. Ennek interesse száztól tízzel	10		124
3. Kárpótolás, tized része az egész jövedelemnek - -	14		
Tiszta nyereség - - - - -		20	

Ész-

Észrevételek.

Ezeket a' szőlőket is úgy használják, hogy felébe adják ki. Itten a' mivelésre és a' szüretelésre tett költségnek fele, 62 frankra megyen, holott az egész jövedelem nem több 144 franknál, melynek fele a' vintzellérnek 72 frankot ád; így hát 10 frankal megtsalódik. E' szerént ezeknek a' mivelőknek állapotjok rendkívűl nyomorúlt.

CHER Megyéje. (Régenten *Berri.*)

VATAN járása.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	č.
A' Vintzellérnek a' munkáért	25			
A' döntéshez való trágyáért	12			
Négy hordó vételre 4 frankjával	16		73	
Szedésre és borkészítésre -	20			

Egész jövedelem.

Közép ára egy hordónak 24 frank; négyért esik - - - - - - - 96

Felosztása az egész jövedelemnek.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	73			
2. Ennek a' summának az interesse száztól tízzel vévén -	7	30	89	90
3. Kárpótolásra az egész jövedelemből, minden száztól tizet	9	60		
Tiszta nyereség - - - - -			6	10

SANCERRE járása.

Jegyzés. Ennek a' szőlőhegynek minden fél hectarétől való tiszta nyeresége úgy láttszik, hogy 40 frankra megyen, mivel attól a' kárpótolást, melyre a' nagy költségek just adnak, nem vonja el az ember.

NIEVRE Megyéje. (Régen *Nivernois.*)

POUILLI, IRANCY, és MESURES járásai.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek napszámért; minden napra 3 frank 50 centima; 39 és fél napra - -	60	25		
39 kötés karóért; kötéséért 60 centima - - - - - -	22		267	
A' döntések megtrágyázására	24	75		
Szedésért és borkészítésért -	76			
Tizenkilentz hordóért, darabját 4 frankjával - - -	76			

Szo-

Szokott ára ennek a' bornak, ha az ember a' veres és fehér bor ára közt a' közép termést veszi fel, 22 frank, 50 centima; 19 hordóért - - - - - - fr. c. 427

Elosztása az egész jövedelemnek.

	fr.	c.		
1. Esztendei költség - -	267			
2. Interes ezen summától száztól tízzel - - - - - -	26	70	336	70
3. Kárpótolás az egész jövedelemből száztól tizet - - -	33			
Tiszta nyereség - - - - - -			100	30

CLAMECY járása.

Esztendei költség.

A' Vintzellérnek a' munkáért	30		
Rudakra és karókra - -	9		
Trágyáért - - - - -	15		
Öt hordóra mindeniket 4 frankjával - - - - - - - -	20	94	
Szüreti költség - - - -	20		

Az egész jövedelem öt hordó; ez 30 frankjával tészen - - - - - - 150

El-

Elosztása az egész jövedelemnek.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	94			
2. Interes száztól tíz - -	9	40		
3. Kárpótolás, tized része az egész jövedelemnek - -	15		127	50
4. Kárpótolás a' szőlő megújjításáért, mely minden 40-dik esztendőben feltétetik - -	9	10		
Tiszta nyereség - - - - -			22	50

COTE-D'OR Megyéje. (Ez előtt *Burgund.*)

CHALON, a' SAONE mellett, BEAUNE és DIJON járásai.

Esztendei költség.

			fr.	c.
A' Vintzellérnek minden munkáért - - - - - -	36			
Trágyáért, és a' bujtások eltemetéséért - - - - -	18			
Három hordó vételre - -	12		104	
Ezer két száz karóért, százát egy frank és 50 centimával -	18			
Szedésre és borkészíttésre való költség - - - - -	20			

Egész jövedelem.

Közép ára a' legjobb és középszerű bor között, 150 frank egy edénynek, melyből másfél edény tészen - - - -			225	

Elosztása az egész jövedelemnek.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	104			
2. Interes száztól tíz - -	10			
3. Kárpótolás, tized része az egész jövedelemnek - -	22		136	
Tiszta nyereség - - - - -			89	

Észrevételek.

A' roszszabb borok, a' mellyek felső Burgundiában készíttetnek, sokszor tsak felényi áron mennek el, mint azok a' jobb neműek, mellyekről most szóllánk. De azért egy holdnak nem kevesebb a' jövedelme, mivel a' bortermesztő, a' több által kielégíttetik; és e' szerént nem megy fellyebb a' költség, mint amarra a' szedésnél.

COTE-D'OR és YONNE Megyéje.

(Ez előtt *Burgund.*)

SEMUR és AVALON járásai.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	36			
Rudakért és karókért - -	12			
Bujtás rakásért - - -	8		83	
Hat régi hordó vételre -	12			
Szedésre és borkészítésre -	15			

Egész

Egész jövedelem.

	fr.	c.
Hat hordónak közép ára; egy 25 frankjával - - - - - - - -	150	

Az egész jövedelem elosztása.

1. Esztendei költség - -	83			
2. Interes ettől a' summától				
száztól tíz - - - - - -	8	30	106	30
3. Kárpótolás, az egész jövedelemnek tized része - -	15			
4. A' szőlőnek megújjításáért				
Tiszta nyereség - - - - - -			43	70

YONNE Megyéje. (Ugyan azon Vidék.)

AUXERRE járása.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek fél hectare vagy egy hold munkájáért -	60			
Bujtásért és füzveszszőért, mely kötni szükséges - - -	12			
Trágyáért - - - - -	30		212	
Öt száz rudért és 1000 karóért	26			
Nyóltz hordóért 3 frankjával	24			
Szedésre és bortsinálásra tett költség - - - - - -	60			

Egész jövedelem.

Öt kád — a' Párizsi mérték szerént	400

Az egész jövedelemnek elosztása.

	fr. c.	fr. c.
1. Esztendei költség - -	212	
2. Ennek a' summának az interesse száztól tízzel - - - -	21	273
3. Kárpótolás; az egész jövedelemnek tized része - - - -	40	
Tiszta nyereség - - - - - - -		127

INDRE és LOIRE Megyéje.

(Régenten *Touraine.*)

Esztendei költség.

Egy holdnak megmunkálásáért, a' karók leverésével együtt	30	
A' bujtások letöméséért	12	
Karók ára - - - - -	12	89
Négy hordó vevésre, egyet öt frankjával - - - - -	20	
Szedésre és bortsinálásra -	15	

Egész jövedelem.

Ezen a' részen a' legderekabb bor, *nemes bor*, név alatt esmeretes. Az ára közönséges esztendőben, hordajának 40 frank; termett 4 hordó - - - - - - 160

Az

Az egész jövedelemnek elosztása.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	89			
2. Ennek interesse száztól tízzel	8	90		
3. Kárpótolás; a' jövedelemnek			113	90
tized része - - - - -	16			
4. A' szőlő újjíttására - -	—			
Tiszta nyereség - - - - -			46	10

Észrevételek.

A' jó veres bornak ebben a' Megyében mindenkor állandó az ára; mivel alig elegendő ennek jobb tehettségű lakosainak szükségekre. A' tsekélyebb borait Párisban nyelik el. Ezek ollyan tőkéken teremnek, a' mellyek igen rosz fajtuak, de bő termők. Megjegyzették ezen a' részen a' *Vouvray* és *Roche-Courbon* vidékeit, hogy ezeknek fehér borai a' földtől ollyan jó ízt vesznek; hogy az idegenektől, 's a' többek között a' Hollandusoktól nagyon kerestetnek. Ezek a' szőlők, a' birtokosoknák nagyobb nyereséget adnak, mint azok, a' mellyek a' nemes veres borokat termik; mert a' mivelések kevesebbe kerül, a' borok két annyi, és az árok szinte olly nagy.

MAYEN-

MAYENNE Megyéje. (Régenten *Anjou.*)

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek minden munkájáért	24			
Trágyáért	10			
Három hordónak az ára egyet 3 frankal számlálván	9		52	
Szüretre és bortsinálásra tett költség	9			

Egész jövedelem.

Közép ára egy hordónak 24 frank; a' háromnak 72

Az egész jövedelemnek elosztása.

1. Esztendei költség	52			
2. Ennek interesse száztól tízzel	5	20	64	40
3. Kárpótolás; az egész jövedelemnek tized része	7	20		
Tiszta nyereség			7	60

Jegyzés. Döntés nélkül a' tiszta nyereség alig lenne elégséges az újj plántálás költségének kipótolására.

LOIR

LOIR és CHER Megyéje.

BLOIS járása.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	43			
Karókért - - - - -	14			
Trágyáért - - - - -	50			
Nyóltz hordó vételre; egyet 4 frankjával - - - - -	32		163	
Szedésre és bortsinálásra tett költség - - - - - -	24			

Egész jövedelem.

Közép ára egy hordónak 30 frank; 8-ért esik - - - - - - - - - -			240	

Elosztása az egész jövedelemnek.

1. Esztendei költség - -	163			
2. Interes ezen summától száztól tíz - - - - - -	16			
3. Kárpótolás; az egész jövedelemnek tized része - -	24		215	
4. Kárpótolás; minden 50-dik esztendőben való újjíttásért -	12			
Tiszta nyereség - - - - -			25	

Ész-

Észrevételek.

Itten tsak a' legjobb nemű borokról vagyon a' szó, mellyek ennek a' Megyének tsak kevés részében termesztetnek; a' többi a' kitsiny miveléshez tartozván, majd semmi tiszta nyereséget sem ád.

UGYAN AZ A' MEGYE.

A' Régi VENDOMOIS járása.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	32			
Tíz kötés karó 50 centimájával	5			
Trágya - - - - - -	20			
Tíz darab hordó, 4 frankjával	40		127	
Szedésre és borkészítésre tett költség - - - - - -	30			

Egész jövedelem.

Közép ára egy hordónak 20 frank; tíz hordó termés tesz - - - - - - 200

El-

Elosztása az egész jövedelemnek.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	127			
2. Interesse 100-tól tíz -	12	70		
3. Kárpótolás; tized része az egész jövedelemnek - -	20			
4. Az újjíttásra való költség minden 40-dik esztendőre -	10		180	
5. Az új plántáknak megtartásokra, és az 5 esztendők alatt való nem termésre - -	10	30		
Tiszta nyereség - - - - -			20	

LOIRET Megyéje. (Régen *Orlean.*)

ORLEANS járása.

Esztendei költség.

A' Vintzellérnek minden munkáért - - - - - -	40			
Trágya - - - - - -	12			
Karó - - - - - -	10		105	50
Hat hordó vételre - -	25	50		
Szedésre és bortsinálásra való költség - - - - -	18			

Egész jövedelem.

Közép ára egy hordó bornak 30 frank;
hat hordónak az ára mind öszve - - 180

El-

Elosztása az egész jövedelemnek.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	105	50		
2. Ennek interesse száztól 10	10	15		
3. Kárpótolás az egész jövedelemből száztól 10 frankjával -	18		144	90
4. A' szőlőnek újjításáért minden 40-dik esztendőben és az öt esztendei nem termésért -	11	25		
Tiszta nyereség - - - - - -			35	10

UGYAN AZON MEGYE. (Régen *Sologne.*)

GIEN járása.

Esztendei költség.

A' Vintzellérnek a' munkáért	29		
Karókért 16 tsomóra; mindeniket 50 centimán - - - -	8		
Trágya - - - - - -	8		
Négy hordó vételre; egyet 4 frankjával - - - - -	16		69
Szedésre és bortsinálásra tett költség - - - - - -	8		

Egész jövedelem.

Közép ára egy hordó bornak 25 frank; a' négyért esik - - - - - -	100

Az

Az egész jövedelem' elosztása.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	69			
2. Ettől a' summától való interes száztól tíz - - - - -	6	90		
3. Kárpótolás; az egész jövedelemnek tized része - -	10		93	48
4. Kárpótolás; a' szőlő újjítás áért minden 40-dik esztendőben	7	58		
Tiszta nyereség - - - - -			6	52

UGYAN AZ A' MEGYE. (Régen *Sologne.*)

ROMORANTIN járása.

Esztendei költség.

A' Vintzellérnek a' szőlő munkálásért - - - - - -	60		
Karókra - - - - -	7		
Trágyára - - - - -	14		153
Tizenkét őtska hordóra -	36		
Szedésre és bortsinálásra tett költség - - - - - -	36		

Egész jövedelem.

Közönséges esztendőben terem 13 hordóval; e' közép árán 20 frankjával tesz 240

El-

Elosztása az egész jövedelemnek.

	fr.	c.	fr.	c.
1. Esztendei költség - -	153			
2. Ennek az interesse száztól tízzel - - - - - -	15	30		
3. Kárpótolás, tized része az egész jövedelemnek - -	24		206	30
4. Kárpótolás a' szőlő újjíttásáért minden 40 esztendőben, és az 5 esztendő alatt való nem termésért - - - - - -	14			
Tiszta nyereség - - - -			33	70

Észrevételek.

Ez az alkalmas nyereség, egy különös jegyzésre ád alkalmatosságot. Minden szőlőmivelők szeretik azt, ha hozzájok közel nagy ország útak, vagy hajókázható folyóvizek vagynak, hogy ezeken a' borvitele, és a' termésnek eladása megkönnyebbíttessék. Itt, tudniillik Romoratinban egészszen másként van a' dolog; az útak itten ollyan roszszak, az oda férkezés oly nehéz, hogy mind a' vevésben, mind az adásban hasonló akadályok találtatnak. Azért ád ennek a' járásnak kitsiny mivelése a' birtokosoknak annyi hasznot, mert mindenkor tsekélyebb a' termése,

mint

mint a' vele élőknek szükségek hozza magával.

UGYAN AZ A' MEGYE. (A' régi *Gatinois.*)

PITHIVIERS és MONTARGIS járása.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	38			
Karó - - - - - -	10			
Trágya - - - - -	12			
Hat hordó vétel, egyet 4 frankjával - - - - - -	24		108	
Szedésre és bortsinálásra tett költség - - - - - -	24			

Egész jövedelem.

Hat hordó bor; az ára egynek egynek 25 frank - - - - - - - - -			150	

Elosztása az egész jövedelemnek.

1. Esztendei költség - -	108			
2. Ettől interes, száztól tízzel	10	80		
3. Kárpótolás az egész jövedelemnek tized része - - -	15		141	80
4. Kártérítés a' szőlőnek újjításáért és az 5 esztendei nem termésért - - - - -	8			
Tiszta nyereség - - - -			8	20

SAR-

SARTHE MEGYÉJE.

(Régenten *Maine.*)

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek munkájáért	15			
Négy száz bujtás fél hectaréhez	5			
A' bujtások trágyázásáért -	8		63	
Öt hordóért 5 frankjával -	25			
Szedésre és bortsinálásra -	10			

Egész jövedelem.

Egy hordónak közép ára 24 frank; az 5-nek az ára tesz - - - - 120 1

Az egész jövedelem' elosztása.

1. Esztendei költség - -	63			
2. Ettől való interes száztól tízzel - - - - - -	6	30	81	30
3. Kárpótolás az egész jövedelemnek tized része - - -	12			
Tiszta nyereség - - - - -			38	70

EURE

EURE és LOIR Megyéje. (Ez előtt *Beauce.*)

CHARTRES járása.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek egy holdnak szokott munkájáért - - - -	72			
Azokért a' gödrökért, mellyeket az első alkun fellyűl tsinált	8			
A' bujtások' megtrágyázása	24		202	
Karó - - - - - -	10			
Nyóltz hordó vevése; egyet 5 frankjával - - - - -	40			
Szedésre és bortsinálásra tett költség - - - - - -	48			

Egész jövedelem.

Közép ára egy hordó bornak 40 frank; a' nyóltznak az ára tészen - - - 320

Az egész jövedelem' felosztása.

1. Esztendei költség - -	202			
2. Ennek az interesse tízzel száztól - - - - - -	20		254	
3. Kárpótolás tíz, az egész jövedelemből - - - - -	32			
Tiszta nyereség - - - - -			66	

UGYAN

UGYAN AZ A' MEGYE. (Régen *Dunois.*)

CHATEAUDUN járása.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért	56			
Trágya - - - - - -	12			
Karó; fél hectarére 600; ezerért 12 frankjával - - -	7	20	119	20
Hat hordó vétele; egy darab 4 frank - - - - - -	24			
Szedésre és borkészítésre tett költség - - - - - -	20			

Egész jövedelem.

Egy hordónak szokott ára 30 frank; a' haté mind öszve - - - - - 180

Az egész jövedelemnek elosztása.

1. Esztendei költség - -	119	20		
2. Ennek interesse száztól tízzel	11	90		
3. Kárpótolás; tized része az egész jövedelemnek - -	18		160	35
4. A' kárnak viszszatérítése, a' szőlő újjíttásáért és nem terméséért - - - - -	11	25		
Tiszta nyereség - - - - -			19	65

SEINE Megyéje. (*Ile-de-France.*)

PÁRIS KERÜLETI járás.

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek mindenféle munkáért, mely itt sokkal több mint más szőlőhegyeken -	104			
Zsupp a' szőlőveszszők öszvekötésekre - - - - - -	5			
Döntésért való munkára -	9		303	
Karóért - - - - - -	45			
Trágyáért - - - - -	56			
Szedésre és borkészítésre való költség - - - - - -	24			
Tizenkét hordóért 5 frankjával	60			

Egész jövedelem.

Egy hordónak közép ára 40 frank; 12-ért esik - - - - - - - - - 480

Az egész jövedelem' elosztása.

1. Esztendei költség - -	303			
2. Ettől interes, minden száztól tíz - - - - - -	30	30	381	30
3. Kárpótolás a' különös történetekért, az egész jövedelemből száztól tízzel - - - - -	48			
Tiszta nyereség - - - - -			98	70

MARNE Megyéje. (Ez előtt *Champagne.*)

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek egy holdnak megmunkálásáért - - -	36			
A' bujtásokért és a' különös munkákért - - - - -	30			
Karók - - - - - -	13	50		
Trágya; kosarakban vitetve, százért 15 frank - - -	18		174	50
A' bujtások' gyökereinek földel való betemetésekre - -	7			
Öt hordóra; egyet 4 frankjával	20			
Szedésre és bortsinálásra való költség - - - - -	50			

Egész jövedelem.

A' közönséges bornak szokott ára Champagnéban, tudniillik egy hordónak 50 frank: tehát egy holdnak a' termése, mely áll öt hordóból tészen - - - - 250

Az egész jövedelem' elosztása.

1. Esztendei költség - -	174	50		
2. Ennek a' summának interesse, száztól tízzel - - -	17	45	216	95
3. Kárpótolás; tized része az egész jövedelemnek - -	25			
Tiszta nyereség - - - - -			33	15

Ész-

Észrevételek.

A' jó borokból, és közönséges borokból való jövedelem közt, rendkívűl nagy a' külömbség. A' nevezetesebb vidékek, mint a' *Sillery Hautvillers*, *Varsenni*, *Romanet* 's a' t. vidékei, közönséges esztendőben nem teremnek többet egy holdon vagy fél hectarén, hanem tsak négy hordóval, de a' közép ára legalább is két száz frank egy hordónak. Az egész jövedelemnek ára tehát 800 frank, és a' mivelésre való költségek nem többek, mint a' közönséges boroké, és így az elsőkből 528 frankra nevekedik a' tiszta nyereség minden holdtól. Ily külömböző abból a' termésből való nyereség, a' mely a' gazdagoknak és idegeneknek rendeltetett. Hanem az is igaz, hogy *Champagnénak* tized része is alig terem ily derék borokat.

AISNE Megyéje. (Ez előtt *Soissonois.*)

Esztendei költség.

	fr.	c.	fr.	c.
A' Vintzellérnek a' munkáért, ide értvén a' bujtást is - -	50			
Karók - - - - - -	30			
Trágyáért és annak helyre való hordásáért - - - - -	17		163	
Három hordó vételre; mellyek közül mindenikbe három általag fér - - - - - -	46			
Szedésre és bortsinálásra tett költség - - - - - - -	20			

Egész jövedelem.

Ezeknek a' boroknak közép árok 25 frank egy muid; tíz muid tesz - - 250

Az egész jövedelem' elosztása.

1. Esztendei költség - -	163			
2. Ennek interesse száztól tíz	16	30	204	30
3. Kárpótolás; az egész jövedelemből száztól tíz - - -	25			
Tiszta nyereség - - - -			35	70

Észrevételek.

A' mivelésre való költség a' *Laoni* kerületben, vagy járásban, közel annyi, mint *Soissonsban.* A' Laoni borok tsekélyebbek ugyan

ugyan mint az utólsók; de a' helybeli környűllállások fellyebb viszik azoknak az árokat.

Ezeknek a' külömböző számadásoknak figyelmes megolvasásából könnyű által látni, hogy a' szőlőmivelésnek legroszszabb módja az, mikor azt a' munkásnak fele jövedelmébe adják ki, mint ez egy részében szokott lenni a' régi *Aunis*, *Bas-Limosin*, *Nivernois*, *Berri*, *Franche-Comte* 's a' t. Megyéinek. Ez által a' munkás éhel hal meg, a' birtokos pedig kevés jövedelemmel tartozik megelégedni; a' mely pedig valósággal tsak úgy tettsző jövedelem, mivel a' számadásában, sem az előre tett költségének interessét, sem a' kárpótolást, a' melyhez jussa vagyon, fel nem veszi.

Egészszen másként van a' dolog, a' nagy, az okos, és az adakozó kézzel vezéreltetett mivelésben. Az igaz, hogy az illyen mivelés nagy előre való költségeket kiván; de ezek nem maradnak haszon nélkűl. Nézze meg tsak az ember, a' régi *Lyoni*, *Burgundiai*, *Marne* Megyebeli számadásokat, sőt a' *Soissonsit* is; ezek még azt is mutatják, hogy az embernek jól kell magát bírni, hogy a' szőlőt haszonnal miveltethesse. Kikéi vóltak a' Revolutzió vagy Támadás előtt a' leghire-

sebb

sebb és termékenyebb szőlőhegyek Frantzia Országban? A' Barátokéi, az az, a' legjobb tehettségű lakosokéi. Ezek soha sem szükölködtek azoknak javításokra, és újjításokra való eszközök nélkül. De nem is adtak az ő capitálisaik, mint a' mellyeket ők a' szőlőkben bírtak, minden költségeket, és igazságos kárpótolásokat lehúzván, soha interest tíz, tizenkettőn alól száztól esztendőnként, mely alkalmas jó nyereség, egy földbe tett tőkepénztől; sőt felette nagy, ha az ember annak a' földnek minéműségét gondolóra veszi, a' mely a' bortermesztésre fordíttatik. Őrizkedjen tehát minden, valamennyire lehet, hogy a' szőlők mivelését közönségesen, mint némely gondatlan Irók tselekedtek, azoknak mivelése módjával öszve ne zavarja; és ezen az okon, hogy ez a' vintzellért némely helyeken koldússá, a' szőlő birtokost pedig szegénnyé teszi, a' mi szőlőhegyeink egy részének kiirtását ne kívánja. A' ki jól érti, mitsoda haszna forogjon a' szőlőmivelésben, mind a' magános birtokosnak, mind a' Statusnak vagy Köztársaságnak is, egészszen megveti ezt a' képtelen systemát.

Hogy

Hogy ez a' kívánság tellyesítődhetne: szükség vólna arra, hogy az a' föld, mellyet most a' szőlők elfoglalnak, más drágább élelemre tartozó dolgoknak termésére, a' gabonának tudniillik, alkalmatos vólna; vagy hogy oly bővséges vólna a' bor Frantzia Országban, hogy azon kívül, hogy a' lakosok elegendőképpen elvólnának ezzel az itallal telve, és az idegeneknek kívánságaik is ebben a' tekíntetben felettébb is ki vólnának elégíttetve: még abból feleslegvaló is maradna, a' Statusnak, mint szintén a' birtokosnak a' kárára. De mely sok kéne arra, hogy ez a' feltétel igaz, következésképpen hogy bevehető lenne! Kell-é még említenem, hogy a' gabona föld, szőlőnek nem alkalmatos, és hogy szőlőnek a' mi egünk alatt legjobb föld az, a' mi más egyéb nemű termésnek legalkalmatlanabb. — Egy hold szőlő, *Lafitte*, *Latour*, *Margeaux*, vagy *Haut-Brion* 's a' t. határában, mely esztendőnként három hordó bort hoz, öt, hat száz frankot érőt, (a' három 1500-at vagy 2000-et) alig hozna bé gabonában, vagy fában 10 vagy 12 frankot esztendőnként. Mitsoda hasznos plántával pótolná ki az ember a' szőlőt, *Arbois Condrieu* so-

ván y

vány határiban, sőt a' Rhodanusnak egész partján?

Ennekfelette tegyük fel azt, mintha Frantzia Országban a' szőlőmivelésre fordított föld, két annyi vólna, mint a' mennyi valósággal; és hogy több bort teremne az, mint a' mennyit annak lakosai megemészthetnének. Feltévén ezt, és ennek a' természnek fundamentomául vévén az ollyan jó állapotú szőlőt, melynek megmivelése sem a' vak takarékosság, sem a' szánakozásra méltó szegénység által meg nem szoríttatik: tehát közönséges esztendőben hét hordót venne az ember bé, minden holdtól. De mivel az egy illyen holdon termett bor árának felvetésében, egy nyóltzad részt a' szőlő' megújjítására elvontunk, vagy kivettünk: tehát az egész jövedelmet hat hordóra és egy nyóltzad részre kell szorítanunk.

Lássuk most, hány fél hectarék, vagy hány holdak fordíttatnak a' szőlő mivelésre? Sok Irók foglalatoskodtak e' körül a' fontos kérdés körül, mellyet annál nehezebb megfejteni, hogy semmi előre való munka által, az a' fundamentom, régula, vagy út meg nem állíttatott, mely ebben a' vizsgálódásban ve-

zér

zér gyanánt lenne. Mi, mint leghihetőbbekhez, azon felszámlálásokhoz tartjuk mi magunkat, a' mellyek azoknak a' derék embereknek elmélkedéseikből és munkáikból következnek, a' kik a' politica vagy világi tudományoknak előmeneteléért, és az emberi nemzetség javáért igen sokat tselekedtek vólna, ha azt nem hitték vólna, hogy minden Országokhoz és Igazgató székekhez, a' Hollandusokhoz úgy, mint a' Lombárdiaiakhoz, kiknek közönséges boldogságoknak kútfejei pedig oly külömböző természetüek, azon egy adózó systema vagy törvény illik, mely az ő alkalmaztatásában annál veszedelmesebb, hogy azok ezt minden kifogás nélkül mindenre nézve kívánták és akarták; mely a' társaságnak minden tagjainál nem tsak ugyan azon egy nemű jövedelmet, hanem ugyan azon eszközöket is tesz fel a' gazdagságra, vagy a' mely mind egy, az ő exsistentiájokra. Akárhogy mint legyen, minden mi Iróink között az Economisták lévén azok, a' kik a' magok számvetéseikkel, mellyeket ezen tárgyról tettek, az igazsághoz legközelebb láttatnak járni: mi ezeknek következéseiket fogjuk elfogad-

gadni. Ezek a' bortermesztésre fordított földek számát Frantzia Országban, egy millió hatszáz ezer holdra határozták. Ha már az ember minden holdra 6 és $\frac{1}{8}$ hordó termést vesz fel: ebből lészen 9,688,000 hordó. Ha ezt a' summát tíz milliomra teszszük, nem annyira azért hogy a' tört számokat elkerüljük, hanem hogy abban a' kerekszámban, az újj Rhénusi Megyéknek terméseket is, az ott való lehuzás szerént bele tudjuk: valósággal ezeknek a' vidékeknek a' fekvései, többnyire a' szélességnek 50-dik gráditsán túl lévén, nem engedik meg, hogy 332,000 hordónál a' kivitelre többet felvégyünk.

Frantzia Országnak népessége a' Revolutió előtt rendszerént 24 millió lelkekre határoztatott. Ebből négy milliót el kell venni, gyermekekre, a' kik bort nem ihatnak; a' megmaradt húsz milliomnak pedig felét azokra, a' kik szegénységek miatt borral nem élhetnek, vagy azt más ital' nemével pótolják ki. E' szerént tehát a' borral való élés 10 millió személlyekre szorúl.

A' rendes és legmértékletessebb boritala egy férfinak esztendőnként két hordó; ennek

fele

fele egy aszszonynak elégséges. Tehát Frantzia Országban esztendőnként 15 millió hordó bornak kellene elkelni, melynek két harmad része a' férjfiakra, egy harmad része pedig az aszszonyokra esne. Ha már a' bornak ehez a' számához az ember azt hozzá adja, a' mit égettbor főzésre, etzettsinálásra, a' patikákban és konyhákban elköltenek, és végezetre azt is, a' mit külső Országokra kihordanak: tehát egy 800,000 hordókból álló újj Deficit vagy hibítás fog lenni Frantzia Ország szőlőhegyeinek egész termésében, mind a' belső elköltést, mind a' kivűlre való kereskedést tekíntetbe vévén. Mert hogy e' közűl a' kettő közűl mindeniknek elég tétessék, mind öszve 16 millió 800,000 hordó termés kívántatnék, az az, egy részről két millió nyóltz száz ezer hold bortermő föld, mellyek közűl mindenik két hordót ád; más részről három száz negyven három ezer hold, újj tőkék plántálására, hogy a' szőlőhegyek szaporíttassanak. A' szőlőtermő helynek tehát a' Frantzia földön, két millió hét száz negyven három ezer holdat kellene tenni; holott tsak egy millió hat száz ezer vagyon annak szánva.

va. Az első esetben, a' Frantzia Országi szőlőhegyeknek egész földbéli termését pénzé tévén, minden holdra hét hordót számlálván, és minden hordónak az árát 45 frankra és 25 centimára szabván, hét száz hatvan egy millió, két száz hetven ezer frank summát hozna bé esztendőnként.

A' Frantzia Igazgató Szék tehát, a' szőlőmívelését, a' legnagyobb igyekezettel tartozik sürgetni és előmozdítani, akar a' belső elköltést, akar a' mi kereskedésünket, a' külföldel, veszi gondolóra; mert a' bor teszi a' mi kereskedésünknek fundamentomát. A 'bortermesztésnek köszönhetjük mi, hogy a' mi kereskedésünk Európában legjobban virágzik. 1790-dik esztendőben tsak magából a' Bordeauxi kikötő helyből többet kivittek három száz ezer hordó bornál, mindenik két száz ittzés lévén. Láthatni a' Vámszedő laistromokból, hogy a' Revolutió előtt bevett vámok, a' külső Országokba vitetett boroktól, égettboroktól, liquoroktól, tsupán öt nagy szerződések által, öt száz ezer frankra hágtag. Ugyan ezek a' vámok más Provinciákban tsak nem két millióra mentek fel. El-

lehet

lehet hát hinni, hogy Frantzia Ország közönséges kereskedésének fontjába reá mennek ezek legalább is hatvan millióra.

Ezek az ide utól tett táblák bizonyossá fogják tenni az olvasót, ezeknek a' külömböző calculusoknak igazsága felől. Az első mutatja a' bor, égettbor, liquorok, és etzetek kivitetésének állapotját vagy mennyiségét 1778-dik esztendőben. Került ez a' hires *Turgot* irásai közűl.

A' második Tábla mutatja, a' Frantzia kereskedésnek előmenetelét a' bor kivitelére nézve, 1720-dik esztendőtől fogva a' XVIII-dik Századnak szinte a' végéig 1790-ig. Látni abban, hogy ez a' kivitel hatvan esztendei idő alatt majd két annyivá lett; és ha az ember az utólsó résultatumokat, tudniillik az 1790-dik belieket az 1778-dik esztendei summákkal egybe veti, mellyek az első táblának a' végén vagynak feljegyezve: úgy találja, hogy a' mi kivitelünk borokban, égettborokban, liquorokban, tsak tizénkét esztendő alatt, 18 millió 944 ezer, két száz huszon három livrára nevekedett.

Úgy

Úgy gondoltuk, hogy némely olvasók előtt kedves és hasznos fog lenni, ha ezeket itten öszvevethetik egymással, és ez indított minket arra, hogy az utólsó Táblát is ide tegyük. Köszönjük ezt *Arnould* Polgár méjj vizsgálódásainak, és vélünk való közlésének.

A' Boroknak, Égettboroknak, Liquoroknak és Etzeteknek mennyisége, mellyek 1778-ban Frantzia Országból kivitettek.

BOROK	TARTOMÁNYOK	MENNYISÉGEK	ÁRA	SUMMA
Amont-ból	Német Ország	422 hordó	126712	
	Flandria	1355 hordó 1 q.	406694	670656
	Hollandia	457 hordó 1 d.	137250	
Aubagne-ból	Szigetek	78 Kád	- - - -	4680
Bordeaux-ból	Német Ország	10 hordó	4000	
	Anglia	1062 köböl	531000	
	Dánia	640 hordó 1 q.	233825	
	Spanyol Ország.	436 hordó	163300	
	Észak	187 hordó	84150	1365809
	Portugallia	2040 butella	15100	
	Egyesült Status.	44 hordó 1 q.	33233	
	Szigetek	3022 kád 1 d.	2260	
	Guinea	96 hordó	28941	
Haut-ból	Anglia	260 hordó 1 d.	104200	
	Flandria	225 hordó 1 d.	67650	
	Hollandia	5211 hordó 3 q.	1563525	
	Észak	2129 hordó 1 d.	638850	2990800
	Muszka Ország.	23 hordó 3 q.	7125	
	Svétzia	216 hordó	94800	
	Szigetek	1612 hordó	483600	
	Guinea	103 hordó	31050	
Ville-ből	Anglia	654 hordó 1 q.	719675	
	Flandria	309 hordó 1 d.	123800	
	Hollandia	9177 hordó 3 q.	3671100	
	Észak	9121 hordó 1 q.	3648533	
	Muszka Ország	104 hordó	41600	12380580
	Svétzia	840 hordó	339600	
	Egyesült Status.	- - - - - -	1200	
	Szigetek	9508 hordó	3724740	
	Guinea	342 hordó 3 q.	110332	
				17412525
Burgund-ból	Német Ország	117 köböl 3 q.	45775	
	Anglia	64 köböl $\frac{7}{8}$	10254	
	Dánia	1088 légely $\frac{1}{8}$	217678	
	Flandria	22 köböl	6474	316658
	Hollandia	27 köböl $\frac{2}{3}$	8308	
	Észak	47 köböl 3 q.	14325	
	Moszka	15 köböl $\frac{1}{2}$	4650	
	Svétzia	70 köböl	9194	
Auxerre-ból	Helvetzia	(9 légely $\frac{1}{2}$	570)	1773
		(20 légely	1203)	
Beaune-ból	Német Ország.	1540 általag	192500	
	Anglia	20 általag 3 h.	2550	246550
	Flandria	381 általag	47625	
	Helvetzia	31 általag	3875	
Dijon-ból	Német Ország	163 általag	12225	
	Flandria	112 általag	8400	29290
	Helvetzia	115 általag 1 d.	8665	
				594271

BOROK	TARTOMÁNYOK	MENNYISÉGEK	ÁRA	SUMMA
		áthozott summa - - -		17412525
Burgundiáb.		*áthozott summa*	594271	
Ugyonnan Marconból	Német Ország	32 köböl 3 q.	6550	608871
	Geneva	30 köböl 1 q.	6030	
	Helvétzia	10 köböl	2000	
Ugyonnan Nuitsból	Német Ország	283 általag	42450	54825
	Flandria	82 köböl 1 d.	12375	
Champagnéból	Német Ország	156 általag	15606	451447
	Anglia	283 köböl 1 d.	113402	
	Dánia	66 köböl	26425	
	Flandria	843 általag	168675	
	Hollandia	6738 butella	15248	
	Észak	120 köböl 3 q.	48295	
	Muszka Ország	151 köböl 1 q.	60500	
	Svétzia	4 köböl 3 q.	1900	
	Szigetek	698 butella	1396	
Ugyonnan Montagneb.	Német Ország	5327 légely	533700	614880
	Flandria	376 légely 1 d.	81180	
Ugyonnan Reimsból	Német Ország	165944 butella	248916	307438
	Flandria	23894 butella	35841	
	Hollandia	8027 butella	12040	
	Olasz Ország	1858 butella	2787	
	Helvétzia	5298 butella	7854	
Ugyonnan Riviereböl	Német Ország	34 légely 1 d.	4140	37926
	Flandria	281 légely 1 d.	33786	
Charente-ból	Flandria	190 hordó	34185	60879
	Hollandia	148 hordó 1 q.	26694	
Comte-ból	Helvétzia	172 köböl 1 q.		15472
Dauphineból	Sabaudia	231 kád		1155
Espagne-ból	Egyesült Status.	3 kád 1. d.		1056
Barcelon-ból	Német Ország	580 légely	58000	66100
	Szigetek	21 légely	2100	
Maderá-ból	Egyesült Status.	20 pipe	6000	
Frantz borok	Dánia	55 hordó	13200	286852
	Spanyol Ország	20 hordó 2 t.	3085	
	Flandria	439 hordó	65952	
	Hollandia	117 hordó	17555	
	Észak	1158 hordó	173737	
	Portugallia	12 hordó	1875	
	Szigetek	229 kád	11475	
Frontignanb.	Anglia	3 köböl		1584
Genes-ból	Szigetek	5 hordó		1000
Langvedocból	Svétzia	5203 köböl	520300	530200
	Szigetek	33 hordó	9900	
			Summa	20452210

BOROK	TARTOMÁNYOK	MENNYISÉGEK	ÁRA	SUMMA
		Áthozott summa	- - -	20452210
Rochelle-ból	Egyesült Status.	86 hordó		13760
Liquorok	Német Ország	1299 butella	2599	
	Anglia	2 köböl	1500	8908
	Szigetek	1603 butella	4809	
Nantais-ból	Német Ország	1261 hordó	151410	
	Flandria	206 hordó	24750	18340
	Hollandia	31 hordó	3100	
	Észak	6 hordó	1080	
Nápoly-ból	Szigetek	300 velt		1200
Oleron-ból	Guinea	13 hordó		1040
Közönséges borok	Német Ország.	13940 butella	6970	
	Anglia	26 köböl	4151	
	Dánia	5205 köböl	520652	
	Flandria	2605 köböl	260550	
	Hollandia	27 köböl	4072	
	Észak	10467 kupa	10467	1546509
	Muszka Ország.	19 köböl	2925	
	Svétzia	7 köböl	1050	
	Szigetek	378 köböl	57067	
	Guinea	44029 kupa	44029	
	India	6345 kád	634376	
Provence-ból	Genua	26950 söntés	2695	
	Sabaudia	21217 söntés	2121	
	Svétzia	21980 millerol	2198	469534
	Szigetek	55667 millerol	445336	
	India	1432 millerol	17184	
Quercy-ból	Szigetek	4 hordó		1200
Ré-ból	Dánia	51 hordó	7650	
	Hollandia	624 hordó	93600	258075
	Észak	1045 hordó	156825	
Veres borok	Spanyol Ország.	2442 tereh	37845	
	Flandria	18 légely	2160	
	Hollandia	8288 köböl	828798	
	Olasz Ország	18789 millerol	151319	
	Nápoly	19570 söntés	1957	1362541
	Genua	4838 millerol	38728	
	Levante	288620 söntés	28862	
	Észak	2173540 söntés	217354	
	Sabaudia	6559 millerol	55518	
Roussillonból	Olasz Ország	3304 köböl		330400
Saintongeból	Szigetek	10 hordó		1800
			Summa	24627517

JÓSZÁG.	TARTOMÁNYOK	MENNYISÉGEK	ÁRA	SUMMA
ÉGETTBOR	Német Ország	1167 köböl 3q.	- - - -	116771
	Anglia	4165 kád	- - - -	555426
	Dánia	1336 kád 3 q.	- - - -	178457
	Spanyol Ország	1382 pipe	- - - -	276403
	Flandria	2659 pipe	- - - -	531827
	Geneva	4050 söntés	- - - -	1417
	Hollandia	3723 pipe	- - - -	744666
	Olasz Ország	46450 tseber	- - - -	155424
	Levante	3800 söntés	- - - -	1140
	Észak	2406 köböl	- - - -	384300
	Muszka Ország	155 kád	- - - -	21600
	Sabaudia	53783 söntés	- - - -	17962
	Svétzia	38809 velt	- - - -	247239
	Helvetzia	22805 sönsés	- - - -	7980
	Egyesült Status.	2256 velt	- - - -	9026
	Szigetek	270263 kupa	- - - -	270263
	Guinea	402 köböl	- - - -	80418
	India	2264 korsó	- - - -	52715
				3552774
LIQUOROK	Anglia	1 köböl 3q.	- - - -	1050
	Dánia	10274 söntés	- - - -	10274
	Spanyol Ország	49766 söntés	- - - -	49766
	Flandria		- - - -	2378
	Hollandia	22391 söntés	- - - -	22391
	Olasz Ország	34509 söntés	- - - -	34509
	Neápolis	9500 söntés	- - - -	9500
	Geneva	1850 söntés	- - - -	1850
	Levante	42850 söntés	- - - -	42850
	Sabaudia	11397 söntés	- - - -	11397
	Svétzia	10992 söntés	- - - -	10992
	Szigetek	162759 söntés	- - - -	489115
	Guinea	2329 söntés	- - - -	4659
	India	56 söntés	- - - -	16716
				707447
ETZETEK	Német Ország	43 köböl	2144	14121
	Anglia	34 köböl	6870	
	Dánia	25 hordó 1q.	5107	
	Spanyol Ország	19 hordó 1q.	2630	127772
	Flandria	43 hordó 1d.	8726	
	Hollandia	173 hordó 1d.	28460	
	Olasz Ország	229 millerol	1374	
	Észak	144 hordó 1d.	28915	
	Muszka Ország	9 hordó 1q.	1930	
	Svétzia	18 hordó	3450	
	Szigetek	261 hordó 1d.	52267	
				141893

A' XVIII-dik. SZÁZADNAK AZ ELEIN.

1720-dik Esztendőtől fogva 1725-ig.

IDEGEN ORSZÁGOKBA VITT BOROK.			A' COLONIÁKBA VITT BOROK.		
Köblök.	Butellák.	Egész árok	Köblök	Butellák.	Egész árok
,,	,,	,,	8,570	,,	281,300 l.
12,000	,,	519,200 l.	,,	,,	,,
,,	,,	,,	,,	,,	,,
1.493	,,	43,000	,,	,,	,,
9,677	,,	553,000	,,	,,	,,
207,992	,,	14,901.300	24,053	,,	1,395,000
7,713	,,	1,522,600	,,	,,	
255	,,	13,700	,,	,,	
190	,,	36,500	,,	,,	
96	,,	21,000	,,	,,	
,,	,,	,,	,,	,,	
,,	,,	,,	,,	,,	
,,	,,	,,	,,	,,	
2,710	30,220	657,500	,,	6,600	13,000
,,	,,	,,	,,	,,	,,
,,	,,	,,	,,	,,	,,
3,184	,,	94,400	,,	,,	,,
316	,,	10,500	,,	,,	,,
3,163	,,	91,100	,,	,,	,,
30	,,	3,400	,,	,,	,,
19,151	,,	679,200	,,	,,	,,
566	,,	15,700	,,	,,	,,
,,	,,	,,	,,	,,	,,
,,	,,	,,	,,	,,	,,
14	,,	6,100	,,	,,	22,700
,,	,,	,,	98	,,	,,
268,550	30,220	19,168,200	32,721	6,600	1,712,000
41,845	,,	5,365,300	3,661	,,	487,600
850	,,	33,400	30	,,	1,000
311,245	30,220	24,566,900	36,412	6,600	2,200,600

HARMADIK RÉSZ.

A' Szőlőnek természeti Historiája.

A' Szőlőtő (*Vitis Vinifera*) *Tournefort* által a' 21-dik Rendnek második Szakaszába tétetik, mely az ollyan rósás virágú fákat és tserjéket foglalja magában, mellyeknek a' Nőjök (pistillum) bogyóvá lesz, és a' mely bogyók többen együtt lévén, fürtöket formálnak. Teszi ezt *Linné* az *Öthimesek* és *egyanyások* közé, az az, azok közé a' plánták közé, a' mellyeknek ugyan azon egy virágban öt hímjek, és egy annyok van.

Az ő rósa forma virága, öt szírmokból (petalum) áll, mellyek fellyűlről öszvehajlanak, és egy alig látszó kehelyből, (calix) melynek öt apró metszései vagynak. A' kehely közepéből jő ki az anya, egy tompa bíbével (stigma) lévén megkoronázva. Ebből a' bíbéből egy gömbölyű bogyó lesz, melyben rendszerént öt mag vólna, ha egy, kettő vagy néha három is idétlen nem lenne. Ezek a' magok majd tsont kemények, szív formák

és fellyűlről két részre osztattak. A' virágok fürtöket formálván, által ellenben állanak a' Levelekkel. Ezek a' levelek pedig egyik egy, a' másik más oldalon esvén, nagyok, tenyér formák, öt karélyra bemetéltek, 's a' széleiken kifogaztak lévén, hoszszú nyeleken űlnek a' veszszőkön.

A' Szőlőnek az ágai, vagy veszszei mint más egyéb venyigés plántáké, katskaringós és a' dugóvonóhoz hasonló katsokkal vagynak felkészítve, mellyekkel más testekhez hozzá kapaszkodnak, hogy így egyenessen feláljanak, és a' földhöz ne érjenek, melynek nedvessége elrothasztaná a' bogyóit, minekelőtte a' magvai megérnének.

A' főgyökere igen méjjen lemegyen a' földbe, és ott két felé ágazik; ezekből az ágakból pedig igen vékony, és gyenge gyökeretskék terjednek ki, a' mellyeket *rojtoknak* neveznek. Oly iszonyúképpen megvékonyodnak ezek killyebb killyebb menvén, hogy még a' legélessebb szemek se vehetik ezeket fel. A' vastag gyökerei arra valók, hogy a' plántát erőssen tartsák a' földben, a' többek pedig arra, hogy abból bévegyék a'

szük-

szükséges nedvességnek egy részét a' táplál-tatásra.

Ezekből a' gyökerekből emeli fel a' tőke önnön magát, melynek a' fája többnyire tekeres, és mindenkor egyenetlen, mely részszerént a' rajta lévő, és közelebb vagy távolabb álló vastag bötykök által okoztatik; részszerént pedig a' héjja által, mely hol jobban, hol kevésbé barna, és a' fáján oly könnyen áll, hogy egymás után, vagy forgátsokban, vagy hoszszú vékony fonál forma szálakba le lehet fejteni. A' külső héjjas részének ez a' szűntelenvaló változása azt mutatja, hogy nem kártyás a' fája, következésképpen, hogy annak különös tömöttségének kell lenni. Igaz is az, hogy a' szőlő fáját, mint a' legkeményebb fákat, mindenféle formákra ki lehet esztergályozni; kivált ha megvénűlnek, és megvastagodnak, a' mellyekre igen alkalmatosok. A' vénségek, és vastagságok néha rendkívűlvaló. Tsupán a' természetre bízott szőlőtő is, ha hozzá illő földben és éghajlat alatt van, és maga körűl tartalékot talál, mely az ő felhúzalkodását meggátolja, oly vastagra megnő, és oly hoszszú időt ér, hogy az ember alig hinné. Egészszen másképpen van a'

do-

dolog az ollyanra nézve, a' mellyet megmetszenek, vagy a' mellynek a' veszszeit lemetélik. Az a' nedvesség, mely ennek ujjolag való kihajtására és megnevelésére rendeltetett, hirtelen, és minden mérték nélkül folyván a' metszés helyére, e' miatt a' tápláló részek kiürűlnek, a' tsatornák mellyek azt megszűrték elszáradnak, és az illyen plántában nints semmi különösség, se formájára, se pedig tartására nézve. És éppen így van a' dolog más egyéb fákkal is, a' mellyeket sokszor nyírnek; soha sem jutnak ezek arra a' vastagságra, mint a' melynek az ágait meghagyják vénűlni.

A' régi Természetvizsgálók, és mái Útazók is megegyeznek abban, hogy a' szőlőtő igen sokáig él, és rendkívűl vastagra nő az ő természeti állapotjában. *Strábó*, a' ki Augustus idejében élt, azt írja, hogy Margianában oly iszonyú vastag szőlőtőkék találtattak, hogy két ember alig ölelhette azokat kőrűl; a' vastagságok tíz, tizenkét lábnyira ment. Azt mondja *Plinius is* az ő Természeti Historiájában a' XIV. Könyvnek első részében, hogy méltán számlálták ezt a' régiek az élőfák közé, mivel igen nagyra megnő. Azt mondja

tovább-

továbbá: „Látjuk Populoniumban Jupiternek egy oszlopát, a' mely tsupán tsak egy darab szőlőfából készült, és a' mellyen oly sok századok után is, a' romlásnak legkissebb jele se tetszik. A' *Junó* Templomai, Paterában, Massiliában, Metapontumban, szőlőfa oszlopokon állanak, és még most is Efésusban a' Diána Templomának átsmunkája Egyiptomi szőlőfákból van tsinálva. Egy fa sints oly kevéssé kitéve a' romlásnak mint ez." Ugyan ez a' Természetvizsgáló, ollyan szőlőtőről emlékezik másutt, mely hat száz esztendős lett vólna.

Ma minden tudja, hogy a' Ravennai nagy Templomnak szőlőfából vagynak tsinálva az ajtai, mellyek magassabbak tizenkét lábnál, és szélessebbek tizen négy, tizenöt hüvelyknél. Nem igen régiben a' Versaliai várban, és az Ecoueniban igen nagy asztalokat lehetett látni szőlőfából. A' kik az Afrikai partokat béútazták, vagy annak belső részeit is öszve járták, Barbariának bizonyos részeiben, imitt amott akkora szőlőfákat láttak, mellyeknek kerületek tíz tizenkét lábra is ment. Ha az idejeket ki lehetett vólna tudni, kéttségkívül lehetett vólna tsudálkozni azoknak vénségeken.

ken. *Miller* Úr a' maga *Kertész Lexiconában*, az Olasz Országi szőlőkről emlékezvén azt mondja, hogy ennek az Országnak némely tartományaiban, ollyan szőlőtövek miveltetnek, a' mellyek már háromszáz esztendősök, és hogy ottan, fiatal tőkéknek nevezik azokat, a' mellyek nem idősebbek száz esztendősnél. Úgy találom azokban a' jegyzésekben, a' mellyeket ennek a' plántának vénségéről, és formájáról öszveszedtem, hogy 1739-ben a' Doubsi Megyében igen kemény fagy lepvén meg őszszel a' szőlőket, mikor még a' fürtök a' tőkéken vóltak, Besanconban egy fehér muskotály rudas tőkét megvett a' hideg, mely délnek állott, és minden felől a' hideg ellen oltalma vólt. Nem lehetett ugyan tudni az idejét, de a' fája, három láb és 24 hüvelyk vastag vólt; az ágai 42 lábra nyúltanak fel, és egy 120 lábnyi széles falat egészszen béborítottak. Ennek elvesztése szomorú érzékenységet okozott az egész vidéken.

A' vad-szőlő, inkább hozzá adja magát akármely földhöz, mint a' Climához, vagy éghajlathoz, önként megnő az Északi mértékletes résznek minden tájékain. Elég böven

talál-

találtatik Európában az ő vad állapotjában, a' szélességnek 45-dik gráduságig. *Catesby* ugyan azon határ lineát adja néki az újj világban. Nem tsak vadon nő úgymond a' szőlőtő Carolinában 1) hanem az északi Amerikának minden részeiben, a' szélességnek 25-dik gráditsától fogva, a' 45-dikig. Az erdőkben ollyan közönséges, hogy sokszor az ágai akadályokra vagynak az útazóknak, sőt a' lovaknak is a' menetelben. Felfut a' legmagassabb élőfákra is, és azokat úgy befonja, hogy miatta alig tudnak nőni.

Frantzia Országban miveltetni szokott szőlők fajainak és külömbségeinek elnevezése.

A' természet mag által szaporítja a' magához hasonló fajokat; (*species*) a' külömbségek pedig, úgy szólván a' természetnek játékai, mellyek a' mag által nem tartják fel magokat állandóúl. Ezek a' külömbségek gyakran sok újj külömbségeket nemzenek, a' mellyek hol jobban, hol kevésbé hasonlók az eredeti, vagy anyai plántához. És ez az oka annak, hogy a' *Füvészek* a' kik tsak azokat a' megesmertető tzimereket rakják fel, mellyek

1.) Hist. Natur de la Caroline Tom. 1. p. 22.

lyek a' mag után álhatatossan megmaradnak, nem többet, hanem tsak az egy bortermő szőlőt (*vitis vinifera*) tették fel; valamint a' sok és külömb külömbféle alma és körtvély fákat is, e' kettőre szorították: *pyrus malus*, és *pirus communis*.

A' földmívesek, kiknek mesterségeknek nem tsak az a' tzélja, hogy a' mag által a' hasonló fajokat szaporíttsák, hanem hogy az oltás, közösítés, és ágűltetés által a' külömbségeknek megesmertető jegyeiket is megállíttsák: szinte úgy faj nevet adnak azoknak is, a' mellyeket így vagy amugy hoztak elő, mint szinte azoknak, a' mellyekre mag által tettek szert.

Mindazáltal a' természet törvénye, határt vet sokszor a' mesterség hatalmának. És ez az oka, hogy ha szinte a' hasonfajoknak vagy fajoknak szaporodások gazdasági értelemben szólván, egy ideig szerentséssen elő megy is; de egynehány esztendők múlva, vagy a' földnek és éghajlatnak változása, vagy a' gondatlanabb mivelés által újjabb külömbségre fajzanak által. Azt a' plántát nevezik elfajúlt plántának, a' melynek gyümöltsei alább valók, mint azé az anya plántáé, a' melytől vette

te eredetét. Nem kell hát rajta tsudálkozni, hogy a' mi Szőlőtermő hegyeinken oly megszámlálhatatlan hasonfajai, vagy külömbségei találtatnak a' szőlőnek, ha feltennénk is, hogy az eredeti veszszők vagy az ezekről fajzottak, igen kevés számmal vóltak is előszször.

Valósággal igen hihető, hogy mikor a' Görögök a' legelső szőlő plántákat Marseillébe által vitték: tsak igen kevés fajok, vagy hasonfajok vóltak azok; mert ezek a' plánták még ekkor előszször próbálták az által plántáltatásnak következését, tudniillik Ásiának száraz földéből a' magok böltsőjéből, Görög Országnak szigeteibe. De mikor ez a' plántálás az Alpeseken innen egészszen megújjítatott: akkor a' tőkék bámulásra méltó változásokat szenyvedhettek a' magok formájokban, következésképpen az ő gyümöltseiknek minéműségében is; mert Görög Országból Siciliába mentek által, Siciliából Olasz Országba, 's itten is ez az elszaporodás észrevehetetlenül ment egyik tájékról a' másikra. A' földnek és az éghajlatnak ezen sokszori változtatásából, nem származhattak-é újjabb megújjabb fajok vagy külömbségek? És ha ezeknek a' külömbségeknek ezen első okaihoz hozzá

zá adjuk azoknak az általplántálásoknak további következéseit, mellyek a' szőlőt Frantzia Országban érdekelték, hogy annak mivelése a' Ródanus torkától fogva, a' Rénus és Mosella partjáig, 250 mértföldnyire kiterjedett, mely helyeken oly külömböző a' föld, és ég: nem lehet kételkedni, hogy ezen plántáknak nagyobb része ily hoszszú úton tovább tovább jövén a' magok mivóltokban szembetünő változásokat ne szenvedtek vólna; némellyek tudniillik elfajúlván, mások ismét megújjúlván. Megújjúlván mondom; mert igen hihető az, hogy némely plánták, még ha észak felé vitetnek is, de ha történetből az ő természetekhez illendőbb éghajlatra, jobb nevelő földre, vagy szorgalmatossabb gondviselőre akadnak, mint a' déli tájékokon, az ő eredeti legelső formájokat, és minéműségeket viszsza nyerik. Ennek az előbbeni állapotra való viszsza térés erejének köszönhetni úgy látszik, azokat a' szerentsés által változásokat, mellyeket két igen szemes, és vizsgálódó Tudósaink, úgymint *Villemorin*, és *Jumilhác* tapasztaltak. Az első látott egy *Meunier* tőkét, a' melyről úgy lehetett vólna gondolkodni, hogy ez a' külömbség eredeti; ha

ezt

ezt az ő megesmertető jelei szerént, a' mellyek néki tulajdoninak látszottak lenni, ítélte vólna meg az ember; tudniillik, azok a' pelyhek, fehér szövetek szerént, a' mellyekkel fellyűlről be vóltak vonva a' levelei, látott mondom egy Meunier tőkét, mely idején érő *Morillon* veszszőket, leveleket, és gyümöltsöket hozott. — Lehet-é állítani, hogy a' *Meunier* idején érő *Morillonná* által fajzott vólna? holott ennek tulajdon, és állandó megesmertető tzímerei vagynak; mellyeket már a' régi Természetvizsgálók, és mezei gazdák is esmertek, és leírtak. Columella ez alatt a' nevezett alatt hozza ezt fel, *vitis praecox*, a' maiak pedig ez alatt *vitis praecox Columellae*. Ellenben a' régiek semmi különös emlékezetet nem tesznek a' *Meunier* felől; hanem közönségessen tsak pelyhes vagy szöszös szőlő fajról szóllnak. Nem is hihető hát, hogy az idején érő Morillon, a' Meuniernek hasonfaja vólna. Inkább úgy gondolkodhatni, hogy ez az ntólsó úgy újjúl meg, és idején érő Morillonná válván által, a' maga eredeti természetének formáját, és megesmertető jegyeit veszi viszsza.

Úgy

Úgy *Jumilhác* is tapasztalta, hogy a' Meunier idején érő Morillonná változott által. Szinte most is van, azt mondja, egy tőkéje, a' mely három ágra oszlik, a' középső Morillon, a' két szélső pedig még is Meunier szőlő. Talám idővel ezek is a' magok eredeti fajoknak tulajdonságait magokra öltözik.

Ha az illyen tapasztalások Frantzia Országnak külömb külömb részeiben megtétetnének: kéttségkívűl nagyon megkönnyítenék ezek azt a' munkát, hogy egy tökélletes Nomenclaturájok, vagy elnevező laistromjok készítetnék azoknak a' sok, és külömb-külömbféle szőlőtöveknek, mellyek ebben elszaporodtak. De ha nézünk a' mostani állapotjára azon tudománynak, a' mely a' gazdaságnak ezt az ágát nézi: miképpen hizelkedhetünk azzal mi magunknak, hogy az igaz eredeti tőkéket feltaláljuk, és ezekre, az ezekből származott külömbségeket viszsza vigyük? A' mi délnek fekvő Megyéinkben keressük-é azokat, Provenceben, a' hová a' Görög és Olasz Országi szőlőtőkék által mentek, hogy Frantzia Országnak közepére, és annak északi részére is eljussanak? De a' szőlőmivelésnek ezen a' tájékon oly sok időktől fogva való

el-

elmellőzése, semmi reménységet nem nyújt arról, hogy itten valami szerentsés találmányt lehetne tenni ebben a' tekíntetben. Ezen kívűl, az egyenessen Görög Országból kerűlt szőlő plánták, későbben vitettek sokkal Frantzia Országnak közepére, mint Provencebe, a' mellyek első törsökeinek nintsen már ma többé legkissebb jelek is.

1420-dik Esztendőben Európának több Fejedelmei, a' magok tulajdon Országaikban termett szőlőkből akartak magoknak bort tsinálni. A' Portugallusok Maderába a' Cyprus szigetéből vittek plántát, melynek bora legelsőnek tartatott akkor a' Világon; és ebben szerentsések is lettek. Ezeknek példájokra első Ferentz is ötven hold földet vett Fontainebleau körűl, és azokat ollyan veszszőkkel rakatta bé, mellyek egyenessen Görög Országból kerűltek. Ugyan ekkor Coucyba hasonló szőlők tsináltattak. De hol vagynak ma, ezek a' Görög Országi szőlő plánták? Hogy lehet azokat a' külömbségeket megesmerni, a' mellyek az egyik, vagy a' másik fajból származtanak? Öt száz esztendők elforgások alatt Frantzia Országban, tízszer, vagy tizenkétszer is megújjíttattak a' szőlők,

és így, sokkal többször, mint sem a' fajok és hasonfajok között való külömbséget, meglehetne igazán határozni. És valósággal Fontainebleau, valamint egész Gatinois körül is nem lehet többet látni hét vagy nyóltz szőlő fajnál, a' mellyek Frantzia Országnak a' többi közép tartományaiban is igen közönségesek. Azok pedig ezek: a' Festő szőlő (*Tinturier*) mellyet ott *Pineau* névvel hinak; a' korán érő *Morillon;* a' chasselas, vagy *szépszőlő*, mely enni igen jó, és tsak azért ditséretes; a' fehér, és fekete Burgundiai, a' *Gouais*; a' nagy és apró *melier.*

Ha tsak ezen kevés tőkéknek neveit megnézzük is: egyszeribe által látjuk, mitsoda egyenetlenség és zavarodás légyen a' mi szőlő tőkeinknek elnevezésekben. Itt a' Gatinois lakosai Pineau névvel (a' pedig igen derék szőlő neme, melyből állanak többnyire Burgundiának, és különössen a' Migraine hegyének a' tőkéi) azt a' szőlőt hivják, a' mely nem egyéb, hanem Gabridelnek az a' szőleje, a' mellyet igy rajzol le: *Vitis acino nigro, rotundo, duriusculo, succo nigro, labia efficienti*, és a' melynek Frantzia Ország közepében, és északi részén alig van egyéb betse,

tse, és érdeme, hanem hogy némely borokat azzal festenek meg; a' honnan némely tájékokon tsak Festőszőlőnek, vagy Nagyfeketének, és Spanyol feketének hívják. Mely sok hibákat lehetne illyeneket elő hozni! Bajos vólna az igaz okát kitalálni, miképpen ragadtak annyi külömböző nevek ugyan azon egy szőlő fajra a' mi szőlőhegyeinken. Némellyek kéttségkívűl a' magok elnevezéseiket azoktól a' magános Személlyektől költsönözték, a' kik azokat a' szőlőket ő közikbe vitték; mások vették azokat azon hegyektől, a' mellyekről más tartományba által mentek, mint a' Burgundiából való Morillont, Auvergnébe Burguignonnak hívják, Orleansban pedig Auvernatnak; kéttségkívűl azért, mivel Auvergne hozta a' Morillont egyenessen Burgundiából, és azután e' közlötte azt Orleánsal. Éppen ezt az okát lehet annak adni, miért nevezik sok helyeken ugyan azt az egy szőlő fajt, hol Marokkai, hol Görög, hol Corintusi szőlőnek. 's a' t. De más részről, oly tsudálatos szőlő nevek is vagynak, hogy az ember hijába igyekezne azoknak eredeteket kikeresni, és megállítani; és mind ezek együtt ollyan sokak, hogy némely bor-

esmerők nem irtóznak azokat három ezerre tenni. Ebben a' számlálásban talám sok nagyítás is van; de a' mindenkor igaz marad, hogy sokszor egyik mértföldről a' másikra nem érti az ember, mikor ez, vagy amaz szőlőről vagyon a' szó, még pedig előbb odébb több mértföldnyi helyen.

A' tudományokhoz való hajlandóság, és a' köz jó eránt való szeretet, egy szép gondolatra és feltételre bírták Roziert; mely által reménylette, hogy ő egy ollyan elnevező laistromot készíthetne, mellyet egész Frantzia Országban meglehetne érteni; hogy ollyan megkülömböztető jegyeket tsinálhatna, a' mellyekről minden szőlő fajokat meglehetne esmerni; hogy a' tapasztalásból megmutathatná, mitsodás föld, és mitsoda fekvés keljen inkább ez vagy amaz szőlő fajnak; hogy ennek, vagy amannak a' mivelése, és metszése módját meglehetne határozni; hogy meglehetne azokat a' szőlő fajokat esmertetni, mellyek érnek meg tökélletessen, és mellyek adnak jobb bort, Frantzia Országnak akar az északi, akar a' déli részében, akar a' közepében; hogy a' forrás gráditsát, mellyet mindenikféle szőlő kívánna, meglehetne állítani; nem tsak, ha-

nem

nem annak is végére lehetne járni: mitsodás bor lenne ez vagy amaz fajból, ha külön hagynák megforrani? mitsoda mértékbe kellene öszve elegyíteni ez vagy amaz szőlő nemét, hogy abból jobb, vagy tartóssabb bor lenne? Végre, mitsoda féle szőlőből készűlne derekabb, és több égettbor? Ennyire terjedtek ki a' Rozier gondolati és tzéljai. Haljuk meg most mitsoda eszközöket akart ő feltenni, hogy azokban boldogúljon. Úgy látszik, annál illőbb ezeket egyenként előadni, vagy közönségessé tenni, hogy ezek vezér gyanánt lehetnek az ollyan megvilágosodott Férfiaknak, a' kik annak a' nagy Embernek nyomdokain kívánnának járni.

„ Erre a' végre, így írt erről a' régi Guiennei Főkormányozónak *Dupre de Saint-Maurnak*, a' kivel ő ezen szándékát és gondolatját közlötte vala: 1. Felfogok áldozni annyi földet, a' mennyi elégséges, legalább is hat holdat. 2. Hozatni fogok kétszáz húsz külömböző helyekről mindenféle fajta szőlőt, mellyek tsak ezeken miveltetnek. 3. Az első hat esztendőkben semmit egyebet nem tselekedhetem, hanem álhatatossan megállítom az egész

Frantzia Országban lévő szőlőknek egyforma neveiket. És itten ezekre vígyázok:

Előszször: Elplántálom a' veszszőket azon tartományok szerént, mellyekből azokat hozattatom. Minden veszsző mellé egy kis táblátskát dugok le, melyre az a' Név lesz írva, a' mellyel nevezik ott azt a' szőlőt a' honnan hozattatott, és ezt számmal is megjegyezem. Ezt a' nevet, és ezt a' számat azután egy laistromba teszem, melynek hat oszlopi fognak lenni. *Másodszor:* Előre feltészem, hogy ezek a' plánta veszszők 1780-ban December havában elrakatnak. Még 1781-ben semmi jegyzések nem tétetnek; ez az esztendő, a' meggyökerezésre rendeltetik. *Harmadszor:* 1782-ben három metszést kezdek, még pedig külömböző földben, hat plánta veszszőkön. *Negyedszer:* Erről a' közönséges laistromban jegyzést teszek, feljegyzem az időt, melyben a' szőlő kezd könyvezni, bimbót hozni, és a' bimbóját kifejteni, végre fűvészesen (*botanice*) a' levelét lefogom írni. *Ötödször:* 1783-dik esztendőben, ismét újra kezdem ezeket a' jegyzéseket, öszve hasonlítom a' fellyebb való esztendőbeliekkel, és beírom a' közönséges laistromba. *Hatodszor:* 1784-ben

tovább folytatom ezeket a' jegyzéseket; ekkor a' fája kiformálódik, a' leveleinek állandó jegyei lesznek. Így hát tsak a' levelei, és fája által kell igyekezni a' Frantzia Ország külömböző tartományaiban lévő fajokat megkülömböztetni. *Hetedszer:* 1785-ben a' fellyebb való esztendőbeli jegyzéseket megint tovább viszem. Ekkor megjelenik a' virága is, megérik a' szőleje: és akkor lehet meghatározni a' fajokat, megállítani a' nemeket, és a' synonimiát elkezdeni. Ezt az esztendőt próba esztendőnek hivom. *Nyóltzadszor es utóljára:* 1786-ban, mely a' megállítás, vagy erősítés esztendeje, által megyek ismét az 1781-től fogva tett minden tapasztalásokon, tökéletessen meghatározom azokat, és ekképpen az egyforma neveket megállítom; mert ekkor a' fája tökéletes, a' levelei állandó jegyűek, a' viráginak igazi tzimerek vagyon, és a' gyümöltse tökélletessen kiformálódott. Ímé így rendelek el mindeneket, 's így határozok meg, és nem félek többé, hogy mindenütt meg ne értsenek, mikor ez vagy amaz szőlő fajról szóllok."

„Már most a' következik: mitsoda mivelés, mitsodás föld, és mitsoda fekvés kívántatik mindenikféle szőlő fajnak? Ez újj

mun-

munkának nemét kíván. Erre a' végre 1.) kiszaggatom azokat a' tsuda tőkéket, mellyek Frantzia Ország hegyeinek külömböző tőkéiből származtanak: 2.) Minden fajta szőlőt külön fogok elplántálni, még pedig előszször, köves és magos helyen fekvő földbe, másodszor homokos földbe, és harmadszor nevelő vagy kerti kövér földbe. Mindenik plántálás alkalmas nagyságú helyen fog véghez menni, hogy mindenikből két rész bor kerüljön, mellyek közűl az egyik arra való fog lenni, hogy abból a' bornak jóságát, és tartós vóltát meglehessen tudni; a' másikból pedig égettbor fog készíttetni, hogy annak is végére lehessen járni, mennyi égettbor, és mitsoda jóságú fog lenni mindenik fajtájú szőlőből. 3) Mivel minden fajok külön lesznek elplántálva, és minden plántálás három külömböző földekbe lesz: könnyű lesz kitsinálni, mellyik szőlőt kell ezzel vagy amazzal öszve elegyítteni és keverni, és mi fog ebből a' keverésből következni, a' szőlőknek külömböző mértékekhez képest."

„Ez a' második munka is, hat esztendőt kíván. A' három elsőbb esztendőkben semmit se terem a' szőlő; a' negyedikben is tsak keveset; az ötödikben még igen vizes a' termése,

se, melynek se megesmertető tzímere, se miné-műsége nints állandó. Nem előbb, hanem a' hatodik esztendőben lehet róla állandó ítéletet tenni. Hogy tehát itten kívánt véget érjünk, arra tizenkét egymás után következő esztendő, 's szüntelen való munka kívántatik, melyből osztán szükségesképpen egy az egész Országra nézve hasznos munka kerekedik, mivel ez a' tapasztaláson, és a' szoros jegyzéseken épül."

„Tsak ezt az egyetlen egy ellenvetést lehetne ez ellen az én gondolatom ellen elő hozni, ha tudniillik valaki azt mondaná: Te a' te próbáidat Bezier környékén és határán teszed; úgy de ott a' föld külömböz az Orleansi földtől: tehát a' te próbáidat sem az Orleansi szőlő hegyre, sem Frantzia Országnak más hegyeire is, nem lehet szabni és alkalmaztatni."

„Erre azt felelem: Nints-é tudva és megmutatva, hogy 1753-ban a' bor igen jó vólt egész Frantzia Országban? Miért vólt jó? azért mert a' szőlő mindenütt tökéllefessen megérett. Jobbnak itélhetem hát Beziersben a' szőlőt, mint Orleansban, mivel tudom, hogy ez ottan mindenkor tökélletes érésre jut. A' mi

az

az ízt nézi, mellyet a' földtől vesz, ezt mesterséggel nem lehet kipótolni. A' Burgundiai szőlő tőkék, nem teremnek Beziersben Burgundiai bort; de a' tapasztalás megmutattya, hogy ezek a' szőlőtövek ott is jó bort hoznak. Meg van továbbá mutatva, hogy minden északról délre vitetett plánták, nyernek a' minéműségekben. Tehát jobban itélhetek Beziersben, vagy a' déli tartományokban, a' szőlőnek minéműségéről, mint egyébütt. Annakokáért a' tőlem ezen részben megállítatott közönséges régulák, hasznosok lehetnek más tájékokon is. Tsak a' Birtokostól függ hát, hogy azokat a' maga földére szabja és alkalmaztassa; és lehetetlen, hogy ezek a' régulák, mellyek a' tapasztalás által megerősítetnek, többet ne érjenek, mint a' minden törvény nélkül való vak szokás és tselekedet. Végre azokat a' kik értenek a' dologhoz, meglehet kérdeni, az én okoskodásomnak helyes vólta felől."

„Nem elég pedig próbákat tenni, és osztán az embernek a' maga tapasztalásait nyomtatásban közleni a' közönséggel. Ezt a' paraszt ember nem olvassa. Nem könyvel hát, hanem példával kell őtet tanítani. Erre a'

vég-

végre, arra határoztam magamat, hogy 1784-ben Januariusban, négy paraszt legényt vegyek magam mellé; 1785-ben ugyan annyit; 1786-ban ismét annyit; e' mind öszve tizenkettőre megy. Ezek három esztendeig nálam lesznek, tartást, gyertyát, és fütést ingyen adok nékik; egyéb szükségeiket magok tartoznak kipótolni. Három esztendő múlva úgymint 1787-ben elmennek azok tőlem, a' kik 1784-ben jöttek hozzám, 's így tovább tovább, ollyan móddal, hogy mindenkor nyóltzan lesznek a' régibbek, és négyen az újjabbak."

Lehetetlen ennél jobb, és alkalmatossabb módot találni, és kigondolni, a' mely által a' tudományhoz való szeretetet, és a' köz jó eránt való buzgóságot világossabban lehetne megbizonyítani. A' Rozier igyekezete, nem valami sikeretlen speculatióban, vagy gondolkozásban határozódott meg, hanem fundamentomát is megvetette ő a' maga igyekezetének, követte azt tellyes erővel, azon a' helyen, a' hol lakott, közel Beziérshez, mig nem a' sok ellen mondások, boszontások, a' mellyekkel illettetett, és álnok praktikák, mellyeknek áldozatja leve, kénszerítették őtet vá-

lasz-

lasztott lakását oda hagyni, és hasznos igyekezetéről végképpen lemondani.

Dupré-de-Saint-Maur, Latapie Polgártól segítetvén hasonló próbát, és intézetet kezdett Bourdeaux körül, de ennek is a' lett a' sorsa, a' mi az elsőnek; e' sints meg már többé; mert a' zenebonának munkái semmivé tették azt. Azok a' földek, mellyekbe a' sok külömb-külömbféle fajta szőlők elvóltak plántálva, idegen kezekre kerültenek, és más végre fordíttattak.

A' közönséges Újjság Levelekből tudjuk, hogy a' Gironde kerületbeli Természeti Historiára ügyelő Társaság, ujjolag megindította ezt az intézetet; és még helyet is nevezett ki az Országlószéknek, a' mellyet legalkalmatossabbnak ítélt ennek a' tzélnak elérésére. Vajha a' segíttség, mellyet kéttségkívül nem fog az Országló szék sajnállani, az ő buzgóságoknak és bélátásoknak megfelelne!!

Az illyen intézet, ha lehető tökélletességre vitetődnék, kéttségkívül nagy világosságot öntene a' Természeti Historiára, és a' mezei gazdaságra. De valyon ellehetne-é érni minden tzéljait Roziérnek, és az ő tiszteletre méltó követőinek? Én erről kételkedem.

Annak

Annak a' gyűjteménynek kihirdetése, mellyet Bourdeauxban akartak kezdeni némely nevezetes jegyzésekre adott alkalmatosságot. Polgár *Duchesne* Úr, a' Fűvész-tudomány és Földmivelés Professora a' Seinei és Oisei Megyében, ezt a' munkát, tudniillik a' szőlő plánták illyen módon való öszveszedését, és öszvehasonlítva való mivelését, vagy azoknak minden magános fajaiknak és külömbségeiknek elplántálását igen hasznosnak tartja, 2.) *Akár hol essen meg így szóll ő, ez a' gyűjtemény, de az igen hihető, hogy ez által minden valóságos külömbségeket meglehet határozni, és a' helyes öszve hasonlítás által minden kéttséges jelentéseket ellehet nyomni, mellyek a' hibás elnevezés által okoztattak.* — A' mi pedig ezt a' fontos feltételt illeti, azt mondja továbbá, tudniillik, hogy ez által azt a' külömböző szőlőknek öszve elegyítését is kilehetne találni, mely a' lehetőségig sok és jó bort hozna elől, kételkedem, *ha valyon a' Bourdeauxban tejendő próbák tehetnek-é valami meghatározást a' Macon, Auxerre, vagy Reims körül lévő hegyekre nézve.* Hogy ezt a' vélekedés

2.) Lásd Annales d' Agriculture publiée par le Tessier Tom. 11, p. 420.

kedést megigazíttsa Duchesne Ur, ezt a' történetet hozza elő: Midőn a' *Malesherbes* és *Denainvillers* körül lévő szép szőlőket 1776-ban meglátogattam, alkalmatosságot vettem arra, hogy Puiseau határán is széllyel nézzek. Ennek a' hegyének gazdag földes Ura vólt velem együtt, és ettől úgy értettem, hogy az ott való szőlőkben, mellyeknek *erős és lapájos a' földjök*, kétféle szőlők miveltetnek. Egyik *Gouais* nevű, mely szeménck és fejének nagyságáról nevezetes; a' másik *Festő-szőlő*, mivel festenek vele, vagy inkább ezzel adnak színt annak a' sok bornak, a' mellyet a' Gouais terem. A' Festő-szőlő nem teszi a' hegynek több, mint öt, vagy hatod részét, még is elégséges ezen mértékben is a' Gatinois borainak megfestésére, és azon elegyítésekre, mellyek a' borral való kereskedésben szokásban vagynak. A' borvásárlók tsak megnézik, és úgy veszik, minden kóstolás nélkül, és ekképpen ezeknek a' szőlőknek a' termések igen derék, és szép jövedelmet ád."

„Ennek a' földes Úrnak, Auxerrei leány vólt a' Felesége. A' magok italára ők jobb izű bort, vagy legalább ihatóbbat akartak ter-

mesz

meszteni; annakokáért a' legjobb plántákat hozatták meg Auxerréből, de ezek nem termettek egyebet ő nállok haszontalan Leveleknél, szemeimmel láttam az ő igyekezeteknek haszontalan vóltát, mellyel osztán fel is hagytak."

„Jó vólna hát, sőt szükséges Frantzia Országban, legalább négy helyeken ollyan intézeteket tsinálni, mint a' Bourdeauxbeli, sőt minden Megyékben, a' hol szőlő hegyek vagynak. Nem azért, mintha ott kellene talám ismét a' külömböző fajoknak öszve-hasonlítását, és meghatározását kezdeni, hanem legalább, hogy egybe hasonlítva mivelné azokat az ember, a' mellyek külömbözőknek lenni esmertetnek."

Helybe hagyom, de nem minden megszorítás nélkül Professor *Duchesne* Úr vélekedéseit. Én sem gondolom, valamint ő, hogy a' Bourdeauxi és Beziersi földeken tett próbákból, ollyan közönséges régulákat lehetne tsinálni, mellyeket Frantzia Országnak északi részeiben lévő szőlő hegyekre is, rá lehetne húzni. Így az én vélekedésem szerént a' Rozier felelete is nem látszik elégségesnek arra a' fontos ellenvetésre, mellyet maga gondolt,

dolt, hogy ő ellene fognak tenni, tudniillik, hogy *Beziersben nem fog Burgundiai bor teremni. Legnagyobb az*, úgymond, *hogy a' szőlő fejek tökéletessen megéreltessenek; ez a' megérés pedig nem fog itt hibázni.* De abból, hogy a' szőlő a' kövér és lapáj földben Beziers körül *tökélletessen és előbb* megérik, a' hol a' levegő melegsége négy vagy öt holnapig tartván egymás utánn, a' Reaumur melegmérője szerént, a' 20-dik vagy 28-dik gráditson áll, abból mondom következik-é, hogy ugyan az a' nemű szőlő tökélletessen meg fog érni Campaniának krétás és márgás földjén is, a' hol a' meleg ritkán éri el a' 20-dik grádust, és soha azon három nap egymás után meg nem állapodik? E' szerént hogy lehetne hinni, hogy az első helyen tejendő próbákból, változhatatlan régulákat lehetne tsinálni Soissonois és Laonoisra nézve? *Ha nem tsinálok is Burgundiai bort Beziersben* azt mondja tovább Rozier, *de legalább jót tsinálok.* Úgy van, örömest elhiszem; mert mindenütt, valahol tsak ollyan a' clima, a' föld, és a' fekvés, mint Beziersbe: ott mindenütt jó bort lehet elő hozni akarmiféle szőlő fajból, feltévén azt, hogy ez a' szőlő szorgalmatossan mi-

vel-

veltetik, és a' bor készítéshez ért az ember; de azt mondom ismét Duchesnével, hogy az illyen Beziersben és Bordeauxban tett próbák Frantzia Országnak két harmad részére nézve semmi bizonyost meg nem határoznak.

A' Versaliai tudós Professor Úr azzal a' vélekedéssel vagyon, hogy *akárhol* tétessenek az effele szőlő gyűjtemények; de hihető, hogy az által a' valóságos külömbségeket meglehet határozni, és egy jó Nomenclaturára vagy elnevező laistromra szert lehet tenni. Hanem én ebben a' dologban külömböző értelemmel vagyok. Professor Duchesne Úr szinte úgy tudja mint én, mely nagy befolyások legyen, a' földnek, és az éghajlatnak a' plántáknak minéműségeikbe. Ez a' befolyások a' plánták terméseikbe, és azoknak minéműségeikbe nem eshetik meg külömben, hanem azon külömböző modificatiók vagy változások szerént, mellyeket szenyved a' tápláló nedvesség azokban a' tsatornákban, mellyeken intézi a' maga útját. Ennek kikészűlése függ ezeknek a' tsatornáknak kiszéleseedéseknek grádi-tsától, és attól a' tzélozástól, a' mellyet tesznek, hogy a' nedvességet a' plántának minden részeire vigyék, és ki terjeszszék. Ma-

ga

ga a' plánta is egész formáját és alkotmányát, és az ő tápláló matériáit, azokhoz a' külömböző öszve-köttetésekhez képest veszi, mellyek benne véghez mennek, a' föld és éghajlat által a' hol vagyon. Nem egyforma módon kereng hát mindenkor, minden magános tőkében a' nedvesség, nem tsak azon egy fajnak, hanem azon egy nemnek a' tőkéjében is. Tapasztaltam, hogy ez a' külömbség kimutatja magát sok külömböző szőlő fajoknak még külső formájokban is. A' Gamet példának-okáért igen közönséges a' mi szőlőhegyeinknek két harmad részében; mindenütt kedvellik az egész Ródánus felől való részen; nem tsak azért, mivel bőven terem, hanem azért is, mert a' levéből igen derék bor lesz. Az ő termékenységéért, és gyümöltsének jóságáért által vittek ezt, mintegy ötven, vagy hatvan esztendővel ez előtt Burgundiába is: de itten minden betsületét elvesztette; mert a' bor a' mely belőle lesz, alávaló, és egyszersmind savanyú; nints meg az a' jó illatja, a' mellyet mi *szamatnak* nevezünk, és a' mely ennek a' tartománynak a' borait oly betsesekké tészi. Egyszer hallottam is, hogy ennek a' derék hegynek egy Birtokossa azt mondot-

dotta, a' *Gamét még valaha megöli Burgundiát.* Erővel tellyes kifejezés, mely egy igazságszerető jó mivestől kerűlhetett, egy ollyan gazdától, a' ki nyögött az ő polgár-társainak megtsalatkozott fösvénységek alatt, a' kik feláldozván a' Maurillon-Pineaut, a' Gamétnak, mivel ez négyszerte is termékenyebb, meghagyják magokat a' bővebb termés által tsalattatni, a' melyből idővel nem következhetik egyéb, tsekély nyereségnél és jövedelemnél. Még ugyan van betsűletek a' boraiknak, de ezt tsak a' régi szőlőhegyeiknek köszönhetik; és az bizonyossan el fog veszni, ha annak eleit nem veszik.

Nem igen több 50 esztendejénél a' mint mondánk, hogy a' *Gamét* Burgundiába bevitetett. Ezen kevés idő alatt, a' föld és éghajlat ollyan fordítást tett rajta, hogy ha az itt nevekedett tőkéket, a' Ródanus mellyéki ugyan azon nemű tőkékkel öszve vetnénk, alig vennénk rajtok észre valami kis megegyezést.

A' *Gamét* melyről szóllunk, erről az utólsó helyről úgy mint a' Ródanus mellől hozattatott; és ennek semmi hasonlatossága sintsen vele egy nemű Burgundiaival, még annyi sints

azokkal, a' mellyek naponként Burgundiából a' Páris körül lévő szőlőkbe bevitetnek.

Ezek a' tapasztalások igen kéttségessé teszik én előttem, hogy tsak egy vagy két ollyan helyen plántált próba szőlőtövekből, és az azok körül tett tapasztalásokból lehetne egy tökélletes elnevező és meghatározó laistromot készíteni, minden szőlő fajokra és külömbségekre nézve. És valamint Duchesne Úr, úgy én is azt gondolom, hogy ha az illyen intézetet közönséges hasznúvá akarnánk tsinálni: minden Megyében próbát kellene azzal tenni, valahol tsak szőlők találtatnak.

De mikor az ember illy sok gyűjteményről álmodozik; mikor azokat a' nehézségeket meggondolja, a' mellyeket itt meg kell győzni, hogy annyi külömböző fajokat és hasonfajokat öszve szedjen; mikor továbbá azt a' nagy gondot és szünteien való pepetselődést, kivált az elsőbb esztendőkben, fontolóra veszi; azt a' buzgóságot, értelmet, munkásságot, a' mely ide kivántatik, és a' mellyek igen ritkán találtatnak fel egy emberben; végezetre mikor meggondolja azt a' hoszszú időt, a' mely alatt a' tapasztalásokat kell fojtatni, hogy osztán azokból tsalhatatlan következé-

seket

seket lehetne közleni: tsak nem kisértetbe esik, hogy ezt az egész projectumot egy szép álomnak tartsa. Nem lehetne-é hát ugyan erre a' tzélra rövidebb úton, és egyűgyűbb eszközök által is eljutni?

Nékem úgy látszik, hogy egy okos és tapasztalt szőlős gazda, két három alkalmatos rajzolóktól, és réz-mettzőktől segítetvén, két esztendő alatt rá mehetne, hogy minden szőlő fajainkból, hasonfajainkból és azoknak külömbségeiből egy igen derék *Herbariumot* Szőlős-könyvet készíthetne. Azok a' gyűjtemények, mellyek mostanság a' Frantzia Országbéli gombákról, és mérges plántákról Bulliárd által készítettek, azt mutatják, hogy a' rajzoló és réz-mettző mesterség a' tökélletességnek arra a' gráditsára jutott, hogy az által akármiféle formákat és még a' legvékonyabb és játtzibb színeket is ki lehet tsinálni.

Ezek az értelmes emberek öszve állván, indúlnának el Augustus elején, és kezdenék el munkájokat a' Frantzia Országi szőlőhegyeknek azon a' részén, a' mellyek inkább észak-felé esnek, 's így mennének előbb egyik szőlő hegyről a' másikra, mindenkor dél felé. Azért kellene északról kezdeni a' dolgot,

mivel a' szüret későbben esvén a' déli részen, akkor érkeznének ide, mikor még a' tőkéken találnák a' szőlőket.

A' szőlős gazda osztán írna le tökélletessen egyet egyet azon fajok és hasonfajok közűl, a' mellyekre találnának, a' hol megfordúlnak; a' maga különös figyelmetességét pedig a' plántának azokra a' részeire fordítaná, a' mellyek által a' külömböző fajokat legkönnyebb megkülömböztetni, minéműek a' levelek, és a' gyümöltsök; 's a' mester Emberek hasonló gondal és figyelmetességgel tennék a' rajzolatokat, a' színek, és formák szerént, és jegyeznék fel mindenféle szőlőtőnek faját vagy külömbségét, és tennék azt a' szem előtt a' magok mestersége által kitetszővé. A' mint ezek az öszvehasonlítások meglennének, hagyná oda az ember az elsőbb tőkéket, és az azok után következőket ismét azokhoz hasonlítaná, és ugyan ezt kellene tselekedni időről időre egész az útazásnak a' végéig. Talám tsak ez az egyetlen egy mód van annak megesmérésére, mitsoda befolyások vagyon a' külömböző földeknek, és climáknak vagy éghajlatoknak a' szőlő fajaiba és hasonfajaiba. Mind az valami a' földnek, a' climának, és mivelés

lés nemének ezen külömbségére tartozik, ennek a' munkának egy nevezetes tárgyát tenné.

Kivált pedig nem kellene elmulatni azoknak a' plántáknak is feljegyzését, mellyek azokon a' szőlő hegyeken önként nőnek, a' mellyeken által útáznának; mert ebből az esméretből bizonyossabb tudományt lehetne venni, mint a' legtökélletessebb leirások által. Azokat a' sok és külömböző elnevezéseket is, mellyek alatt esmeretesek a' szőlőtőkék mind azon tájékokon, a' hol megfordúlnának, szorossan felkellene tenni; mert ezeknek megegyezések által lehetne eljutni az egyűgyűbb Nomenclaturára.

Ha ezek az Útazók October vége felé a' Ródanus torkai Megyébe eljutnának, a' hol a' szüret rendszerént ekkor tájban esik: itt végeznék el az útjokat, és ismét ezen a' helyen kezdenék a' következendő Esztendőben Augustus elein.

Ezt az újj útjokat folytatnák osztán azokon a' számos szőlőhegyeken, mellyek a' Gardi Megyétől az alsó Piréneumig kiterjednek; és ha innen észak felé fordúlnának, viszsza jövő útjokat vennék a' Gironde, Dordogne, felső Charente Megyéinek, és közép Frantzia

Or-

Ország hegyeinek; és itt kellene az ő útazásoknak véget vetni. Ha azt az utóbbi munkát a' fellyebb való esztendőbelivel öszve néznék, és egybe vetnék, ezek közűl az egyik a' másiknak mint egy controlléja vagy megigazítója lenne. Itten az út végeződne, de nem a' munka. A' szőlős gazdának még nagy dolog lenne előtte. A' maga számos és fontos jegyzéseit minden lehető rendel és világossággal szedné öszve, és abból tsinálna egy egészszet; a' rajzoló pedig a' legnagyobb vigyázással végezné el azokat a' táblákat, a' mellyeknek készítésekhez hozzá fogott. Valamellyiket elmulatni, akár a' textust, akár a' mettzést, az egész munkát betstelenné tenné, mert ennek a' betse attól a' megegyezéstől függ, a' mely uralkodik e' között a' kettő között. Feltévén pedig ezt a' megegyezést, egy illyen útazásnak következése, mint a' melynek egyszersmind fűvészi és gazdasági tzélja is lenne, úgy gondolom a' legszebb ajándék lenne, a' mellyet tsak adhatnának a' Frantziák a' magok hazájoknak.

Mindazáltal ebből még semmi sints, és Roziernak, Dupre-de-Saint-Maurnak, 's a' Burdeauxi Természeti historiára ügyelő társaságnak intézetei, még eddig nem egyebek, ha-

hanem tsak projectumok vagy feltett gondolatok. Távól vagyunk tehát attól, hogy ebben a' laistromban, a' mellyet itt a' Frantzia Országban miveltetni szokott külömböző szőlőkről bemutatunk, ollyan munkát adnánk, a' mely után nem lehetne már egyebet kivánni. Nem; megvaljuk hogy ez igen hibás. Így minden érdemünk ebben a' tekíntetben tsak itt határozódik meg, hogy ez tökélletessebb mind annál, valami eddig a' közönséggel közöltetett.

Egy táblát tettünk eleibe ennek a' laistromnak, a' melyre a' legszembetűnőbb jegyeket felraktuk, mellyek által meglehet külömböztetni, sőt el lehet rendelni is a' mi szőlőtőkéinknek legnagyobb részeket. Ezek a' jegyek vétettek a' levelektől 3.) és szőlőfejektől, mint a' mellyek állandóbbaknak lát-

szat-

3.) Nem azokról a' ki nem formálódott Levelekről szóllunk itten, a' mellyek a' szőlőtőnek fattyú veszszein, az hegyein, és egyéb helyeken akkor jőnek, mikor a' tápláló nedv megakar állani, hanem azokról a' tökélletességre ment Levelekről, a' mellyek elöszször fejtődnek ki a' legderekabb, és erössebb veszszőkön. Egyedül tsak ezek állandók és maradandók minden fajban.

szattak előttünk, mint a' plántának más egyéb részei. A' héjjoknak színe példánakokáért, és a' bötyköknek távól létek oly változók, ugyan azon egy fajban és egy helyen is, hogy ezt minden gondolkodás nélkül félre tettük.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Azok-

I. Tábla.

Karacs metsz.

Karacs metsz.

Fehér Morillon.

(Le Maurillon blanc)

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

ESTETEMI KONYVTÁR DEBRECEN

LE
SZE

A' SZŐLŐ-FAJOKNAK ÉS KÜLÖMBSÉGEKNEK

LEGSZEMBETŰNŐBB MEGESMÉRTETŐ TZIMEREI,

mellyek vétettek a' Levelektől, és Fürtöktől, és a' mellyek által meg lehet azokat egymástól külömböztetni.

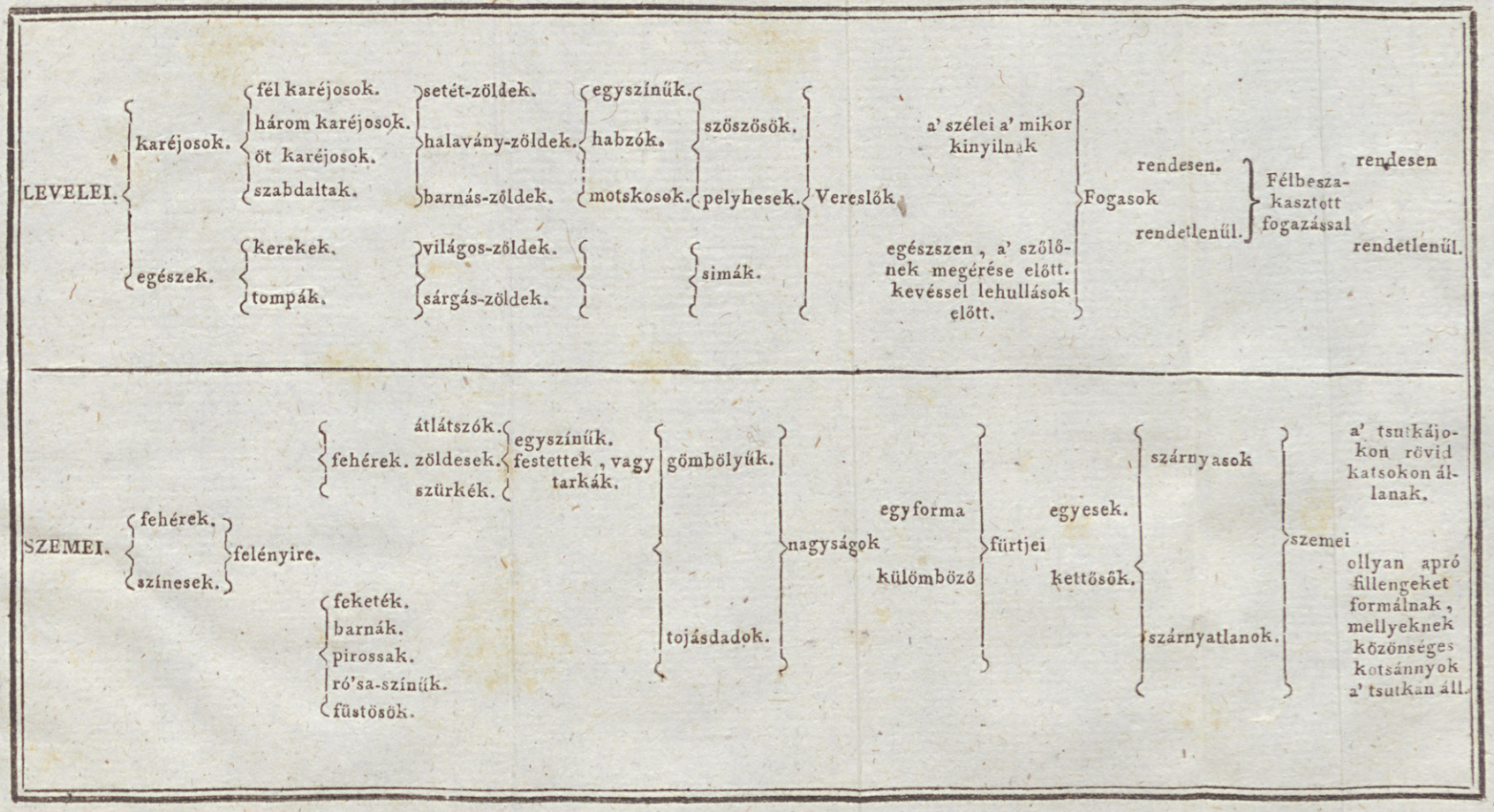

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Azoknak a' szőlőfajoknak, és külömbségeknek Laistroma, mellyek Frantzia Országban találtatnak, és legközönségessebben miveltetnek.

Vad szőlő. Vitis silvestris Labrusca Casp. Bauhini Pinax. Az a' miveletlen, és erdei szőlő ez, mely önként, és magába nő Frantzia Országnak majd minden délre, és déli napnyúgotra fekvő tseréiben. Bátran feltehetni, hogy ha ez a' szőlő miveltetnék, sokára felöltözné azt a' minéműséget, a' melytől most megvan fosztva az ő vad állapotjában, és a' szemeiből ollyan czukros levet lehetne fatsarni, a' mely borrá lenne; valamint más részről azok a' fajok is, mellyek nálunk miveltetnek sokára vad szőlőkké válnának, ha az ember minden gondját, és munkáját megfogná azoktól. Hihető hát, hogy a' vad szőlő az annyok többnyire minden szőlő fajainknak. Ennek a' gyümöltsei gyengék és tsekélyek, mint többnyire minden miveletlen plántáké szokott lenni. A' szemei aprók

rók, feketék, a' virágai a' legkissebb illetésre is mindjárt lehúllanak. A' kotsánnyai rövidek a' vastagságokhoz képest, és három részekre vagynak elosztva; a' két szélsők némű-némű szárnyakat formálnak, és a' középsőnél killyebb nyúlnak. A' Levelei mélyen bémettszettek, és lehúllások előtt karmasin színt öltöznek magokra.

Idejénérő Morillon Maurillon hatrif, Vitis praecox Columellae: C. B. P. Ez a' szőlő legkorábban érik a' mi tájékunkon. A' szemei sokkal előbb megfeketednek, mint megérnének, mellyek aprók, gömbölyűk, kevéssé tömöttek; a' bőrök kemény és vastag, a' belső részek hússos; szikkadt; a' levek kevéssé czukros és majd izetlen. A' fejei aprók, mint szintén a' levelei. Ezek, alól fellyűl, világos zöldek, és széles vagy tompa fogakon határozódnak. Ezt a' szőlőt Provencen kívűl a' mi szőlőhegyeinken nem termesztik, mert nints egyéb érdeme, hanem, hogy korán érik, a' melytől *vette az idején érő Morillon* nevet is. Talám ez az alsó Medoki úgy nevezett *Tarney Courant* és hihető, hogy az *Amaroy* is, a' mely ugyan ott miveltetik, ennek a' külömbsége. Közönséges nevei ezek:

Rai-

Raisin precoce, *Raisin de St. Jean*, *de la Magdeloine*, *de Tuillet*, *Juanens negrés*.

Molnár szőlő. Le Meunier, le Maurillon-taconné, fromente et Vitis subhirsuta acino nigro. C.B.P. Vitis lanata Carol Step. Praed Rust. A' fellyebb való után leghamarább érik. Minden azt mutatja, hogy ez amattól vette a' maga eredetét. A' szemei feketék, nagyok, és nem igen tömöttek. A' fürtjei rövidek és vastagok, a' levelei három karélyúak, mellyeken még két mettzések vágynak, mellyek két fél karélyokat formálnának, ha bellyebb mennének. A' levelei, kivált gyenge korokban, mind a' két felől valami fehér pamut forma pihivel vagynak béborítva, mellyek már meszsziről a' körűlötte lévő tőkéktől megkülömböztetik. Éppen azért a' különös tulajdonságáért adták néki sok helyeken a' *Meunier* vagy *Molnár* nevezetet. Másutt így is hivják: *Resseau*, *Farineux noir*, *Savagnier-noir*, *Noirin*.

Fehér Szavanyi. Le Savagnieu blanc. Vitis subhirsuta, acino albo. Ez a' hasonfaj nem egyébben külömböz a' fellyebb valótól, hanem fehér színére, és a' fürt-

jei-

jeinek nagyságára nézve; a' szemei is nagyobbak, és valamivel hoszszabbatskák. A' Leveleinek két külső karéllyai killyebb nyúlnak, mint az úgy nevezett Meunier leveleié. Nemzeti nevei ezek: *Unior blanc*, *Matinie*.

Maurillon, vagy Burgundiában Pineau. Vitis praecox. Columellae, acinis dulcibus nigricantibus. Ez az a' faj, mely Burgundiában *Maurillon* vagy *Pineau* név alatt oly igen esmeretes. Annyival hihetőbb, hogy ez a' fekete, vagy szeretsen színtől vette a' maga legelső nevezetét, mivel más fekete szőlők is vagynak ezen kívül, a' mellyek Frantzia Országnak más szőlőhegyein *Maurillon* és *Noirs* névvel nevezetnek.

Baccius ezt a' fajt ismét három hasonfajokra osztotta el: *ex uvis nigris* úgymond, *sunt Maurillon tres species: una cum ligni Materia ex incisura valde rubescit. vite tamen nigra, rotundiore folio, ac congestis admodum in racemulo uvis; altera cortice admodum rubro, foliis ficus instar tripartitis, tertia, quam et beccanam vocant, ligno item nigro, quod et sarmentis luxuriat, et foliis, caducas autem vindemiae tempore producit uvas.*

Akár

Akár mit mondjon *Baccius*, de öszve ne zavarjuk itten a' *Franc-Pineaut*, mely ennek a' titulusnak az elein oly világossan leiratott; a' több *Maurillonokkal* együtt; mert ennek tulajdon megesmertető tzimerei vagynak, a' mellyek nem illenek másra, hanem tsak magára. Más *Maurillonok* egy fajt tesznek a' *Meunierel*, mivel ugyan azon az egy tőkén mind a' kettőnek levelei és gyümöltsei találtattak.

A' *Maurillonnak*, a' melyből áll nagyobb részek a' Burgundiai szép szőlő hegyeknek, tsak középszerű fürtjei vagynak, a' szemei sem igen nagyok, kevéssé tömöttek, hanem kellemetes jó izűek. — A' héjja verhenyeges, a' levelei öt karélyokra osztattak-el, de tsak alig mettzettek be, és a' karimáin lévő fogai igen régulások. A' tőkéje, a' veszszei, levelei, és gyümöltsei nem nagy elevenséget mutatnak. — Nemzeti nevei ezek: *Le Maurillon noir*, *l' Auvernat*, *le Pineau*, *le Bourguignon*, *le Pimbart*, *le Manosquin*, *la Merille*, *le Noirien*, *le Gribulot noir*, *le Massoutel.*

Fehér Morillon. Le Maurillon blanc. Vitis praecox, acino rotundo, albo, flavescenti et dulci. — A'

Fe-

Fehér Morillonnak hoszszabb fürtjei vagynak, mint a' fellyebb valónak. A' szemei majd egészszen gömbölyűk, és a' fürtjei mint megannyi fillengekből formáltatnak. A' Levelei nem egészszek ugyan, de nem is karélyosok, mint a' mindjárt következendő hasonfajé; hanem a' karimáin lévő fogai nagyon hegyesek, fellyűlről zöldek, alólról pedig fehérlők, és ködösök, és hoszszú vastag és veres nyeleken állanak. *Lásd az I-sső Táblát.*

Ez a' hasonfaj tsak abban külömböz a' fellyebb valótól, hogy ennek a' Leveleinek három jól bemettzet karélyai vagynak, és még ezen kívűl két fél karélyai. Közönséges nevei ezek: *Melier*, *Daunerie*, *Maurillon blanc*, *Daune*, és néha *Mornain*, noha más hasonfajok is neveztetnek ezzel a' nevezettel.

Burgundiai szőlő. Le Franc Pineau. Vitis acinis minoribus, oblongis, dulcissimis, confertim botris adnascentibus. — Ez a' leirása *Gabridelnek* tökélletessen a' Franc-Pineaura illik, a' legderekabb Maurillonra. Ennek a' fürtjei aprók, és valamennyire teke formák, és igen rövid kotsányon függenek; a' szemei hoszszúkások, és a' kotsányon tömötten álnak,

test

test szín veressek a' kezdeteknél; a' veszszei nyúlánkok, és veresre hajlók, a' bötykei messze álnak egymástól; ha a' fáját ketté vágják, valami vékony veres nedvességet lehet rajta észre venni. A' levele, melyet egy hoszszú nyél tart, rövid, veres, és mind a' két oldalról fél karélyos, a' karimájának a' fogazása igen fáin. A' levelének a' színe pedig valamennyire setét zöld, alól halavány, hanem mind a' két felől, kivált kifejlések idején, pihivel vagynak beborítva, mellyektől a' Maurillon tsupa üres. Keveset szokott teremni, de igen jó izűek a' gyümöltsei, és derék Burgundiai bor készűl belőlök. Közönséges nevei ezek: *Bon Plant Raisen de Bourgogne*, *Pineau*, *Franc-Pineau*, *Maurillon noir*, *Pinet*, *Pignolet*. *Úgy tartják* hogy az alsó Pirenumi *Bouchét* vagy *Rinaut* valamint a' *Chauché noir* is, Burgundiában ugyan az a' faj.

Közönséges Burgundiai fekete szőlő. Le Bourguignon noir. Vitis acino minus acuto nigro et dulci. Ez is egy hasonfaja a' fekete Maurillonnak. Szemeinek formájára nézve valamennyire hasonlít a' fellyebbvalóhoz, de még sintsenek ollyan hoszszak a' szemei, és sokkal ritkáb-

ban

ban állanak a' kotsányokon, a' mellyek veressek; a' fajok vagy veszszejek barnás, és igen közel esnek egymáshoz a' bötykei. A' levelei a' hegyeik felé valamennyire tompák, és kevéssé vagynak öt részekre osztva, 's rendessen kifogazva; a' nyelei rövidek, és igen veressek; a' fürtjei szárnyasok. *Lásd a' II-dik Táblát.* Közönséges nevei: *Bourguignon noir*, *Plant de Roi*, *Damas*, *Grosse-Serine*, *Pied-Rouge*, *Cote-Rouge*, *Boucares*, *Etrange*, *Gourdoux*.

Fehér Malvasir szőlő. Le Griset blanc. Vitis acinis dulcibus, et griseis. A' fürtje rövid, egyenetlen formájú, és középszerű vastag. A' szemei gömbölyűk, jó tömöttek, édes izűek, és illatozók; színekre nézve szürkellők, és úgy tartják, hogy a' *Franc Pineaunak* hasonfaja. Régenten egész szőlőket is plántáltak ebből a' fajból; és még most is a' *Pouilli* hires hegynek ezek teszik nagy részént a' tőkéit. *Lásd a' III-dik Táblát.* Ezekkel a' nevekkel is nevezik: *Pineau gris*, *Ringris*, *Malvoisie*, *Auvernat gris*, *Bureau*. 's a' t.

Czukor szőlő, le Sauvignon, Vitis serotina acinis minoribus acutis,

Fehér Malvasir.

(Griset blanc.)

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Burgundiai fekete.
(Le Bourguignon noir.)

Burgundiai fekete.
(Le Bourguignon noir.)

tis, flavo albidis, dulcissimis. Ez a' szőlő közönségessebb vólt régen Frantzia Országban, mint már ma. Egész szőlőhegyek vóltak, a' mellyek nem egyébből, hanem tsak ebből állottak, mint a' többek között a' Prepateuri, Vendome mellett. Az ő nagy illatja különös tzimert adott ennek a' borának. De mivel keveset terem, egészszen felhagytak vele. A' fürtjei rövidek, a' szemei inkább kitsinyek mint nagyok, fehér színűek, és sárgára hajlók, és a' nap felől való oldalai sokkal szebb arany színt mutatnak, mikor közelgetnek az éréshez, valami apró tégla szín pontokat öltöznek magokra, mellyek néki állandó természeti tzimert adnak. A' Levelek nem karélyos, hanem igen mélyen és régulássan van befogazva, és a' hegyin három nagy kiálló tsipkézeti vagyon. Ez is a' Pineau hasonfajának tartatik, a' honnan némely szőlőhegyeken fehér *Maurillonnak* is nevezik. Még így is hívják *Sauvignon*, *Servignen*, *Sucrin*, *Fié* 's a' t.

Rochelli fekete és fehér szőlő. Rochelle noire et blanche. Vitis acino nigro (et albo) rotundo, molli, minus svavi. *Viganne*, *Faigneau*, *Morvegne*,

a' közönséges, és ugyan azon egyet jelentő neve, ennek a' Frantzia Ország északi részében igen közönséges szőlő fajnak. Egyéb aránt, a' Loire tulsó partján lakók, a' kik inkább néznek a' gyümölts jóságára, mint bővségére, ezt a' szőlő fajt kevésre betsülik. A' fekete Rochelli szőlőnek a' Levelei öt karélyokra vagynak osztva, a' felsőbbek mélyebbek mint az alsók; a' karimájok mélyen be van fogazva és kivágva, hoszszú nyeleken állanak, a' felső részek szép zöld, az alsó fehéres és pelyhes. Ez a' levél az ő formájának szépsége által igen kimutatja magát.

Festő szőlő. Le Teinturier. Vitis acino nigro, rotundo, duriusculo, succo, nigro, labia inficienti. Ennek a' szőlő fajnak állandó megesmertető tzimereire tartozik, nem tsak a' gyümöltseinek, és levelének a' formája, hanem ennekfelette az a' setét veres lé is, mellyet nyomnak a' szemeiből, és az a' test szín pirosság is, a' mellyet a' levelei magokra öltöznek, jóval az előtt, minekelőtte megérnének a' gyümöltsei. A' fürtjök egyenetlen és szárnyas, és egy megtsonkított teke formán végeződik; a' szemei gömbölyűk, és egyenetlenek. A'

leve-

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Festő szőlő.
(Teinturier.)

Fes

(Te

levelei mélyen bevagynak fogazva, és öt karélyosok; rá nézve valami gorombát mutatnak. *Lásd a' IV. Táblát.* Ezt a' szőlőt tsak azért termesztik, hogy ennek a' levével más borokat festenek meg. Ha tsak magát nyomják ki, igen savanyú, fanyar, és roszsz ízű mustja van. Igen közönséges a' régi *Orleanois* és *Gatinois* hegyein. Közönséges nevei ezek: *Teinturier*, *Tinteau*, *Grosnoir*, *Moure*, *Noir de Espagne*, *Teinturin*, *Noireau*, *Morieu*, *Portugal*, *Alicante*, *'s a' t.*

Lombárdiai szőlő. Le Ramonát. Vitis uva perampla, acinis nigricantibus majoribus. Ez a' szőlő valamennyire hasonlít a' fellyebb valóhoz, mert ennek is veres a' leve, hanem bornak sokkal jobb amannál. A' fürtjei és szemei nagyobbak mint amazé, a' veszszei erőssebbek, és a' levelei sokkal szélessebbek. Két hasonfajait mívelik; az elsőnek a' Levelei két karélyúk, a' másiké pedig négy. Közönséges nevei ezek: *Ramonat*, *Neigrier*, *Gros-Noir d' Espagne*, *Raisin d' Alicante*, *Raisin de Lombardie.* Ebből a' szőlőből készült az Oportói bor.

Gyöngy szőlő. Le Raisin Perle. Vitis pergulana, uva perampla acino oblongo duro, majori et subviridi. Ennek a' szőlőnek a' szemei hoszszúkások, minden szemnek a' tsutkája hoszszú, a' fürtjei sok fillengekből állanak a' felitől fogva az allyáig, annyira, hogy az ember azt gondolná, hogy el nem bírja a' szemeit, mely néki valami hoszszú formát ád. A' levelei régulásan vólnának kifogazva, ha a' két karélyain kívül, mellyek kétfelé osztják a' felső részét, fél karély is nem vólna a' jobb oldaloknak felső részén. Közönséges nevei ezek: *Raisin-Perle*, *Rognon-de-Coq*, *Pendoulau*, *Barlantine*, *'s a' t.*

Pirók szőlő. Le Meslier ou Mornain blanc. Vitis uva longiori, acino rufescenti et dulci. Ez a' szőlő első tekíntettel igen hasonlít a' szépszőlőhöz, (Chasselas) és valósággal sok helyeken így is neveztetik; de attól sok tekíntetekben külömböz. Az az oldala, a' mellyet süt a' nap, inkább verhenyő, mint sárga színt mutat. A' gyenge levelein nem lehet tapasztalni azt a' rósa színü prémet, a' mellyet a' szépszőlőnek, vagy Chasselásnak gyenge levelein. A' sze-

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Pirók szőlő.
(Mornain blanc.)

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR

szemei gömbölyűk, húsosok, ritkák, és hamar megérnek, még az északi részén is Frantzia Országnak. A' leve édes és kellemetes. A' levelei tenyér formák, és ollyan nyeleken állanak, a' mellyek félig veresek. Mikor elő jőnek, öt rósa színű bordákat mutatnak. Öt karélyokra vagynak osztva, fellyűlről halavány zöldek, alolról pedig fehéresek, és igen vékony pihivel bevagynak borítva. *Lásd az V-dik Táblát.* Közönséges nevei: *Morna-Chasselas*, *Blanc-de-Bonelle 's a' t.* Találni ennek külömböző hasonfajait a' szőlőhegyeken, mellyek formájokra, és gyümöltseiknek jóságokra nezve keveset külömböznek a' fellyebb valótól, hanem leginkább leveleikre nézve. Ezek két fél karélyúak a' felső részeiken, az alsó részeiken tsak két mélyebb mettzés által vagynak megosztva, mint a' millyenek a' több fogazásai.

Rochelli zöld szőlő. Rochelle verte. Vitis acino rotundo, albido, dulci acido. Ez a' szőlő középszerű nagyságú, puha bőrű, és tömött szemű. Ha jól megérik, savanyú-édes, és kedvetlen íze van. Majd mindenkor igen bőven terem, és égettbor főzni igen hasznosnak tartatik. A' leve-

le négy fő karélyokra osztatott el; ezen kívül vagynak még kétfél-karélyai, igen vastag, fellyűl haragos zöld, alól pedig hamú színű, és apró pelyhekkel vonatott be. A' veszszeje sárgás, egymáshoz közel eső bötykökkel. A' levél nyelei veressek, rövidek és kerekek, öt bordákon végeződnek, ezek között a' középső sokkal vastagabb, mint a' több négyek. Nemzeti nevei ezek: *Rochelle verte*, *Sauvignon verd*, *Tolle blanche*, *Meslier verd*, *Roumain*, *Blanc-Berdet Enrageat.*

A' Rochelli szőke szőlőnek, *la Rochelle blonde*, mely úgy látszik, hogy a' fellyebbvalónak tsak elfajulása, tsak két karélyai vagynak a' felső részeken; az alsó egészszen ép. A' leveleinek a' szine igen világos zöld, mint szintén a' gyümöltse is.

Füstös szőlő. Le gros Muscadet. Vitis apiana, acino rotundo, et fumoso. Ennek a' szőlőnek két nemeit találni a' mi szőlőhegyeinken, tudniillik a' nagyot, és kitsinyt. Az elsőnek a' levelei vastag és hoszszú nyélen űlnek, a' mely tövön öt bordákra oszlik; a' felső részek setét zöld, az alsó pedig fehéres, minden pelyhek nélkűl. A' karimái tsak kevéssé vagynak bémetélve,

egy

egy szembetűnő kikerekítés lévén a' jobb oldalaikon. A' kotsánnyok nem igen erős; a' szemei bizonytalan színűek, a' fehér és gyenge rósa szín közt vagynak. Nemzeti nevei ezek: *gros Muscadet*, *Muscat fume*, *Muscadere fromente*. — A' kissebb füstös szőlőnek a' levelei négy ollyan nagyok; a' felső részeken karélyosok, és a' karimáin lévő fogazások élessebbek, mint a' fellyebb valóké. Ezt a' hasonfajt még így is nevezik: *Muscadere* és *Muscadine*.

Kerek levelű szőlő. La Feuille ronde. Ennek a' szőlőnek a' szemei egy kevéssé hoszszúkások, és a' kotsányon úgy öszve szorúlnak, hogy nem újság látni a' termékeny földekben, hogy a' mellyek gyengén álnak, lehullanak, 's úgy adnak helyet a' többeknek. A' gyümöltsének megérése az ő szép arany sárga színével jelenti ki magát. A' levelei szélesek, nem karélyosok, és ollyan nyeleken űlnek, mellyek három fő erekre oszlanak el; fellyűlről szinte olly halaványzöldek mint alólról. Az alsó részek vékonyan tsíkozott. Több közönséges nevei ezek: *Bourguignon blanc*, *Pineau blanc*, *Picarneau*, *Mele*, *Gueuche blanc*, *Menu*, *Gouche* 's a' t.

Zöld

Zöld szőlő. Le Gouais, ou Gouet blanc. Közönséges nevei *gros Blanc*, *Bourgeois*, *Mouillet*, *Verdin blanc*, *Gouas*, *Plant-Madame 's a' t.* Ez igen nagy fejű szőlő, mely nagyobb szemekből áll, mint a' füstös szőlő, a' mellyel nagyobb hasonlatossága vólna, ha ezek a' szemek tömöttebben állanának a' tsutkákon. *Lásd a' VI-dik Táblát.* A' Levelei egészszek, és nem karélyosok, és gyenge szürkés nyeleken űlnek.

Fekete Gamé. Le Game noir. E' majd mindenütt bővön terem, de külömböző minéműségű. Némely földekben, és némely szélesség alatt, igen jó borokat lehet a' gyümöltseiből készíteni; másutt pedig, a' hol a' szőlőmívesek igen nagyon kívánják az ő terméseiknek betsületeket fenn tartani, vagy azoknak hírt szerezni, kivagdalják ennek a' tőkéjét a' magok szőleikből. A' Gamében minden, elevenséget, és erős nevekedést mutat. A' fája igen erős, a' bötykei meszsze esnek egymástól, és ezek is erősek; a' levelek vastag, setét zöld, nem karélyos, egymásboz távol van a' rovátkok, és azok egyenetlenűl fogazottak. A' tsutkájok és levelek nyele vas-

tagok

Zöld szőlő.
(Le Gouais)

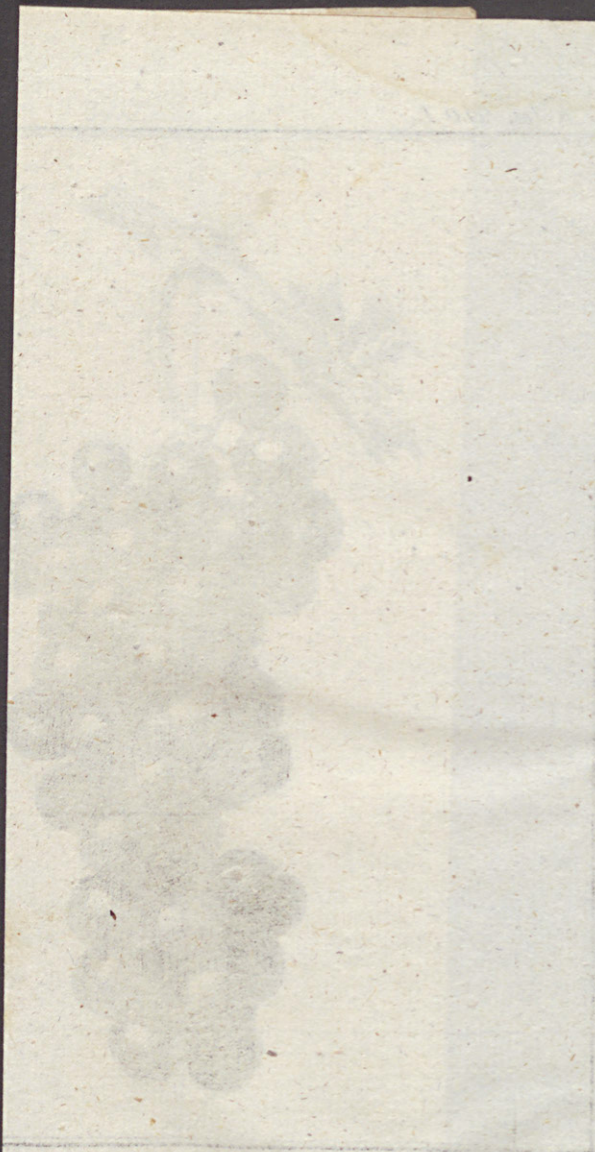

Kis Fekete.

(Le Petit Gamé)

tagok és levesek. Közönséges nevei: *Saumorille*, *Chambonat*.

Kis Fekete. Le petit Gamé, mely némely szőlőhegyeken ezek alatt a' nevek alatt esmeretes: *Gouai noir*, *Gueuche noire*, *Noir Verreau 's a' t.* fürtjeinek formájára, és szemeire nézve hasonló a' jóféle Maurillonhoz, de sem íze, sem édessége nintsen ollyan; igen fekete. Két fél karélyosok a' levelei, a' mellyek azt három részre osztják; a' felső résznek a' fogazása egyenetlenebb mint az alsóé. *Lásd a' VII-dik Táblát.*

Mansard. Le Mansard. Ez a' szőlő jókora nagy, és rendes pyramis formájú. Nem ritka ollyat látni, melynek kilentz tíz hüvelyk a' hoszszúsága, és négy öt az átmérője. A' szemei nagyok, és alkalmas tömöttek; a' veszszeje vastag, barna, vagy feketés; a' levele nagy, vastag, világos-zöld, és kevéssé fogazott az ő nagyságához képest. Közönséges nevei *le Damour*, *le Grand-Noir*, *le Verd-Gris*.

Murló, le Murleau. A' szőlőnek ez a' faja egész elevenséget mutat, a' veszszeinek és bötykeinek vastagsága által; a' levelében semmi különösség nintsen, hanem a' fel-

ső része karélyos, és igen szembetűnő, a' szélein lévő fogazásának gyengesége és egyenetlensége által. A' fürtje szárnyas, szép bársony színű, és tömöttesen öszve álló szemekből van öszve rakva az allya felé. Közönséges nevei: *Mourlot*, *le Langvedoc*, *le Cog*, *le Cahors*, *le Troyen*, *l' Ardounet*, *le Balzac*.

Aranyos szépszőlő. Le Chasselas doré Bar-sur-Aube. Vitis acino medio, rotundo, ex albido flavescente. Ennek a' fürtjei nagyok, mellyek egyenetlen szemekkel vagynak bérakva. A' bőrök kemény, mikor megérnek sárgák, az a' részek pedig, a' mely a' nap súgárinak ki van téve, szép arany-színű. A' levelei mélyen bémetszettek; a' fogazások széles, és nem igen hegyes; a' levél nyelei igen hoszszak.

La Blanquette vagy Donne. Ez a' szőlő igen közönséges a' Girondei, Dordognei, és Charentei szőlőhegyeken; és úgy látszik, hogy egy hasonfaja a' Chasselásnak vagy szépszőlőnek. A' fürtjei enni igen jók, hanem a' bor, mely belőle készül, gyenge, és erőtlen.

Veres szépszőlő. Le Chasselas Rouge. Vitis acino medio, rotun-

do

do rubello. A' fellyebb valónak külömbsége. A' fürtjei és szemei kissebbek mint amazé; a' napra néző oldalok piros színű, az árnyékban lévő pedig világos-zöld.

Szagos szépszőlő. Le Chasselas Musque. Vitis acino rotundo, albido moschato. A' szemei gömbölyűk, és majd akkorák, mint az aranyos szépszőlőé, de a' napon nem sárgúlnak úgy meg, és tökéletes megérése idejekor is megtartja a' maga zöldes-fehér színét. A' levelei kissebbek mint az aranyos szépszőlőé, és setétebb-zöldek, a' mettzései mélyek, a' levél nyelei pedig igen hoszszak.

A' szépszőlők, ha azokat jól megéri a' nap, tökélletessen megérnek, még Frantzia Országnak északi részében is, és igen derekak a' gyümöltsei. A' szagos szépszőlő két héttel későbben érik-meg, mint az aranyos szépszőlő.

Fehér Petreselyem szőlő. Le Ciotat, Raisin d' Autriche. Vitis folio laciniato, acino medio, rotundo, albido. Ha ezt a' szőlőt az ő színe, és szemeinek íze szerént rendeljük el; a' chasselas vagy szépszőlő fajnak egy részét tészi. Azon

egy

egy fekvés alatt, ugyan azon időben érik meg. A' fürtje nints akkora, és a' szemei kevésbé gömbölyűk, mint a' szépszőlőé. Az ő tenyérforma és öt darabra szabdalt leveleiről, könnyű megesmerni, mellyek egy közönséges nyélen űlnek, mely néha öt részekre oszlik, hogy tartsa a' Levelek' öt részeit, és végig kinyúlnak. Néha a' levelek tsak egy közönséges nyélről terjednek el. *Lásd a' VIII-dik Táblát.*

Veres Petreselyem szőlő. Le Persillade, ou le Ciotat. Vitis apii folio, acino medio, rotundo rubro. Ez a' fellyebb valónak a' külömbsége; hanem ennek a' szemei veressek, a' levelei pedig sokkal hasonlóbbak a' petreselyem leveléhez, mint amazé. Ez ollyan megesmertető tzimere ennek a' szőlőnek, hogy ezt *Bauhin* éppen tsak ezzel külömbözteti meg. Bourdeauxban hivják: *Persillade.*

Fehér Muskotály. Muscat blanc. Vitis apiana, acino medio, subrotundo, albido, moschato. A' szemei nagyok, tojás formájúak, és a' napnak fekvő oldalai szépen megsárgúlnak. A' fürtjei hoszszúk, keskenyek, és hegyesen végeződnek, jó tömötten álván a' szemei. Ez a' szőlő

Petreselyem szőlő.
(Le Ciotat)

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

Veres Muskotály.

(Le Muscat rouge.)

Veres

(Le

I. Kötet, 221 l.

Fehér Muskotály.

(Le Muscat blanc.)

lő tsak a' mi déli Megyéinkben jut tökélletes megérésre. A' levelei setétebb-zöldek, mint a' szépszőlőé, és öt jól kiálló részekre vagynak osztva. A' karimáinak a' fogazásai rendeletlenek. *Lásd a' IX-dik Táblát.*

Veres Muskotály. Le Muscat rouge. Vitis apiana, acino medio, rotundo, rubro, moschato. Ennek az az érdeme van, hogy könnyebben megérik mint a' fellyebb való, mivel a' szemei nem ollyan tömöttek. Ezt az érdemét mindazonáltal elrontja az, hogy igen kényesek a' virágai, és hamar lehullanak. Kevesebb illatja van, mint a' fehér muskotálynak. A' fürtje nyúlánk, és a' kotsánnya mely azt tartja, szembetűnőképpen vastag. A' mely szemeit éri a' nap, tündöklő veressek, és szinte veres bársony színt mutatnak. A' levelei hasonlók a' fellyebbvalóéhoz, és őszszel megveresednek. *Lásd a' X-dik Táblát.*

Fekete Muskotály. Le Muscat Violet. Vitis apiana, acino magno, oblongo, violaceo moschato. Második külömbsége a' muskotálynak. Ennek a' levelei majd egészszen hasonlók a' fehér muskotályéhoz mind mérsékletjekre, mind karé-

lyok-

lyoknak számára, mind kimetszésekre, vagy fogazásokra nézve. A' szemei nagyok, és egy kevessé hoszszúkások; a' bőrei kemények, setét viola színűek, és virágosok.

Ugyan ezt a' fajt, vagy külömbséget leírja egy Anglus Iró is. Ez, apróknak, és gömbölyűknek mondja ennek a' szemeit; mi nálunk pedig nagyok és hoszszúkások. Mindazáltal ugyan az a' külömbség ez, mivel a' több megesmertető tzimerei ezzel megegyeznek; mint példánakokáért, azok a' viola színű virágok, mellyek a' szemeken rajtok vagynak, és a' mellyeket már említettünk. De a' mellyet nem kell eltitkolnunk, ollyan nagy befolyása van a' földnek és éghajlatnak ebbe a' szőlőbe, hogy még a' külömbségek is más külömbségeket hoznak elől. Cápban hivják ezt: *Raisin noir de Constance.*

Jérusálemi Muskotály. Le Muscat d' Alexandrie. Vitis apiana, acino magno, subrotundo, nigricante moschato. Ez a' szőlő, mely ha jól megérik, igen nagy muskotály szagú, és tsak a' mi déli Tartományainkban találtatik, 's ugyan ott is alkalmatos arra, hogy karfákra botsássák fel, keveset hasonlít formájára nézve a'

tobb

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

Marokkai Szőlő

(Le Muscat d'Alexandrie.)

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

több muskotályokhoz. — A' leveleknek az a' nagy bemettzése, mely amazon látszik, ezen alig tetszik meg; a' karimáin alig van valami kis fogazás, de azok igen szembetűnők és élesek. A' szemei igen nagyok, hoszszúkások, regula szerént valók, lefelé valamivel dagadtabbak, mint a' tsutkáinál, és nem lévén nagyon egymással öszveszorúlva, szép fürtöt formálnak. — Az ő tökélletes megérését szép sárga színével jelenti ki. *Lásd a' XI-dik Táblát.* Hivják még: *Muscat d' Alexandrie, Passe-longue Musquée, Passe-Musquée; Malaga.*

Marokkai szőlő. Le Raisin de Maroc. Vitis acino maximo cordiformi violaceo. Ezt a' szőlőt hivják még, *Afrikai szőlőnek is, Raisin d' Afrique, Maroquin, Barbarou.* A' szemei egyenetlenek, szív formák, viola színre hajlók, mellyek nagy fürtöket formálnak. Az egész plánta nagy elevenséget, és nevekedést mutat. A' veszszei vastagok, a' Levelei pedig nagyok; ezek nagyon bemettzettek, és hoszszú éles fogazásokkal körűl véve. A' mi Egünk alatt, ennek a' fajnak nints semmi különös betse, és érdeme.

Ugor-

Ugorka szőlő. Le Cornichon. Vitis, acino longissimo, cucumeriformi, albido. Ennek a' szőlőnek a' formája igen különös. Ugorka szőlőnek azért nevezték, mert a' szemei görbék, és a' végek felé hegyesek. Külömben sokkal jobban hasonlítanak ezek, a' hal-hójaghoz, mint más egyéb dologhoz, a' mellyel tsak egybe lehetne vetni. Néha egy decimeter is van a' hosszok, és az átmérőjök harmad résznyi, ott a' hol legvastagabbak, a' hol két, vagy három szem hegyes végű magok hevernek; rövidebbek sokkal, mint a' bogyójoknak az átmérőjök, mivel sok apró és hoszszú tsutkákon álló fillengekből van öszve szerkeztetve: tehát nem igen nagy fürtöt formál. Ennek a' szőlőnek a' levele nagy, és majd egész; a' széleinek bémettzések egyenetlen.

A' gyümöltse mikor megérik, megsárgúl. Van ollyan külömbsége is, melynek a' szemei pirhanyagosok, vagy veresre hajlók.

Corinthusi fehér szőlő vagy aprószőlő. Le Corinth blanc. 1) Vitis

1) Az igazi *aprószőlő* mivelése (mert a' mi Frantzia Országban ez alatt a' név alatt miveltetik, úgy látszik nem egyéb

tis acino minimo, rotundo, albido, sine mulcis. Ez ezen kívül nevezik még *Passe*, *Raisin-de-Passe*, *Passerille*.

A' Görögök, és ezek után az Olaszok, és Spanyolok így nevezték azokat a' szőlő fajokat, mellyeknek a' kotsánnyokat még a' szőlőtőkén megtekerítették, hogy azokat megszá-

egyéb, hanem az Éghajlat által okoztatott külömbözés) kevéssé lévén esmeretes, közlöm itten *Grasset St. Sauveurnak* azt a' leírását, a' mellyet tett erről az ő Levánti, régen Venetzia szigetbeli utazásában a' II. *Kötetben a'* 151. *lapon*, a' hol úgy írja le ennek mivelését, a' mint az, Zánté szigetében szokásban van.

Az *aprószőlő*, úgymond, Zánté szigetének legszembetűnőbb jövedelme, és termése. Ez a' sziget tsak közönséges esztendőben is kilentz tíz milliom mázsát megszokott teremni. Voltak ollyan esztendők, mellyeknek a' termések tizenkét millio mázsát is meghalladott. Ez a' szőlő az, melyből veszik a' Zántébéliek minden élelmeket, a' mellyekre nézve a' természet oly fösvény volt ő hozzájok. Ennek a' gyümöltsnek legelső plántáit Corinthusból vitték Zánté szigetébe, ez előtt mint egy két száz esztendőkkel. Nints semmi nyoma, mikor, és ki plántálta ezt legelőszszőr. Az az idő, a' mellyet említék, fundáltatik a' Venetziai Tanátsnak több rendelésein, a' mellyek ennek kivitelét nézik, és illetik. Az *aprószőlő* Zántében ollyan földre találván, mely az ő természeti földjéhez legalább hasonlított, itten szerentsésen elő is ment. A' mivelése ahoz képest nevekedett, a' mint a' kereskedés előbb előbb hágott. 's a' t.

száraszszák, vagy megtöppeszszék. A' muskotály szőlőt (*Passe musquier*) és a' Corinthusi szőlőt, erre a' végre legjobbnak tartották. Éppen így tselekesznek ma is némely szőlőhegyeinken, kivált az ollyanokon, a' hol a' Muskotályt szokták termeszteni, és aszszúsző-

„ Az a' tőke, mellyen az *aprószőlő* terem, nem igen magos, karókkal támasztják azt meg. Hét vagy nyóltz esztendő kívántatik reá, hogy jól, és igazán teremjen. Ez a' tőke századokig eltart, és sok apró kerteket láttam, a' mellyek 120. esztendősnél idősebbek vóltak. A' gyökere igen nagy, lemegyen, és felette erős. Ennek a' belseje szép piros; a' fürtjei aprók, és akkora szemekből tsoportoznak össze, mint mi nálunk a' ribiszkék, hanem tömöttebbek, és barnás pirossak. A' szemeinek nintsen magvok. Ez a' gyümölts felette igen jó enni, míg egészszen meg nem érett; ekkor az ő felettébb való édessége, egy kis savanyúság által mérsékeltetik, valamint a' ribiszkének, mely azt kellemetessé tészi. Felette egésséges, és adják még a' betegnek is. A' mint bánnak más egyéb szőlőkkel, éppen úgy bánnak az aprószőlővel is; hanem ez, nagyobb gondosságot kíván. Ezt kövér trágyával kell tartani, táplálni, és melegíteni. Septemberben, és Octoberben megkapálják a' földet, minden tőke körül, és feltöltik a' tövét. Így marad a' tőke Decemberben, Januariusban, és Februariusban. — Martiusban megmetszik. Az erőssebb ágait meghagyják, a' többit pedig mellyek a' gyümöltstől elvonnák a' nedvességet, lemetélik. Ez után a' munka utánn, a' tőke tövéről a' földet ismét kikapál-

szőlő borokat szoktak készíteni, mint Lünelben, Frontignánban, Rivesaltesben. 's a' t.

A' Corinthusi szőlőnek a' fürtjei szárnyasok, hoszszúk, és apró szemekből állanak, mellyek nem nyomják és szorítják egymást. A' szemek bőrei a' rajtok maradt virágokkal megvagynak koronázva, és mint a' szépszőlő-

pálják, és ollyan egyenessen elteríttik, valamint tsak lehet. Májusban kezdi magát a' szőlő kimutatni. Ekkor veszi a' munkás legelső jutalmát fáradtságainak, a' legkellemetessebb kigözölgések által, mellyek az ő munkáit megédesíttik. Juliusnak a' végén, vagy Augustusnak az elein megesik a' szüret. A' fürtök egymás után lemetszetvén, egygyenként lerakatnak, mindjárt valami egyenes, és erre a' végre készítetett helyre, mely *szárasztó helynek (Aires)* neveztetik. Így a' napon megszáradnak. Két hétnél kevesebb idő is elégséges ezeknek tökélletes megszárasztásokra."

„A' Szigetbeliek igen nyughatatlanok azon egész idő alatt, míg a' gyümöltsök a' szárasztó helyen vagynak. A' legkissebb esső is meghoszszabbítja az időt, a' mely kívántatik az *aprószőlő* megszáraztására, és szembetűnőképpen megváltoztatja annak a' jóságát. Mihelyt tsak legkissebb jelét látják is az essőnek, a' szőlőt nagy siettséggel rakásba összehánnyák, azt pokrótzokkal betakarják, hogy az esstől megtarthassák, vagy legalább az ez által okozandó kárt kevesíttsék. Akárminek sints' gazdagabb termése, mint ennek, de semmi sints bizonytalanabb mint ez. Tapasztaltam is ollyan esztendőket, a' mellyekben két harmad részeknél

lőnek vagy Chasselasnak a' nap felől való oldala megvagyon pirúlva. A' levelei mellyek nagyok, vastagok, a' felső részeken setét-zöldek, alól pedig pelyhesek, öt részekre vagynak osztva, hanem a' vágásai nem igen mélyek. A' karimái inkább bemetélttek, mint fo-

több elveszett a' beszedett gyümöltsöknek a' sok esső által. Ettől megrothadnak, úgy hogy el kell azokat hányni, és alig marad azokból meg, valami kevés a' barmoknak. Mindenkor tsudálkoztam rajta, hogy ezek a' szigetbeliek mind eddig is be nem vették azokat az esső ellen való eszközöket, a' tolóka fedeleket, a' mellyekkel élnek a' kávé termesztésben, hogy ugyan azon bajt elkerüljék. Az első megkivántató dolog az *aprószőlőben* ez: hogy jó száraz legyen, mint valamely magok. Mihelyt veszik észre, hogy már elég száraz: akkor leszemezik a' tsutkákról, és nagy gondal megrostálják, hogy a' földtől és portól megtisztittsák. Azután 'sákokra rakják, és behordják a' magazinokba, mellyek *Serragliének* neveztetnek, 's itt marad egész addig, míg hajókra rakatnak, vagy másuvá elvitetnek.

A' Serragliek körös körül megvagynak deszkákkal bélelve, úgy hogy a' gyümölts a' fal nedvességétől nem szenyved semmit is. Ezeknek a' Magazinoknak két nyitjaik vagynak, mellyek közül az egyik egy billentő ajtó, a' mely a' felső épületnek a' pádimentománn van. Minden ember ide viszi a' maga termésével tele 'sákját; itt megmérik, és a' billentő ajtón által kiűrítik. *A' Serraglié* birtokosa egy

Lai-

MÁRIAPÓCSI KOLOSTOR
KÖNYVTÁRÁNAK
PECSÉTJE

MÁRIAPÓCSI KOLOSTOR
KÖNYVTÁRÁNAK
PECSÉTJE

Korintusi apró fehér szőlő.
(Le Corinthe blanc)

fogasok, és hoszszú éles töröket mutatnak. *Lásd a' XII-dik Táblát.*

Vagynak magvas fajai is, mellyeket hasonlóképpen Corinthusi szőlőnek hívnak. Ennek a' szemei oly átlátszók, hogy mikor megérnek, a' héjjokon által, a' magvait könnyű megszámlálni.

Ger-

Laistromot tart, melybe feljegyzi a' gyümöltsnek mennyiségét, és minéműségét a' mellyet be vett, azután irást ád arról a' maga neve alatt. Ezek az irások járandók a' kereskedésben, és ott helyben vesznek vele. Sok illyen Magazinok vagynak; hanem a' legnagyobbakban is nintsen több, három vagy négy száz ezer má'sánál. Mikor a' szőlőt hajókra akarják rakni, a' Pintérek műhelyeket állítanak a' *Serraglié* mellé, és mihelyt egy hordót elkészítnek, azt mindjárt tele rakják, és erőssen betapodják.

Az aprószőlőből valami édes, és olajos bort is készítenek, mely a' gyomrot erősíti. Az ezzel való élést igen javasolják a' Doktorok, mikor az ő betegeik felgyógyúlnak. Ezt a' bort nem azokból a' szőlőkből tsinálják, a' mellyeket akkor szednek le a' tőkékről, hanem három vagy négy nap szárasztják azokat a' napfényen, két két fejet tévén egymás tetejére, hogy a' nagy meleget kevesíttsék. Annakutanna présre viszik; itt egynehány napig rakásban állanak; ekkor egy harmadrész vizet töltenek reá, és lábbal tapodják mind addig, valamig tsak ollyanná nem lesz, mint valamely tészta; ekkor rétenként a' présbe vetik. A' bor, a' mely belőle lesz, sűrű, és setét-veres, megtisztúl a' hordókban, ha leülepedik a' sepreje.

Gersely szőlő. Le Verjus. Vitis acino majore, ovato e viridi flavescente, Burdigalensis dicta. Ez a' neme a' szőlőnek, mellyet Frantzia Országnak közép és északi Megyéiben rendszerént *Verjus*, *Grey*, *Gregeoir* névvel hívnak, mivel itt meg nem érik, és a' levét nem egyébre, hanem tsak etzetnek tsinálják a' konyhákra, *Bordelais*, és *Bourdelas* név alatt is esmeretes. Abban a' laistromban, a' mely a' Bourdeaux mellett miveltetni szokott minden tőkékről előttem van, nem látok egyebet, hanem a' Prunelást, vagy Chalossét, mellyet Clairacban *Oeil-de-Turdnak* (rigó szemnek) hivnak, a' mit ehez lehetne hasonlítani. De ez olly tökélletessen megérik a' Bourdeauxi környéken, hogy sokszor a' szemei lehúllanak a' kotsánnyokról szüret előtt. A' gondos gazdák mind felszedetik ezeket a' szedőkkel. Ennek hoszszúkás szemei igen nagyok, és ollyan fürtötskékből állnak, mellyek együtt igen nagy fejeket formálnak. A' levele nagy, széles, majd tsupa kerek, és igen érzékeny a' hidegre. Talám ennek a' különös kényességének lehet tulajdonítani, hogy azokon a' tá-

jé-

jékokon, a' hol a' hidegek hamar elő jőnek, meg nem érik.'

Egy illyen szőlő magváról nevelt tőke, egynehány esztendőkkel ez előtt Jansen Úr kertjében Chaillotban Páris mellett, ollyan hasonfajt hozott elő, melynek a' gyümöltsei a' legtökélletessebb megérésre jutnak; a' veszszei rendkívűl kihajtanak, és már a' falnak nagy részét beborítják. Ennek a' hasonfajnak gyümöltse igen derék; nevezik azt, de nem tudni mi okból, *Vigne aspirante* névvel.

Svajtzer szőlő vagy Aleppói szőlő. Raisin de Suisse ou d' Alep. Vitis acino rotundo, medio, bipartito nigro, bipartito albido. A' szemei tsíkos tarkák, hanem könnyen elfajúlnak, úgy hogy néha egészszen feketék, leggyakrabban pedig tsupa fehérek. — Őszszel a' levelei megtarkúlnak, veres, zöld, és sárga színt öltöznek magokra, 's ollyan formák, mint az Aleppói saláta. Ezt a' szőlőt inkább különös vóltáért, mint hasznáért tartják.

NEGYEDIK RÉSZ.

A' Szőlőtőnek leírása.

Minekelőtte a' szőlőtőnek alkotó részeit leírnánk, és azt is meghatároznánk, mire légyen azok közűl mindenik rendeltetve, hogy mind együtt ennek a' plántának életet adjanak, és azt fel is tartsák: jó lészen megemlíteni azokat az eszközöket, a' mellyekkel él a' természet, a' nevekedés munkájának végben vitelére. A' mely gazda ezeket nem esmeri, mindenkor bizonytalan a' maga tselekedetében, és tsupán a' történetnek köszönheti, ha valamiben talál boldogúlni. A' nevekedésnek közönséges törvényein kívűl vagynak még különös, és minden plánta nemét egyenessen magát illető törvények is. Ezeknek az utólsóknak, az emberi szorgalmatosság gyakran ellenek dolgozik; mert vagy által tesz némely plántákat arról a' földről és éghajlatról, a' hova eredetiképpen rendeltettek, vagy ollyan gyümöltsöket hozat velek, a' mellyeknek termésére a' természet egyenessen őket

nem

nem rendelte. És a' szőlő ezt a' két ellenkezést mindeniket tapasztalta. Innen, elmúlhatatlanúl szükséges, hogy azok, a' kik ezt mivelni kívánják, a' plánták nevekedésének, ne tsak legelső és közönséges törvényeit tudják; hanem magának ennek a' plántának különös organisatióját is értsék; külömben hijában hizelkednének azzal magoknak, hogy ők erre reá tudják szabni azon külömböző mivelésnek módjait, a' mellyek ehez illenek.

A' föld nem tsak arra való, hogy tartsa a' plántákat, hanem egyszersmind ollyan hely is, melyből a' plánták a' magok gyökereiknek szivó eszközeik által, a' szükséges tápláló nedvességnek egy részét által veszik. Egy részét mondom, mert a' levegő is sok nevelő és tápláló matériákat tart magában; mellyeket a' plánták a' magok héjjaiknak és leveleiknek likattsain szivnak be magokba.

Ennekfelette, a' meleg által kigőzölgött víz is segítője még, és fő matériája a' plánták nevekedésének. — Fő matériája; mert azok a' két elementomok, mellyekből a' víz áll, tudniillik a' savanyú matéria és víz matéria, (*oxygenium*, *hydrogenium*) elementomi a' plánták nedvességének is, — Segíttője

is

is annak; mert minekutánna a' szén matériát (*carbonicum*) felolvasztja, mely a' plántáknak rojtos és fás részeiknek formálására szolgál, beviszi azt gőz vagy levegő formában ő beléjek.

A' szénmatéria, az állati és növevényi testeknek széllyel romlásokból, vagy elrothadásokból készül. A' mint a' nedvesség és szénmatéria kerengenek a' plántákban, a' mint ezek kikészítik azokban magokat, és változtatják a' meleg és világosság által, mellyek ezekkel egyesűlnek, e' tsinálja nem tsak azokat a' külömbségeket, mellyek vagynak a' nemek, fajok és külömbségek között, hanem ennek kell tulajdonítani azokat a' külömbségeket is, a' mellyeket lehet tapasztalni a' plántáknak formájokban, és azoknak gyümöltseinek, ízeinek, külömbségeiben.

Közönségessen szólván, a' plánták nevelésére legalkalmatossabb föld az, a' mely kovás timsós és meszes földel abban a' mértékben van öszve elegyítve, hogy a' nedvességet könnyen bévehesse, és azt úgy meg is tarthassa, hogy szüntelen és észrevehetetlenűl gőzölögvén a' meleg által, elégséges legyen a' plántáknak táplálásokra mind addig, míg

az

az ő öblei az ujjabb esső által ismét megtöltetnek. Ha ezeket az öblöket a' hoszszas szárazság megüresítette; a' plánták azonnal ellankadnak, és elszáradnak.

Hogy a' föld jó nevelő légyen, nem elégséges még arra, hogy ez tsak fellyül légyen abban a' mértékben öszve-elegyedve, a' mint mondánk; hanem megkívántatik, hogy az a' felső kérge, vagy rétege alkalmas mélységű is legyen. Ha tsak egynehány hüvelyk a' mélysége, és vagy kőpadon, vagy kemény agyagon fekszik; nem gyűjthet magának elegendő nedvességet; és a' tápláló matériák, a' mellyek benne vóltak, egyszeribe kiszívatnak a' rá bizatott vagy bele rakott plánták által.

Sok időre a' legjobb föld is elsoványodik, és nem lehet abból szüntelenvaló hasznot várni, ha tsak abba az ember időről időre ujjabb megujjabb tápláló matériát nem elegyít, mint savanyú-víz és szénmatériákat. Ezeket együtt legbővebb mértékben, és legkevesebb helyen feltalálni az állatoknak ganéjjaikban, és a' tulajdonképpen úgy nevezett plánta földben. Némelly ásványok is nagy haszonnal fordíttatnak erre, de nem mint tulajdonképpen való trágyák, hanem mint a' földnek puhítói. Illyenek

nek a' meszek, és a' márga, mellyek a' nedvességtől, és melegtől való megforrás vagy megomlás által megritkítják, és széllyel bontják a' földrészeket, és azt tselekeszik, hogy a' plántát tápláló legtöbb nedvességek, annak egész massájába ánnál könnyebben bémenjenek.

A' Tápláló nedv, az a' vizes és olajos matéria, a' mely a' maga valóságát és ízes vóltát, tsak akkor mutatja ki, mikor már valamit egészszen által járt. Ennek ez a' természete, hogy nappal felfelé megy, éjjel pedig lefelé jő. Matériái a' gyökerek által szivatnak bé nappal, 's a' nap melege segíti azoknak felmeneteleket a' plántának minden részeire. Mihelyt a' nap lemegy, a' levegő hüvössebb lesz, megvastagítja a' gőzölgéseket, és kénszeríti azokat, hogy úgy szóljak, ismét viszsza menni a' gyökerek felé, a' hol ezek, amazok felett, mellyek a' földből felfelé igyekeznek, mint egy fügve úgy állanak. A' plántának edényei üressen maradnának, ha a' Levelek a' magok lélekző lyukaiknál fogva, a' levegőben elszéledt gőzöt be nem szívnák. Ez által a' szüntelen való mozgás által, és ezeknek az eredeti részeknek lerakása által neve-

kedik a' szőlőtő; ez által hajtja a' veszszőket, a' virágokat, és a' gyümöltsöket. A' tápláló matériának nagy bővsége vagy meggyűlése káros vólna ő nékiek, ha azokat a' természet mint a' több plántákat ezzel a' tulajdonsággal meg nem áldotta vólna, hogy a' felesleg való részeket a' kigőzölgés által ismét elrepítsék.

A' plántáknak kigőzölgések, mindenkor az ő leveléiknek kiterjedésekhez képest vagyon. A' szőlőé legalább tizenhétszer nagyobb, és erőssebb mint az emberé; és ez a' veszszők, levelek, virágok, és gyümöltsök által megyen véghez. A' hideg és nedves idő, ezt a' kigőzölgést felfüggesztik; a' napnak melege ellenben sietteti. A' kigőzölgés éjtszaka igen tsekély a' nappalihoz képest. Essős időben is kevés, hanem második vagy harmadik nap az esső után, ha az idő meleg, felette igen erős. Doktor *Hales* tökélletes próbák által megmutatta azt a' kigőzölgést. „Juliusnak 28-dik, és Augustusnak 25-dik napja között, megmértem úgymond, 1.) tizenkét nap egymás után, reggel és estve egy nagy tserép edényt, melybe egy igen egésséges szőlőtőke vólt elűltetve. Beborítottam ezt az edényt

1.) Statique des Vegetaux Chap. VII. p. 15.

dényt egy vékony ón plével, és minden nyilásokat jól beragasztottam, annyira, hogy legkissebb gőzölgés is ki nem szökhetett belőle; de a' levegő, egy szűk üveg tső által, melynek a' hoszsza 9 hüvelyk vólt, és közel a' plántához vólt tsinálva, szabadon járt ki 's be a' pléh alatt. A' pléhre is egy két hüvelyk hoszszú, és egy hüvelyk széles üveg tsövet ragasztottam. Ezen a' tsőn által megöntöztem a' szólőtövet; azután kéreg dugóval bedugtam a' lyukakat; az edény fenekén lévő lyukat is betsináltam."

„A' legnagyobb kigőzölgése ment ennek a' tőkének nappal 12 óra alatt, 6 untziára és 244 gránra; a' középszerű 5 untziára, 46 gránra, vagy 9 $\frac{1}{2}$ kubik hüvelykre."

„A' leveleinek felső színe állott 1820 négyszeg hüvelykből. Mikor tehát a' 9 és $\frac{1}{2}$ kubik hüvelyket a' leveleknek lapfoglalatjokkal az 1820-al elosztottam, úgy találtam, hogy a' víznek egész magassága, mellyet a' szőlőtő nappal 12 óra alatt kigőzölgött, $\frac{1}{192}$ hüvelykre ment."

„A' veszszeje hárántékos mettzésének az átmérője $\frac{1}{4}$ hüvelyk vólt. Innen, a' veszszőbe lévő nedvességnek gyorsasága, úgy van a'

le-

levelek felső színén lévő nedvességnek gyorsaságához, mint az 1820, 4-el sokszorozva, az az, mint a' 7280 az 1-hez. A' veszszőben lévő nedvesség mozgásának valóságos gyorsasága tehát $\frac{7280}{192}$ vagy mint egy 38 hüvelyk.

Minden történetek, és minden nyavalyák, valamellyek a' likatsokat berekesztik: elfogják, vagy megállítják a' szőlőtőnek kigőzölgését is; mint példánakokáért: a' liszt-harmat, és a' leveleknek ideje előtt való lehúllások. Ezek elvesztik a' tőkét, vagy az ő gyümöltsének megérését akadályoztatják.

A' gyökér rendszerént a' plántának kiterjedéséhez vagyon mérsékelve; annak az alsó része tartja ezt erőssen a' földben. A' szőlőtő gyökerei inkább oldalról esnek, mint lenyúlnak, és rojtosok; származnak annak a' veszsző bimbónak felső részéből, mely a' föld alatt van. A' Hám, vagy felső bőr (*epidermis*) és egy másik hártya fedik azt bé, mellyek együtt néműnémű héjjat tesznek, és formálnak. Ez alatt a' héjj alatt találni valami enyves, és ragadós nedvességet, mely a' *parenchyma* oldalait borítja be. A' *parenchyma*, egy czellás szövevény, és valami pép forma jószág, melyben egy nedvesség, tudniillik a'

táp-

tápláló nedvesség vagyon. A' felső bőr és a' hártya héjjat formálván, befedik a' fás részét; a' fás része ismét körűl veszi a' székját, mely a' gyökérnek közép pontja. A' gyökér-rojtokban, a' székja majd szinte észrevehetetlen. A' szőlőtő gyökere a' végén ki van vájva, és megszámlálhatatlan apró likakkal, vagy pórusokkal kifurkálva, ollyan formánn mint valamely öntöző edény lyukatsos furkója. Ezek a' pórusok a' bőrin számossábbak, mint a' fás részein. A' elsőbbek szélire, és hoszszára mennek; az utólsók ellenben tsak hoszszára terjeszkednek. A' szőlőnek a' gyökere, mint szintén a' több része is, mint megannyi víztartó edények, lélekző tsők, és czellás szövetek.

A' szőlőtő gyökerei vékonyok és kitsinyek, magának a' tőkének kiterjedéséhez képest. A' veszszei néha úgy felnyúlnak, hogy semmi megegyezés nintsen ezek között, és a' tőkéjének vastagsága, és magassága között. Ebből azt lehet kihozni, hogy ez a' plánta, több tápláló matériákat szív bé magába a' levelein, mint a' gyökerein. Mindazáltal a' gyökerek is arra rendeltettek, hogy az egész plántának nevekedésére megkívántató nedvességeknek

egy

egy részét a' magok szívó erejek által felszopják, és feltsapolják. Kétségkívül ezekben az első hajszál forma tsőkben, a' gyökerek tsöveiben kezdi a' tápláló nedv, a' maga kikészülésének legelső grádusát; mely osztán ahoz képest tökélletesedik, a' mint a' tőkének, a' veszszőknek, és a' leveleknek tsatornáin által megyen; hogy végre a' felső bőrnek és hártyának, mellyekkel befedetik, nevekedést adjon. Itt újjabb és vékonyabb erekre talál, mellyek azt megint tökélletessebbé tészik. Egészszen kikészűlvén, a' plántának azokba a' részeibe veszi magát, a' mellyek fává lenni rendeltettek, és valóságos fa formát és tömöttséget öltözik magára. A' felettébb bővséges nedv elrontaná, és egyszeribe megölné az egész plántát; ha a' szüntelen oda folyó újjabb nedvek által, az elsőbbek viszsza nem hajtatnának a' héjjának czellás szövetébe vagy a' parenchymába, a' hol újjabb matériákkal, mellyeket ott talál, egyesítvén magát, kimegy osztán a' szőlő-veszszőknek legkülsőbb hegyekig.

A' *törsök* vagy *tőke*, a' gyökér minden részeinek egybekötése, vagy öszvefoglalása. A' fája taplós, és nem igen kemény míg

nyers; de ha megszárad, öszve szorúlnak a' likattsai és keménnyé lesz. A' tőke felső színén, sok kérges forgátsokat lehet látni, mellyek részenként leválnak. A' héjjának ez a' tulajdonsága, köz más venyikes plántákkal, mint a' többek között a' szulákkal, vagy iszalaggal. (clematis) Némely tőkén öt hat illyen levált forgátsokat is meglehet számlálni egymás felett, és a' régiek lehúlván ismét újjak jönnek azok helyett. Ez a' kéreg megújjúl minden esztendőben. Az egész hoszszaságában és kerületében, hoszszára nyúló rojtokat lehet megkülömböztetni, mint a' fában, mellyek fedve vagynak. Ha az ember a' fás részeit keresztbe ketté mettzi: ott látszik a' székja a' közepén; a' rojtos részei kinyúlnak egész a' kerületéig, szinte egyenes lineában; itt bele mennek a' héjjába, a' hol bele nyomják a' magok szegletes részeiket, mellyet a' második esztendős fában nyilván lehet látni. Azok a' hézagok, mellyek ezeket a' lineákat egymástól megválasztják, mindenütt tele vagynak likatsokkal; mellyek akkorák, hogy a' fiatal fánn minden nagyító üveg nélkül meglehet látni. Az a' rész, a' mely ezeket a' likatsokat bérekeszti, veressebb, mint az, a' hol a'

roj-

rojtok vagynak. A' tőkének belső részében nem lehet látni ollyan egy pontú karikákat, mint más fákban, mellyek azt jelentik hány esztendeje hogy nevekedtek; kártya sints benne telyességgel, melyből azt lehet kihozni, hogy a' szőlőtőkéje vagy tör'söke keveset gőzölög ki, vagy talám nem is gőzölög semmit.

A' szőlőveszszö *héjja*, vagy inkább héjjas bőre, folytatása vagy tovább vitele a' tőke, és gyökér bőrének. Ez ugyan sima, de látni rajta még is holmi apró domborodásokat, mellyek azon hoszszába felnyúló fásrojtok végeik által formáltatnak, a' mellyekről szóllánk. Ezeket őszszel, és télben könnyebb észre venni, mint egyébkor. A' szőlőveszszőnek fás része, gyenge és erőtelen, és a' rojtjaiba ugyan azt az erányt tartja, a' mellyet a' tőke és gyökerek rojtjai tartanak. A' szemek vagy bimbók egyik egy felől, másik más felől űlnek a' fiatal veszszőkön; ott a' hol származnak, egy bötyök formálódik, és a' szőlőfürt mindenkor a' levéllel által ellenben lévő oldalról jő elő. A' szőlőtő ebben a' tekíntetben más egyéb fáktól külömbözvén, a' maga gyümöltsét tsak újj jövésen termi, még pedig a' szőlőveszszőnek alsó bimbói által.

Székja vagy *béli* van, mind a' szőlő veszszőnek, mind a' tőkének, mind pedig a' gyökérnek. Ez a' szék igen nagy és szélessen terjed ki a' veszszőben, a' tőkében kissebb, és öszve szorúltabb, és noha alig lehet látni a' rojtos gyökerekben, mindazonáltal ott is megvan. Mindenütt a' fás részek veszik azt körűl, és azok takarják bé. Sokkal tágabb, és nem oly öszve tömött edényekből van alkotva, mint a' héjjáé, és fájáé. Elszárad lassan lassan, ahoz képest a' mint megvénűl a' plánta, és a' fája megvastagszik.

A' székjok mindenkor nagyobb azoknak a' részeinek, a' mellyek hirtelen nőnek, mint azoknak a' mellyek lassan mennek előbb. Így a' szőlőveszszőnek nagyobb a' székja, mint a' tőkéjének. A' széknek edényei terjedtebbek lévén, mint a' fának és a' héjjnak: a' tápláló nedvességet nagyobb sebességgel, és bővebb mértékkel is emelik fel, hogy a' veszszők nevekedését annál inkább siettessék. Így, ha egyszer a' fa kiformálódott: a' széknak a' tsőjei öszveszorúlnak; mert ekkor a' fa nem kiván annyi tápláltatást. A' kigőzölgésnek közönséges régulájává tehát azt lehetne tenni, hogy annál nagyobb ez a' plántákban, mennél

nél nagyobb azoknak a' székjok; mint ezt a' szőlőtő, bodzafa, napraforgó, kukoritza nyilván bizonyítják.

A' *szem*, vagy *bimbó*, a' héjjának, fájának, és székjának kitsutsorodása, a' mellyektől eredetét veszi. Tél idején, három vagy négy hártya nemű leveletskékkel vagyon betakarva. Ezek a' hártyás leveletskék kívül ollyan színűek, mint a' szőlőveszszők, belől pedig egy kevéssé zöldek, és úgy fedik bé a' bimbót, mint valamely leplek. Ez alatt az első takaró alatt, van még egy másik takaró is, mely valami pamut forma matériából van készülve; barna, és igen sűrű a' bimbónak felső részén; e' takarja bé a' bimbót egész addig, a' hol bele nőtt a' veszszö oldalába. A' Tavasznak első melegével, ez a' leveles takaró kezd előszször is nyilatkozni; è' mindgyárt leesik, mihelyt a' bimbó kezd hajtani, az az, mihelyt ezen a' hártyán kívül megyen. Az a' bimbó, a' mely a' következendő esztendőben fog kihajtani, mindenkor a' levél tövén vagyon. Ha a' bimbó első nyilásakor hegyes, úgy tsak veszszőt, és levelet hoz: ellenben, ha gömbölyű, vagy két egymást érő *o* betűhöz hasonló: tehát gyümölts hozó.

A'

A' virág hegyit is már meglátni, minekelőtte a' levelek azt az erányt kimutatnák, a' merre igyekeznek: és így míg még kinyílnának. Ez az első valóságos megesmertető rész a' bimbóban, a' mely hozni szokott. Pelyhes, és egymásra fekvő leveletskék veszik azt körűl, minden felől.

A' bimbó, kezdete vagy fundamentoma az újj jövésnek, tudniillik a' Leveleknek, a' katsoknak, a' virágoknak, és gyümöltsöknek. Ebben van az újj plántának minden része; ebben helyhezteti a' szőlőmives a' maga legkedvessebb reménységét, kivált ha jó erős és kövér veszszőn áll ez. Az a' fedél vagy takaró, a' mely a' bimbót béborítja, vagy mint valamely erszény béfoglalja, oltalmazza ezt télben a' hideg ellen. Az a' pihi, vagy pamut forma matéria, mely az alatt van, hasonlóképpen arra való, hogy azt a' hideg ködök, zuzmarázok ellen, kivált mikor kihajt megőrízze, egész addig, míg kinyilnak a' levelek, hogy ezek hathatóssan védelmezzék.

A' *nyél*, mely a' leveleket tartja, a' veszszőnek oldalra való kiszálkázása és kinyúlása. A' veszszőnek kiszélesedése és kilapulása teszi a' levelet; a' fás részeknek rojtjai pedig azo-

kat

kat a' bordákat vagy ereket formálják, mellyek a' leveleknek alsó részein szerte széllyel kiágaznak. Ezek között a' bordák között lévő tágosságok tele vagynak sok czellás szövetekkel, vagy parenchymákkal, mellyek ollyan természetűek, mint magok a' szőlővesszők, és levegővel tellyes hójagotskák, 's szívó edények vagynak rajtok. A' levél, kivűlről egy igen vékony hártyával be van vonva, mely átlátszó, és szinetlen. A' felső része többnyire sima és fényes, setétebb zöld mint az alsó: ez ellenben iszonyú sok apró lyukatskákkal mint egy bé van hintve, és rend szerént valami fehéres pamut forma matériával beborítva, mely sűrűbb vagy ritkább ahoz képest, a' millyen a' szőlő neme. Ez a' *Festő szőlő* levelén veresellő. A' levél szine egyéb aránt a' parenchymától viseltetik, mely a' felső-hártya, hám, vagy epidermis alatt vagyon. A' levelek, által-ellenben esnek egymással, a' veszsző hoszszába. Azt lehetne mondani, hogy a' levél nem egyéb, hanem lapjára nyomott nyél.

A' leveleknek igen nagyok a' hasznai, és szélessen kiterjedők, a' nevekedés és élet dolgában. Ezek oltalmazzák a' virágokat, míg

még

még ki nem nyílnak; igen hamar is nőnek, és ezzel a' szőlőveszszőnek hirtelen való nevekedését könnyebbíttik. A' felső sima színek, őrizi az alsót, mellyeknek beszívó edényei arra valók, hogy a' levegő nedvességét, beszívják magokba, és mind azokat a' levegő forma matériákat, mellyek őket körűl veszik. Nappal a' levelek mint megannyi elválasztó, és kiűrítő eszköz gyanánt vagynak, a' kigőzölgés által a' tőkét minden haszontalan és szükségtelen nedvektől kitisztítván. Hanem éjjel, ugyan ezek a' levelek, a' gyökerek módja szerént az ő alsó részeiken találtató apró nyilásotskák által szívják a' levegőt, a' nedvességet, és a' körűlöttök lévő gőz forma matériákat. Ezek által a' levelek által vitetik a' levegő a' plántának minden részeibe, és ott éppen ollyan formán munkálódik a' nedvesség körűl, mint a' mi vérünk körűl, mikor ezt beszívtuk. Ez a' levegő, és ezek a' felesleg való nedvességek, mellyeket nappal a' szőlőtő a' kigőzölgés által ki nem adott: le mennek éjjel a' gyökerek felé, nappal pedig viszsza jönnek a' veszszőkbe, a' katsokba, a' levelekbe, a' virágokba, és gyümöltsökbe. A' levelek oly hasznosok a' plántá-

nak

nak táplálására, és oly sokat tesznek a' gyümöltsnek megérésére, hogy ha azokat a' nap melege leszárasztja, és a' tőkét azoktól megfosztja, elhervad a' szőlő is, és ha még ekkor éretlen, úgy marad azután is, és az egész plánta tsak sinlődik abban az esztendőben, feltévén azt, hogy ezen történet alatt megtalált maradni. A' levelek a' bészívás által táplálást szereznek a' plántának; a' kiadás által kigőzölgik a' felesleg való nedvességet; egy részét tészik annak a' műhelynek, a' melybe kikészűl a' tápláló nedv, végre őrzik a' bimbót a' következendő esztendőre. Ez az utólsó állítás oly bizonyos, hogy ha az ember lemetszi tavaszszal azt a' levelet, a' mely a' bimbót oltalmazza, az a' bimbó gyümöltstelen leszen. Nem tsak, hanem ha megfosztja az ember a' szőlőtőkét minden levelétől, minekelőtte kivirágzik, ez a' tőke nem terem semmi gyümöltsöt is.

A' *szőlő kattsai* (cirhi) a' veszszők oldalaiból jőnek elő, és mindenkor által-ellenben állanak a' levelekkel. Ezek valami fonál forma alkotványok, mellyek ugyan azon edényekből vagynak, mellyekből a' szőlővesszők, és ezzel a' különös tulajdonsággal bírnak,

nak, hogy karikáson öszve konkorodnak, és azokhoz a' testekhez, a' mellyeket elérhetnek, hozzá kapaszkodnak. Tudniillik, a' szőlőtőkének nagyon hamar nőnek a' veszszei, 's azzal együtt a' levelei, és gyümöltsei. Ezek a' még gyenge veszszők tehát, vagy a' magok tulajdon terhek alatt, vagy az erős szelek által könnyen eltörnének, ha a' természet, mely mindenkor figyelmetessen őrzi a' maga terméseit, nem adta vólna a' szőlőtőnek ezeket a' kezeket, vagy katsokat, a' mellyekkel megfogózhasson, hogy magát megtarthassa.

Némellyek azt tartják, hogy a' katsok nem egyebek, hanem elragyázott szőlő tsuták, és valami történet által lettek ollyanokká. De kéttségkívül ezek nem vették azt észre, hogy a' katsok a' szőlő veszszőnek a' felső felén nőnek, a' hol gyümölts soha sintsen: ellenben az alsó felén a' gyümölts jön elől. A' nedvesség kevéssé készül ki a' plántának hegyi felé, mert oda nagy bővséggel takarodik: tehát ott nem teremhet szőlőt, hanem tsak fás részekké válik.

A' *szőlő virágát* egy kotsán tartja, a' mely sok részekre oszlik, és ezek hoszszára elnyúlván, a' fürtöt formálják. A' virág koronája

alatt

alatt van a' tsészéje, mely a' kinyilás előtt éppen úgy zárja be a' gyümöltsözésnek eszközeit, mint azok a' bőrös leveletskék a' bimbót, leveleket, és gyümöltsöt beborították. A' *Szirmok* (petala) oltalmazói vagy védelmei a' nemző részeknek. A' porszál (stamen) a' hím része a' virágnak. Ez, a' virágnak kinyilásakor kireped, és a' benne lévő hímpor (pollen) vitetik a' bibére, (stigma) az az, az anya fogadó részének nyilásába. Ennek a' tetején igen sok apró likak vagynak, mellyekbe ez a' termékenyítő por bele veszi magát, és lemegy egész fenékig, ott találja a' tsírt, vagy magzatot, (embrio) és azt egyszeribe tenyészővé tészi, 's így származik osztán a' mag, mely a' szőlőnek további újjabb meg újjabb szaporodására vólna rendeltetve, ha az emberi szorgalmatosság, más módot nem talált vólna annak könnyebben való elszaporítására, a' bújtás, döntés, oltás, sima és gyökeres veszszőknek elrakása által.

A' szőlőnek magvai, a' szőlőszemekben vagynak elrejtetve. Ezekben a' szemekben pedig két egymástól külömböző matériák találtatnak, tudniillik a' húsos rész (pulpa) és a' festő gyanta, mellyet akkor lehet látni, mi-

kor

kor megérnek a' szemek. A' húsos rész teszi a' bélit, és a' szőlő levét, és ennek nintsen színe, hanem az a' szín, a' mely rajtok kívűl látszik, a' bőrökhöz belől oda ragadt gyantától van. A' millyen színű ez a' gyanta: ollyan színű a' szőlő is, úgy mint, fehér, fekete, veres, vagy más színű, és mindenkor egy kis savanyúság vagyon benne, ha szinte a' szőlő legjobban megérik is.

A' szőlőtő külömböző részeinek, és ezeknek hasznainak illyetén módon való esméretét és tudását, nem úgy kell nézni, mint valamely haszontalan gondoskodás tzélját; mert ennek nagy befolyása van annak a' plántának elintézése és mivelése módjába. A' theoria ád régulákat, a' jó munkára, és mivelésre. — Ha példánakokáért meggondoljuk mitsoda puha, és likatsos a' szőlő fája, mitsoda nagy annak a' béle vagy székja, és mitsoda gyengén van leragadva a' kűlső héjja: mindjárt tsinálhatunk magunknak régulákat, a' mellyek minket vezetnek a' metszésben. Az az erő és sebesség, a' mellyekkel a' tápláló nedv felfelé adja magát: eléggé megmondják nékünk, hogy az egészszen fává válna, ha annak nagy kifolyását meg nem akadályoztatná az ember,

vagy

vagy legalább nem mérsékelné. Annak az a' hajlandósága, hogy egyenessen felfelé igyekezik a' veszszőknek végeire, nem jelenti-é ki, hogy szükségesképpen meg kell a' szőlőt metszeni, hogy a' gyümölts-bimbóra kénszeríttessék menni a' nedvesség?

Mivel a' szőlőtőnek se hársa; se tulajdonképpen való kérge nintsen: tehát a' nedvesség egyformánn megy a' gyökerekről az ágaknak felső végeire, a' fának minden részein, nem úgy mint más fákban a' héjj között és a' fás részek között. A' honnan a' következik, hogy tsak magát a' szőlőt lehet úgy oltani, hogy az oltó ág és tör'sök héjjának nem szükséges öszve érni. De mind ezekről bővebben fogunk szóllani a' következendő részben.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A' Szőlő mivelésről.

I. SZAKASZ.

Az Éghajlatról, és a' földről.

A' szőlőfejekben kétféle megérést kell megjegyezni, tudniillik, a' *fűvészi megérést*, és *a' boros megérést*, ha ugyan szabad így szóllani. Fűvészi megérésnek azt nevezem, mikor a' mag a' szőlőszemben vagy bogyóban úgy elkészűlt, hogy egészen alkalmatos a' magzatnak, vagy más hasonló plántának előhozására. A' megérésnek ez a' neme akkor is megeshetik, mikor még a' szőlőszemek éretlenek. A' szőlőtő hozzá adja magát majd mindenféle földhöz, és nem válogat az Éghajlatban is, ha egyszer tsak arra van rendelve, hogy szaporíttson. Megnő magában, és vadon is, a' mint már említettük az északi fél golyóbitson eső Tartományoknak majd minden részeiben, a' szélességnek 25-dik gráditsától fogva annak 45-dik gráditsáig. Találni

ni azt imitt amott elszélledve a' mi déli Megyéinknek nagyobb részében is, nevezetessen a' Landesiben majd minden bokrok ebből állanak, mellyek az Adour vize partját bekerítik.

Az emberi szorgalmatosság egy sokkal hasznossabb szüleményt tudott elő hozni ebből a' plántából, mint a' millyet vehetett vólna belőle vad állapotjában. Mert az ő bogyóinak levét a' legdrágalátossabb nedvességgé, tudniillik borrá változtatta által. De ez az általváltoztatás tsak a' boros forrás által megyen véghez; a' boros forrás pedig meg nem eshetik, és arra az állapotra el nem juthat, hogy jó bort tsináljon és készíttsen, hanem mikor a' szőlőnek húsos leve az érésnek arra a' gráditsára jutott, hogy kiformálódott benne a' czukrosság, melyből lesz az édes nyálka, és a' czúkor matéria. A' czúkor matériának kissebb vagy nagyobb bővségétől, a' nyálkás édességnek jobban vagy kevésebbé való megsűrűdésétől, 1.) a' szőlőszemekben,

1.) Hogy ezt a' megsűrűdést kitsinálhassák, a' felső Rhenusi Megyében, szalmán töppesztik meg a' szőlőfejeket, 's úgy tsinálják osztán az úgy nevezett *szalma bort*. Rivesaltesben pedig magokon a' szőlőtőkéken fonnyasztják meg,

's

ben, feltévén egyébaránt a' bor készítésében való minden gondosságot, függenek azok a' külömböző tulajdonságok, a' mellyeket tapasztalni azok között, a' legközönségessebbeken kezdvén egész azokig a' mellyek *liquor boroknak* vagy aszszú szőlő boroknak neveztetnek. Mindazáltal az édes ízt, nem kell öszve zavarni a' czúkor matériával. Sokszor eszik az ember édes és kedves ízű szőlőfejeket,

's úgy készítik a' muskotály bort. Ezt követik Candia és Ciprus szigeteiben, és Spanyol Országban. Vagynak ollyan helyek is, a' hol nagyobb részét leszedik a' tőke leveleinek, mikor a' szőlőfejek közelítenek a' megéréshez. Az Arbois és Chateau-Chalausbeli borok azok egész Frantzia Országban, mellyek jóságokra nézve leginkább közelítenek a' jó Olasz Országi aszszú szőlő borokhoz. Ezeken a' helyeken pedig nem szednek elébb, hanem November közepén, vagy legalább mikor a' hideg miatt lehúllottak a' levelek.

(A' régiek úgy is töppesztették meg a' tőkéken a' szőlőfejeket, hogy mikor megértek, a' kotsánnyokat megtekerték. *Uvas in vite assesvabant pediculo intorto*, azt mondja Columella. Így a' nedvesség nem folyhatván többé a' szőlőszemekbe, a' meleg által egészszen megasztak. Ma is lehet ezt gyakorolni, kivált akkor, mikor nem igen nagy melegek járnak, 's ám lehet a' rendes megtöppedést reményleni. Ha vagy megtekeri az ember a' szőlő kotsánnyát, vagy a' mint én szoktam annyira bemetszi, hogy a' tőkén tsak megálhasson, mindenkor tsinálhat aszszú szőlőt, következésképpen aszszú szőlő bort is. F.)

ket, de a' mellyek nem igen alkalmatosok arra, hogy belőlök jó bor légyen. Vagynak mások, mellyekben a' czúkor matéria úgy elvagyon rejtve, hogy az ínynek savanyúnak tetszenek; mindazáltal nem kevesbé megvagynak azokban, és néha nagy grádusban a' jó borhoz megkívántató tulajdonságok. Ez a' matéria közönségessen szólván, érezhetőbb az almákban, mint a' szőlőfejekben. Azok az almák, a' mellyekből a' legjobb tsigeret készítik, rendszerént igen keserűk és fanyarok az ínynek.

Nem másképpen, hanem tsak a' mivelés által lehet a' szőlőfejekben a' czúkor matériát, és az édes nyálkát előhozni. A' mivelésnek ez a' haszna és gyümöltse, úgy látszik, szembetűnőbb a' szőlőn, mint más plántákon, mellyek a' mivelésnek tzéljaivá lettek. Tapasztaltatott, hogy a' szőlőnek a' magvai a' természetre hagyattatatva, nem érnek meg a' szélességnek 45-dik grádusán túl; következésképpen hogy ott nem is alkalmatosok a' szaporításra. Azomban tudnivaló, hogy az emberektől miveltetvén, a' szélességnek 52-dik grádusáig, mindazoknak a' tulajdonságoknak felöltözésére alkalmatossá lesz, a' mellyek megkívántatnak

a' jó bor tsinálására, minéműek példánakokáért a' Mosellei borok.

Erre a' végre kell tehát, tudniillik a' nyálkás és édes czukrosságnak, az az a' szőlő megérése legnagyobb grádusának megnyerésére, tzélozni a' szőlőmives minden munkájának és igyekezetének.

Hogy pedig a' szőlő a' maga megérésére eljuthasson: szükség hogy a' benne kerengő tápláló nedv, vagy annak alkotó részei illendő mértékben légyenek, a' kűlső levegő melegségének erősségével és tartásával. Mert a' meleg készíti ki a' nedvességet, e' változtatja azt, és e' tsinálja abban mind azokat az öszveköttetéseket, mellyek a' gyümöltsben czúkor matériát eszközlenek. Ha a' plántában nints a' nedvesség ollyan bőven, hogy ellent álhasson a' melegség munkájának: ennek következései azonnal meglátszanak, a' fás részeken, a' plántának organumit elszárasztja, öszve vonja, és bezárja azokat a' tsatornákat, a' mellyeken által a' nedvesség elvólt széledve a' plántának minden részeiben; a' levelek elhervadnak, öszve 'sugorodnak, lehúllanak, 's ekkor az egész nevekedés szükségesképpen félbe szakad; vagy ha már a' gyümölts ki-

for-

formálódott: ott marad a' hol akkor vólt, mikor a' meleg erőt vett rajta

Ellenben ha a' meleg a' nedvesség bővségével megfordított mértékben áll; ha a' melegnek nintsen az az ereje, és tartóssága, hogy ahoz képest kikészítse a' nedvességet a' mint formálódik, és felvigye azt a' veszszők hegyeire; ha a' nap sugárinak a' munkájok elégtelen, hogy az újj jövésekkel fás keménységet vetessen magokra, és e' szerént hogy kénszerítse a' nedvességet viszsza fojni a' fűrtökre; ha végezetre nem tudja mérsékelni annak a' nedvességnek fojását, a' mely felfelé nagyobb erővel és sebességgel megyen *Hales* és *Bonnét* tapasztalásaik szerént, mint a' ló lábában lévő életérnek a' szökése: lesznek ugyan a' tőkén kövér lombok, zöld levelek, hoszszú és vastag tsuda veszszők, bővséges fejek, és mind az, valami tsak buja nevekedést mutat: de ezek haszontalanok gazdasági tekíntetben. A' szőlőt, a' szőlőfürtökért mivelik: de azok a' szőlőfürtök, mellyek az illyen tőkén teremnek, soha sem jutnak a' magok tökélletes megérésekre; a' czukros matéria nem formáltatik azokban ki, és így az

azokból kinyomandó nedvesség nem lesz alkalmatos a' jó boros forrásra.

Ezek közűl a' két rendeletlenségek közűl, mellyeknek az egyike a' nedvességnek elégtelen vóltában, a' másika pedig annak felesleg való bővségében áll: az utólsó kéttségkívűl legközönségessebb az alatt az éghajlat alatt, a' holott mi lakunk. De nem lehet különös törvényeket adni, hanem közönséges principiumok vagy régulák után; és ezek lesznek azok, a' mellyek minket, a' mint én gondolom, bizonyos következésekre fognak vinni. Szükség hogy tudja a' Vintzellér, miért terméketlen majd mindenkor a' szőlőhegynek a' tetéje, és az allya a' mely bővön terem, miért ád sokszor oly nyomorúlt és alávaló bort. Megkell ezen kívűl igazítani némely embereknek vélekedéseket, a' kik azt tartják, hogy mindenütt legalkalmatossabbak a' szőlőmivelésére a' legszárazabb földek, és hogy még *a' termeketlen*, föld is illőbb ahoz, mint akármi más egyéb.

A' szőlőnek tápláló matériái ugyan azok, a' mellyek más egyéb plántáké, úgymint a' savanyú matéria; vízmatéria, és szénmatéria. (*oxygenium*, *hydrogenium*, *carbonicum*,) És

így,

így, a' hol semmi nedvesség sints, vagy a' hol a' víznek nintsen fészke, ott a' szőlő nem megy semmire is. Szinte úgy nem nevekedne meg a' mi egünk alatt az ollyan homok hegyben, a' melynek kőszikla az allya, valamint hogy Arabia homokos pusztáján meg nem nevekedik. Sok meglett dolgok 2.) támagatják ezen állításoknak igasságát; mi tsak némellyeket hozunk elöl.

Ispahán mellett, egy lapos és jó földön, azt mondja Olivier, látta hogy a' szőlők töveit öntözéssel tartják frisseségben vagy nedvességben. Persia fő városának ez a' vidéke, a' szélességnek 34-dik vagy 35-dik grádusa alatt van; ennek középszerű melegsége mintegy 28 grádits; legerőssebb az Juliusnak kezdetitől fogva, September kezdetéig, mely szokott ideje a' szüretnek ebben a' tartományban.

Az igaz meleg és száraz nyarakban Teheranban is megöntözik a' szőlőket, a' szélességnek 38-dik gráditsa alatt. Itt a' hó rendszerént két hónapig fedi be a' földet télben.

En-

2.) Mikor a' nyár igen száraz, a' *Beaune* lakosai öszvegyülnek a' Templomba, és könyörögnek az Istennek az esőért, mellyet elmúlhatatlan szükségesnek tartának a' szőlőnek megérésére.

Ennek tehát nedvességet kellene tsinálni, mikor elolvad a' földben; de itt az agyag rétegek kéttségkívűl mélyebben mennek le, mintsem hogy azokat a' jóltévő harmatokat okozhatnák, mellyek szüntelen elevenítik a' plántákat a' mi Európai egünk alatt, még azokon a' helyeken is, a' mellyek inkább délre vagynak, mint Teherán, példánakokáért, Malaga 's a' t.

Polgár Fleurián, Dolomieunak úti társa a' Lippari szigetekben, azt mondja, hogy ő látott Stromboli szigetében egy hegyen ollyan szőlőt, mely a' lapról 600 méternyire vólt felemelkedve a' tenger felett. Ez a' szőlő volkános földbe vólt plántálva, és az említett magosságon *nádaktól* tartatott; Ezek oltalmazták azt a' szeleknek dühösségek ellen, mellyek ezen a' részen igen gyakran járnak, és erőssek. Tudniváló pedig, hogy a' nád *(arundo donax)* sok és nagy nedvesség nélkűl nem igen gyarapodik.

Így tudjuk, hogy a' szőlő Lombárdiának kies lapályain nyárfára eresztve, igen jól megérik; a' nyárfa is pedig *(populus nigra)* a' száraz földekben nem tenyészik. Egy szóval bizonyos az, hogy a' szőlő nem gyarapodik

ott,

ott, a' hol a' nedvességnek nintsen fészkę; ezek a' fészkek pedig nem formálódnak azokon a' vidékeken, a' hol esső nem jár.

A' mi Európai mértékletes egünk alatt, kivált a' közepe, és északi része felé Frantzia Országnak, nem szükölködik a' szőlő, a' mint már megjegyzettük, a' nevekedésre szükséges tápláló nedvesség nélkül; hanem itten a' melegség gráditsa nints mindenütt egyforma tökélletes proportióban, annak bővségével. Innen, kéntelenítettnek a' szőlőmivesek ugyan azon szélességek alatt ollyan fekvéseket keresni és válosztani, a' mellyek alkalmatosok a' szőlőmivelésre. Mert nem tsak maga egyedűl a' szélesség az, a' mely meghatározza valamely helynek mérsékletét vagy temperaturáját. A' földnek természete, a' hegyeknek állások, a' szelek, a' tengernek, folyó vizeknek, erdőknek, közel vagy távollétek, úgy szólván szintén annyit tesznek arra, mint a' pólusnak nagyobb vagy kissebb magassága.

Mikor az ember a' földet ássa: úgy tapasztalja, hogy az sok táblákból vagy rétegekből van öszve szerkeztetve, mellyeknek a' vastagságok és eránnyok állandó, és bizonyos

nyos törvény alá vagynak vetve. Az agyag, homok, sifri-szikla-és fövenykő, a' márga, mészkő táblánként, vagy rétenként feküsznek egymás hátán. A' nevelő vagy termő föld rétege, mindenkor a' föld színén van, úgy hogy e' fedi bé a' többi rétegeket. Ezek közül egyik sem a' maga nehézségéhez képest van elrendelve; mert gyakran a' legnehezebbek, a' legkönnyebbeken feküsznek. Nem újjság ollyan vastag kőszálakat találni, mellyeknek homok, vagy agyag föld az allyok. Ezeknek a' rétegeknek e' szerént való elintézések az essö víznek öszveszedésére, annak helyes elosztására, 's külömböző helyeken való megtartására rendeltetett; innen származnak a' források, a' mellyek tulajdonképpen szólván nem egyebek, hanem valamely természeti vízfojásnak megszakadásai, vagy végződései, mellyek a' víz kiöntésére alkalmatos két rétegek által formáltatnak. Mert a' víz, az agyagrétegekbe vagyon rejtve, mellyek a' földnek nagy részében, kiterjednek, és ezeknek a' rétegeknek lejtőssége okozza a' víznek a' kifojását. A' rétegeknek ezen fekvésekhez képest, a' vizek, vagy közel a' föld színéhez, vagy pedig nagy mélységre tartózkodnak. A'

mint

mint hát a' vizek közelebb vagy távolabb vagynak valamely helyen a' föld színétől; a' mint közelebb vagy meszszebb esnek a' tengertől, folyóvizektől, forrásoktól, patakoktól, erdőktől: a' szerént szaporodik vagy kevesedik a' levegőben úszkáló gőzöknek sokasága is. Ha ezek a' gőzölgések megsűrűdnek, felhőket formálnak, mellyeket a' szelek széllyel visznek, és elhordoznak a' világnak minden részeibe. Ezek felemelik magokat, ha kiterjednek, leszállanak ha megsűrűdnek, ahoz képest a' millyen a' levegő mérséklete, mely azokat tartja. Ha útjokban hidegebb levegőre találnak a' hegyeken: ott az ő sűrűségekhez és magosságokhoz képest, vagy hó pelyhekben, ködökben, harmatokban húllanak le, vagy ott megállapodnak, és essővé válnak.

Valamint a' felhők a' szelek hatalmának alája vettettek; úgy a' szelek is az ő futásokban bizonyos helybeli környűlállásoktól függnek. Mikor ezek a' hegyektől viszsza verettetnek, igen meszsze kiterjed ezeknek munkájok; mert ezeknek az erányok attól az első októl függ, a' mely azokat előhozta, és azoktól a' tágabb vagy szorossabb útaktól, a' mellyektől vezettetnek. A' levegőnek ezek a'

fo-

fojásai közönségessen szólván, felette változók. Mindazáltal vagynak ollyan helyek, a' hol ezek néma-néműképpen az időhöz tartanak, és mintegy bizonyos holnapokhoz, napokhoz, és órákhoz vagynak kötve. Olivier azt jegyzette meg Persiában, hogy ott a' szelek bővebben jönnek éjjel a' szározról, nappal pedig a' tengerről. Egyébaránt, a' hegyek, és a' földnek külömböző ábrázatja, megváltoztatják a' szeleknek erannyokat, megkissebbíthetik, vagy nevelhetik azoknak sebességet. Így, valamely lántz módra öszve függő hegynek az állása, határozza meg gyakran a' nyarat és telet; annak a' vidéknek két részei között, a' mellyet az ketté hasít. Ezeket a' különös környűlállásokat mind gondolóra kell venni az embernek, hozzá adván ezekhez, valamely helynek a' tengerhez képest való felemeltetését, a' földnek az egyenes laptól való kissebb vagy nagyobb elhajlását; mert ezek nagyon bele fojnak az ottan uralkodó temperatúrának vagy mérsékletnek kitsinálásába.

A' szőlőnek miveléséről és nevekedéséről tett tapasztalások és jegyzések, megerősítik ezt a' theoriát vagy tudományt, mely nékünk

útat

útat nyit arra, hogy némely igen együgyű és természeti következéseknek okait kikeressük, mellyek azoknak a' gazdáknak, és szőlőmivelőknek, a' kik soha nem adták magokat a' physica geográphiának tanulására, mint megannyi jelenségek lésznek.

Teheránban a' szőlőt, a' mint már említettük, a' nyári nagy szárazságban megöntözik, az ősz vége felé pedig befedik azt földel, hogy a' téli erős fagytól megtarthassák. Valyon mi kénszeríti az embereket oly egymással ellenkező tselekedetekhez nyúlni, ugyan azon az egy földön? Vagy inkább, a' szélességnek ugyan azon egy grádusa alatt, miképpen változhatik a' levegő oly iszonyú nagyon?

Erre a' kérdésre könnyű a' felelet. Minthogy a' szelek, ezek a' hidegnek és a' fagynak vezetői, több holnapokig uralkodnak ezen a' vidéken; mivel a' plánta-föld rétegnek nagyobb az egybe állása és tömöttsége; mivel továbbá ez agyagos is, és alkalmatossabb a' víznek megfogására és megtartására, mint által szűrésére: tehát természeti dolog, hogy itt a' fagy erőssebb és keményebb legyen, és annál érezhetőbb, és károssabb hideget okozzon a' szőlőknek, mennél melegebb le-

ve-

vegőbe vagynak ezek az esztendőnek nagyobb része alatt, a' mikor itt a' melegmerő ritkán megyen fellyebb a' 25-dik vagy 26-dik grádusnál.

De azt mondod: ha a' nevelő plánta-földnek oly nagy a' tömöttsége, és öszveállása: tehát ez meg is tartja a' nedvességet; ha megtartja, mire valók ezek a' nyári öntözések? miért lotsolják meg a' szőlőket? Miért? Azért, mert a' földnek ez a' felső színe vagy rétege, melyben az agyag kéttségkívűl nagy mértékben találtatik a' több földekhez képest, alig vagyon talám fél méternyi vastagságú, és valami homok padon fekszik, melynek nem tudni az átmérőjét, és e' szerént a' vízfészek vagy állás is oly mélyen van benne helyheztetve, hogy ennek kigőzölgései a' plántáknak gyökeréig semmiképpen fel nem hatnak. Azomban az agyag-föld rétege, melynek tsak fél méter a' vastagsága, és 26 grádusnyi nagy melegnek van kitéve: mindjárt elveszti a' kigőzölgés által azt a' nedvességét, a' mellyel megvólt telve, a' föld alatt való gőzölgések nem jöhetvén fel abban a' mértékben, hogy a' mi elment, azt viszsza pótolhatnák. Rövid idő alatt tehát, úgy megszárad, hogy el-

vesz-

veszne benne minden plánta, ha azokon nem segítene a' mesterség, és ha azokat az öntözés által nem igyekeznék megtartani.

Ez a' szőlőnek befedezése, vagy földel való betakarása a' téli hideg ellen, nem esmeretlen mi nálunk is. Szokásban van ez, a' mi felső Rhenusi némely Megyéinkben, de tsak a' lap-szőlőkben, és azokban az erős és tömött földekben, a' mellyek gabonának is jók vólnának. 3.) Ennek a' nevelő vagy plánta-föld rétegének kéttségkívül kevésebb itten a'

3.) Ennek a' szokásnak tsak az új, két, három, vagy négy esztendős szőlők körül vagyon helye; vagy azoknak a' vén szőlőknek fái körül, a' mellyeket közel a' földhöz elvagdalván, valami különös okokért megkellett újjítani. A' vénebb tőke nehezen állaná ki a' lehajtást, hogy le lehetne fektetni a' földbe. — Ezen kívül, a' fiatal szőlő fája, vagy a' vén szőlőnek fiatal veszszeje; sokkal likatsossabb, purhásabb lévén, mint az idősebb szőlőé: több nedvesség vagyon benne, és e' szerént sokkal érzékenyebb a' hidegre, vagy hajlandóbb a' megfagyásra. Illyen tzélból, elsőben is elvagdalják minden kötőit a' tőkéknek, mellyek azokat a' karókhoz foglalták; azután valamennyire megtisztítják, lehajtják a' földbe, nyóltz vagy tíz centi-méternyire, még pedig nagy vígyázással, hogy minden sérelemtől és sebesítéstől megmaradjon. Minekutánna lefektették, fa-kampókkal megerősítik, és gabona vagy száraz bab-szalmával betakarják.

a' vastagsága; a' könnyű, homokos, és spongyiás föld rétege pedig nem meszsze van a' felső színétől, külömben a' szőlő itt meg nem érne. Ez alatt a' szélesség alatt, mely a' 48 és 49 grádus között esik, a' nap sugárainak sokkal gyengébb a' munkájok a' nedvességnek oly hirtelen való kigőzölögtetésére, mint Teheránban; és így a' plánták ritkán is szenyvednek itten nyárban. Továbbá, hihető az, hogy a' föld alatt a' vízfészkek, azokon a' helyeken vagynak itten a' hol szükség, úgy hogy

ják. Ha mód van benne, inkább ezzel az utólsóval élnek, mert ez erőssebb és testesebb lévén, inkább merőn marad. A' gazdálkodó, vagy szegény sorsú Vintzellérek elégnek tartják, ha egynehány lapát földet vetnek a' lehajtott tőkékre. Ez ugyan kevés kárt tesz ha száraz a' tél, de ha essős talál lenni, a' veszszőt megpuhítja, sokkal érzékenyebb lesz a' tavaszi hidegekre is, és néha úgy elgyengül, hogy kéntelen azt az ember megújítani a' következendő esztendőben. Néha ismét a' Vintzellér havat vár, és minekelőtte megfagyna, lehajtja és megállítja a' veszszőket a' földön, és havat hány azokra. Ez az utólsó mód nem roszszabb mint az első, mikor a' tél a' hidegnek és ködöknek gyakori változások nélkül megyen által. Akármelyik esetben, mikor a' szelek elöljönek, mellyek a' tavasznak jelenségei, felszedik a' kampókat, felemelik gyengén a' tőkéket, és kilentz vagy tíz napig úgy tartják a' Levegőn hogy szárasszsza, azután felegyenesítik, hogy megmessék, és karókkal megerősítsék.

hogy annyi nedvességet szolgáltatnak, a' mennyi megkívántatik a' plántának táplálására és fürtjeinek megérlelésére, mivel itten jó borok készűlnek. Majd szinte által-ellenben eső, de egy kevessé délnek tartó lineában, Bellay-Montreuilben, Saumur mellett, a' régi Anjouban, van egy szőlő, melynek még erősebb a' földe, mint a' melyről szóllánk, 's még is jó a' bora. Száz példát is hozhatnék elő az ollyan szőlőkre, a' mellyek betsületben vagynak, és azt meg is érdemlik, és a' mellyek ollyan földön nőnek, melynek az első rétegének elegedendő öszveállása, vagy tömötsége vagyon, úgy hogy jó gabonát teremhetne; és ezt nem lehet egyébnek tulajdonítani, hanem az alsó rétegek elintézésének, 's ezeknek befojásoknak a' felső rétegekbe. Ez azt is bizonyítja, hogy a' tulajdonképpen úgy nevezett terméketlen földek, nem legjobbak a' szőlő plántának mivelésére. De menjünk által mostan a' védelmekre és oltalmazó eszközökre, mellyek a' temperatúrának másod rendbéli, de igen igen hathatós okai.

A' Perpignani, Colliourei, és Rivesaltesi borok elég esmeretesek. Ezek a' helységek a' régi Roussillonban lévén, feküsznek a' szé-

les-

lességnek 41-dik és 42-dik grádusa alatt. A' szőlő itt úgy megérik, hogy abból a' mint tetszik aszszú szőlő bort lehet készíteni. Az Ariegei Megye, mely ez előtt *Pays de Foix*-nak hivattatott, a' Pyreneumi hegyek mellett esik, és az ebben termett szőlőkből nem hogy aszszú szőlő bort lehetne tsinálni, de rendszerént való asztali bornak sem alkalmatos. Minek kell tulajdonítani ennek a' két egymáshoz közel lévő hely' termésének, oly különböző minéműségeit, hanem a' földnek és az oltalomnak, a' mellyel fedeztetnek. A' Rousilloni szőlőknek, napkelet és dél felöl, a' Mediterraneumi vagy föld-közi tenger van mellettek. Semmi szembetünő felemelkedés nem áll ellent erről a' két oldalról a' nap sugári eránnyának; minden felöl egyaránt érik azok, egész kiterjedésekben. Dél felöl ott kezdődnek el a' Pyreneumi hegyek lántzai; által-ellenbe szinte ollyan hegyek övedzik körül fél karika formán, napnyugott felöl, és északi napkelet felöl, úgy hogy bevagynak fedve, egy felöl a' délnek égető melege, más felöl a' hidegnek és nedvességnek minden ártalmai ellen, mellyek érhetnék azokat északról és északi-napnyugotról. Az Ariegei szőlők el-

len-

lenben, erről a' két oldalról egészszen nyitva állnak, 's megvagynak fosztatva a' felkelő nap melegétől ugyan azon hegyek által, a' mellyek befedezik a' Roussillonit az északi és naphyugoti részről. Ennekfelette, az ezeken a' részeken uralkodni szokott keleti-szél, reájok visz ezekre minden fagylaló matériákat, a' mellyekkel megrakodik, mikor által megyen a' Pyreneumi hegyeknek szüntelen hóval tele lévő tetejeken. Illyenek az oltalmazó eszközöknek a' munkái, és a' hegyeknek külömböző állásai, ugyan azon egy szélesség alatt, és úgy szólván ugyan azon egy vidéken.

Ama hires Anglus gazda *Joung Arthur* az ő Frantzia Országban tett gazdasági útazásának leirásában, (mely munka akárki mit mondjon, minden benne lévő hibák mellett is, többet tenne a' mi földmivelésünknek előmenetelesítésére, mint három negyedrésze azoknak, a' mellyeket ezen mesterségről bírunk, mert Virgilius ezen versének értelmét:

O fortunatos nimium, sua si bona norint

gyakorta eszünkbe juttatván, kezdjük azt végre megérteni) *Joung Arthur* mondom, ebbe a' munkába egy mappát vagy földképet tett, a' melyben ő igen elmésen, délről észak felé

három lineát vont, mellyek közül mindenik, ama mezei gazdaságra annyira szükséges három plánták miveléseknek határát mutatja ki, úgymint az Olajfáét, a' kukoritzáét, és a' szőlőét. A' szőlőmivelés határ lineája, kezdődik Guerande-nál, és megy a' régi Bretagne széli felé, és rézsútt nyúlik el négy vagy öt mértföldre Páris mellett északi napnyúgott felé Coucy-ig, három mértföldre Soissontól. Ez a' nagy része napnyugoti Frantzia Országnak, mely Picárdiát, a' két Normandiát, és tsak nem egész Bretagnét magában foglalja, valósággal nem is alkalmatos a' bór termesztésre; a' mikor a' napkeleti része, a' mely ugyan azon szélesség alatt van, első rangú szőlőket foglal be, ebben lévén Franche-Comténak egy része, majd egész Burgundia, és egész Campania. Joung Arthur ebből azt hozza ki, hogy Frantzia Ország napkeleti és napnyugoti részének climái vagy éghajlati között, szembetünő külömbség van. Úgy tartja ő, hogy a' napkeleti része harmadfel grádussal melegebb a' napnyugotinál; de semmi okát nem adja ennek a' külömbségnek. Némellyek ugyan ezt a' tenger szomszédságának tulajdonították: de ez az állítás erőtelen, és annál elégtelenebb,

nebb, hogy a' tenger felöl sok szőlőket látni, a' mellyek a' magok gyümöltseiket a' legnagyobb grádusban megérlelik, mint példánakokáért az Aunisbeliek, a' Ré és Oleron szigetében lévők, a' termékeny Medociak, és a' Landes Megyéjében fekvők. A' szőlőt közel Bajonnénál kezdve, a' Dune homokos töltésekig, mellyek a' tenger partján esnek, mindenütt mivelik, és ez nintsen ottan semmi egyéb alkalmatlanságnak kitétetve, hanem hogy a' levegőben repdeső homok hamar eltemeti.

Ha az ember a' Mappát nézi; ha ezeknek a' tartományoknak a' Brittaniai szigetekhez, és északi Európának minden vidékeihez képest való fekvéseket meggondolja: egyszeribe által látja, mitsoda nagy befolyása légyen ezeknek a' vidékeknek Frantzia Ország azon részének temperatúrájába vagy mérsékletébe. Ez a' rész egy iszonyú nagy hegyfokot vagy promontoriumot formál, mely 75 myriameternél killyebb nyúlik a' tengerre, ha az ember a' fundamentomának egy felől Saint Valeryt veszi, más felől pedig az Olonnéi homokokat. Brest éppen a' tetején esik. Ez a' teteje kinyúlik tsak nem a' Lezárdi hegy fokáig, úgy hogy az egész vidék Dünkir-

chentől fogva egész Brestig Anglia által fedeztetnék, ha Calaisnál a' tenger szorossa nyílást nem tsinálna, mellyen által jő az északnapnyúgoti szeleknek egy része, északi Scotiának hegyeitől kénszerítetvén a' mi partjaink felé, minekutánna ezek az Orcadeseken innen egy kevéssel, az egészszen északiakkal magokat öszve kötik, mellyek már rakva vagynak nedvességgel, és minden hidegetokozó matériákkal, ezekkel szükségesképpen megkelletvén telni, Lapponiának jeges hegyein, Norvegiának zuzosain, a' Balticumi és északi-tenger vastag ködein jövén által. Ezek a' szelek annál nagyobb dühösséggel érkeznek a' mi részeinkre, és a' hideg a' mely bennek vagyon annál érezhetőbb, hogy mikor ezek általjőnek a' Frantzia Országi és Angliai partok között a' Calais szorossánál, inkább öszszébb szoríttatnak. A' felhők, mellyeket ezek hoznak és hajtanak, öszve gyűlnek a' Breton Megye hegyei felett, és itt gyakorta hideg essőkbe alá esnek, mellyek a' gyengébb plántáknak annál érezhetőbbek, hogy ebben az időben a' szélesség némű-néműképpen elveszti a' maga természeti befojását, és a' déli szelek is elkezdvén szokott futásokat ezen

a'

a' részen, kiteszik a' plántákat a' hideg és meleg változásainak, mely veszedelmessebb ezekre nézve mintha keményebb, de állandó hideg vólna. 4.) Mindazáltal találni történetből ezekben a' vidékekben némely climákat, bizonyos völgyeket, a' mellyekben az oltalmak és védelmek oly szerentséssen vagynak elrendelve, hogy ott még a' szőlőnél gyengébb plánták is jó előmenetellel miveltetnek.

Tudjuk példánakokáért, hogy azoknak a' dinnyéknek nagyobb részek, a' mellyek a' Párisi piatzon megfordúlnak, Harfleurből kerűlnek. Auranches szomszédságában is lehetne találni némely alkalmatos fekvéseket a' szőlő-

4.) Ebből azt lehetne kihozni azt mondja *Catesby* hogy mivel a' szőlő önként nevekedik északi Amérikának majd minden részeiben: tehát ezek a' tartományok szinte ollyan alkalmatosok a' szőlőmivelésre, mint Spanyol, Olasz, és Frantzia Országok, mellyeknek egyforma a' szélességek. De azok az igyekezetek, mellyek eddig Virginiában és Carolinában tétettek, mutatják, hogy az amérikai éghajlat vagy Clima nem bír ollyan jó minéműségekkel, mint Európának azok az ezzel parallele fekvő részei, a' mellyek ollyan jó borokat hoznak elől. Az idők járásai sokkal hasonlóbbak egymáshoz, a' régi világban, mint az újjban; nem tapasztalni itt a' melegnek és hideknek azokat a' hirtelen való változásait, a' mellyek Carolinában a' gyenge jövéseket elhervaszt-

lőnek. De mire valók lennének ezek a' magokban külön lévő apró-tseprő szőlők? A' birtokosok nem vennének azokból semmi hasznot, és a' szőlő a' maga megérése előtt majd mindenkor prédájok lenne a' madaraknak, vagy a' kóborlóknak.

Egyébaránt, két gránit-homok hegyek vagynak Bretagnéba, mellyek kéttségkívül alkalmatosok lennének szőlőnek, ha a' clima, a' föld természetével megegyezne. Mindazáltal még sem egészszen haszontalanok az efféle mivelésre. Esnek ezek úgy szólván, az első lineába, mellyek az Anjou, Nantes, és Aunis szőlőhegyeit eltakarják és befedezik.

Ezek-

vasztják, és tavaszszal a' tápláló nedvességet hol megindítják, hol megtartóztatják. Ezen kívül a' szőlő megérésekor uralkodni szokott nedvesség a' szemek bőreit meghasítja és azokat elrothasztja. Ezt a' nehézséget nem lehetett még eddig meggyőzni. *Hist. nat. de la Caroline Tom.* 1.

Egy *Legaud Péter* nevű Lotharingiából való Frantzia, már régtől fogva próbálja Springmillbe, Philadelphiától nyóltz mértföldnyire, a' szőlőmivelést. Választott erre egy halmot, mely déli napkeletről déli napnyúgotra hajlik. A' plántákat Frantzia-Spanyol- és Portugallia Országokból vitte; de minden költsége és igyekezete gyümöltstelen, a' termések sem ér semmit; azzal térít meg valamit a' kárából, hogy másoknak eladogatja a' plántákat, a' kik kéttségkívül nem fognak szerentsésebbek lenni ő nálánál.

Ezekből a' factumokból vagy példákból azt lehet kihozni, hogy az oltalmak, és a' föld alsóbb része, többet tesznek valamely hely temperatúrájának formálására, mint a' szélesség önnön maga; hogy a' Climák és a' földnek természete szüntelen változván, a' plántáknak terméseinek minéműségében is véghetelen újjabb meg újjabb változásoknak kell történni; és hogy e' szerént igen nagy tévelygés azt hinni, hogy ott Burgundiai bort lehessen termeszteni, a' hol Burgundiai nintsen. — Mindazáltal vóltak némely gazdag birtokosok, a' kik rendkívűlvaló költségeket tettek, hogy ezen nevettséges feltételeket véghez vigyék; a' kik meg nem elégedtek azzal, hogy azokat a' plántákat, a' mellyekkel szerelembe estek meszsze földről meghozassák, hanem földet is hordattak onnan az ő birtokaikba, ötven vagy hatvan myriaméternyi távolságról, 100 — 120 mértföldnyiről. Minden hatalmasoknak gazdagsága, a' világ' minden nemzettségeinek ereje elégtelen vólna arra, hogy tsak egy holdnyi földet is tsináljon, mely mindenben hasonló lenne a' Morachet kis szőlőhegyének a' földéhez, és a' melynek a' terméséhez. Szükség vól-

vólna erre, a' mely lehetetlen, hogy az ember ugyan azon szélességet, ugyan azon climát, ugyan azon oltalom hegyeket egyesítené. Ide kellene hordani, nem tsak a' földnek felső kérgét, hanem annak minden alsó rétegeit is; annakutánna úgy kellene ezeket elrendelni, a' mint ezeket a' természet Morachetnél elrendelte; minden réteget ugyan arra a' vastagságra kéne hagyni, és ezen rétegek lapjának éppen annyi lejtősséget adni. — De ne bajoskodjunk az illyen chimérával, mely inkább valami mesés könyvbe, mint sem ide illik.

Némellyek talám tsudálkoznak ezen a' mi vélekedésünkön, hogy tudniillik mi a' föld alsóbb rétegének oly nagy befojást tulajdonítunk azokba a' plántákba, a' mellyek annak a' felső színén miveltetnek. De hogy lehetne külömben kimagyarázni azokat az iszonyú sok factumokat, vagy jelenségeket, a' mellyek kéttségkívül elméjekbe ütköznének a' mi Olvasóinknak, mihelyt mi azokra útat nyitnánk.

A' Moracheti kis szőlőhegy, Poligny szomszédjában fekszik, és három külömböző részekre osztatik el, ezen nevek alatt: első Mo-

ra-

rachet, második Morachet, harmadik Morachet. Ezek a' három részek tsak egy egy ösvénnyel választatnak el egymástól, azomban eggyütt egy egészszet tesznek, mellyeknek mindenben egyforma a' fekvések, egy természetű a' földjök a' mi annak felső kérgét nézi, egy félék azokban a' szőlők is, egyformán miveltetnek, egy időben szedetnek meg, hasonló gondot és módot követnek el a' boraiknak készítésekben is. De mitsoda külömböző betsek van azoknak az ő termésekre, és boraikra nézve? Mikor az első Morachetről egy hordó bor 1200 frankon megy el, ugyan annyiért a' második Moracheten 800 frankot adnak, a' harmadikon pedig tsak 400-at.

Midőn Joung Arthur a' Cámpaniai hegyeket öszve járta, némely birtokosok bizonyos hold szőlőket mutattak ki néki, a' mellyek tsak 600 frankot értek, de mutattak másokat is az elsőkhöz közel, a' mellyeknek az árok ötszörte vagy hatszorta is több vólt, noha a' fekvések nem külömbözött amazoktól, és a' föld természete is mindenikben tökélletesen egyforma vólt.

Ezt a' dolgot már Palissy Bernárd is észre vette; mert az ő *Theoria* és *Praxis* között in-

indított beszélgetésében, azt adja az utólsónak a' szájában: „ Által adtam néked példánakokáért *Foye Moniaut* szőlőhegyeit, mellyek St. Jean-d' Angeli és Niort között esnek; ezek ollyan bort teremnek, mellyet mint a' Hypocrást vagy fűszeres bort annyira betsűlnek. *Közel ahoz* más szőlők vagynak, mellyeknek a' borai soha egészszen meg nem érnek, és kevesebre betsűlik, mint a' vad szőlőét. Ebből által-láthatod, hogy a' földek nem mind egyenlő tulajdonságúak, bár *közel legyenek is azok egymáshoz, és akármint hasonlíttsanak is öszve, szinekre és tekintetekre néve. 5.*"

Mi úgy gondoljuk, hogy a' föld alsó rétegeinek, vagy azoknak külömböző természeteknek, és fekvéseknek lehet tulajdonítani azt a' külömbséget, mellyet tapasztalni azok között az egyébaránt kűlsőképpen mindenben egymáshoz hasonló földek terméseinek minéműségei között. Nem elég-é hát erre azt mondani és állítani, hogy a' föld alatt való vizek fészke, itt sikérebb, amott mélyebb, egy helyen egyenes, másutt hajlóbb, vagy hogy né-

5.) Lásd az ő Munkáit, nevezetessen a' *Faujas de Saint-Fond* kiadását a' 175. lapon.

némely közbe fekvő táblák, az agyag-réteg és felső-réteg között, jobban vagy kevésbé alkalmatosok a' föld alatt lévő gőzöknek felbotsátásokra? Ez a' vélekedés, mely tsupán a' lehetőségen fundáltatik, az igaz hogy még nem egyéb, hanem tsak problema, megfejteni való kérdés; és megvalljuk, hogy ennek elegendőképpen való eligazítására, sokkal szélessebben kiterjedő esméret kívántatnék mint a' miénk, a' föld belső részének alkotása és állapotja felől. E' szerént úgy néznénk egy Geographia subterraneát, föld belső részének leirását, mint a' földmivelésre igen hasznos munkát. De nem ollyan könyvet értünk itten, mint a' mitsodások már készen vagynak, a' mellyekben elégnek tartják azt mondani: itt kezdődik vagy végeződik ez vagy amaz ásvány területe; erre a' meszsziségre márvány-kréta- vagy kőszén-ásvány fekszik, mely eddig 's eddig nyúlik, és a' lapjának illyen vagy amollyan hajlatja van. Minékünk föld mivelőknek sokkal több, és nagyobb meghatározás kivántatik. Mi azt kívánjuk, hogy tudjuk egyenessen, számát, vastagságát, kiterjedését, természetét, hajlatját a' közbe eső külömb külömb föld-területeknek; és azt is,

mi-

mitsoda rendel vagynak ezek helyheztetve az első rétegtől fogva egész addig, a' mely teszi a' föld alatt való vízeknek első fészkét. Ekkor nem félhetnénk többé, hogy ollyan visgálódásba ereszkednénk, mely a' mi gondatlanságunkat és félelmünket árúlná el; és ugyan ekkor megtudnánk felelni egy kérdésre, a' melyről az ember a' maga gondolatit nagy tartózkodással bátorkodik kimondani, minthogy azok még nem egyében, hanem tsupán a' hihetőségen vagynak felépítve. Értem annak meghatározását: hà valyon a' közel lévő folyó-vizek hasznosok-é, vagy károsok a' szőlőnek? Azok a' feleletek, a' mellyeket erre a' kérdésre némely szőlőmivelőktől vettünk, a' kiket megkerestünk, hogy világosíttsanak meg bennünket, egymással egészszen ellenkeznek, de mindenik a' tapasztaláson, és jó észrevételeken fundáltatik. Azok közűl némellyek azt mondják: Valami tsak előmozdítja a' nedvességet, mint a' közel lévő fojó-vizek, 's a' t. a' mind ártalmas a' szőlőnek; akár azért, mert azzal feleslegvaló nedvességet közölvén, akadályt vet az ő gyümöltse megérésének, akár azért, mert kiteszi azt a' hidegnek, ennek a' gyakori és legfélelmessebb

tsa-

tsapásnak, a' mi tsak eshetik a' szőlőn. — Mások a' folyó-vizek közel lételéből ezzel egészszen ellenkező következéseket húznak. Az a' tsekély nedvesség, azt mondják a' mely a' folyó-vizekből kipárádzik, fenn-tartja a' tápláló nedvességet, és a' plánta szükséges táplálтatásának egy részét tészi. Ezek a' kigőzölgések azt édesdeden megfrissítik, a' nagy melegséget mérsékelik, a' szemek bőrít megpuhítják, kifeszűleseket megkönnyítik, és a' nyálka matériát a' megérésre elkészítik.

Valósággal, azt írja Plinius, 6.) hogy mikor az Ebre vize, Emustól Thráciának városától eltávozott, a' szomszédságban lévő szőlők minden betsületeket azonnal elvesztették; mert a' meleg kiszárasztotta a' plántákat, minekelőtte a' gyümöltsei megértenek vólna. A' Tokai bort a' Tisza mellett fekvő szőlőkből készítik. A' Hermitage, Cote-Rotie, Condrieubeli hires borok azokon a' hegyeken teremnek, mellyek a' Rénus partján vagynak. A' Dordogne, Garonne, és más nagy folyó-vizek, a' mellyek ezekkel egyesűlnek, nem keveset tesznek a' Gujennei boroknak jóságokra. A' Loire, Marne és Sejne vizei nem

lát-

6.) A' 17. Könyvnek 4. és 5. részeiben.

látnak egyebet hogy úgy szóljunk, szőlőknél az ő egész futásokba; és az a' híres hegy, a' mely Burgundiát által metszi, egy oly lapályon uralkodik, mellyet a' Saone vize öntöz.

Nem lehetne-é ezeket a' két vélekedéseket öszve vinni, és ugyan azon egy fundamentomra állítani? az az, azt mondani, hogy mindenütt valahol a' föld alatt való gőzölgések elegedendő, és annyi tápláltatást szolgáltatnak a' plántáknak, a' mennyi azoknak szükségekhez, 's a' világosság és melegség munkájához képest megkívántatik: ott a' szomszéd folyó-vizekből jövő nedvesség feleslegvaló, következésképpen ártalmas. A' hol ellenben a' föld igen száraz, vagy a' hol némely közben eső rétegek miatt természettel ezek a' gőzök meg nem járhatják azt: ott a' folyó-vizek kigőzölgései valóságos jótétemény gyanánt vagynak a' szőlőnek, és igazi hasznot tesznek. De erre, elmúlhatatlanúl megkívántatik, hogy a' szőlők magossabban essenek a' folyó-víznél; hogy annyira legyenek felemelkedve, hogy azokat ne érjék előbb a' kigőzölgő nedvességek, hanem mikor ezek magokat már némű-néműképpen a' közönséges levegővel öszve-kötötték. A' vastag-ködös

és még meg nem ritkúlt gőzölgések, zúzokat, dereket, és fagyokat okoznak. Így hát, nem lehet eléggé figyelmetes az ember, hogy mikor szőlőt plántál, ollyan földet válaszszon ki, a' mely távol legyen mind attól, a' mi ezeket a' gőzöket előhozhatja, és megtartja, minéműek a' források, vagy álló-vizek, a' metszett- és magas erdők, tserék, fenyvesek, pusztaságok, a' természeti és mesterséges rétek, sőt a' gabona földek is; hanem az eleven gyepük, a' széllyel álló magas és vékony fák nem tartoznak ide; mert ezek nem tehetnek kárt a' szőlőkbe. A' régi Augoumois és Saintogne szőlő-birtokosok, sokszor panaszolkodnak az ő szűretjeiknek középszerűségén, holott mikor a' szőlők kinyilnak és virágoznak, bámúlják, és tsudálják miképpen mutatják magokat; hanem ottan egy hő harmat jelenik meg, a' plántát a' nedvesség által járja, a' szél nem tudja azt eloszlatni, mert a' nagy erdők ellent állnak ennek fúvásának, a' hideg napfelköltekor tsipőssebb lesz, erőt vesz a' vizes részetskéken, azokat megsűríti, jéggé változtatja, és a' gyenge jövések, a' gyümöltsöző eszközöknek minden részeikkel együtt, a' nap legelső súgárainak rá esések által egész-

szen

szen elrontatnak. Tudják a' gonosznak okát, de nem orvosolják, és még is panaszolkodnak.

Soha félre ne tegyük szemeink elől Virgiliusnak ezt a' reguláját, *denique apertos*, *Bacchus amat colles*, az az, a' szőlő a' szabadon kiálló hegyeket szereti és kedvelli. Úgy vagyon; és valóba azt mondhatni, hogy a' természet némű-némű gyönyörűségét kereste abban, hogy annak oly szép lántz formán összve függő hegyeket rendeljen, mint a' millyenek Burgundiát által metszik. Ezek közűl a' hegyek közűl, az egyik a' másikhoz völgyek által van oda kötve, mellyeknek a' hajlásaik oly tsekélyek, hogy alig lehet észre venni. Napkelet felől egy kifeszített árkus formát rajzolnak le, mely által északról, nem tsak a' tsipős hidegektől, és zivataros szélveszektől, napnyugotról a' gyakori hideg essőktől oltalmaztatnak meg a' rajta lévő szőlők, hanem tovább is éri azokat a' nap melege, mint akármi egyéb fekvés alatt, mely annál szerentsésebb környűlállás, hogy a' sok világosság és tartós melegség az a' legelső dolgozó ok, a' mellyekkel él a' természet a' tápláló nedvességnek kikészítésére. Így, ezeknek köszönhetjük a' Volney, Pomard, Alosse,

Per-

Pernaud, Savigny 's a' t. borainak jó tulajdonságit.

Ebből a' napkeletre való fekvésből mindazáltal, igen nagy rendeletlenségek származhatnak. Ha a' föld' felső színe, kevéssé alkalmatos a' nedvességnek elbotsátására; ha a' szőlő déli napnyúgotról nints elfedve; ha olyan tárgyak esnek közel hozzá, a' mellyek ködöket okozhatnak, vagy azoknak hirtelen eloszlásokat akadájoztatják, mint a' millyenek azok, a' mellyeket oda fellyebb előlhoztunk; ekkor a' szőlőmives szüntelen való félelemben és nyughatatlanságban lehet, ne hogy a' felkelő napnak első súgárai kárt okozzanak a' fagy által. Ezt a' fekvést tehát, jobbnak lehet tartani a' többeknél, a' mi dél felé eső tartományainkban, a' hol a' föld és a' helybeli környülállások megfelelnek közönségesen a' szélességnek. Északra közelítvén, a' déli fekvés úgy látszik alkalmatosabb a' szőlőhöz, legalább ennek megtartására nézve. A' nap, a' reggeli első órák alatt tsak rézsútt veti ide a' maga súgárait; mellyek elegendők a' harmatnak felszállítására, és a' plántának megszáraztására; a' tőkét tsak apródonként járja a' meleg által; és mikor ez eljutott

az ő erejének legfőbb grádusára, ekkor a' legelső oka a' gonosznak, a' melytől félni kellett, tudniillik a' nedvesség, már régen elenyészett. Kéttségesnek látszik, ha valyon lehetne-é erről a' fekvésről annyi jó borokat nevezni és számlálni, mint a' napkeleti, és a' napkelet és dél közt lévő fekvésekről: mindazáltal tsak ugyan vagynak illyenek is, mert a' Dizi, Mareuil, Hautvillers, Ai 's a' t. hegyei, egészszen délre néznek. A' napnyúgoti fekvés oly kevés helyeken illik a' szőlőmiveléshez, hogy erről alig szükség szót is tenni. Itt a' szőlő, a' napnyúgoti legártalmassabb szeleknek van kitéve; a' nap tsak akkor érezteti vele a' maga súgárait, mikor azok leggyengébbek, és már tehetetlenek. Ha a' tápláló nedvességen dolgoznak is: e' nem tovább, hanem tsak egynehány óráig esik; azután eljő az éjtszaka, és ez egyszerre eltörli ennek a' munkának legkissebb nyomát is. Ennekfelette, ezen a' részen későn kezd felszállani a' nedvesség; a' megsűrűdött levegő a' gőzöket alatt tartja; a' szőlő szüntelen ködös levegőbe van elmerűlve, és az ő gyümöltsei soha igazán meg nem érnek.

A'

A' tsendes-hajlatú, kerek-tetejű hegyek után, és a' mellyek lapossan végeződvén egy megtsonkított golyobis formát mutatnak: a' magassabb hegyekre is plántálják a' szőlőt; mert nem mindenütt talál az ember alkalmatos és tetszése szerént való helyeket és formákat. A' kissebb meredekségű hegyeket és dombokat fellyebb kell betsűlni; mert itt a' munka nem annyira terhes, nem oly könnyen formálódnak a' víz-mosások, és sokkal ritkábbak a' leomlások. A' hegyeknek sokkal egyenetlenebb a' földjök, mint akarmi más helyeké; azért mennél nagyobb ezeknek a' meredekségek, annál szembetünőbbek a' földnek egyenetlenségei. Az esső, mely szűntelen a' völgyekre igyekezik, a' hegyekről előszször középre, azután pedig lefelé viszi azt a' földet, mellyel a' feltörés előtt bevóltak borítva annyira, hogy sokszor tsak a' kövök látszik. E' szerént, ezeknek a' hegyeknek nagyobb része, még azok is, a' mellyek szőlővel bevagynak plántálva terméketlen, a' plántái nyavajások. Itt a' tőkék kartsúk, félig kivan a' gyökerek, a' veszszők erőtlenek, rövidek, és véknyak; a' rajtok lévő gyümöltsök inkább fillengek mint fürtök, 's a' levelek juharfa levélnek látszik

inkább, mint szőlő-levélnek. Az itten lévő föld igen sovány; az agyagos-rétegnek a' hajlása, valamint a' többeké is, sokkal meredékebb, mint sem hogy a' nedvességet a' gyökereknek feladhatnák. Ezek tehát nem találnak ottan több tápláló nedvességet, hanem tsak a' mennyi arra szükség, hogy egészszen el ne veszszenek. Nem tsak; hanem ezek a' magasságok az erős zivataroknak kivagynak tétetve, gyakran ostromoltatnak a' szelektől, elveretnek a' jég essőktől, és ha egészszen délnek feküsznek is, élessebb és veszedelmessebb hideget tapasztalnak, mintha északra fekünnének.

A' hegy töviben egészszen ellenkező gonoszoknak van a' szőlő kitétetve, a' mellyek szinte ollyan veszedelmesek. Itt a' levegő mindég nedves; a' jó föld oly nagy mértékkel gyűl ide, hogy kárt tesz a' tőkéknek; mert ezekkel felesleg való nedvességet közöl, mely fává változtatja minden terméseit, vagy a' szőlőfejeket elrothasztja, míg az ő megérésekenek idejére eljutnának.

A' hegy dereka tehát legjobb, és legalkalmatossabb. Nem talál itt a' szőlő, a' mivel a' maga természeti mértékletlenségének

ele-

eleget tehessen, de azomba szinte úgy nem lát szükséget is. Nem tsak a' nevekedése marad itt meg abban a' határában, mellyet a' mesterség igyekezik annak szabni, hanem a' nap súgárainak munkájok és erejek, az az, azoknak oda esések és viszsza súgározások által, a' bor ollyan tulajdonságot öltözik magára, mellyet soha nem találni abban, mely a' más két végső határokon, tudniillik a' hegy tetején vagy allyán termett. A' hegy derekán termett borért, két annyit adnak mint a' tetején, és három annyit mint a' töviben termettért.

A' szőlőmivelésre alkalmatos földek, szinte úgy külömböző természetűek, valamint a' climák, a' hová a' szőlőmivelés bévitetett. Nem szóllunk itt másról, hanem a' földnek tsak felső rétegéről, ne hogy valami bizonytalan vélekedésekbe keveredjünk. A' tapasztalás tanítja, hogy a' mi déli Megyéinkben a' szőlő a' volkános földeket, a' követseket, és gránitos-homokokat szereti leginkább, ha tudniillik ezek termő vagy plánta-földel, és valami kevés timsóval vagynak öszve elegyedve. Frantzia Országnak közép pontja felé, jobban elő megy a' sifris helyeken, 's kivált

a'

a' mészköves kősziklákon, a' mellyek a' levegő illetésére könnyen elomlanak. Északon jobb neki a' követses homok, mész-földel öszve-elegyedve. De mindenütt haszonra lehet fordítani a' földeknek és köveknek akármiféle mesterséges keverékjét, ha egyszer ennek massáján könnyen által megyen a' víz, és igen kevés nedvességet tart meg. A' jó szőlőnek való földnek azt tartják szükséges tulajdonságának, ha kvártzal, követtsel, és homokkal van öszve-elegyedve. A' nap súgárai, általjárják ezeket a' köveket, bétöltik nappal bizonyos grádusnyi melegséggel, mellyet éjtszaka közölnek a' plántákkal; nem tsak, hanem az igen lyukatsos és porhanyó földben, az ő nehézségek és massájok által, mérséklik a' nedvességnek igen hirtelen való kigőzölgését is.

Egyéb aránt, a' termésekből vagy plánták nemeiből sokkal jobban meglehet esmerni, mint akármi egyéb eszközök által, a' földnek, temperatúrának, és climának tulajdonságait. Valahol a' többek közt a' figefa, a' mondolafa megnevekedik, és szerentséssen gyarapodik; valahol az őszibaratzkfa minden oltás

tás nélkül is szép és jó gyümöltsöket terem: ott a' föld és fekvés mindenütt alkalmatosok a' szőlőmivelésre.

II. SZAKASZ.

A' földnek elkészítéséről, a' rakni való plántáknak megválasztásáról, azoknak egymástól való távól lehetőségeknek mennyiségekről és külömböző elrakások módjáról.

Minekutánna a' szőlőmives egy ollyan darab földet kiválasztott, a' minéműt említettünk, mind földének természetére, mind fekvésére és az oltalomra nézve, mely azt az időnek minden mostohasága ellen oltalmazza: nem tsak ekével, kapával, vagy ásóval kell azt néki felfejteni, hanem még egy decimeterrel alább ásni, mint a' hol áll mindenik plántának a' gyökere. Mennél szárazabb a' föld, és mennél inkább közelít dél felé: annál mélyebbre kell azt felásni; egy részről azért, mert a' gyökerek formálására és elterjesztésére szükséges a' nedvesség; más részről azért; mert itt a' gyökerek jobban megszaporodnak, és a' plántákat meszszebbre kell rakni egymástól, mint az északi vidékeken. Egyébaránt, a'

szö-

szőlő mindenütt puha földet kíván, porhanyót, és a' mellyen a' gyökerek könnyen által-búhassanak. A' mint a' föld megásatik, ki kell azt tisztítani a' nagy kövektől, és ezeket apró rakásokba öszve kell rakni, hogy ezekből két méternyi széles föld-fogót lehessen tsinálni, ha tudniillik a' hely meredeksége ollyan vólna, hogy így kellene a' földet tartóztatni, mint Cote-Rotiebe szokásban ván, és így kellene megmenteni magát az embernek áttól a' nehéz munkától, hogy felhordja a' tetőre minden esztendőben azt a' földet, a' mi lejött a' hegy tövire. Lehet ezeket a' köveket az ő formájokhoz és nagyságokhoz képest, a' szőlő békerítésére is fordítani. Mert eltiltunk a' mi szőleinktől nem tsak minden széllyel lévő, és akármiféle nemű fákat, mivel ezek kárt tesznek a' szőlőnek az ő árnyékaik, és gyökereik által, és az által a' nedvesség által, mellyet magok körül megtartanak, hanem különössen még az eleven gyepüket is. Ha kövek nintsenek, jobb egy mély és szélyes árkot vonni, és ha ennek földje kívül van a' kerítésen, legalább azt meglehet engedni, hogy arra egy sor gelegonya plán-

tál-

táltassék, de a' mellyet tsak egy méternyi magosságba kell tartani.

Találni néha ollyan földeket, a' mellyek alkalmatosok ugyan a' szőlőmivelésre; de a' mellyek első tekíntetre meggyőzhetetlen nehézségekkel fenyegetnek. Illyenek a' tsak nem egészszen mesztelen kősziklák, mellyek mivel gyengék a' levegőn megomlanak és széljel mennek. Az ásók, kapák, és tsákányok elégtelenek ezeknek eldarabolásokra, és illendőképpen való elaprózásokra. De azért nem kell ezektől megijjedni, míg az ember velek próbát nem tesz; mert gyakorta puskaporral, szálvasakkal, pőrölyökkel sokkal kevesebb munkával, és költséggel elérhetni a' tzélt, mint sem gondolná az ember; és ezeket a' kősziklákat, derék bortermő helyekké lehet változtatni, mely a' gazdát minden költségekről bővségessen kifogja elégíteni. Egy bizonyos embernek, Andusa körül a' Gárdi Megyében, vólt a' jószágában egy mezítelen meszes-kősziklája, a' mellyel nem tudott mit tsinálni. Reá adta tehát magát ez előtt mint egy negyven esztendővel, hogy az alá lyukat asson és azt felvettette. Azután eltördeltette a' köveket pőrölyökkel akkora darabokra mint

egy

egy egy mogyoró- vagy borsó szem; az ő így eltördelt kősziklája egy hajlós lappá leve; erre szőlőt plántált, a' mely mindeneknek legnagyobb tsudájokra legjobb bort termett, és még most is terem azon a' vidéken. Mikor ezek a' kődarabok a' napnak súgáraitól megmelegesznek, lehetetlen vólna a' melegeket kiállani, és azokon mezítelen lábbal járni. Ezt a' helyet *Soubeiran*nak hívják, és Gaujac mellett esik.

Ha az a' föld, mellyet az ember szőlőnek kiválasztott, felvagyon már törve: legjobban elkészíttetik úgy, ha abba kerti zöldségeket, hüvelykes veteményeket, gyökeres és butzkós gyökerű plántákat rak az ember; és itten legjobbak azok, a' mellyek sok munkát kívánnak, mint példánakokáért a' bab, krumpli és effélék. A' sok kapállás, a' mellyet ezek körül megkell tenni, a' trágyák a' mellyekkel ezeket kell értetni hogy jó termők legyenek, megosztják, megporhanyósítják; és megkövérítik a' földet. A' trágya közönségessen, mely annyira ellenkezik a' szőlővel, és oly nagy ellensége ennek a' gyümöltsének, így előre elszélledvén, nem tetszik többé egyébből meg, hanem tsak az ő jó következéseiből;

a'

a' maga felesleg való szénsavanyúságát elveszti-
tette; nem egyéb többé, hanem egy közön-
séges földel öszve-elegyedett jó termő föld;
és ebben az állapotban nagyon illik a' szőlőhöz, ennek akármely idejében, 's kivált pedig gyenge, és fiatal korában.

A' mely földekben egynehány esztendeig egymás után Spanyol lóhert (Hedisarum onobrychis) vagy Lucernát (medicago sativa) termesztettek: azok is jól elvagynak készülve szőlő alá. Minden plánták között a' mellyek nálunk miveltetnek nints egy is, a' mely alkalmatossabb vólna ezeknél a' földbe, mikor a' szőlőt kivágják a' vénségéért, és azután ismét egynehány esztendő múlva beakarják rakni. A' szőlő gyökereinek egész szorgalmatossággal való kiszaggatása és kivonása (és ez a' dolog igen nagyon fontos) tsudálatosan elkészíti a' földet ezeknek a' két igen derék takarmányok' magvainak befogadására; ezek annakutánna megtisztítják azt minden élődi plántáktól és gazoktól, egészszen beborítván a' magok vastag és bokros száraikkal. Az ő gyökereik, mellyek mélyen lenyúlnak a' földbe, ennek alsó részeit is megoszlatják. Végezetre, ezek a' plánták az ő sok

ide-

ideig való tartásokkal időt adnak az egész föld massájának arra, hogy magát megújjíttsa, és a' szőlőt tápláló matériákkal újjonnan megtöltse. Egy szóval, akár miveletlen vagy parlag, akár már mivelt földet akar az ember szőlő alá készíteni, elmúlhatatlanúl megkívántatik, hogy mind kivűl a' színét, mind alól a' mélységét is porhanyóvá tegye, hogy azon a' nevekedő gyökerek könnyen által mehessenek, és ezeknek természeti directiójoknak, vagy erányoknak ellent ne álljanak.

A' szőlőt, görtsös-veszszők, sima-veszszők, gyökeres-veszszők, bújtások, és döntés által rakják, ezek által újjítják, és tartják is fenn. A' magvairól is lehetne terjeszteni, hánem ez igen késő munka. Duhamel azt állítja, hogy ő nálla egy magról nevelt és egy lábnyira felnőtt tőke, tizenkét esztendei mivelés után is nem termett gyümöltsöt.

A' *görtsös-veszszö*, mely *sarkosnak* is neneveztetik, egy ollyan fiatal veszszö, mely abban az esztendőben nevekedett, és a' melyre egy kis görtsötske van metszve a' fellyebbi esztendő jövéséből. E' nélkűl a' kis görts nélkűl a' görtsös-veszszö, sima-veszszö lenne, mert tsak e' teszi a' kettő között való külömbséget.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

séget. Sok szőlős gazdák egyformán élnek mindenikkel, mert semmi különösset nem látnak azoknak nevekedésekben, vagy a' mi azokkal köz ne vólna. Valósággal nehéz is vólna valami különös hasznát adni annak a' régibb fának, a' mely a' görtsös-veszszőt tészi. E' gyökeret soha se hajt, alkalmatlan a' nevekedésre, a' szükséges nedvességnek elfogadására, és közlésére; alig tétetett a' földbe, már kezd megrothadni. Úgy látszik nem egyébre való, hanem hogy annak a' veszszőnek jóságáról tégyen bizonyságot, a' mellyen van. A' régiek, azt mondja *Olivier de Serres* úgy kívánták, hogy mikor a' plánta-veszszők megszedetnek, régi fa is hagyattassék rajtok, nem azért mintha e' tenne valamit a' termékenységre, hanem hogy ez által a' legjobb és alkalmatossabb bimbók plántáltatnak el, a' mellyek mindenkor legközelebb vagynak a' tőkéhez. Illyen módon rajtok lévén azokon a' régibb fa, meg nem lehet tsalatkozni; külömben könnyű vólna egy hoszszú veszszőből kettőt hármat is tsinálni tsalárdságból, minden jó gazdának akaratja ellen. — A' plántáknak megválasztásáról, és azoknak elrakásáról szólván, a' görtsös-veszsző, és si-

ma-

ma-veszsző nevezetekkel minden megkülömböztetés nélkül fogunk élni, ezekkel azokat a' veszszőket jelentjük, a' mellyeknek nintsenek semmi gyökereik.

A' *gyökeres-veszszö*, egy ollyan fiatal kis tőkétske, a' mely valamely plánta-oskolában neveltetett, a' hová görtsös- vagy sima-veszszőképpen két esztendővel az előtt tétetett le, és a' hol valamint más egyéb fák a' fa-oskolákban, nagy gondal miveltetett. Mindazáltal van rövidebb, egyűgyűbb, és kevesebbe kerülő módja is a' gyökeres veszszők szerzésének. Tudniillik, válaszszon az ember Májusban egy jó erős és egésséges veszszőt, szedje le arról a' tőkéhez legközelebb lévő szemeket vagy bimbókat, hajtsa le tsendessen a' felső végét egy erre a' végre készített kis gödörbe, fedje bé azt földel, erősíttse meg a' veszszőnek külső részét valami kis karóval, vagy fátskával, és gyökeres veszszeje fog lenni, mellyet elválaszthat a' tőkétől az ősz vége felé, vagy a' következő télen. Mindenek felett arra kell vigyázni, hogy a' veszsző hajtása szegletes vagy könyökes ne legyen; nem szegletre, hanem fél karika formán kell lehajtani. A' szegletes hajtás, meg-

öli,

öli, elrontja és öszvetöri a' nedvesség edényeit, megrekedéseket tsinál, és a' nevekedést meggátolja.

A' *bújtott-veszszö*, egy része annak a' szőlőveszszőnek, mellyet valami földel tele kosárba bele húznak, és abban megerősítenek. A' veszszö felső vége kiér a' kosárból két vagy három bötyöknyi magasságra. Az eltemetett része pedig gyökeret ver a' mellett a' bimbó mellet, a' mely a' kosárban van. A' gyökeres veszszőnek illyen módon való szerzése bizonyos, és kéttségkívül való; jó ez a' kertekben, karfákhoz és árkusokhoz, de nem tsekély és késedelmes munka-é ez, mikor az ember sokat akar?

A' régiek fellyebb betsülték a' gyökeres-veszszőket a' sima-veszszőknél. Esmerünk egynehány nagy szőlőhegyeket Frantzia Országban, a' hol egyedül tsak a' gyökeres-veszszö van szokásban. Mindazáltal nem lehet eltitkolni, hogy ez nagy alkalmatlansággal van egybekötve, sőt sokszor lehetetlen is vele élni. Azokon a' helyeken példánakokáért, a' hol kénteleníttetik az ember földfúróval vagy szálvassal élni hogy a' föld megnyíttassek, miképpen teszi le a' gyökeres-veszszőt, hogy a'

gyö-

gyökereit meg ne sértse, öszve ne nyomja, és el ne tördelje? Mindeniknek négy vagy öt deciméter széles és mély gödör kívántatnék, hogy a' gyökereit ki lehetne terjeszteni, elrendelni, és megfészkelni, azon terűletben és mértékben a' mint azokat a' természet adta. Azt mondja talám valaki: hogy segít az a' plántákon, ha azoknak gyökereit elvagdalják; így lehet velek jobbakat hozatni. E' helytelen gondolat. Nem a' fa táplálja a' gyökereket, hanem a' gyökerek a' fát, mellyek elmúlhatatlanúl megkívántatnak annak nevekedésére. A' fa a' szerént nevekedik és megyen elő, a' mint ezek az élet kútfejei a' gyökerek bővölködnek és munkálódnak. Az ő gyökereiknek elmettzése nem hogy segítene rajtok, sőt egyenessen árt a' növéscknek. Azt mondani, hogy az újj gyökerek, mellyeket kell hajtani a' plántának, jobbak azoknál, a' mellyek elmetszettek, szinte ollyan képtelen állítás. Az elmetélt gyökerek iszonyú sok időt kívánnak hogy ismét kinőjjenek, későn sarjaznak ki, gyengén gyarapodnak, és gyakran elvesznek minekelőtte kijönnének. Mikor hát plántáltok, elégedjetek meg közönségesen azzal, hogy messétek el egész az eleve-

nig

nig azokat a' gyökereket, a' mellyek elrom-lottak, eltörtek, vagy egészszen elszáradtak.

A' gyökeres-veszszők, sokkal kényessebbek, mint más gyenge fiatal fák, vagy akarmelly plánták. Tegyük fel, hogy a' gödrei elég mélyek és szélessek, úgy hogy azokba erőltetés nélkül bele férnek; de még így is nem lesznek jól elrendelve a' gyökerek. A' tápláló nedvességnek, és az ezt magokba szívó edényeknek, más eránnyok lesz, mint az előtt. Jó hoszszú idő kívántatik arra, hogy azok a' környűlállások, mellyek által a' tápláló nedv, és a' hajszál-tsőknek nyilásai egymáshoz igazodnak, újjonnan elkezdődjenek. Továbbá, a' gyökeres-veszsző rendszerént fa-oskolából hozattatik; ezt pedig kertekben tsinálják, az az sokkal jobb és fellyebb való földben annál, mint a' hova által plántáltatik, hogy belőle szőlő legyen. A' fa-oskolákban trágyát is vesz, és mikor szükséges, öntözést is. Egyszer a' szőlőbe bevitetvén, ezektől a' jóktól megfosztatik, és erre annál érzékenyebbnek kell néki lenni, hogy az ő természeti hajlandósága szerént azokhoz könnyen hozzá szokott.

Akármely kevés idő follyon el a' gyökeres veszszőnek felvevése és által plántálása között: de még is annak a' legvékonyabb gyökerei, a' mellyek pedig legtöbbet tehetnek, elszáradnak, és elvesztik azt az elevenséget, a' melyre oly nagy szükségek van, hogy azon kötelességeket, mellyek rájok vagynak bizva, elvégezzék. Ha a' munkás nem figyelmez, ha a' legunalmassabb és tsekélyebb dolgokra is számot nem tart, ha minden magános veszszőt ollyan állásba nem helyheztet, mint a' millyenbe a' fa-oskolában vólt, ha északra nem hagyja azt az oldalát, a' mely ahoz szokott, és délre azt, a' melynek likattsai a' meleg által már kitágúltak: így a' plánta hamar el fog veszni, vagy legalább sok idő kivántatik reá, hogy ismét más oldalhoz szokjon. Noha azért első tekíntettel úgy lehetne gondolkozni, hogy időt nyer az ember, ha inkább gyökeres plántákat rak, mint sima-veszszőket; mert az elsőkön a' gyökerek már ki vagynak formálva, és nem kell egyéb, hanem hogy azok újra neki indúljanak, a' második rendbélieken pedig most kell azoknak kifejtőzni, és nevekedni: e' mindazonáltal tévelygő vélekedés. A' tapasztalás bizonyítja, hogy a' gyökereknek

nek megindulása, éppen annyi időben kerül a' gyökeres plántákon, mint azoknak formáltatások a' sima-veszszőkön. Ezek az utólsók még semmihez nem szoktak; igen változó, és ingadozó állapotban lévén, mikor még egy részét tették annak a' tőkének a' melyről lemetszettek, hozzá törődtek születésektől vagy lételektől fogva, hogy minden külömbség nélkül minden felől elfogadják a' hidegnek és melegnek viszontagságait. A' sima-veszszőnek hamar és tökélletessen való megeredése, egészszen a' földnek jó elkészítésétől függ, attól a' gondosságtól, a' mellyet körűlötte végbez visznek, és a' plántáknak megválasztásától.

A' jó sima-veszszőt, erős és egésséges tőkéről kell venni, mely nyóltz, legfellyebb tíz esztendős; ollyan földről, a' mellyen huszonöt vagy harmintz esztendeje hogy szőlő van; a' hol pedig egy egész század alatt is jó állapotban vólt a' szőlő, a' húsz vagy harmintz esztendősről. Ha az anya tőke a' maga futásának felét el nem végezte: még minden nevekedő erővel bír. Bizonyosnak kell benne lenni, hogy nagy és jó gyümöltsöt terem; megkívántatik, hogy a' fája, erős, egésséges legyen, hiba és törés nélkűl való; hogy abban az esztendőben gyümöltsöt termett légyen;

mert így a' termékenysége nem kéttséges; elegendő hoszszúnak is kell lenni, hogy mikor a' felső véginek egy része elmetsződik, a' mellyet el kell vetni, a' mi megmaradt ellehessen dugni a' földbe, három négy vagy öt decimeter mélységre, a' szerént a' mint a' földnek és climának természete hozza azt magával, és legalább két szeme vagy bimbója a' földből kiérhessen. A' gazda soha sem lehet bizonyos, hogy ezek a' feltételek mind megvagynak együtt, ha tsak maga nem választja a' plántákat, mellyekből a' szőlejét akarja tsinálni. A' tsalárdságok a' mellyekkel élnek, a' hibák a' mellyekbe esnek minden nap ebben a' tekíntetben, elég figyelmetessé tehetik őtet a' maga hasznára, hogy ne legyen tudatlan, és ne bizza magát másra ennek a' hoszszú, költséges, és kényes munkának szerentsés kimenetelére nézve. Hűséges-é a' Vintzellér? de azért megfog benneteket tsalni, mert megtsalja önnön magát is, a' fajoknak kiválasztásában. Mikor a' tőkéről leszedték a' szőlőt, és leveleitől megfosztatott, igen nehéz megkülömböztetni egymástól, hogy mellyik fajhoz tartozzanak. Ha bír is ezzel az esmérő tehettséggel a' Vintzellér, nem veszi

azt

azt elő, hogy szolgáljon, hanem minden külömbség nélkül lemetéli azokat, a' mellyek kezébe akadnak, hogy annál hamarébb készen legyen a' dologgal. Szőlős gazdák! kívántoké a' szőlő plántálásban szerentsések lenni? ne bizzátok tehát másra, azoknak a' plántáknak választását, mellyeket akartok szerezni, hanem magatok nyúljatok a' dologhoz. E' végre járjátok el addig a' ti szőleiteket, vagy azokét a' szomszédaitokét a' kikkel végeztetek, míg még a' fürtök a' veszszőkön vagynak, az az egynehány napokkal a' szüret előtt; azt válaszszátok ki mindenik tőkéről, a' mellyik illőbb, a' legegésségessebb és legerőssebb veszszőt; jegyezzétek meg azt valami fűz veszszővel, vagy festékkel, és annak idejében ne hagyjatok mást plántálni, hanem illyen kijegyzett plántákat. Ha az ember úgy veszi a' veszszőket, még bizonyossabb hogy megtsalódik, mintha azokat úgy szedeti. Találni ollyan árosokat majd minden szőlő hegyeken, a' kik a' legszebb szókkal ditsérik a' magok portékájokat, ennél fogva el is adják, és ekkor mindjárt kifizetik őket; de nem előbb, hanem a' harmadik, vagy negyedik esztendőben lehet annak jóságát igazán megitél-

ítélni, mikor már nints ideje többé, hogy a' hibát orvosolják, vagy a' szőlőnek újjonnan való elrakása oly költséges lenne, hogy úgy szólván balgatagság vólna hozzá fogni. Mesz-sziről hozatjátok a' plántákat? E' még rosz-szabbúl jön így ki. Azon kívül hogy az el-adók hűségéről nem lehettek így mindenkor bizonyosok, szenyvednetek is kell, annak a' külömben közönséges, és drágába kerülő hi-bának büntetését; mert hiba az, mellyet nem kell tovább eltitkolni azoktól a' szőlőmives-ektől, a' kiknek buzgóságok az ő értelmeket fel-lyűl múlja, hogy mikor újj szőlőket raknak, vagy a' régieket akarják újjítani, nem vesz-nek be más plántákat, hanem a' mellyek Fran-tzia Országnak leghíressebb hegyeiről hozat-tattak, akármely meszsze légyenek is azok, és akármitsoda külömbség legyen is egyéb-aránt azoknak földje és climája között, ahoz a' temperaturához és földnek neméhez hason-lítván a' hová akarják elplántálni. Látni né-mely gazdákat a' mi közép és napnyúgoti Me-gyéinkben, a' kik nagy költséggel hozatják ma-goknak a' *Muskotályt* Campániából, a' *Mau-rillont* Burgundiából, a' *Verdótot* Gujennéből; és ímé ezt hívjuk mi drágán fizetett hibának.

Va-

Valósággal — és ezt nem szűnünk meg újjolag említeni — egy plánta sintsen a' változásnak annyira alá vetve, az ő formájára és gyümöltseinek minéműségére nézve, mint a' szőlő. Ez vagy amaz a' faj, ebben a' Megyében előmegy, a' másikban pedig hibáz. A' szőlő oly álhatatlan az ő megesmertető jeleire nézve, hogy a' levegő melegségének, a' föld természetének, a' fekvésnek tsak egy kis változása is elégséges arra, hogy ezen oly fordítást tegyen, a' mely miatt alig lehet rá esmerni, az ő formájára és gyümöltseire, ha az ember egynehány esztendei mivelés után, ott a' hová ujjonnan vitetett, öszve hasonlítja azzal, a' mely itt, vagy amott már sok századok alatt megörökösödött. Helytelenség vólna - nem fűvészi, hanem gazdasági értelemben szólván, ha az ember reá szabná erre a' Physicusoknak ezt a' principiumát vagy törvényét, hogyha a' plántákat északról délre teszik által, nyernek benne, ha pedig délről északra vitetnek, úgy vesztenek. Azok a' szőlők, a' mellyek ma Frantzia Országnak napkeleti, és északi részében miveltetnek, nem délről mentek-é oda által? és a' mi legdrágább és kedvessebb borainknak nagyobb része nem ennek

nek a' Vidéknek termési-é? Tegyük fel példánakokáért, hogy valamely Tourainei gazda Bourdeauxból, Burgundiából, vagy Campániából hozat magának rakni való veszszőt, hogy ezeket külön rakatja el, és ezek közűl mindenikre oly gondot, oly munkát, és mívelést fordít, a' millyenhez szoktak a' magok szülötte földjökben: meglátjuk, mi fog ebből következni. A' Bourdeauxból való tőke, tizenkét, vagy tizenöt nappal később érleli meg a' maga gyümöltsét első esztendőben, mint a' vén tőkék oda haza, mert ez itten kevesebb melegségű és állandóságú temperatura alatt van, mint az, a' melytől származott és eredetét vette: és ellenkező okból a' Campániai szőlő, tizenkét, vagy tizenöt nappal előbb megérik, mint a' Tourainei szőlők. A' következendő esztendőben, mindenik megérésének az ideje közelebb jő. A' harmadik esztendőben észrevehetetlenebbek lesznek a' külömbségek. Végre az elplántálás után nyóltz, kilentz vagy tíz esztendővel, mind a' megérésnek az ideje, mind a' gyümöltseinek az ize egészszen öszvejőnek; még azután egynehány esztendővel mind a' külső megesmertető jelei, mind a' gyümöltseinek minéműségei úgy

ösz-

öszveelegyednek, hogy nem lehet azokat úgy szólván egyébről megkülömböztetni, hanem a' helyeknek emlékezetéről, a' hová ezek az idegen szőlők helyheztettek. Minek hát messze menni azokért a' szőlő fajokért vagy külömbségekért, a' mellyek hozzánk közel vagynak? Mert egy valamire való szőlőhegy sints Frantzia Országban, a' hol azok a' climához hozzá szokott fajok vagy külömbségek ne találtatnának, a' mellyeket az ember másunnan akar beszerezni. Az igaz, hogy sem nem az a' nevek, se nem az az ízek, se nem az a' minéműségek, sem pedig külső megesmertető jeleik és tzimereik; de mit tészen az? azért szinte úgy azok ezek. Ha ezek az ő elfajzások vagy újjászületések által valamennyire esmeretlenekké lettek: ugyan azokat az általváltozásokat lehet várni azokon az új plántákon is, mellyeket az ember beakar vinni a' maga földébe. Azt fogja tapasztalni ebben a' tekíntetben, a' mit előtte ezeren is tapasztaltak. Imhol erre egy nevezetes példa, mellyet azért hozok inkább elő a' többek közűl, mert a' hely a' honnan hozattak a' szőlő plántak, nem meszsze van attól, a' hova elplántál-

táltattak, és ez a' környűlállás igen méltó a' figyelmetességre.

1774-dik esztendőben Gróf *Fontenoy* Lotharingiai birtokos Úr, a' ki igen jó ízléssel született a' hasznos dolgokra nézve, és elég gazdag is vólt, hogy sok költségbe kerűlő dolgokat próbálhasson, arra határozta magát, hogy egy Campániai szőlőt tsináljon a' maga Champigneulle nevű jószágában. Némellyek, kik őtet esmerték, jelentették néki, hogy azt hijába próbálja, mert a' föld nem lévén Campániai, Lotharingiai bornál egyebe nem fog lenni. Nem gondolt senki beszédével; a' rakni való veszszőket a' Reims hegyéről meghozatta; annakutánna elplántáltatta egy igen jó fekvésű hegyre, sem gondnak, sem költségnek nem kedvezett semmit ezen újj szőlőnek elrakásában és mivelésében. Valósággal a' legelső gyümöltsei jó reménységet is láttattak nyújtani, más ízűek vóltak, mint a' közel lévő szőlők; de hét, vagy nyóltz esztendő múlva ez a' különös ízek elenyészett, és még nem teltek el húsz esztendők, hogy ennek a' szőlőnek nem vólt egyéb elsősége, hanem hogy Reimsi plántájúnak neveztetett.

De

De azt mondja erre valaki: Lám Cápba, Burgundiából vittek plántát, még is ez ott, szerentsés lett! — Nem kell egyéb, hanem tsak ezt a' szót kell megmagyarázni *szerentsés*, és mindjárt megfogjuk érteni miben van a' dolog. Ha a' Burgundiai plánta terméséből huszonöt vagy harmintz esztendei mivelés után Cápban ollyan bort állítottak vólna elő, melynek mind szaga, mind könnyűsége, mind kedvessége hasonló lett vólna, a' legelső és legjobb Burgundiai borokéhoz: e' kéttség kívűl iszonyú nagy erősség vólna ezen mi vélekedésünk ellen, hogy tudniillik a' szőlő igen könnyen elfajzik, vagy újjá születik, mikor egyik éghajlat alól a' másik alá által megyen. De ha ez a' Burgundiai plánta Cápban tsak annyiban lett szerentsés, hogy valami sűrű és sirupos bort terem mint a' több itten lévő szőlők; ha a' Maurillon, melynek a' fürtjei Burgundiában középszerű nagyságúak, a' szemei pedig aprók és ritkák, Cápban alkalmas nagy fürtöket és nagy szemű tömötteket hoz; ha az ezekből kinyomott must ollyan sűrű, hogy a' végre, hogy ez boros forrásra indíttassék, vizzel kell azt megvékonyítani, és megelegyíteni: úgy ez azt mutat-

ja

ja és bizonyítja, a' mit közelebb állítottuk, és a' dolog valósággal igaz; mert elő adánk ennek az által plántálásnak igazi következéseit.

A' legegyügyűbb, legoltsóbb, és legbátorságossabb mód tehát az, hogy maga körűl, a' maga szőlejéből, vagy a' maga legközelebb való szomszédjáéból szerezzen az ember szükséges plántákat, mikor újj szőlőt akar rakni, és tsinálni; hogy egyedűl tsak azokat a' fajokat válaszsza, a' mellyek esmeretesek, hogy azon a' vidéken legjobb bort teremnek, következésképpen, hogy azoknak számokat tsak kevésre szoríttsa. Az a' mindenféle és minden fajta szőlőknek tsuda öszveelegyítése, mint a' millyet Frantzia Országnak majd minden hegyein látni, kivévén innen Campániának és Burgundiának nevezetessebb részeit, semmi bizonyos és állandó ízt nem tsinál a' bornak; ennek az öszve-elegyítésnek külömböző principiumai vagy alkotó részei jobban ellenkeznek egymással, mint sem hogy azoknak következései jók lennének; elvesztik ezek a' bornak minden tulajdonságait, és annak nem adnak semmit is.

A' mint készítitek a' plánta veszszőket: oszszátok el azokat részekre vagy seregekre.

Tsi-

Tsináljatok elősször két nagy osztályt, a' fehér és fekete tőkékből. A' fekete vagy színes fajták, tíz tizenkét nappal is előbb megérnek mint a' fehérek: nem kell hát ezeket sem egymással öszve-zavarni a' plántálásban, se minden külömbség nélkül a' hegynek akármelyik részére rakni; mert ez is szinte úgy változó az ő temperaturájára nézve, valamint a' szőlő az ő fajára, és nevekedéseinek idejére nézve. Ugyan azon gondossággal oszszátok el ismét kissebb részre azokat a' két nagy osztályokat; de kerüljétek, hogy a' fajok igen sokak és külömbözők ne legyenek. Elég ha egy, vagy legfellyebb kettő az uralkodó fajta, és ennek kell tenni legalább két harmad részét mind a' két kissebb elosztásnak. A' mi azokat nézi, a' mellyeket jóknak láttok, hogy az utólsó harmad részét tegyék: igyekezzetek, hogy a' mennyire lehettséges, egy természetűek legyenek az elsőkkel, az ő minéműségekre, és gyümöltseik megérésének idejére nézve.

Le lehet szedni a' rakni való veszszőket vagy plántákat a' tőkéről, mihelyt az azon esztendőbeli veszszők jól megértek, mellyet a' levelek lehúllásáról, a' rojtok öszsze-szorúlásá-

lásáról, az egész tőkének öszve menéséről, a' bélinek megszikkadásából lehet megesmerni, mellyek mind azt mutatják, hogy a' tápláló nedvességnek minden mozgása megállott a' tőkékben. A' fájok majd mindenütt megérik az ősz vége felé, és ekkor mindjárt ellehet plántálni a' mi déli Megyéinkben. Ha arra az ember a' tavaszt várná, gyakorta megtörténne, hogy a' gyenge plánták nem találván magok körül szükséges nedvességet, vagy a' tápláló-nedvnek formálására, vagy annak megindítására a' mi bennek tehetetlenségbe maradt: azonnal elhervadnának és a' legelső melegre, a' mellyet éreznének, elvesznének. Ritkán van oly kemény tél ezeken a' vidékeken, hogy az elplántált veszszőknek alsó részén valami tsekély mozdulás ne támadna, mely ha szembetűnő gyökeret nem indít is, legalább elkészíti azokat ezeknek hozására, úgy hogy a' legelső szép napokkal önként előjönek.

Észak felé, egészszen másként van a' dolog. Itt a' tél előtt plántálni nem egyéb vólna, hanem haszontalan munkát tenni. A' nedvesség az eltemetett részét a' plántának megrothasztja, és azok a' két szemek, a' mellyek-

nek

nek a' földből ki kell érni, a' hidegtől sokszor úgy megsanyartatnak, hogy többé ki nem fakadhatnak. A' Tavasz kezdete az az idő, a' mellyet itt jobbnak tartanak a' szőlő plántálásra. Helybe hagynánk talám, hogy a' plánták készítése is ugyan erre az időre halasztassék, ha minden munkának ugyan azon egy idő szakaszra való szorítását úgy nem néznénk, mint annak elmulatását.

Feltévén azt, hogy kéntelen vólna az ember a' rakni való veszszőket sokkal az előtt lemetélni, míg haszónra fordítatnának: el nem kell mulatni hogy azok fris, és egésséges állapotban tartassanak. Öszve lévén azok apró tsomókba kötözgetve, és deszkátskákkal megjegyezve, melly azt fogja kimutatni mikor el kell rakni, mellyik mitsoda faj vagy külömbség: le kell vinni a' pintzébe; itt el kell ásni egy kevéssé nedves homokba, két vagy három szem a' felső részéről a' levegőn kimaradván. Némely szőlőhegyeken elégségesnek tartják, ha valami száraz helyen négy vagy öt decimeter mélységű gödröt ásnak, nem gondolván semmit a' szélivel és hoszszával, ha nem tsak ahoz szabván, a' mennyinek bele kell menni. Ebbe bele rakják a' plántákat

ré-

rétegenként, mindeniket egy decimeter vastagságra hagyván, és azután azzal a' földel betemetik, a' mellyet kihánytak a' gödörből. Ha itten úgy rendelik el a' plánta veszszőket, hogy egymáshoz ne érjenek, és mindenik külön külön legyen a' másiktól; gyönyörűséggel fogja az ember látni, mikor utóbb kiveszi azokat a' földből Aprilis kezdetiben, hogy a' vastagabb véginek a' szemeiből már sok apró gyökerek sarjaztak ki. Ritkán történik meg, hogy az ekképpen elkészített plánta, ha egyszer gondosan rakják el, szerentsés ne legyen. — Minekelőtte a' plántáknak elrakásának külömböző módját leírnánk és elő-adnánk: egy kevés kiterjeszkedéssel szóllani fogunk a' plántálásnak egy szükséges környűlállásáról, tudniillik mennyire kell egymáshoz ültetni a' tőkéket?

A' mi principiumaink ezen tekíntetben, egészszen ellenkeznek azoknak a' Frantzia Oenologistáknak vagy Bortermesztésről Iróknak principiumival, a' kik minket megelőztek, a' többek közt azzal, a' mellyet Maupin Úr 1763-dik esztendőben egy könyvében közönségessé tett, a' mely munka eléggé esmeretes a' szőlőmivesek előtt, ezen titulus alatt *Nou-*

vel-

velle Methode de cultiver la vigne. Ez az Iró, sem a' climáknak külömböző vóltokat, sem a' földeket, sem a' fajoknak természeteket nem vévén tekíntetbe, ezt veszi fel principiumúl vagy fő törvényűl: „hogy a' szőlő igen eleven plánta lévén, melynek a' gyökerei nagyon elterjednek és elnyúlnak, *akármiféle földben legyen, egyik tőket a' másikhoz nem lehet közelebb tenni, hanem legalább is négy lábnyira. Az erős földekbe*, azt mondja továbbá, kivált azokba, a' mellyek *nedvesek*, inkább szeretném öt lábnyira, mint négyre tenni. Ugyan is, tudnivaló 1. *hogy minden tartományokban, és minden földben*, ha egymástól messze rakatnak a' tőkék, kevesebb karó kívántatik, mintha a' tőkék oly sűrűn és tömötten álnak, mint közönségessen szokás; ez az első haszon: 2. Hogy a' távolabb rakott tövek mivelése sokkal könnyebb, mintha máskép vólnának elintézve. 3. Hogy az egymástól meszszebb lévő tőkék, sokkal erőssebbek, ízmossabbak, mint a' mellyek másként vagynak, és e' szerént, hogy nem kell azokat annyiszor bújtani és trágyázni; mely második haszon. 4. Hogy ha a' meszszebb álló tőkék valamely föld nemében elevenebbek: elevenebbek-

beknek kell lenni *minden egyéb földekben is*; és hogy ha szinte az elevenség nagyobb vagy kissebb is a' földeknek külömböző minéműségeikhez képest: mindazáltal mindenkor nagyobb még is, mintha a' tőkék sűrűbben volnának. Ez ollyan igasság, a' mellyet nem lehet tagadni, és a' melyből *mint a' nap, oly világossan* következik, hogy tehát jobb közönségessen a' tőkéket egymástól az én újj módom szerént meszszebb rakni, *minden kifogás nélkül minden földekbe.* Vólt hát okom azt mondani, hogy az én szőlő mivelést tzélozó újj módom, mely szerént a' tőkék sokkal meszszebb állanak egymástól mind rendszerént szokás, *minden földhöz és minden tartományhoz* illő, mint annak következései, és hasznai mindenütt tsalhatatlanúl ugyan azok lesznek."

Lehetetlen, úgy gondolom, illy kevés sorokban több hibákat ejteni. Ha az erdei fákról, vagy a' mi hazai nagy gyümölts fáinkról vólna a' szó, igen is, lehetne így okoskodni. Ha tsak azon kellene igyekezni, hogy sok veszszőt, széles leveleket, számos fürtöket, vagy hogy Palissy Bernárd szavaival éljek, *fürtötskéket* hozasson az ember; ha egy

szó-

szóval tsak azért mivelnénk a' szőlőt, hogy az ő gyümöltse a' fűvészi megérésre eljuthasson: a' Maupin tudományának örömest alá írnánk. De ollyan szőlő fürtöket ért ő, és mi is ollyanokat értünk, a' mellyeknek leve alkalmatos legyen arra, hogy nem etzetté, nem lőrévé, hanem borrá, még pedig jó borrá lehessen változtatni. Úgy de erre nem az édes nyálka és czúkor-matéria kívántatik é? az az, a' szőlő fürtök megérésének az a' grádusa, mellyet híjába várnánk három negyed részében a' mi szőlő hegyeinknek, ha minden külömbség nélkűl mindenütt felvétetnének ezen Oenologistának principiumai, a' tőkéknek annyi távolságra való rakásáról? Már sokszor mondottuk, és itten ismét mondjuk, hogy ez a' megérése a' szőlő fürtöknek úgy lészen meg, ha illendő megegyezés vagyon a' plántában kerengő nedvesség mennyisége között, és a' külső levegő melegségének nagysága között, a' mely azon gyakorolja magát. Ha több nedvességet közlünk a' plántával, mint sem a' mennyit a' nap sugárai kikészíthetnek: így nem egyebet hanem roszsz gyümöltsöket fog az hozni, és a' plántában az ő természeti mértékletlensége mellett a' nedvesség igen bő,

's a' meleggel meg nem egyező mértékbe fog kerengeni. Ha a' Maupin módjához szabjuk magunkat, e' nem egyébre, hanem oda megy ki, hogy mindenütt minden rend és mérték nélkül ollyan módokat ajánljon, hogy a' plánta mennél több tápláló nedvességeket vehessen magába.

Nem lenne-é a' józan Physika törvényeivel megegyezőbb, ha azt mondanánk: valamivel a' szőlő fürtöknek elegedendő megérést szerezhetni, hogy a' levek édes nyálkává és czúkor-mátériává változhasson, még az egymástól meszsze való rakások által is a' tőkéknek: azt az útat és módot el nem kell mulatni; mert ez által bővebb gyümöltsök fognak lenni; meg fog hoszszabítatni a' szőlő tartása, a' mivelésre tejendő költség mértékletessebb fog lenni, és a' borok azzal a' jó tulajdonsággal fognak birni, a' mellyel kell. De ha a' szőlőt kissebb melegű temperatúra alatt kell mivelni, termékenyebb földben, vagy bizonytalanabb fekvésben, mint a' mellyet feltettünk: nem kell annyira rakni egymástól a' tőkéket; mert ekkor azon kell igyekezni, hogy közelebb legyenek egymáshoz, hogy annál inkább ellehessen nyomni azoknak felszívó te-

he-

hetségeiket. Az igaz hogy a' szüretek nem lesznek ollyan bővek, de minden lehető mineműségekkel fognak birni, mert illendő mértéket tsináltunk a' tápláló nedvnek mennyisége, és a' melegnek ereje között, a' mely úgy szólván a' mi hatalmunkban vólt, hogy azokat kikészíttsék.

Azt felelik talám a' *Maupin* Úr Systemájának vagy értelmének Pártfogói, hogy a' mi okoskodásunk tsak a' theorián épűl; hogy a' mi erősségeink tsak szinesek, és ezeknek a' tapasztalás ellenek mond, következésképpen felhozzák talám erre boldogúlt *Fourqueux* Úrnak egy Levelét, mellyet ez magához írt az Auctorhoz, és a' melyben ez az elől-kelő ember számot ád a' maga próba-tételéről, mellyel megpróbálta a' tőkéket egymáshoz ennyi távolságra rakatni. A' Levél ez:

„Kívánnék az Úrnak tökélletes tudósítást adni arról, a' mit tőlem kérdez, tudniillik annak a' szőlőnek terméséről, a' mellyet a' Kegyelmed principiumai szerént miveltettem; de már négy esztendeje van, miólta a' süreten oda haza nem lehetek. Tsak azokat a' közönséges jegyzéseket közölhetem tehát, a' mellyeket az első esztendőkben magam tettem. - - -

A'

A' szüret a' ritkább részén öt vagy hat esztendő alatt mindenkor bővebb vólt ötöd részszel, mint a' mellette fekvő részén, a' hol a' tőkék háromszorta, vagy négyszerte is számossabbak vóltak. Továbbá úgy tapasztaltam, hogy a' szőlő *későbben* érett meg a' ritkább részen, noha jobban kivólt téve a' levegőnek és a' napnak. A' tőkéknek nagy elevensége, a' tápláló nedvességnek a' bővsége, és a' szőlő fürtöknek nagysága okozták ezt a' kedvetlen következést, azokban a' késős esztendőkben, és azon hideg ég alatt a' millyen az enyim.

„A' könnyebb földekben és melegebb fekvéseken ez a' rendetlenség semmit se tenne; de megvagyok győzetettve, hogy ezt a' mivelést-mely végheteilenül jobb mint a' közönséges, szembetűnőképpen tökélletesíteni lehetne, kivált a' metszésre nézve, mellyet a' mi Vintzellérjeink közönségesen minden principiumok nélkűl visznek véghez mint egyebet szoktak."

Nékünk úgy látszik, hogy ez a' Levél nem hogy elrontaná a' mi vélekedésünket, sőt inkább megerősíti azt. A' következő szók kéttségkívűl nem kerűlték el az olvasónak

figyel-

figyelmetességét: *Úgy tapasztaltam, hogy a' szőlő később érett meg a' ritkább részen, noha jobban kivólt téve a' levegőnek és a' napnak. A' tőkéknek nagy elevensége, a' tápláló nedvnek bővsége, és a' szőlő fürtöknek nagysága okozták ezt a' kedvetlen következést azokban a' késős esztendőkben, és azon hideg ég alatt a' millyen az enyim.*

Valósággal mi sem akartunk egyebet mondani, és csak időtöltés vólna, ha azt igyekeznénk megmutatni, hogy ennek a' Levélnek értelme nem hogy ellenkezne a' mi principiumunkal a' tőkéknek illendő mérték szerént való elrakásáról, sőt egy legjobb próba, a' mellyel élhetünk annak megerősítésére. Ezen kivűl, különös tudósításokat is vettünk ugyan azon próba tételnek folytatása és kimenetele felől, a' mellyek a' mi vélekedésünket álhatatossan megerősítik a' szőlőmivelésnek ezen fontos része felől. Köszönnyük ezeket *Abeille* Polgárnak, ennek megvilágosodott, és a' hasznos esméreteknek közlésére legbuzgóbb embernek. Néhai *Fourqueux* Úr két igen nevezetes jegyzéseket közlött ezzel, szóval, a' Maupin módja felől a' tőkéknek elrakására nézve; az egyik ez: hogy az által a' tőkék erőssebbek,

bek, a' fürtök nagyobbak, és bővebbek lesznek; a' másik ez, hogy az által a' megérés későbbé tétetik. Ez az északi tartományokban kéttségkívűl nagy baj vólna, azt mondja *Abeille*, de a' melytől nem lehetvén a' déli tájékokon félni, nem venné el a' reménységet, hogy nagy részét a' mi szőlőhegyeinknek meg ne lehetne javítani. És ebből a' tekíntetből jó lesz tudni, mitsoda következése lett ennek a' próbának Fourqueuxnál. Ezen az okon tette Abeille az Ifjú Fourqueuxnak az itt következő kérdéseket, mellyekre az meg is felelt, mellyeket itt elől adunk.

Kérdés. Mitsodás természetű a' föld, a' melybe a' szőlő plántáltatott? homokos-é, vagy követses? az az apró homokos-é, vagy nagy szemű, és követses valamennyire, vagy a' melyben a' föld szembetűnőképpen bővölködik a' többek felett? végezetre, mélyen van-é rajta ez a' föld, vagy sikéren?

Felelet. Az én Atyám a' Maupin Úr módját két helyen követte a' maga szőlejében. Ez a' két hely se nem követses, se nem homokos, hanem áll tulajdonképpen úgy nevezett földből.

Kérdés. Miképpen fekszik az a' föld délre nézve?

Felelet. Az egyik ezen próbák közül tétetett egy hajláson délről, de úgy szólván a' hegynek legalatsonyabb részén. A' föld jó és mélyen megy le. A' másik próba tétetett egy hajláson északra; a' föld itt nints ollyan mély.

Kérdés. Mekkora föld fordíttatott a' próba tételre?

Felelet. A' déli részen tsak tíz vagy tizenkét öl, az északin pedig húsz öl.

Kérdés. Mennyire vagynak egymástól a' tőkék annak a' tájéknak szokott módja szerént, és mennyire a' Maupin rendelése szerént?

Felelet. A' Vintzellérem nek nem jut már eszébe mitsoda távolságra rakták egymástól a' tőkéket, sem az, hogy a' sorok mennyire estek egymástól; de mivel a' Maupin Úrtól rendelt módot tökélletessen követte: ezt a' távolságot fel lehet találni az ő munkájában.

Kérdés. Azok a' külömbségek, a' mellyeket megjegyzett Fourqueux Úr a' termésnek bővségéről, és a' szőlőfejek megérésekнek későségekről, úgy maradtak-é? vagy pedig a' helybeli okok a' próba alatt lévő részt,

a'

a' termékenységnek és megérésnek ugyan azon grádúsára, viszsza vitték a' mellyen, a' szőlőnek több részei vóltak?

Felelet. A' mi climánk igen hideg lévén még dél felé is, a' próbák oly sikeretlenek vóltak, hogy az Atyám maga elrontotta azt a' mi északra vólt; az én Vintzellérem pedig, a' ki ugyan az, a' ki vólt az Atyám idejében, elrontatta velem ez előtt vagy öt esztendővel a' dél felől tett próbát, mivel a' hideg majd minden esztendőben, és a' szüntelen való éretlenség a' termését sokkal alábbvalóvá tette, mint a' többieké azon a' tájékon.

Kérdés. Valami reménységből követték-é ezt a' példát más szőlős gazdák azon a' tájékon?

Felelet. Senki ezt a' próbát azon a' vidéken nem követte, és még az én Vintzellérem se esett abba a' kísértetbe, hogy azt a' magáén megpróbálta vólna, a' kinek pedig magának is van szőleje. A' mi ebben a' próbában legállandóbbnak tetszett, e' vólt, hogy a' tőkéknek ritkaságok, és mintegy külön és magokba való állások, még jobban kitette azokat a' hidegnek, és a' mi ezt elkerűlte, ellent állott a' megérésnek annyira, hogy a' mint hallottam az Atyámtól, ha szinte minden kü-

lön

lön álló tőke több fejeket termett is: ennek a' mivelésnek mindazáltal tsak az alatt az éghajlat alatt vólna haszna, a' mely sokkal melegebb mint ez. A' mi tőkéink sűrűebben lévén, és közelebb állván egymáshoz ennek a' tájéknak szokása szerént, költsönössen őrzik egymást a' hidegnek némely tsapásai ellen; a' mi pedig a' megérésére szükséges meleget nézi, e' jobban egy pontra szedődik ottan, a' hol a' tőkék úgy öszve állanak, hogy a' levegő kevesét járhat körűlöttök. Látom minden esztendőben a' szőlőmnek egy kis szegletében, hogy a' kivűl lévő része, soha sints ollyan szép, mint a' belső, és én azt gondolom, hogy ennek egyenessen az az oka, hogy az első soroknak nints az az oltalmok, a' mellyet ezek adnak a' következendőknek.

Ezek a' feleletek vilagosok, hathatósok, és hitelesek, és ezeknek következései nem szenvednek semmi kérdést. A' tapasztalás és theoria megegyeznek itten együtt; és ezek ellene mondhatatlanúl bizonyítják, hogy a' szőlőt mindenütt és minden földben nem lehet egymástól egyenlő távolságra rakni; hanem a' mint északhoz közelít az ember, vagy mikor délre van is a' szőlő, de bizonyos helybeli ok miatt ke-

ve-

vesebb melegű temperatura alatt van: illő azt okos mértékkel öszszébb szorítani, és a' tőkéket egymáshoz közelebb ültetni. Így lehet határt szabni, azoknak iszonyú nagy számú gyökereiknek, és felszívó edényeiknek; így lehet rájok vonni, avagy rajtok tartani az ő gyümöltseik megérésére szükségés melegséget. Végezetre, mikor az ember szaporítja vagy sűrűbben üllteti a' tőkéket: ugyan akkor szaporítja az oltalmakat is, mellyek megoltalmazhatják azokat a' hidegtől. Tegyük fel példának okáért hogy Roussillonban, Provenceben, Langvedotziában, azokon az eseteken kívűl a' mellyekről szóllánk, két méternyi távolságra kellene azokat egymástól rakni: tehát Gujenében ezt a' mértéket egy fertállyal kevesebbre lehetne szorítani; Touraineben felényivel, Páris körűl három negyed részszel, Reims, Soisson és Laon felé, elég lenne egyiket a' másiktól három vagy négy decimeter távolságra tenni. Különös régulákat tsak a' tapasztalás, és a' helynek esmérete által lehet itten tenni. Északra, valamint délre is, hol jobb, hol roszszabb fekvéseket lelni, jobban vagy kevésbé kedvező földeket. Ezeknek nagy befolyások van a' temperaturába: ennek kell

hát

hát vezetni a' szőlőmívest a' maga meghatározásában. De az ő esméreteinek nem kell meghatározódni tsupán a' helyekben, hanem ki kell terjedni mindenik szőlő fajnak természetére, melyből akarja tenni a' plántálást, hogy a' maga hasznához képest plántálhasson. A' mely tőke legkésőbben érleli meg a' maga gyümöltsét: a' mindenkor nagyobb elevenséget mutat az ő nevekedésében: ezt hát a' hegynek soványobb részére kell plántálni. A' fehér fajok vagy külömbségek mindenkor későbben érvén meg: nem kell ezeket soha a' hegynek a' tövibe rakni; mert itt megrothadnának minekelőtte megérnének. — Ezt a' helyet annak a' fajnak kell tartani, a' mely kevesebb nevekedő erővel bír, és annak, a' mely inkább jóságáról, mint gyümöltsének nagyságáról és bővségéről komendálja magát; e' nem él úgy viszsza mint a' többek a' földnek jóságával, a' melybe helyheztetted.

A' szőlő plántálása, háromféleképpen megyen véghez; vagy úgy, hogy az ember lyukat fúr a' föld-fúróval, vagy úgy, hogy különös gödröt ás, vagy pedig végezetre hogy hoszszába, és egymással által-ellenbe nyúló árkokat nyit, a' földnek az egyik végétől a'

má-

másikig. A' föld természete, és felső színének a' formája mutatják ki, mellyikkel kelljen inkább élni. A' gyenge kőssziklákon, a' meredek, köves, és homokos hegyeken, egyedűl a' furó az az eszköz, a' melyhez lehet nyúlni. Olivier de Serres igen jól és helyesen írja ezt le: „Ez a' szerszám úgymond hasonló a' Kerekgyártók legnagyobb fúrójokhoz. Áll egy három lábnyi hoszszú vasból, mely oly vastag, mint egy kapa nyele. Az a' vége, mely bele jár a' földbe, hegyes, jól kivert, és atzélos; a' másik vége fel felé nyúlván, egy keresztfába van szegezve, és az egésznek ollyan a' formája, mintegy T betűnek, hogy két kézzel meglehessen fogni. Hogy pedig a' fúró igen nagyon bele ne mehessen a' földbe, hanem tsak annyira, a' mennyire a' plántákat leakarják süllyeszteni, arra a' részre a' mely a' földbe jár, egy erre a' végre kijegyzett helyre, egy tartóztató tsináltatik; e' szinte úgy vasból lévén, egyszersmind arra való is, hogy az ember reá hágjon, és nyomja lefelé, és ekképpen segíttsen a' kezeken, hogy a' fúró a' földbe annál könnyebben bele mehessen, abban az esetben, ha az erős és kemény találna lenni."

Mi-

Mikor a' munkás, a' plánta veszszőknek való lyukakat tsinálja, úgy kell néki vezetni a' fúrót, hogy a' lyukakból felemelkedendő tőkék egy kevéssé ellenkező állásba legyenek a' földnek hajlásával. A' lyukak mélységét az a' köz régulázza, a' mellyet hágy az ember azok között. Mert hogy a' mivelés dolgában megegyezés legyen, azon kell igyekezni, hogy a' gyökerek nagysága és sokasága, az ágokénak megfeleljen. Megeshetik, hogy kedvező a' temperatura; és ott jó lesűllyeszteni a' plántákat négy vagy öt deciméternyire, másutt pedig elég azokat harmadfél, vagy három deciméternyire alá dugni. Akármennyire tétetnek le, de úgy kell azokat elmetszeni, hogy tsupán tsak egy, vagy legfellyebb két íz maradjon kívűl a' földön; mennél magassabbra hagyná azokat az ember: annál inkább kitenné a' levegő változásainak. Mindenkor a' földhöz legközelebb való íz az, a' mely kihajt. Ha valami ok elrontja ezt, vagy nem engedi, hogy kihajtson, elég újjal felfedezni az azon alól lévő szemet, és ez amazt egyszeribe kipótolja.

A' mely ember a' föld-fúróval munkálódik, egy mérő-fát is tart magánál, mellyel meg-

megméri mennyire keljen ejteni az egyik lyukat a' másiktól, hogy azok a' kiszabott távolságra legyenek egymáshoz; a' sorokra nézve pedig követi azokat a' paralélla, vagy mellyékes lineákat, mellyek az előtt sinorral vonattak; úgy hogy a' plántálás egy tökélletes és regula szerént való négy szeget mutasson. Ez a' forma útat ád a' munkásoknak, könnyebbé teszi azoknak munkájokat, mind mikor metszenek, mind mikor karóznak, kapálnak, és szednek; megkönnyebíti még a' ganéjozást, annak elterítését és elegyengetését is.

A' mint a' lyukak készűlnek egymás után, egy másik munkás kiszedi egyenként a' veszszőket abból a' vizzel tele edényből, a' melybe állottak vólt az ő lemetszetésektől fogva, ha azok újjak, vagy az ő veremből és homokból való kivétetésektől fogva, ha azok régiek, és bele rakja ezeket a' lyukakba. Egy harmadik elegyengeti és megerősíti azokat, nem úgy mint közönségessen szokás, hogy a' földet mellé tömné, hanem betölti a' hézagokat egynehány marok porganéjjal, vagy termő-földel. Nem szükség ezeknek a' lyukaknak oldalaiknak kőfal keménységeket adni; hanem tsak annak kell ellent álni, hogy mel-

let-

lettek üresség ne legyen, mely a' földet a' plántától elválasztaná. Némely szőlős gazdák, a' kik semmit el nem mulasztanak, a' mi őket bizonyosokká teheti az ő plántáiknak megeredések felől, minden lyukba egy egy kis állott-vizet botsátanak, vagy a' mi jobb, egy kis ganéj-levet. Ezek a' földet illendőképpen öszveviszik, és közelebb nyomják a' veszszőnek minden részeihez.

Néhol igen kedvező a' föld, és a' fekvés is a' szőlőnek, de a' föld-fúróval még sem lehet élni; mert az igen porhanyó föld előbb betöltené a' lyukakat, mintsem az ember időt nyerne arra, hogy a' veszszőket bele rakja. Másutt pedig a' föld színe úgy bevagyon kövekkel borítva; hogy lehetetlen azonn vermeket, vagy egyvégtébe való árkokat tsinálni. Illyenkor, bizonyos távolságra egymáshoz, négy vagy öt decimeter mélységű gödröket ásnak. A' fenekére a' legjobb földet vetik a' föld színéről egynehány centimeter vástagságra, azután bele teszik a' veszszőt, vagy gyökeres plántát egyenesen vagy meghajtva, ahoz képest, a' mint szükség megszaporítani, vagy elnyomni a' gyökereket. Ekkor befedik mindjárt a' szín-föld maradék-

kal, a' mely nem fordítódott a' gödörnek fenekére; azután kezdik a' második hányást, és a' harmadik lesz a' felső fekvés.

Mikor a' hegy tsendessen és lassan hajló, mikor a' földnek szorossabb egybeköttetése és állása van: rend szerént árkokba plántálnak vagy lineákba, mellyek a' földnek az egyik végétől a' másikig vagynak ásva. Ezeknek az árkoknak akkora mélységet és szélességet kell adni, a' mint a' tőkéknek egymáshoz való távol létek hozza magával, az az, a' mint szükség vagy szaporítani, vagy kevesíteni a' gyökerek számát. Mihelyt az első árok meg van ásva; plántálja bé azt az ember, hogy a' második és ezt követő árok nyilásának, semmi se legyen ellenére. Ha tart tőle, hogy a' földje nem elég porhanyó és nem oszlott meg, ezt úgy kell kipótolni, hogy jó bő porganéjt kell az árkokba tenni; mert a' legroszszabb plántálás módja az, mikor az ember két vagy három esztendeig is viszsza tér ugyan azon földre, hogy annak plántálását elvégezze. Ez annyi, mint a' szőlő ifjúságát meghoszszabítani, következésképpen arra kénszeríteni, hogy sok ideig ne teremjen egyebet alávaló bornál. Nem kell továbbá két

rend

rend veszszőt ugyan azon sorba soha rakni, egyiket jobbra, a' másikat balra hajtván, és ekképpen kénszeríteni, hogy a' gyökerei egyesűljenek, öszve-fonódjanak, és egymást elnyomják. Helyheztessétek a' plántát az árok közepébe, és ha gyökeres, ollyan gondal és figyelmetességgel tegyétek azt helyre, a' minéműt kívánnak minden ujjonnan plántáltatott fiatal fák. Azon legyetek végezetre, hogy mikor a' plántálásnak vége vagyon, a' föld mindenütt elegyengettessék. Azok az egyenetlenségek, mellyek némű-némű barázdákat tsinálnak, nem egyebek, hanem a' nedvességnek megtartói. Legyenek mindenkor bizonyos számú veszszeitek készen, hogy kipótolhassátok azokat a' plántákat, a' mellyek az első plántálástól fogva három esztendő alatt elfognak veszni. Végezetre, el ne felejtsétek, mikor a' ti külömböző fajtájú tőkéiteket így rendelitek el, hogy formáljatok mindenik fajból különös coloniákat, hogy ez által eltávoztassátok, hogy ugyan azon egy szőlőben több izben kénteleníttessetek szüretelni. A' fajokat azt mondja Olivier de Serres, külön ágyokba vagy táblákba kell plántálni, és mindenik fajnak az ő természetéhez illendő föl-

det és fekvést kell rendelni, hogy annál inkább gyarapodhassanak, 's annál könnyebben lehessen azokat megmunkálni, és nevezetesen megmetszeni; a' mely munka igen fontos, ha úgy megy véghez a' mint illik; mert az egyiket hamar, a' másikat későn, egyiket rövidre, a' másikat hoszszúra kell metszeni, ezt pedig nehéz véghez vinni, ha a' szőlő összve viszsza van plántálva, mivel a' munkás nem látván a' szőlő leveleit, kevéssé tudja a' fajokat megkülömböztetni.

III. SZAKASZ.

A' szőlőtőkéknek magasságokról, megmetszésekről, karózásokról, megnyirésekről, megfattyúzásokról, és meglevelezésekről.

A' szőlőtövek szinte úgy külömböznek az ő magosságokra, mint az ő egymástól való távóllételekre nézve. A' magos tőkék, mellyeket a' régiek *felfutóknak* hivtak *(vites arbustivae)* közönségesek, Olasz, és Spanyol Országokban, a' mi Provencei és Langvedóttziai Megyéinkben, a' Delphinatusnak napkeleti részeiben, Bigorrében, Navarrában, és Bearában. A' szőlőmivelésnek ezt a' nemét nem kö-

követik Frantzia Országban közönségessen; hanem tsak imitt amott, a' Pireneumi hegyektől, és a' földközi-tengertől fogva Burgundiának határáig. A' magos tőkén, tulajdonképpen szólván, ollyan tőkét értünk, a' mely valamely élőfának a' tövihez van ültetve, és a' melynek a' veszszei felfutnak annak az ágaira. A' szőlőmivelésnek mindenféle módjai között, ennél nints szebb, és a' szemnek kellemetessebb. „Gyalog és lassan mentem által azt mondja *Baretti* 1.) annak az útnak nagyobb részét, a' mely Molis-de-Reys, és Barcellona között esik, és mindenütt oly elragadó látásom vólt, hogy az Elisiumi mezőket képzelném magamnak. A' szőlőtövek szakadatlanúl következtek egymás után, mellyek szép rendel ültetett eperfák mellett állottanak; ezeknek a' veszszei nagy fürtönként mentek által egyik fáról a' másikra. Éppen illyen szőlőkre találtam a' Mántuai és Modenai Hertzegségben, azzal a' külömbséggel, hogy a' szőlőtőkék itten, mint közönségesen egész Olasz Országban, nyárfákhoz vagynak foglaltatva." Wrigth hasonló kellemetességgel irja le ezeknek a' szőlőknek tsudálatos szépségeket, mellyek az utazó

sze-

1.) Voyage d' Espagne Tom. IV. p. 73.

szemeit egészszen elragadják. 2.) Lombárdiának a' földje lapályos és gazdag, igen derék legelői vagynak, termékeny mezei, és sok fehér eperjfái; ezek nem tsak a' Selyem-hernyók táplálltatásokra, hanem egyszersmind a' szőlők gyámolításokra is szolgálnak, mellyek felfutnak azoknak legkülsőbb ágaikra. Ez Olasz Országnak legszebb része, ha kiveszszük innen a' Neapolis körül fekvő vidékeket. Ott, kevés épületre való fákat látni, hanem nyárfákat és egerfákat, mellyek a' szőlőknek hasonlóképpen támaszúl és tartalékúl vagynak. Az útak, mellyek ezt a' vidéket általmetszik, szélesek, egyenesek, és a' széleik megnyirett, és gondosan elintézett gyepűkkel vagynak kijelelve. Ezekből a' gyepűkből előbb odébb negyven vagy ötven lábnyi távolságra, élőfák nyúlnak fel, mellyekre köröskörül szőlő van felfuttatva. Minekutánna ez, annak az ágaiba bele fondalódzik, kivűl megy azokon, és mint meg annyi bokrétákat formál, mellyek minden fánn úgy függnek a' gyepű felett. A' szőlővesszők azután jobra és balra terjednek ki, mellyek karók által vagy keresztben álló létzek által tartattatnak, és némű-némű árnyéktartót

vagy

2.) Voyage d' Italie Tom. 1. p. 31.

vagy féltetőt formálnak az útnak mind a' két oldalán, kivűl és belől, 's a' nappali utazást így teszik árnyékossá. Ez a' természeti építőmesterség tsak nem egész Lombárdiában közönséges.

A' mi Provencei hegyeinknek nagyobb részei szinte ollyan pompás, és gyönyörűséges nézést adnak. Az utazó, a' ki az efféle plántáláshoz nintsen szokva, egész gyönyörűséggel legelteti a' szemeit a' föld külömböző terméseinek nézésével. — Minden egy kertbeli szépen elintézett rendet mutat. Itt egy sor olajfa mint meg annyi kollátokat formál; mellyeknek halavány zöld levelei tsudálatos külömbséggel vetekednek, annak a' gabonának zöldségével, a' mely azok alatt terem. Egy kevéssel odébb a' szőlőtövek más kollátot ábrázolnak, vagy inkább tsak magokban állanak ott. Némely birtokosok mondolafával, vagy pedig szilfával is párosítják ezeket öszve, és a' veszszei a' fák ágaival öszve-elegyedvén különös bokrokat vagy koszorút formálnak. Mások végre a' szőlőt minden gyámol nélkűl hagyják, és az illyen a' kövér földben, erős, izmos veszszőket hajt, mellyek egymással öszve-fondalódznak. Meg kell vallani,

ni, hogy ez a' külömböző öszve keverése a' plántáknak szép tekíntetet ád. De mennyi hiba van ebben a' szokásban; mert nem a' tekíntetről vagy szépségről van a' kérdés, hanem a' termésről, melyben az embernek haszna forog. De erről a' matériáról oda alább szóllunk.

A' második neme a' magos tőkéknek abban külömböz az elsőtől, hogy ezeknek más forma gyámolok van. Mert élőfák helyett rúdtámaszokat adnak a' szőlőnek, mellyekre ez reá fonja magát, és egyenessen lefüggő oldalakat tsinál, 's néha kilentz, tíz lábnyira is felemeli magát. Hanem az illyen szőlőtőkéknek a' tartások nem igen gazdaságos, sőt lehetetlen is, a' hol a' fa nagyon ritka.

A' harmadik neme körül a' magos tőkéknek, meghagyják a' tőkét nőni harmadfél vagy legfellyebb ötödfél lábnyira, és támasznak hat láb hoszszú karót tesznek mellé, melyhez a' veszszőket oda kötik, hogy a' földre le ne hajoljanak, és a' szőlő fejeknek árnyékot ne tartsanak. Vagy az ollyan helyeken, mellyek a' szeleknek kivagynak tétetve, vagy a' levegő viszontagságinak, és a' hol köves és tsigás a' föld, három szál karót öszve tesznek,

azo-

azokat fellyűl öszve kötik, és alól három lábra kifeszítvén előbb odébb úgy rakják le. Ezekhez a' lábokhoz, a' szőlők veszszeit oda kötik, mellyek egymásnak gyámolúl szolgálnak, és ellent állanak, hogy a' veszszők le ne törjenek, és a' szőlőfejek meg ne zuzódjanak; azomban azt is tselekeszik, hogy a' levegő a' tőkéket mindenütt megjárhassa. A' magas tőkék mivelésének ez a' neme, igen közönséges a' földközi-tenger szélétől fogva egész Lion tájékáig; de Cote-Rotieben, Condrieuban, és a' szomszéd szőlőhegyekben még is nagyobb gondal mivelik ezeket.

A' középszerű vagy alatsony tőkék kétfélék. Az elsőbbeknek, mellyeket futóknak és tsúszóknak neveznek, két vagy harmadfél láb a' magosságok, és a' veszszők mellyek azokból nevekednek, magok tartják ő magokat, vagy legalább nem tesznek mellejek semmi gyámolt; és ezek közönségesek Dauphine, Provence, Gascogne, Poitou, Aujon és a' két Charenta Megyéiben. A' régi Aunisnak egy részében, mely az Oceanus partján esik, ezeket a' szőlőket annyival helyessebb okból nevezik tsúszóknak, hogy megakarván azokat a' szelektől óltalmazni, minden tőkét tsak egy-

nehány centiméterre botsátanak fel, és az ágai a' leveleivel és gyümöltseivel együtt, úgy tsúsznak mint egy odébb odébb. Végezetre, az alatsony szőlőknek, a' mellyek Burgundia határától és Tourain közepétől fogva, Frantzia Országnak egész az északi Megyéjéig közönségesek, egy decimeter és öt centimeter, legfellyebb nyóltz decimeter magassak a' tőkéi, azoknak egymástól való távóllétek és vastagságok szerént. Ezeket mindjárt a' tőke tövénél karókhoz kötözik, azután minden ugyan azon esztendőbeli veszszőket egyesítvén, vagy inkább egybe fogván azokat minden válosztás nélkül a' Levelekkel, katsokkal, fattyú-és hónaj-veszszőkkel (mert a' szőlőnek is vagynak illyetén veszszei) és néha azokkal a' fürtökkel is, a' mellyek a' karóknak felső végeik felé vagynak, egy vagy több helyen is, zsuppal vagy fűzveszszővel öszvekötik.

Azt lehetne kérdeni ezeknek a' külömbkülömbféle szőlőhegyeknek mivelőitől: Vallyon a' tapasztalásból tanúlták-é ők azt, mellyiket kelljen ezek közűl a' módok közűl választani? vagy pedig azt a' magosságot a' mellyet adnak a' magok tőkéiknek, tsak az ő

elei-

eleiktől vették? egy szóval nem a' szokáshoz szabják-é inkább itt ő magokat, mint az okossághoz? Szükség azt nékiek tudni, hogy a' mely bor az élőfához kötött tőke gyümöltseiből lesz, soha sem hasonló jóságára nézve az alatsony szőlőtőkéjéhez, ha ugyan a' magas tőkék gyümöltsei soha sem érnek ollyan jól meg, mint az alatsony tőkékéi; mert ezek úgy állanak, hogy a' napsúgárinak viszsza verődését elfogadhatják, mellyek majd oly melegek, mint a' napnak egyenes súgárai. A' hegyeknek hajló oldalai jobban viszsza szegik azokat a' súgárakat, mint más egyéb fekvés: ellenben, a' fa tetején bezárt fürtök, jobban elvagynak borítva a' fának és a' tőkének leveleitől, mint sem hogy azokat a' nap súgári jól érhetnék. Két okok adhattak erre a' mivelésnek neméré alkalmatosságot: Tudniillik tapasztalták, hogy a' jó földbe plántált szőlő igen sok nedvességet szív magába a' gyökereïn, és hogy ennek a' nedvességnek dolgot kell adni, hogy erős fát hajtson; hogy így azt megvékonyítsa, és annak kikészülését megkönnyebítse. De ugyan akkor nem vették azt észre, hogy éjtszaka a' szőlőtőke a' levegőben elterjedt nedvességet magába szívja; hogy ez a' szívó esz-

kö-

közök által beszitt nedvesség, lemegyen akkor a' gyökerek felé, a' hol egyesíti magát a' tápláló nedvnek feleslegvaló matériájával, a' mely nappal fel nem szállott; és a' mellyet a' kigőzölgés el nem repíthetett. A' beszívás mindenkor ahoz képest vagyon a' plántákon, a' mint nagyobb vagy kissebb terűletet tsinálnak a' leveleik. Így mennél szélessebben terjed ki a' szőlő: annál nagyobb annak a' terűlete; és mennél nagyobb a' terűlete: annál több nedvességet szív bé éjtszaka magába; következésképpen, annál inkább megbővíti a' maga tápláló nedvességének matériáit; 'ebből származik a' bornak felettébb való vizessége, ebből annak tsekélysége, és kevés ideig tartó vólta. — Ennekfelette, talám úgy is gondolkodtak, hogy nem tselekedhetik jobban a' szőlőmives, mintha követi az Olaszok példáját, a' kik mi előttünk mivelték a' szőlőt. De a' mieink nem vigyáztak arra, hogy Olasz Országban sokkal elevenebb, erőssebb, és tartóssabb a' meleg, mint a' mi déli tartományainkban; és hogy igen keveset vévén ki, ezeknek a' tájékoknak a' borai gyengék, és nem igen alkalmatosok az eltartásra.

A'

A' második rendbéli magas tőkéknek mivelése, nem annyira hibás, mint az első. Mert ebben a' szőlő kevesebb terűletet tsinál; itt a' veszszőket keresztbe (horizontaliter) terjesztik ki, és azokat néha meg is görbítik; ekkor a' nedvesség nem egyenes lineába megy fel többé, és így nem ollyan sebes a' menetele; mikor hát a' jövésekre megyen, kevesebb, és jobban kikészűlt. — Ebben a' mivelésben tsak az a' hiba, hogy a' gyümöltsös veszszők nagyon felvagynak emelve; a' tapasztalás bizonyítja pedig, hogy még a' mi délhez legközelebb fekvő tartományainkban is, az a' szőlő, a' mely két méternél magossabb helyen nő, semmi ollyas jó bort nem ád, hanem tsak tsekélyet, és kevés ideig tartót. Melyik hát a' felemelésnek igaz pontja, mellyen a' szőlő mivesnek megkelljen állapítani a' maga szőlejének tőkéit? és mitsoda régulákra kell nékie ebben a' tekíntetben figyelmezni? Azokra, a' mellyek vezették őtet az egymáshoz közelebb, vagy távolabb való helyheztetésben a' plántáláskor. Mihelyt látja, hogy a' maga plántáit, az ő vastagságokra nézve meg kell szorítani, hogy több nedvességet magokba ne szívhassanak, hanem tsak a' mennyit az ő cli-

climájoknak melege hoz magával: nyilván való, hogy néki ugyan ezen tzélra kell törekedni, azoknak felemelésekre nézve is. Ebben a' munkában nem lehet egyéb tzél, hanem hogy a' meleg ahoz képest nevelődjön, a' mennyire szükség a' szőlő fürtök megérésének előmozdítására. Mennél közelebb van a' föld színéhez a' szőlőfej: (tsak hozzá ne érjen, mert a' minden jóságától megfosztaná) annál nagyobb a' napsúgárainak reá való verődések, annál nagyobb és erőssebb meleg éri. Az igen hajlós és oldalas helyen, a' meredek hegyekben, magossabban lehet hagyni a' tőkéket, és meszszebre lehet rakni egymástól, mint a' lapájos és tsak kevéssé hajlós földön; mert a' földnek majd verticalis fekvése, a' napsúgárait oldalaslag (horizontaliter) veti viszsza, ollyan formán mint azok a' falak, a' mellyekhez kollátokra van a' szőlő, vagy más gyümöltsfa helyheztetve. Ez ellen azt mondhatná valaki; hogy mennél közelebb vagynak a' földhöz a' szőlőfejek: annál jobban kivagynak tétetve a' megfagyásnak. Az igaz, de a' fagy nem szükséges, hanem történet szerént való gonosz, mely köz mind azokkal a' külföldi plántákkal, mellyeket kinn mivelünk a'

szabad mezőn. Vagynak ugyan némely oltalmazó eszközök a' hideg ellen, mellyeket kétségkívül nem kell elmúlatni; de a' szőlő fellyebb vivése a' földtől nem lehet azok közül való; mert mindenek felett arra kell törekedni, hogy mindenkori megérést eszközöljünk; ezt pedig felén se reménylhetnénk a' mi szőlőhegyeinknek, ha mi ehez az eszközhöz, a' szőlő fellyebb emeléséhez folyamodnánk.

Úgy látszik, hogy háromféle szőlők alkalmatosok a' mi Frantzia Országi külömböző climáinkhoz. A' középszerű, alatsony, és törpe szőlők. Az elsők tökélletessen hozzá illenek a' mi déli tartományaink temperaturájához, ha azokat az ember egy méterre és öt hat decimeterre szorítja, ide értvén a' karjait, vagy anya-ágait is. A' másodikak, mellyek tsak egy méter magasra se nyúlhatnak fel, a' mi közép ponton eső hegyeinkhez valók, és ott gyarapodnak. A' mi északi Megyéink pedig, a' hová a' szőlőmivelés bevitetett, tsak a' törpe szőlőt szenyvedhetik el. Mindenkor felteszszük, hogy mindenütt lehetnek kifogások, mellyek a' helybeli okokon vagy némely tőkéknek természeteken fundáltatnak. A' szőlőmivesnek okosságától viseltetik, ezeket a'

kü-

külömbségeket jól felvenni, és azokat a' maga hasznára fordítani.

Ha a' plánta-veszszők, mellyekből tsinálták az újj szőlőt, jól vóltak kiválasztva; ha azokat gondossan mivelték: tehát azok a' két szemek, mellyek kívül maradtak a' földön, mindjárt az első esztendőben egy egy veszső szálat hoznak. Ha ezek a' veszszők jó erősek, ha az anya-veszszőkhöz a' mellyekről jöttek, alkalmatosok, ha jól megértek: már akkor meglehet azokat metszeni. Ellenkező esetben várakozni kell, hogy azoknak a' második esztendőbeli nevekedés nagyobb erőt adjon. Még nem lehet félni a' bészívó részek sokaságától, mert sokáig fánál egyebet nem várhatni.

A' metszésnek a' megállapodott tőkén az a' tzélja, hogy a' tápláló nedvességnek szállyel oszlása, a' sok veszszőknek, tsiatagoknak, leveleknek, formálódása megakadályoztassék; mellyek nagy számmal jönnének ki minden bimbókból, minden tőkének nagy superficiest vagy terűletet tsinálnának, és mértéken felett megszaporítanák az ő lélekzetének eszközeit. Ha tehát a' tőkét a' felesleg való veszszőktől megszabadítják: a' nedvessé-

get

get abba a' veszszőbe mintegy öszve-húzzák, a' mellyet legalkalmatossabbnak látnak arra, hogy szép, jó, és érett gyümöltsöket hozzon. Ugyan ez által a' munka által, azon a' tövön, a' mely még az ő gyermekségében van, minden nedvességet a' plánta veszsző táplálására fordítanak, a' melynek tőkévé kell lenni, és ollyan törsökké, a' mely alkalmatos legyen annyi karokat, és anya-ágokat előlhozni, a' mennyi kívántatik ahoz a' magassághoz és nagysághoz, a' millyet akar az ember adni a' tőkének.

A' szőlőnek legelső megmetszésével nem sok baj van. Itt egészszen le kell venni annak a' két szemnek a' felső jövését, a' mely a' plántálásban fellyűl maradt, és a' másodikat közel a' tőkéhez, éppen az első szem felett kell elmetszeni. A' következendő esztendőben, ha a' szőlőtő középszerűnek vagyon szánva, három szál veszszőre kell metszeni, és a' többeket a' töről egészszen le kell szedni. Ha pedig alatson tőkének van rendelve: nem kell rajta két veszszőnél többet hagyni. A' törpe tőkéhez egy elégséges, és ennek a' legalsó veszszőn kell formáltatni. Akármi esetben, minden jövésen tsak egy szemet kell meg-

hagyni, a' mely a' tőkéhez legközelebb vagyon. Harmadik metszéskor egy bimbóval többet hágy az ember minden karhoz, és a' karok vagy anya-ágok számát úgy kell elrendelni, hogy a' középszerű szőlőnek legalább három ollyan karja legyen, és ritkán több négynél; még mikor a' magasságnak arra a' felső pontjára eljutott is, a' melyre van rendelve. Két anya-ágok elégségesek az alatsony szőlőnek; a' törpe szőlő veszszeinek pedig egyenessen a' törsökből vagy tőkéből kell kijőni; és itten mindenkor az alsókat kell inkább választani, de úgy, hogy a' szőlőfejek ne érjék a' földet. A' negyedik esztendőben a' jól nevelt szőlő már megerősödik, és elkezdi a' gyümöltsözést; ekkor meglehet metszeni két szemre, a' két vagy három legerőssebb veszszein. Az ötödik metszés még némely különös vigyázatokat kiván. A' tőkének legerőssebb veszszeit messe meg az ember két szemre; az alsó veszszőt tsupán tsak egy szemre szorítsa, és mindnyáján ne hagyjon többet öt veszszőnél. A' fiatal plánta végezetre egészszen tőkévé lett. A' mely törvények és régulák vezették eddig a' szőlő-mivest a' metszésben: ugyan azok fogják ötet vezetni azután

után is; mindazáltal ezzel a' külömbséggel, hogy a' tőke megerősödvén, szinte oly figyelmetesnek kell ugyan néki lenni a' metszésben, de nem minden tsekélységre. Ezután is azok szerént a' törvények szerént kell hát munkálódni, a' mellyek eddig vezettek bennünket; de el ne felejtsük azt, hogy ezek változni fognak az ő alkalmaztatásokban, sokkal inkább a' metszés dolgában, mint más egyéb tselekedetekben, a' melyből áll a' szőlőmivelés. Rövidre kell é metszeni, vagy hoszszúra, kevés tsapokat kell é hagyni vagy sokakat? Ebben a' részben nem egyébhez lehet szabni magát az embernek, hanem a' climához, a' szőlő fekvéséhez, a' föld természetéhez, a' tőkének erőssebb vagy gyengébb vóltához, a' veszszőknek különös minéműségéhez, az esztendőnek mivóltához, és az az előtt való esztendőben esett történetekhez. Tekíntetbe kell venni a' szőlő idejét, a' tőkéknek egymástól való távóllételeket, a' szőlőnek természetét, vagy fajtáját is. Burgundiában a' Maurillont nem úgy kell metszeni mint a' Gamétet, Guienneban, mind a' Folle, mind a' Muskotály különös metszést kívánnak. A' nagyon megterhelt tőke, hamar kitermi magát, a' melyre

pedig keveset bíznak tsak fát hoz. A' mi meleg déli climáinkban a' középszerű tőke, mely egy méter és öt hat deciméter magas, és ugyan azon mértékű távolságra van a' több tőkéktől, egyébaránt pedig három vagy négy anyaággal van felkészűlve, a' mely azonn, némű-némű három szegeletet formál: mindenik ágán elbír öt vagy hat tsapot is, és ezek közűl mindenikre négy, legfellyebb hat szemet kár nélkűl lehet hagyni. Az alatsony tőkék, mellyeknek a' kiterjedések sokkal kissebb, és a' mellyeknek tsak kétfelé ágazik a' törsökök, elég ha két vagy három tsapokkal vagynak mindenik ágakon megterhelve, mindenik tsapon egy, két, vagy három szem lévén, a' veszszőnek vastagságához és erejéhez képest. A' törpe szőlőnek a' tőkéje, nintsen kétfelé ágazva, kevesebb helyet fog el, és tsak egy kis bokrot mutat: erre hát három, vagy négy sark, és ezeken egy vagy két szemek elegendők az ő erejekhez képest. — A' vén szőlő, éppen azt a' gondot, azt a' figyelmetességet kívánja, a' mellyet a' fiatal; rövidre kell azt metszeni, és megkell gyakran tisztítani. Annak megifjítása szükséges lévén, igen betsesek az alatt való jövési is, ha szinte azok

ele-

eleinte terméketlenek is. Ezeket hát megkell tartani, és nagy gondal őrizni kell; mert mikor az újjítás kivántatik, egyedűl ezen áll a' Vintzellérnek reménysége. — Ezen kívűl, nem tsak a' vénség, hanem azok a' sok történetek is szabnak gyakorta törvényt a' mértékre, a' mellyeknek ki van tétetve a' szőlő. Példánakokáért, ha a' szőlőt egészszen megvette a' hideg, és többé nem lehet bizni az alsó szemekhez: akkor egész a' tőkéig, a' régi és újj veszszőt le kell szedni. Ha a' férgek meglepték a' gyökereit, és megrágták, ha sárgúl a' tőke és sinlődik: akkor minél rövidebbre kell azt metszeni. Ha ugyan abban az esztendőben a' Májusi és Juniusi hidegek megsanyarták, vagy egészszen is elvették a' jövéseket: akkor azokon fellyűl kell elmetszeni, a' mellyek épségben maradtak; a' következendő esztendőben pedig tsupán a' felett a' jó veszsző felett, a' mely szemet hajtott, vagy a' mely a' tőkéből jött vólt elő. Ha ellenben az az előtt való esztendőben elragyáztak a' szőlő szemek, és a' tápláló nedvesség nem fordítódván a' gyümölts hozásra, rendfelettvaló jövéseket hozott: ekkor nem kell félni annak meghoszszabbításától, és annak bővséges meg-

ter-

terhelésétől, tsak hogy a' következendő metszésben segítsenek rajta, feltévén azt, hogy megerőltetődött. A' száraz esztendőkben a' szőlő kevés fát hoz: illyenkor rövidre mess, és kevéssé terheld meg a' tőkéket, ha kemény vólt a' tél. Ha a' fája és a' szemei valamennyire megfagytak: ne siess a' megfagyott fát elmetszeni; még az alsó bimbókból gyümöltsöt reménylhetni. Egy kevéssel azután, mikor az idő kellemetessebb lett, visgáld meg a' veszszőket, a' mellyek szenyvedtek, és a' szemeket, a' mellyek megromlottak; vágd el a' jó fa felett, és a' jó szemek felett, ha mindjárt a' tőkét szokás ellen megkellene is hosszabbítani, tsak hogy a' következendő esztendőben rövidre, és a' felett a' fa felett mesd el, a' mely egyenessen a' tőkéből jön ki.

Mellyik idő szakasz legalkalmatossabb a' metszésre? Még ez a' kérdés nints eligazítva, és sem a' szőlőmivesek, sem a' szőlőmivelésről Írók nem határoztak itten meg semmit. De ezen nem kell tsudálkozni; mert mind a' két Fél, a' maga principiumait vagy törvényeit közönségessen tette fel, és mindenkor azoknak a' magános helyeknek, fekvésnek, földnek, climának mivólta szerént okoskodtak,

a'

a' hol laktak, a' hol mivelték a' szőlőt, és a' hol jegyzéseket tettek. Azomba ez a' külömbség, a' melyről itt szó van, tsak két idő szakaszt illet, tudniillik az őszt és a' tavaszt. A' kik az őszi metszéshez ragaszkodnak, e' következendőkön fundálják magokat: 1. Ha őszszel végbe megy a' metszés, több ideje van az embernek azoknak a' sok foglalatosságoknak végbevitelére, a' mellyek a' tavaszszal ismét viszsza jőnek. 2. A' Levegőnek mindenféle változásai, valamellyek tsak a' tápláló nedvességet mozgásba hozhatják (ezek pedig igen közönségesek a' rendszerént való télben) a' szőlőtőkének előmenetelére szolgálnak; mert már ezek tápláló matériát visznek bé az edényekbe, és a' bimbóknak tsirjaiba, mellyek a' legelső szép nappal kezdenek mindjárt kifejtőzni: Ez az igyekezet és siettség kiterjed a' nevekedésnek minden idejére; a' szőlő itten legalább tizenöt napi meleget nyer; innen jobban kiformálódik a' fája, és inkább elkészül, érettebbek a' gyümöltsei, az érése megelőzi azt a' koránvaló fagyot, mely a' veszszőknek a' rojtjait öszve huzza, a' leveleit leforrázza, a' velejének a' bőrit megkeményíti, következésképpen a' nedvességnek

ke-

kerengését egyszerre megállítja, és a' nyálkás édességnek és czúkornak formálódását megakadályozza.

A' kik más értelemben vagynak, és az ellenkező systémát követik, azokon a' történeteken fundálják magokat, a' mellyeket okoznak a' kemény telek; mellyeknek nyomai sokkal érezhetőbbek azokon a' szőlőkön, a' mellyeket őszszel metszenek meg, mint azokon, a' mellyeken azt a' munkát a' nagy hideg után, vagy a' tavaszszal vitték véghez. A' szőlő fája székes, és taplós; a' porusai vagy likattsai igen nyiltak, bővölködik tápláló nedvességgel: ha hát a' tél előtt metszik azt meg, a' fagy, zuzmaráz, hó, a' hideg ködök, és minden hűvös nedvességek belé veszik magokat a' rajta lévő metszésekbe, azokat megfagylalják, és béhatnak a' tőkének belső részeibe. A' Tavaszi hidegeknek is nagyobb hatalmok vagyon az apró jövéseken, mint azokon a' bimbókon, a' mellyek még ki nem nyiltak, és a' magok pelyhekkel bevagynak takarva.

Mind a' két Félnek az okai, a' mellyekkel a' magok értelmét támogatják, tagadhatatlanok. Attól függ hát minden, hogy az ember mindeniket tudja változtatni. Kétségkívül,

vűl, egy helyen az őszi metszést fellyebb kell betsűlni, más helyen ismét a' tavaszit; az egyik fajt hamarébb kell megmetszeni, a' másikat pedig későbben. A' szőlőmivesnek abban forog nagyobb haszna, hogy egy időben érjenek meg minden külömböző fajú tőkéinek a' gyümöltsei; mert tudni való, hogy némellyek idején, mások pedig későn érők; egyiknek nevekedését hátráltatni, a' másikét siettetni, mindnyájokat esmérni, és azon egy tzélra igazgatni, ez egy megkívántató része a' szőlőmivelés mesterségének. Több két száz esztendejénél hogy *Olivier-de-Serres* ugyan ezt a' tudományt tanította. „ A' mi nézi úgymond a' metszés idejét, azt a' szőlő földje, a' tőkéknek a' fajai, és a' plántáló intézete határozzák meg. Ha a' szőlő meleg halmon fekszik, száraz és sovány földben, és ollyan fajtú tőkékből áll, a' mellyeknek kitsiny bélek vagyon: meg kell metszeni minél előbb lehet, minekutánna tudniillik a' levelei lehúllottak. Ellenben későn kell azt, a' mely lapályos mezőn van, kövér, nedves, és hideg földön, és nagy bélű vagy székú fajtákból áll. És akarmely helyen fekügyön a' szőlő, akármi fajokból álljon, de mindenkor szép napot

kell

kell válosztani a' metszésre, nem alkalmatlan hideg, vagy nedves időt. Ezen az okon, egy helyen őszszel kell kezdeni a' metszést, a' másikon pedig tavaszszal. A' leghamarábbinak October holnapja a' határa, a' legkésőbbinek Mártzius. A' bizonyos dolog, hogy a' korán való metszés, a' szőlőn sok fát okoz, a' kései ellenben keveset. Ennek a' két ellenkező dolognak megjegyzése igen szükséges." Egy két szót adok még, a' szőlőmivelésnek ezen szükséges tzikkelyéhez. Ha igen hamar metsz az ember, az az a' leveleknek lehúllások előtt míg még a' veszszők meg nem értek: nem tartanak a' tőkék három esztendőnél tovább. Ez, a' tapasztalás és hoszszas jegyzések által megbizonyosodott. Ha pedig későn metsz, tudniillik mikor már a' nedvesség a' maga futásához hozzá kezdett: elvész a' nedvességnek nagyobb része, a' kifolyás vagy könyvezés által, a' nevekedésnek nagy kárával. A' metszésre mindenkor veszedelmes idő a' nagy hideg, mivel ekkor a' mint Olivier de Serres mondja, a' hideg a' tőkébe az ő metszésein, vagy azoknak a' helyein bele veszi magát. Akármely esetben, szép napot kell arra választani, és jó éles késsel kell hozzá

fog-

fogni, hogy a' fája meg ne hasadozzon. A' metszésének ollyan formájának kell lenni, mint a' síp vagy furuglya szájának, mely úgy eshetik, ha a' metsző-kés alólról felfelé vonatik. Elmúlhatatlanúl szükség, hogy a' metszés egy centiméterre légyen a' közelébb való szemhez, és ennek által-ellenébe. Ha erre a' kettőre figyelmez az ember, azt nyeri véle, hogy ha hideg lesz is, nem hat be egész a' bimbóig; attól is megoltalmazza, hogy a' vize nem foly a' bimbóra, hanem lemegyen a' metszésen. A' mely Vintzellér a' metszés idején oltó viaszszat tart magánál, és azzal azokat a' sebeket beraggatja, a' mellyeket sokszor kénteleníttetik tenni a' tőkéken; és ha a' metsző-kés fokával a' mohokat letisztítja, és a' gödröket megsimítja, mellyek a' kártékony bogaraknak menedék helyet adnak: azt figyelmetes és szorgalmatos Vintzellérnek lehet tartani, és a' gazda sokat rá bízhat az illyenre. Ha hibáz valamibe, azt inkább az ő kevés esméretének, mint az ő nem akarásának lehet tulajdonítani. Ne várj soha annyit attól a' Vintzellértől, a' kinek a' szőlődet árendába adtad, mint attól, a' ki napszámban dolgozik, és a' kinek jól megfizetsz. Az árendás

dás semmit sem kedvez a' szőlőnek, nem néz arra hogy soká tartson; sőt mindent elkövet, hogy annak romlását siettesse; ezt hozza magával az önnön haszna. Egyformán metszi mind az erős, mind a' gyenge tőkét; mert nintsen egyéb tzélja, hanem hogy bő szüretet nyerhessen. Szerentsés lészel, ha az utólsó esztendei metszése, siralmat nem okoz; mert kétségkívűl vagy sok borra, vagy halálra metszi, a' mely két szó következésére nézve mind egyet tesz.

A' szőlő-veszszőnek felső részét, a' természet katsokkal vagy fogódzókkal készítette fel, hogy a' közelébb lévő plántákhoz kapaszkodhasson, és magát megtarthassa, ahoz képest, a' mint nevekedik, és ez által a' földhöz bizonyos távólságra tartsa a' szőlőfejeket, mellyek a' veszszőnek alsó részein vagynak függve. A' mi éghajlatunk állapotja nem engedvén, hogy azokat élőfákkal gyámolítsuk: tehát kéntelenek vagyunk azok mellé karókat állítani, a' mellyek száraz fákból készíttetnek. A' karóknak elintézésétől, és elrendelésétől igen sok függ a' szőlő gyümöltsének minéműségére nézve. A' szőlőmives, a' plántálás módjával, és a' metszés által néműnéműképpen

meg-

meghatározza a' tápláló matériáknak mennyiségét, a' mellyeknek nedvességgé kell változni: a' karózással pedig igazgatja ennek a' nedvességnek a' járását, a' tsatornáknak, mellyeken által foly, ollyan útat adván, a' mely jobban vagy kevésbé alkalmatos annak kikészülésének könnyebbítésére. A' karózásnak minden módjai között, legroszszabb, és óh fájdalom! legközönségessebb az, mely által kénszeríttetik a' nedvesség alólról egyenesen felfelé menni, a' midőn a' tőkét, és veszszőt egy mellé vert egyenes karóhoz kötik. Illyenkor felfelé megy a' nedvesség, még pedig iszonyú sebességgel, az újj jövéseknek felső végeikre. A' fürtöknél se meg nem állapodhatik, sem azokhoz viszsza nem folyhat; hanem ott egészen újj fákká vagy veszszőkké válván, és azokra által formálódván, megemésztődik. Ezek a' veszszők tsak hamar azután tsomóba öszve futnak, és ollyan sűrű bokrokat formálnak, mellyek a' földön árnyékot tartanak, a' fürtöktől elfogják a' világosságot, és a' napnak jóltévő súgárait, a' nedvességet az árnyékjokba öszve gyűjtik, a' hideget vagy a' rothadást oda vonják, és végezetre veszedelmes akadályai a' levegő keren-

rengésének. Mitsoda nagy külömbség vagyon az így karózott tőke gyümöltseinek jósága között, és a' között a' szőlőé között, melynek a' veszszei görbe, vagy egyenesen keresztbe álló erányt vesznek, a' midőn valami ollyas kollátforma fához foglaltatnak. Ekkor a' nedvesség annál inkább kidolgozódik; mennél kevessebb gyorsasággal kereng; minden felé egyenlő mértékkel oszlik; az egész plánta részesül a' levegő befolyásába, éjjel úgy, valamint nappal; ebből következik, hogy a' gyümöltsök inkább tápláltatnak, és hamarább megérnek. Egyébaránt a' szőlő karózásának ez a' módja, éppen nem újj; már a' régiek is éltek ezzel; és az illyen szőlőket nevezték ők *vites jugatae*, *jugo simplici*; mert a' felállított karókra keresztfákat tévén, ezeknek némű-némű hasonlatosságok vólt a' katonai *jugum-hoz* vagy járomhoz, mely abból állott, hogy két lántsát egyenessen leütöttek, és azokra keresztbe egy harmadikat helyheztettek. E' még ma is szokásba van, Provencének, Langvedotziának, Burgundiának, Franche-Comtenek, Guiennének, Burgundiának, és Dunoisnek sok szőlő hegyein. Hanem némelyekben ezek közűl az a' hiba: hogy némelyek

lyek a' szőlő fejeket igen nagy magassan tartják, mások pedig a' tőkének a' veszszeit inkább ré'sútt vezetik, mint horizontaliter vagy keresztbe egyenesen; holott jobb vólna ha ezek kerek, vagy félkarika lineát irnának le, mint sem hajlóst. A' szőlőnek ötösen vala plántálása 3.) a' mellyet mi komendáltunk, könnyebbé teszi az illyen karózást. Itt lehet a' sorokat a' karózással mind kerengősen, mind egyenes lineára, mind pedig ré'sútt intézni és formálni, ahoz képest a' millyen eránya-zatot vagy directiót kiván a' földnek kissebb vagy nagyobb meredeksége, és annak fekvése: Az első vagy kerengős karózás, az igen oldallós helyen elmaradhatatlan; mert ez a' lesietö földet tartóztatja, és sok helyen megfogja. Szorgalmatossan el kell hát kerülni, hogy a'

3.) Ötösen való plántálásnak azt hívják, mikor a' sorok úgy rendeltetnek el, hogy az első sorban lévő tőkéknek, a' második sorban lévők ne essenek egyenesen által-ellenekbe, hanem azoknak a' közeiknek közép pontjok eránnyába, úgy hogy osztán három sort együtt vévén és keresztbe X formán nézvén, öt helyet mutassanak; mint az Ostábla kotzkáján lévő öt pontok. (quincunx) A' formájok ez:

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

a' kollát lineák keresztbe ne légyenek, az az, ollyan formán hogy lapjokkal a' felkelő napnak fordúljanak, ha a' szőlő napkeletnek, vagy dél és napkelet közt fekszik. Mert ennek legelső súgárai, minden lineákra, mellyek vele egy-sorúk lennének, reá esvén, tsalhatatlanúl elrontanának minden újj jövéseket, akármi kevés hideg érné is azokat. Jól tudják a' szőlős-gazdák, hogy nem a' hideg rontja el tulajdonképpen szóllván az újj jövéseket, hanem a' napnak súgárai, mellyek azokra rájok esnek, minekutánna a' dérnek kristályain áthatottak. Az illyen' fekvésen, vagy akármi egyeben is, a' hol valami ok elő mozdítja a' nedvességet, a' kollátokat alólról felfelé kell állítani. Másképpen vagyon a' dolog, az egészszen délnek fekvő helyen. Itt a' szőlő minden kár nélkűl, egész kiterjedésében, szembe fekhetik a' nappal; a' sorai lehetnek ezzel szem közt vagy parallele; mert minekelőtte ezeket egyenessen érnék a' súgárok, már megmelegítették a' levegőt; a' dér elenyészett, a' reggeli nedvesség széllyel oszlott, és maga a' plánta is eléggé által melegedett, úgy hogy nem fél többé a' déli melegtől is, akármillyen sűtő és égető lenne is az. Két-

tség-

tségkívűl azt vetik elő némely együgyű mivesek, hogy a' szőlőnek illyen formán való kollátozása, há szinte hasznos vólna is, de nem lehet azt közönségessen bévenni, mert a' fának drágasága nem engedi azt meg sok helyeken, a' hol szőlőhegyek vagynak. De én arra kérem ezeket, gondolják meg, hogy sokszor kollátozni fele is elég vólna annak a' fának, a' mellyet szőlő karókra fordítanak, és hogy ez tsak másképpen való elrendelése, inkább a' megkivántató fának külömböző elintézése, mint szaporítása. A' szőlőtőkék kollátozása, több már száz esztendejénél a' miolta bévitetett a' mi déli Megyéinknek egy részébe, a' hol a' fa drágább közönségessen, mint egyébűtt, és a' hol még magassabbra emelik az illyen fa-alkotmányt, mint az okosan való gazdálkodás megkivánná: a' hát inkább kevesítené, mint nevelné a' költséget azokra nézve, a' kik azt a' módot bévennék, a' melyről itten szóllunk. A' mi a' középszerű tőkéket illeti, mellyeknek anya-ágaikat szegletre rendelik, és a' mellyeknek veszszeit fél karikába öszve hajtván, úgy erősítik meg három lábú karókkal, mivel a' földnek természete nem engedi, hogy azokat mint a' Ré-

nus partján a' földbe belé verjék, ezt már azoknak például eleikbe tettük, a' kik ollyan földön és hasonló fekvésű helyen munkálódnak; és így a' fával való élés ugyan azon proportióban vagy mértékben marad. Tsak azokról az alatsony tőkékről vagyon hát még fenn a' kérdes, a' mellyek mellett egy egyenessen felállított karó tartja a' tőkét minden hozzá tartozókkal. Az illyen szőlőben a' feltett mód szerént azt mondja valaki, sokkal többnek kell lenni a' karónak, mint a' tőkének. Visgáljuk meg ezt itt egy kevéssé. Hányszor látni ollyan karókat, mellyek két méternyi formán nyúlnak ki a' földből, és a' mellyekhez ollyan veszszők foglaltatnak, mellyek a' megnyírés után is alig érnek feléig annak a' magasságnak! nem haszontalan-é, az az egész része a' karónak, a' mely fellyűl ér a' veszszőkön? Miért nem tsinálnak hát egy karóból kettőt? Verjék le azután mindeniket ezen karók közűl két tőke közé, vagy egy méternyi és három vagy négy deciméternyi távolságra egymástól, és kössenek két rudat keresztbe fűzveszszővel ezekre a' két karókra, egyiket középbe, a' másikat a' tetejébe. Ezek a' rudak akarmiféle fából lehetnek, úgy mint

mo-

mogyoró - gesztenye - eger - nyír - nyár - fűz - és egyéb fából, sőt lehet azokat még magából a' szőlő fájából is készíteni. Gyakran metszéskor ollyan veszszők találkoznak, mellyek egynehány centiméter vastagok, és oly erősök, hogy keveses térhet könnyen elbirhatnak. Ha egy veszsző rövid vólna, miért ne lehetne kettőt is fűz-veszszővel öszve kötni? Nem szükség itten valami tsínos és mesterséges kollátozást készíteni, mint a' millyeneket szoktak a' mi pompás kertjeinkben; hanem tsak támoszokat kell a' gyenge ágaknak állítani, és azokat hogy a' földön ne tsúszszanak megakadályoztatni. Hát osztán, nem kellé elrontani, és ismét újjonnan építeni ezeket a' fa-alkotmányokat minden esztendőben? Éppen nem, tsak arra kell vigyázni hogy a' karókat egésséges fából készítsed, tserfa- vagy gesztenyefa közepiből; és minekutánna meghegyezted, és azt a' végét a' mely a' földbe megy megpergelted, kend bé a' többi részét kétszeressen közönséges olajszin festékkel, még pedig tsak egynehány milliméter magasságra, és ollyatén karóid lésznek, a' mellyek húsz esztendőnél tovább kiálják az időnek minden változását. Az igaz, hogy a' kereszt

rudak nem tartanak annyi ideig; minden esztendőben megkell azok közzűl némellyeket újjítani. De megeshető lévén azoknak tsinálása a' legközönségessebb fából is, és úgy szólván mindenféle idejű fából, az azoknak részszerént való megújjításokra tejendő költség sokkal kevessebb annál, mint a' mennyibe kerűl a' karóknak esztendőnként való felszedése és viszsza rakása a' szokott helyekre, azoknak elkopása, a' sok hegyezéssel való eltörése, és megromlása, ha azok a' szabad levegőn rakattatnak öszve, a' hol sokszor el is lopják.

Még a' van hátra, hogy a' törpe szőlő karóiról szóljunk, mint a' millyenek Campániában, és a' mi északon lévő szőlőhegyeinken találtatnak. Az a' kis köz, a' mellyet itt hagynak egyik tőkétől a' másikig, megnem engedi a' jó karózást. Mindazáltal, lehet így is a' veszszőknek görbe erányt adni, sőt fél karika formát is. A' karót tsak egyenesen kell leverni két tőke közt, azután jobbra és balra kell vonni egy egy veszszőt mindenik tőkéről, minekutánna tudniillik kiadta az első tűzét, és elegendő erőt vett magának, hogy a' hajtást kiálhassa. Ezeket a' két veszsző-

szőket egyiket a' másikra hajtván, oda kell kötni a' karóhoz, a' nélkűl hogy megszorítaná az ember, a' hol egymáson keresztűl mennek. Ha valamellyik, vagy mind a' kettő is killyebb nyúlik a' karónál, annyira hogy elér a' közelébb való tőkéig, semmi nem áll ellent, hogy azokat egy egy fűzveszsző által viszsza ne görbítse, ezeknek egyik végét a' veszszőhöz, a' másik végét pedig a' tőkéhez kötvén, vagy a' karjának valamellyik szegeletéhez, a' mely közelébb esik a' kezéhez. Ezen kívűl, bizonyos rendet kell tartani a' veszszőknek elrendelésében és elintézésében is, a' rövidebbeken kezdvén a' lehajtást és a' munkát alólról felfelé folytatván. Kéttségkívűl, nem szükség ismét említenem, mely sokkal hasznosabbak a' szőlő kollátozásnak vagy rudazásnak ezen külömböző módjai a' felett a' szokás felett, mely szerént a' tőkét felfelé botsátják. Ez oly hibás, hogy ennek eleibe lehet tenni még a' karók nélkűl való mivelést is, mindenűtt valahol a' veszszők magokat fenn tarthatják, és a' földre nem feküsznek; sőt ebben az utólsó esetben is lehetne azt tselekedni, hogy a' veszszőket jó fából készűlt ágasokkal három négy deciméter magas-

gasságra fellehetne emelni, mint tselekesznek Aunis körül, és a' körülötte lévő szigetekben, noha nem közönségesen. Sok szőlőhegyek vagynak, a' hol a' föld ollyan, hogy karók és rudak nélkül el lehet az ember. Hány szőlőkkel bérakott hegyeket látni, mellyeknek száraz, és köves tetejek, oly kevés tápláló nedvességet szolgáltatnak, hogy mettzéskor minden tőkén tsak egy vagy két sarkot lehet hagyni! Ezekről tsak apró és rövid veszszők nőnek, mellyek jó de kitsiny szőlőt hoznak, ahoz képest a' millyen gyengék azok a' plánták, a' mellyek azokat elő hozzák. Minek karózná már meg ezeket az ember? Tudni való, hogy a' hegy dereka felé, a' hol a' nevekedés erejébe való, és a' hegy töviben, a' hol néha még buja is, szükség a' karó a' tőke mellé, de a' hegy tetején, a' hol nem szükölködik levegő nélkül, a' hol magától is megáll, haszontalan költség és idő töltés volna megkarózni. Azt mondod: úgy de a' karózás az egész Országba béhozatott, és mindenütt gyakoroltatik! Éppen a' roszsz. A' földmivelés tsak akkor megy igazán elő, ha a' földmivelők okát tudják adni mi határozza

őket erre vagy arra az ő mesterségekben, vagy tselekedetekben.

Nem a' gondolatlanság okozzá-é a' szőlőmivesekben, hogy ők annyi hibát ejtenek, az ő szőlőiknek megnyírésében, megfattyazásában és meglevelezésében? Mindenütt, valahol ezek a' külömböző módok szokásban vagynak, már akár szükségesek ezek, akár nem; nem tsak minden külömbség nélkül kiterjesztik ezeket a' szőlőnek minden részeire, annak minden fajaira, hanem egy bizonyos időben is viszik azokat véghez. Holott nem kellene ezeket másutt gyakorolni, hanem tsak ott, a' hol szükségesek, és mikor el nem maradhatnak; és azoknak idejét és szükséges vóltokat semmi egyéb meg nem határozhatja, hanem a' levegő állapotja, és az időnek mivólta. Még azt is mondhatni, hogy ha azok némely fajokra és magános tőkékre nézve hasznosok is, de vagynak ollyan tőkék, a' mellyekre nézve nem egyebek lennének azok, hanem roszszúl tett tsonkítások.

Azt mondottuk abban a' részben, a' hol a' szőlőtőkét lerajzoltuk, hogy ez a' plánta sokkal több tápláló matériákat szív magába a' levelein, mint a' gyökerein, és hogy ez a'

be-

beszivás annál nagyobb más plántákéhoz képest, mennél többek a' levelei, és mennél nagyobb ezeknek a' kiterjedések. Alig nyílnak ki az első bimbói, már bámulásra méltó sebességgel nevekednek, ha tudniillik az idő kedvez, és a' levegő valamennyire nedves. A' fürtjei tsak hamar előjönnek; a' szőlőmives ezeket örömmel szemléli, mert ezek a' tzéljai az ő gondoskodásának, azon van hogy a' tápláló nedvességből meg ne szűkűljenek; fájdalommal nézi a' veszszőknek rendkívűlvaló meghoszszabodását, ne hogy minden nedvességek fává váljon, és a' fürtök a' miatt elveszszenek, és a' szemek szenyvedjenek. Mit tselekeszik hát ekkor? Azt hogy a' jövések vagy veszszők végit elmetéli, hogy a' nedvességet a' fejek felé kénszerítse viszsza folyni. E' viszsza is foly valósággal, de az alsó szemeken adja ki magát, sok fattyú veszszőket szűl, tsiatagokat, és vak bimbókat, mellyeket tsak hamar azután mind lemetél a' szőlőmives, ne hogy ezek is a' fürtök kárával élődjenek; és ezt nevezik *megfattyazásnak*. Utóljára ugyan azon tzélból és még azért is, hogy a' szőlő-fejeket jobban járja a' levegő, a' nyár vége felé egy harmadik munkát is tesz

raj-

rajta, leszedvén a' leveleit a' tőkének mellyet *meglevelezésnek* hívnak. Mind ezeknek a' munkáknak és tselekedeteknek igen derék következései vagynak, ha annak idejébe viszik véghez, ha válosztást tesznek a' fiatal és erejében lévő tőkék között, a' mellyek kövér földben, és inkább mérsékelt mint meleg temperatura alá helyheztettek, hanem az okára nézve hibáz a' szőlő mives. Nem azért kell néha egy részét megnyírni a' szőlőnek, hogy a' szőlőfejeknek nem lenne tápláló nedvességek, ha igen nagyok lennének a' tőkének a' veszszei és levelei; hanem azért, mert ebből a' sok veszszőből, és gazdag jövésből, ollyan bővséges nedvesség következne, hogy a' közönséges meleg elégtelen lenne többnyire a' mi egünk alatt arra, hogy azt kidolgozza, és czukros nyálkává változtassa. Ha másképpen vólna a' dolog: úgy a' legkissebb és legvénebb plánták, a' leggyengébb tőkék a' legkényessebb fajták, még a' legszárazabb földben is, elszenvedhetnék ezt a' külömböző bánás módját; már pedig tudni a' tapasztalásból, hogy ezt nem soká állanák ki azok. Ha külömben vólna: úgy megfattyaznák, megleveleznék a' szőlőt a' legmelegebb climák

alatt

alatt is, a' hol sokkal elevenebb és bujább a' szőlő nevekedése, mint Frantzia Országnak a' közepén, és az északi részen fekvő szőlőhegyein; már pedig ottan ezek a' külömböző munkák mind esméretlenek. Nem tartóztatják a' szőlőt, nem fattyazzák, és nem levelezik meg, sem Sicilia - Olasz - és Spanyol Országokban, sem Proventzéban és Langvedotziában, sem a' Rénus mellett: még is mindazáltal nem kevesebbre nő itt a' szőlő, és eléri az érésnek azt a' grádusát, a' mely az ő tökélletességére kivántatik; a' nap melege ezeken a' részeken kipótolja azokat a' munkákat és tselekedeteket. Egyébaránt, ha ezekre szükségtek van, vagy a' ti egész birtokaitokban, vagy azoknak valamellyik részében, vagy minden tőkékre, vagy azok közzül valamellyikre nézve: tehát metsző-késsel fogjatok az megnyíréshez és fattyazáshoz, a' levelezéshez pedig ollóval. Ne kövessétek itt azokat az értetlen szőlőmiveseket, a' kik az egyik kezekkel több veszszőket öszve fognak, azokat tsomóba szorítják, a' másikkal pedig megtekerik, és minden kedvezés nélkül elszakasztják. Ebből sokféle hasadások, szálkák, felfoszlások és tsorbaságok következnek, mellyek

lyek nem engedik hogy a' seb beforradjon. Hanem a' veszszőt tisztán messétek el, valamellyik íznek a' közepén; így a' seb helye hamar bézáródik. Ne bántsátok a' tőkét míg magát el nem virágozza, sőt míg meg nem tisztúlnak a' gyümöltsei; mert ez által kitennétek azt a' ragyázásnak. Ha az ember a' nedvesség folyásának ellene dolgozik kedvetlen idő pontban: kénszeríti azt viszsza menni a' szőlőfejekre, és gyakran a' ragyázást nem egyébnek lehet tulajdonítani, hanem a' nedvesség bővségének a' mely a' fejekre tódúl. Mikor a' szőlőmivesek semmi különös régulát nem követnek a' szőlő megnyirésének idejére nézve: nem lehet tsudálni, hogy az ő szőleik oly sokszor elragyáznak. Ezen kívűl, ezzel a' gondatlan eltörésével a' veszszőnek, megtsonkíttatnak sokszor a' fürtök is; mert azok az öszve fogódott és minden külömbség nélkűl eltört veszszők, nem mind egyforma hoszszak lévén, közéjek szorúlhatnak a' fürtök is. Keveset tesz, ha hoszszan marad is a' veszsző; de nagy kárt okoz, mikor alább mettzik el mint szükséges. Ha a' legjobb és kövérebb veszszőket nagyon alatt mettzi el az ember: szükségesképpen oldal jövéseket

seket vagy fattyú veszszőket hajt minden felől, mellyeken néha hitván fejek lesznek; mert későn jelennek meg. Mikor ezeket a' fattyú veszszőket késsel lemetéled: mindenkor felfelé kell alolról dolgozni, hogy hasadásokat ne tsinálj, és a' mellette lévő jövéseket el ne rontsad. A' mi a' katsokat nézi és illeti, keveset tesz, akár lemetéld azokat, akár rajta hagyjad. A' tapasztalás ebben a' tekintetben még semmi bizonyost meg nem határozott.

Azért levelezik a' szőlőt meg, hogy a' benne lévő nedvesség folyását mérsékeljék, és hogy a' nap súgárai egyenessen érhessék a' fürtöket, 's ezekkel azt a' szép arany-vagy fekete-bársony szint közölhessék, mellyek jelei a' jó íznek, és sokszor a' czukros nyálka formálódásának. — A' levelezés nagy vigyázást kiván, nem egyszerre, hanem több ízbe kell azt véghez vinni, és nem kell előbb elkezdeni, hanem mikor a' szőlő szeme már egészszen megnőtt. Ha nagyon meglevelezik a' tőkéket: a' szőlőfejek elromlanak, minekelőtte tökélletessen megérnének; tudniillik, essős őszszel elrothadnak, mert ekkor a' czukros nyálka sok vizes matériában lévén elmerűlve, nem viheti öszve magát, száraz időben

ben pedig elhervadnak és megfonnyadnak, sőt a' tsutkái is elszáradnak. Több az, hogy a' még zöld jövések, mellyek még el nem készültek, nem érnek meg; a' mellyek érések felé vagynak, megtsökkennek, és a' bimbók a' levelektől nem vévén tökélletes nevekedést, a' következendő esztendőben vagy elvetélnek, vagy ha fürtöket hoznak is, de azok lehúllanak.

1763-dik Esztendőben, majd sohol sem értek meg a' szőlők az egész Országban. A' legjobb Burgundiai és Campániai vidékeken is, tsak középszerű borok termettenek. Némely szőlős gazdák tudniillik egészen kimezítelenítették a' szőlő fürtöket, mások pedig okosan levelezték meg. Az elsőké nem érett úgy meg, mint az utólsóké. Nagy vigyázással és okossággal kell hát levelezni, kevesen kell azt elkezdeni, és úgy kell fellyebb fellyebb menni, 's mindjárt meg kell állapodni, mihelyt veszi az ember észre, hogy a' szőlő bőre kezd már rántzosodni, és a' szemek kezdenek puhulni; e' bizonyos megesmértető jel.

IV. SZAKASZ.

A' Szőlőnek megkapálásáról, megtrágyázásáról, és a' föld ízről.

Hasznos, sőt elmúlhatatlanúl szükséges is a' szőlőt megkapálni. A' kapálás a' földet megoszlatja, alkalmatossá tészi azt a' nedvességnek bévételére, és arra is hogy a' nap sugárai megjárhassák; ennek felette sok füvektől és gazoktól tisztán tartja, mellyekbe a' szőlő úgy szólván eltévedne, ha azokat a' kapálás által szorgalmatossan ki nem pusztítanák, még pedig többször is esztendő alatt. A' mely szőlőt meg nem kapálnak, nem egyéb az, hanem egy nyomorúlt és alávaló plánta sereg; á' mohok és szeplők minél hamarébb meglepik annak a' tőkéit melyből a' lesz, hogy tsak töredékeny ágakat keskeny és apró leveleket hoznak. A' gyümöltsei is soha megnem érnek, és hasonlók minden tekintetben azokhoz a' miveletlen vad szőlőkhöz, a' mellyek a' mi déli tartományainknak tseréiben nevekednek. Az újj plánta, kapálás nélkül még tsak gyökeret se verne, és Frantzia Országnak északi részeiben a' meglett szőlő három esztendeig is a' nélkül meg nem élne.

Mind-

Mindazáltal a' szőlőmivelésben mint más nemű mivelésekben nem kell mindent a' sokszori kapálásnak tulajdonítani. A' szőlő igen eleven plánta, mellyet ha jól mivelnek, ugyan abban az egy földben sok esztendőkig elő megyen. Alig kél ki a' gyermekségből: már minden rojtjai, mellyek a' tövéről sarjaznak ki, mindenfelé kiterjednek, de nem nagy mélységre abban a' földben, mellyet néki szántak. Az alsó részének a' gyökerei lejjebb nyúlnak és bellyebb lemennek a' földbe, úgy hogy nem érheti azokat a' mivelő vasa, de sokszor kevessebbet tesznek azok a' plántának táplálására mint a' rojtok, mert ezeket érdekli a' világosság, és feltalálják azokat a' tápláló matériákat, mellyeket lerak a' levegő a' föld színére. Azért mindenütt ki kellene irtani azt a' némely szőlőhegyeken bévett szokást, hogy a' tőkét megborotválják, az az valami éles késsel megfaragják, hogy arról azokat a' drága szálokat leválaszszák, mellyeket ők mint valami élődi és kártékony jószágokat úgy tartanak, holott ezek azok az első eszközök mellyekkel él a' természet a' nevekedésnek végbe vitelére, és a' mellyeket mint a' plántára nézve leghasznossabb organumokat úgy kell

néz-

nézni. Nem tsak képtelenség azoktól a' tőkéket megfosztani, hanem gondolóra kell azt is venni, hogy nem szeretnek azok se gyakran kimezítelenittetni, se szüntelen háborgattatni és az ő munkáikban akadályoztatni. A' sokszori kapálásból szinte ollyan nagy károk következhetnek mint a' roszkor ejtett, a' nevekedésnek bizonyos idejében tett, és az akkori kapállásból, mikor vagy valami különös idő van, vagy éppen akkor múlt el. Sokszor tsudálja az ember hogy a' fiatal és eleven tőke egyszerre hervadásba esik. Látja hogy sárgúlnak és lekonyúlnak, a' levelei, a' szőlő fürtök nevekedése megtsökken; azt a' gonoszt hol a' rosz szeleknek tulajdonítja holott azok nem is fújtak, hol a' bogaraknak, holott ezek ott se vóltak, hol a' ganéj nem létének a' melyre nem is vólt szükség. A' szegény szőlőmives nyughatatlan panaszkodik, és mindenütt ott keresi ennek a' gonosznak okát a' hol nintsen; mert többnyire okozza ezt az alkalmatlan, és nem annak idejében tett kapálás.

Legalább háromszor szükséges a' szőlőt megkapálni minden esztendőben, és úgy látszik, hogy ez elégséges is annak gyarapodására. Az elsőnek mindjárt a' metszés után

kell

kell megesni, mikor a' föld elválik a' tőkéktől, a' mellyel bévóltak boríttatva. Ha még a' veszszők rajtok vólnának a' tőkéken, nagy akadályok vólnának a' munkába; tsak az idejét vesztené a' munkás, mellyet néki a' roszsz munka ki nem pótolhatna. A' meleg éghajlatok alatt tehát, tudniillik a' hol jó, ha a' tőnek nedvessége egész az alsó gyökeréig lehat a' plántának, az első kapálást az ősz végezetével meglehet tenni; mert külömben a' föld, mely a' gyökereket körül vészi, a' maga természete szerént, vagy szüntelen erős lenne, vagy porrá változna. Azokban a' szőlőkben pedig, a' hol a' metszést a' tél végin viszik véghez, mennél előbb kell kezdeni a' kapálást, míg a' föld meg nem szárad, és a' bimbók ki nem nyilnak. Az újjonnan felkapált föld, gőzökkel vonatik be, mellyek a' hideget oda tsalják: ha hát a' kapálás későn esne, félő vólna, hogy a' hideg a' kinyilatkozott bimbókat elrontaná. A' kapálásnak nem egyforma mélyen kell esni minden földben, sem a' szőlőnek minden részeiben. A' valamennyire erőssebb földeket, mélyebben kell vágni, mint a' száraz és köves földeket; a' hegynek az allya felé, a' hol a' gyökerek

több földel vagynak béborítva mint kellene, jobban le kell a' kapát ereszteni, mint a' hegy tetején, a' hol a' gyökerek kimaradnának a' földből, ha az ember nem vigyázna. A' völgyekben, és tömött földekben, kapálj egy deciméter mélységre, a' könnyű földekben pedig és meredek oldalakban tsak hat vagy hét centiméter mélyre. Mivel a' legjobb szőlők majd mindenkor oldalakban esnek: a' kapásnak keresztbe kell álni, és úgy kell munkálódni. Alolról felfelé dolgozni, igen alkalmatlan volna, mellyet nem lehetne kiállani. Ha pedig fellyűlről lefelé dolgozna, minden földet alá húzna, a' merre magától is igen könnyen lefoly. Igen roszsz következései vagynak annak a' szokásnak, hogy a' szőlő gyökereit a' tél előtt felfedezik, és a' földet a' mely azokat béborítja, a' két sor tőke közé húzzák, a' hol némű-néműt hátat vagy ormót mutat. Ennek a' plántának a' meleg Ásia lévén hazája eredetiképpen: a' hideg néki legveszedelmessebb ellensége. Az ő gyökereit tehát úgy rendelni, hogy azokat a' derek, zuzmarázok és hidegek megérhessék: ez egészszen az ő természetével ellenkező bánás módja. Nem hogy bántani kellene annak gyökereit: sőt el-

len-

lenben szükség, hogy a' szerszámmal a' mellyel él az ember, a' földet elegyengesse a' tőke körül. Ennek a' szerszámnak különbözőnek kell lenni a' föld természetéhez képest. A' széles órú kapa példánakokáért nem megy bele a' tömött és köves földbe, azomban a' vágó éli igen széles lévén, szüntelen tartani kell tőle, hogy sok gyökeret megsért. Illyennel élnek némely északi szőlőhegyeinken; és megvallom hogy láttam is a' puhább földekben, hogy azok igen alkalmatosok vóltak, úgy hogy azokkal derék munka esett; de oly alkalmatos munkásokat, mint a' millyenek ott találtatnak, igen ritkán látni; és így az ezzel a' szerszámmal való élést, a' szőlő kapállására nézve nem lehet tanátsolni. A' kapotsnak a' szőlőnek való földben, majd semmi haszna sints; mert a' föld mindenütt által buvik az ágai között. A' tsákány nem veszedelmes, de a' munka roszszúl esik véle, a' földet nem zúzza eléggé meg, nem változtatja a' helyéről és tsak barázdákat tsinál. Minden szerszámok között a' hegyes kapa legalkalmatossabb a' szőlő munkához. Hanem ennek három vagy négy nemei vagynak, tudniillik, a' közönséges vagy négy szegletes forma ka-

pa; a' három szegletes forma, vagy a' mely hasonlít a' kőmives kalánhoz, a' két ágú kapa, és a' három ágú. Ezek közzűl azt kell választani, a' mely alkalmatossabb a' munkás kezéhez, a' mellyel tökélletessebb a' munka, és a' mely inkább illik annak a' földnek neméhez a' mellyen dolgozik az ember. És mivel a' földnek természete változó gyakran ugyan azon egy szőlőben, és ugyan azon egy tőkénél: tehát ritkán elégséges egy, ezek közzűl, egy jó kiterjedésű szőlő jól megkapálásának elvégezésére. A' közönséges kapa jobb a' többinél a' puha földben; a' hegyes kapa az erős földbe való; a' két vagy három ágú pedig a' köves vagy göbétses földben.

Hogy az első kapáláson kezdjük (feltészem hogy a' szőlőhegy oldalba vagyon, és délnek fekszik;) felmegyen a' munkás a' hegynek magassabb részére, és ott jő keresztbe a' hegy oldalán, a' mint fellyebb mondánk. Ha a' jobb keze délnek esik: tehát a' földet egy kevéssé félre vonja, alólról felfelé; következésképpen jobb felől bal felé. Mikor az első sorból kiért, nem megy viszsza azon, hogy másikat kezdjen, hanem mindjárt ott a' másikra áll. Mivel ebben az állásában a' nap bal

ke-

keze felől lesz, a' földet arra vonja félre, alolról felfelé és jobbról balra. Vége lévén a' munkának az egész szőlőben, ennek a' felső színe soronként való barázdákat mutat, mellyek tovább tovább menvén, a' hegy tetejétől fogva az allyáig nyúlnak. Úgy látszanak azok, mint a' vizen a' hullámok, mellyek a' szelek által okoztatnak.

A' második kapálást mindjárt azután teszik, mikor a' gyümöltsök meglátszanak. Ezzel éppen úgy bánnak mint az elsővel, ezzel az egy külömbséggel, hogy ott kezdik el a' munkát a' hol az első sort elvégezték; úgy hogy már dél nem jobb kéz felől lesz, hanem bal kéz felől. A' barázdáknak a' mellyek formáltatnak, horgas lesz a' lineájok, hanem ellenkező eránnyal mint az első. A' földet bal felől jobbra huzzák, úgy hogy az a' része, a' mely felvágódott, a' kapás felől fog látos lenni. Ezt a' második kapálást nevezik *kotrásnak*, *fordításnak*, *keverésnek* 's a' t. de ezek a' szóllások nem alkalmatosok, mivel tsekélyebb és alávalóbb munkát tesznek ki, mint a' mi ott végbe megyen. A' második kapálás nem kevésbé szükséges, mint az első;

mert

mert a' föld ezzel a' másodszorival omlik meg egészszen és tökélletessen.

A' harmadszori kapálást valósággal inkább gyomlálásnak, vagy irtásnak lehetne nevezni, mint tulajdonképpen való kapálásnak; innen nagyobb siettséggel, és könnyebb szerszámmal is lehet azt véghez vinni. Ennek az a' tzélja, hogy a' föld elterítődjön, a' színe egyenessé légyen, a' fűvek, mellyeknek az esső és ősz kezdete elősegélli a' nevekedéseket, kiirtassanak, és a' harmat oda vonattassék. Mivel a' hidegtől nem lehet már többé félni; tehát jó, ha a' földet a' nedvesség által járja; hogy ezt a' plántáknak által adja, mellyet ezek annál jobban óhajtanak ekkor, mert ez az az idő pont a' melyben a' szőlők kezdenek dagadni. A' meteorologica, idő változásbeli környűlállásoktól is függ a' szőlő kapálás és ennek tökélletes vólta: azért hol előbb kell azt egynéhány napokkal elkezdeni, hol későbben, a' szerént a' mint az idő hozza azt magával. Mindjárt az hoszszas esső után tett kapálás veszedelmes a' sikeres földben. Ekkor a' föld darabokban vágódik fel, mellyek a' napnak legelső melegére kővé keményednek; így már a' föld nem lévén többé megoszol-

va,

va, attól a' spongyiás természetétől megfosztatott, melly azt alkalmatossá tészi arra, hogy azokkal a' levegőbéli matériákkal megrakodjon, mellyeket magában kell néki tartani a' tőkéknek további szükségekre. Ha a' föld igen száraz és a' meleg rendkívűl nagy, mikor a' harmadik kapálás végbe megyen, elrepíti az ember azt a' kis alatt való nedvességet is, a' mely még a' gyökeret frissítette; a' plántát kiteszi az elsűlésnek; a' levelek megsárgúlnak, lehullanak, a' nevekedés megtsökken, a' gyümölts nem nő többé, elszárad és meg nem érik. A' tsendes esső után legjobb és leghasznossabb a' harmadik kapálás, és akkor mikor a' szőlő fürtök szinesednek. Azt mondom mikor szinesednek; mert ez alatt a' második crisise alatt a' nevekedésnek a' szőlőhöz nem lehet nyúlni senkinek is. A' természet ezt a' munkát valamint a' fogadást is, tsak magában, tsendessen, és hogy úgy szóljak, titokba akarja véghez vinni.

Az utólsó kapálásnak főképpen az a' tzélja, hogy a' föld minden fűvektől kitisztíttassék, mellyek a' szőlőtő tápláló matériájának egy részét megemésztenék, arra feleslegvaló nedvességet vonnának, és az őszi hidegeket elő-

előmozdítanák. Ezek az őszi hidegek, szinte oly veszedelmesek, mint a' tavaszi hidegek. A' tavaszi hideg tsak egy részét rontja el a' szüretnek, az ősziek pedig egészszen; mert ezek akadályt vetnek a' szőlő megérésének. Olivier-de Serres, a' kapáláson kívül azt a' tanátsot is adja a' szőlőmivesnek: hogy a' maga szőlejét gyakorta meglátogassa, hogy azokat a' károkat megelőzze, mellyek azonn a' tolvajok a' barmok, a' szelek, a' szőlőfejeknek a' földön való feküvések, a' füveknek nevekedések és egyéb történetek miatt eshetnének; és hogy azon a' szükséghez képest egész a' szüretig segíthessen.

Nem minden füvek nónek egyformán mindenűtt és minden temperatúrák alatt. A' mellyek szeretik a' fák árnyékát, a' vizek partjait és réteket: azoktól nem lehet tartani a' szőlőben; de vagynak mások, és illyenek legalább is harmintz fajok számláltatnak, a' mellyek inkább kedvellik egyebeknél, a' száraz és követses földet, a' meleg levegőt, egy szóval azt a' földet és temperatúrát, a' millyen a' mi szőlőinké. Ezek mint élődi, mint a' nedvességet és hideget oda vonó plánták, mind veszedelmesek, és vagynak azok között so-

kak,

kak, a' mellyek a' magok kigőzölgéseik által ollyan kedvetlen ízt adnak a' bornak, hogy ennek készítésének mestersége még nem ment arra, hogy azt eltörölje.

Azok a' plánták, a' mellyek közönségesebbek a' mi szőleinkben ezek: a' *szélfű*, mercurialis annua, et perennis; *büdös paréj* vagy *laboda*, chenopodium vulvaria; *taratzk*, triticum repens; *mohar*, panicum dactylon; *misót* myosotis arvensis; *tyukszem* anagallis arvensis: *füstike*, fumaria officinalis; *falfű*, parietaria officinalis; *bibetyű*, sideritis hirsuta; *fütéj*, euphorbia lathyris; *tsorbóka*, sonchus oleraceus; *szaka*, sedum acre et telephium; *lúdhúr*, alsine media; *matskafű*, atriplex patula; *párhagyma*, allium porrum; *sikkantyú*, scabiosa arvensis; *szulák*, vagy *győtény*, convolvulus; *gégevirág*, aristolochia clematitis et longa; *ebszőlő*, solanum nigrum; *pitypang*, leontodon taraxacum; *egérfül*, hieracium pilosella; *peremés*, calendula; *bogátskóró*, carduus; *galambegy*, valeriana locusta; *kunkor*, heliotropium europaeum; *szűmtső*, bunias erucago; *kerekrépa*, brassica rapa; *szederj*, rubus fruticosus; *pipats*, papaver rheas; *repő*, pteris aquilina; *lókörömfű*, tussilago farfara. Ezek

kö-

között a' plánták között vagynak némellyek, mint a' bogátskórók, gyötének, a' mellyeknek tsúszó gyökereik igen elevenek, úgy hogy ha azokból tsak legkissebb marad is a' földben, az egész plánta kevés napok alatt ismét megújjúl. A' gondos szőlőmives kiszedi ezeket, és kihordja a' szőlőből mihelyt kikapálja vagy kigyomlálja. Vagynak ismét ollyan plánták is, a' mellyek mindjárt viszsza nyernék gyökereiket, ha tsak félig szakasztaná ki az ember, vagy egészszen ki nem ásná; a' földnek tökélletlen felhányása mivelés gyanánt lenne ő nékiek. A' mi azokat nézi, mellyeknek a' szárok puha, a' levelek husos, és a' levelek nem annyira rojtos: elég ezeknek egy kapavágás hogy elveszszenek, és többé viszsza ne jőjjenek; ha ezek földel bevonatnak, vagy a' napra kitétetnek, egyszeriben elvesztik minden nevekedő erejeket, és viszsza jövő 's magokat megelevenítő tehetségeiket. — Kéttségkívűlvaló dolog az, hogy a' kézzel való munka, a' földnek megtisztítására, és annak megforgatására, minden tekíntetben sokkal alkalmatossabb, mint az, a' mely eke által, vagy szántás által megyen véghez. A' szőlőmives a' maga kapájával felkészűlve, tsak annyira

hat

hat le a' földbe, és nem mélyebben, a' mennyire akarja; könnyen megoltalmazhatja a' tőkéket és azoknak gyökereit, nem tördeli el a' veszszőket, nem rontja meg a' fürtöket, minden mozdulása a' maga tulajdon hatalmában lévén, a' mint tetszik úgy vezeti a' szerszámát a' mellyel él. Az igaz, hogy az ekével való kapálás vagy a' szántás, sokkal könnyebb és kevesebbe kerül; de mely tökéletlen munka ez! és mitsoda sok történettel jár ez együtt! A' hoszszába felfejtett föld soha sem omlik meg tökélletessen, a' szántó vas legtöbbször nem szaggatja ki a' füveket, a' minek pedig megkellene lenni, hogy azok elveszszenek, hanem tsak másúvá rakja és ujjabban elűlteti. Akarmint értsen is hozzá, a' ki az ekét igazgatja, akárhogy vigyázzon, és akármint igyekezze a' dolgot jóvá tenni: de menj bé tsak a' szőlőbe, mikor azt oda hagyta, visgáld meg a' munkáját, alig lelsz abban tökélletes barázdákat; hanem látsz felfordúlt tőkéket, kiálló gyökereket, megrontsolt szőlő fejeket, elszélledt veszszőket, és még ezzel tsak kevés részét látod a' gonosznak. A' rontsolások, a' tőkéknek és gyökereknek megsértések számtalanok; de a' föld elfedezi azokat

kat a' szem előtt. Az ekével való kapálásban sokkal világossabbak, a' rendetlenségek és tökélletlenségek, mint sem hogy azokat tagadhatnák, a' kik ezzel élnek. De apellálnak ezek, hogy magokat igazítsák, a' munkások megritkulásokra, noha nem kevessebb henyélők vagynak a' mi déli tartományainkban is, mint egyébűtt. Elég bővön kipótolódik, azt mondják ez a' hiba, a' mi szőlőinknek megérésével kedvezvén azoknak a' melegebb temperatura, és a' hidegek távol lévén, mellyek oly sokszor ostorozzák az északi Frantzia Ország közepében lévő szőlőhegyeket. Ezeknél sokkal jobb okok kivántatnának az illyen viszsza élésnek megigazítására. Mennél alkalmatossabb valamely éghajlat a' mivelésnek valamellyik neméhez: annál inkább kell igyekezni hogy annak az ember hasznát vegye. Ennekfelette, ha meggondolja az ember azoknak a' birtokosoknak abban való nagy restségét, hogy meg nem válosztják jobban a' tőkéket, hogy el nem távoztatják három negyed részét azoknak a' fajoknak vagy külömbségeknek, a' mellyek az ő szőlőikben vagynak, hogy oly kevés figyelmetességet fordíttanak az ő boraiknak készítésére:

re: méltó jussal gyanakodhatik az elősz ámlált okoknak helytelen vóltán. Ugyan hihető-é, hogy abban haszon vólna, hogy valaki roszszúl bányon a' maga jószágával, vagy tsak a' nagygyából munkálja meg, kivált abban a' tartományban, a' hol a' természet oly kedvező, mint a' mi déli Megyéinkben, hogy a' mives igyekezetét elő segélli?

Éppen ezekkel az okokkal lehet élni azon északi szőlőmivesek systémájoknak ostromlásában, a' kik azt tartják, hogy sokat nyernek véle, ha a' magok szőlőiket erőssen megtrágyázzák. Ez által bizonyos az, hogy termettebb szőlejek lesz, több borok, de sokkal roszszabb, a' melynek soha sem lesz betsülete, és a' mely mikor iszszák, azoknak a' matériáknak szagával űti fel az ember orrát, a' mellyekből lettek. Hogy lehetne azt elhinni, hogy abban haszon vólna, ha az ember alábbvalóvá teszi, a' maga termését? ha megfoszt-ja a' maga földének gyümöltseit attól a' jó hirtől, mellyel birtak, vagy attól a' melyre eljuthatnak? Hogy lehetne képzelni, hogy az hasznos vólna, ha az ember tsak ollyan bort tsinál, a' mellyet mihelyt lejő a' kádról, azon melegen el kell adni; ha meggondolja, hogy

két

két vagy három esztendei eltartás után, öt annyit fogna érni?

A' trágya, igen bő nedvességet közöl a' szőlővel. A' tápláló nedv gázzá válván, és a' hajszál gyökerek lyukai, 's a' levelek likattsai által felszivattatván, béhat és kereng a' nedvesség edényében, formálja a' plántáknak fás részeit; tsinálja azokon a' jövéseket, leveleket, virágokat és gyümöltsöket. Mennél bővebb a' tápláló nedv: annál jobban kitágúlnak az edények, és a' nedvesség fojása annál sebessebb, mennél bővebbek a' tsatornák a' mellyeken átmegy; és így a' tápláló nedv kevesebbé kikészűlve kereng; melyből nem lehet egyéb, hanem tsak valami izetlen alávaló, és minden álkoholos matériáktól üres bor. Ezen kivűl, ez a' gazdag termés, ez a' szembetűnő elevenség bizonyos tekíntetben tsak tsalóka, mert ezek nem sokáig tartók. Azokon a' szőlőhegyeken, a' hol a' trágyázás szokásban van, nem trágyáznak többször, hanem minden tizedik esztendőben. Nem lehet tagadni, hogy a' trágyának a' munkája, igen szembetűnő azokban a' három vagy négy esztendőkben, a' mellyek következnek azután, hogy a' trágya belé hordatott a' szőlőbe; de

nem

nem kell több hanem tsak egy esztendő, és a' tőkék már kezdenek lankadni; nem találván többé sem azt a' tápláló matériát, sem ollyan bővséggel, mint a' melyhez hozzá szoktak: nehezen szenvedik az attól való megfosztatást, és néha a' miatt elromlanak. Azért elveszti az ember egy részét a' tőkéinek, vagy az igen bő, vagy az igen kevés tápláló nedvesség miatt.

A' szalmás trágyát, mely tsak akkor tájba kerűlt ki a' ló, vagy ökör istállóból, egyátaljába el kell távoztatni a' szőlőtől, valamint az utak és árnyékszékek trágyáit is; hanem lehet élni, és gyakorta igen jó is, trágyázó eszköz gyanánt azokkal a' dolgokkal és matériákkal, a' mellyek a' földnek soványságát, kiűrűlését, és mind azt kipótolják, a' mit tsak kívánni lehet az efféle mivelésre nézve. Úgy látszik hogy semmi trágya sem illik annyira a' szőlőhöz, mint az úgy nevezett plánta-föld, mely a' fák, fűvek és egyéb plánták elromlásokból, vagy öszve rothadásokból készűl és származik. A' mohok, fa levelek, fűvek, ha egymással öszve kevertetnek, nagy rakásokba rakatnak, és két esztendeig a' forrásra úgy hagyatnak: igen jó trágyát adnak

és formálnak. Mindazáltal mivel lehetetlen sokszor, hogy a' trágyának ezt a' legjobb nemét az elégségig az ember megszerezze: tehát az értelmes szőlőmivesek azokhoz a' földekhez fojamodtak, mellyek folyó vizek árkaiból, tókból és gödrökből hányattak ki, az utak, és útszák szemeitekhez; ezeket ők rakásokba hányják, és úgy rendelik el, hogy egy sor illyen földet raknak, azután másik sor régi marha, ló, vagy jüh ganéjt; ezt az elegyitést úgy hagyják egész télen; azután kapával felvagdalják, és esztendőt által egynehányszor megforgatják, és végre kihordják a' szőlőbe. Mivel minden trágyának külömböző tulajdonsága van: nem lehet külömben meghatározni, mellyik jobb azok között a' másiknál, hanem annak a' földnek természete és fekvése szerént, a' melyre vitetik. Ugyan azon trágya veszedelmes vólna a' szőlőbe azoknak a' tőkéknek, a' mellyek a' szőlőnek bizonyos részébe találtatnak, a' mely külömben, ugyan azon kerületben, a' szőlőnek más részében, eleveníti a' nevekedést, megfrissíti a' tőkéket, és bizonyos tekíntetben megifjitja. A' szőlőnek azt a' részét, a' mely nedvessebb földel bir, meglehet javítani homokkal azt ab-

ba

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

ba bele hintvén, kiváltképpen pedig földes fövénnyel, mert ez többnyire, márgával, motsár és tsiga földel, 's más egyéb mész nemű matériákkal vagyon öszve elegyedve. Még hamuval, korommal, galamb-tyúk-sőt ember-ganéjjal is lehet trágyázni; hanem elmúlhatatlanúl megkivántatik, hogy ezek a' dolgok soká kinn legyenek a' levegőn, és porrá változzanak. Öszve kell ezeket mind közönségessen zavarni jó plánta-földel, hogy kevessebbé dolgozzanak, de annál tovább tartsanak. Azokban az esetekben, mikor hasznossabb ezeket tsak magokat elhinteni minden elegyités nélkűl, mint példánakokáért, az igen nedves földekbe ha ezeket szőlőknek akarják fordítani: tsak marokkal kell azokat elhinteni, mint mikor a' buzát vetik. Egyedűl tsak a' plánta-föld alkalmatos a' szőlőtőkéknek sok esztendőkig való megelevenítésekre, ha azok sovány földben, és a' hegynek legmagossabb tetején sínlődöznek. E' szerént, a' javításnak vagy trágyázásnak mestersége abban all: hogy az ember tudja, és esmérje a' külömböző trágyáknak tulajdonságait, hogy tudja azokat illendő mértékkel, a' mint a' szükség hozza magával, a' külömböző nemeihez szabni és al-

kalmaztatni. Ha öszve rakja ezeket, ha felé-nyi, harmad résznyi, vagy negyed résznyi plánta-földel öszve elegyiti, vagy ha tsupán tsak homokot, márgát, vagy közönséges földet fordít is erre: mindeniknek változtathatja a' munkáját tetszése szerént. Némely szőlő mivesek szarú-faradékot is hordanak a' szőlőbe, mások júh körmöket. Vólt ollyan, a' ki a' szabóktól, paplanosoktól, megvette az esőlékeket, apró tseprő matéria-darabokat, és azokkal öntötte meg a' szőlejét. Mind ezek a' dolgok trágya gyanánt vóltak a' szőlőnek; és valósággal ezekben sok is a' víz nemző, és szén nemző matéria (*hydrogenium et carbonicum*) ezek a' két fő eszközlői és indítói a' nevekedésnek. Ha ezek a' földbe elásatnak, igen soká rothadnak el, és majd észre vehetetlenül; és egyéb alkalmatlanság nintsen bennek, hanem hogy valamely különös izt közlenek a' borral. De mivel ezekből nehéz vólna annyit öszve szedni, a' mennyi a' nagyobb szőlőkre is elégséges lenne: nem terjeszkedünk itten ki különössen erre, annyival is inkább, mivel nintsen egyéb tzélunk, hanem hogy a' szőlő mivelésnek közönséges fundamentomait adjuk elől.

Rend-

Rendszerént az őszi időt választják ki arra, hogy trágyát hordjanak a' szőlőbe. Ekkor a' szőlőmives nintsen annyi dologtól elfoglalva mint egyébkor; a' föld a' trágya, nem oly nehéz, és könnyebb vinni, mivel az esső nedvessége nem járta még azokat nagyon által. Szamarakon, öszvéreken, vagy lovakon hordják azokat helyre a' kosarakba, mellyeknek a' fenekek egy felől valami vágásba jár, más felől pedig egy szeg tartja. Nem kell egyéb, hanem tsak ki kell húzni azt a' szeget, és a' feneke kinyilik a' terehtől, 's magába kiürül. Az így kiürített trágyát, tsak ott hagyják rakásokban előbb odébb, hogy azok a' külömböző részek, a' mellyekből öszve vagyon téve, egymással jobban egyesüljenek az elhintés idejéig. A' lapályossabb szőlőkben szekerekkel élnek erre a' munkára; és minden szekerek között mellyeket mi esmérünk, nintsen jobb és alkalmatossabb a' szőlőnek, vagy akármi egyéb mezőnek földel vagy trágyával való meghordására, mint az a' kis tsaptás szekér, mellyet ama hires Indsellérről, a' ki ezt kitalálta *Perronetnek* hívnak. Ezt egy tizennégy vagy tizen-öt esztendős gyermek, megrakhatja, vezetheti, és kiürítheti, a' legna-

gyobb könnyűséggel. Azokon az útakon megy bé vele a' szőlőbe, mellyeket a' plántáláskor tsináltak, vagy azért hogy a' tőkék fajai és külömbségei megválosztassanak, vagy azért, hogy azokon béhordják a' termést. Itt állanak a' trágya rakások is, mind addig míg kosarakba elhordatnak, mely aszszonyok, vagy gyermekek által megyen véghez, mindjárt metszés után, és egyenessen az első kapálás előtt. Mikor az ember trágyáz, mindjárt öszve kell a' trágyát elegyíteni a' földel, hogy annál könnyebben egyesüljön, békell azt temetni hogy elzárattassék a' levegőtől, külömben a' nedvességet magához vonná, és a' hideget segítené. Mennél egyenessebben el kell azt rendelni mindenűtt a' földön, és nem markonként kell rakni a' tőkék tövére; mert nem egy vagy két centiméternyire vagynak a' tőkék tövétől a' gyökereknek a' szájaik vagy nyilásaik, hanem messzebb is; azomban kiterjeszthetik azok magokat, fordúlhatnak a' merre szükség, és a' trágyát a' hol van mindenűtt megtalálhatják.

A' szőlőnek egyszerre és egészszen való megtrágyázása igen hibás, és így azt el kell hagyni. Mert egy az, hogy nintsen is min-

de-

denűtt szüksége a' trágyára, más az, hogy ha a' trágyázásból valami roszsz talál következkezni, mint példánakokáért a' tápláló-nedvesség lyukainak bédúgulások, rendkivűlvaló nevekedés, vagy valami különös ize a' bornak: a' részenként való trágyázásnak a' munkája alig fog megtetszeni. Jobb hát esztendőnként tsak bizonyos részét javítani meg a' földnek, és gyakrabban 's nagyobb választással trágyázni inkább, mint egyszerre nagyon sokat tenni, és minden tizedik esztendőben fogni ahoz.

Nem tsak a' friss ganéjok, az árnyékszékekből vett és tsinált trágyák, a' még meg nem omlott sepredékek azok a' matériák, a' mellyek a' bornak roszsz ízt adnak, mellyet helytelenűl és közönségessen *föld íznek* nevezünek. A' szőlőtő ollyan vonszó erővel bir, hogy magához von, magába szív, és egyesít magával, minden gőzzé vált matériákat, a' mellyek fűgnek a' levegőben, vagy a' mellyek azon vízzel egyesűltek, mellyek az őtet tápláló matériáknak vezető gyanánt vagynak. Az én itéletem szerént, kétféle föld-ízt kell megkülömböztetni; a' *természeti föld-ízt*, és a' *mesterséges föld-ízt*. Az elsőt azoknak az ásványi és bányászati matériák' felolvadásainak

nak és kigőzölgésének lehet tulajdonítani, a' mellyekből áll némely szőlőknek a' földjök. Ezek a' felolvadások, ezek a' kigőzölgések, mellyek a' levegőnek szűntelen való mozgása, a' meleg és átmosphérai nedvesség által okoztatnak, öszve-elegyednek a' tápláló nedvességnek matériájával, ezzel együtt bele veszik magokat a' plántákba, és ezeknek minden részeibe, és azokban ott maradnak. Kéttségkívűl ez az oka a' természeti föld-íznek, mellyet némely borokban, mész-íznek, kő-íznek, eperj-és egyéb íznek hívnak. Ez az íz, a' föld természetével öszve vagyon kötve, és nem függ az ember' szabad akaratjától, és munkájától; azomba ezt inkább jó tulajdonságnak, mint hibának tartják a' borban. De nem így vagyon a' dolog a' mesterséges föld-ízre. Ezt külömb-külömbféle okoknak lehet tulajdonítani. Hol némely plánták virágaiknak szagos kigőzölgéseik okozzák azt, vagy néha azoknak a' leveleik is, mellyek a' szőlőnek némely részeiben nőnek, és a' mellyeket annak idejében elmulatnak kiirtani, minéműek a' gége-virág, a' peremés, a' vas-virág, szélfű, szederj 's a' t. Hol származik az, a' friss trágyának, árnyékszékbéli ganéjnak gázos

vagy

vagy levegős részeiből, és az ollyas trágyákéból is, mellyek az utzákról vétettek, vagy a' tenger szélein nevekedett kövér plántákból készíttettek. Néha nem kell egyéb, hanem hogy a' szőlő ki légyen tétetve valami mészkementze, szén égető, vagy ollyan huta füstjének a' hol kőszénnel tüzelnek, és a' szőlő úgy megtelik szaggal, hogy a' bornak tőle utálatos íze lészen. A' hegyen lévő szőlők, sokkal jobban béveszik magokba ezt a' szagot, ha a' füstöt oda viszi a' szél mint a' lapon lévők. Ezt a' külömbséget kéttségkívül a' füst természeti felszállásának lehet tulajdonítani, mely a' széltől felfelé vitetvén, és az ellenbe lévő hegytől tartóztatván nem oszlik széllyel, hanem ott megsürűdik. E' pedig valóságos igaz, mellyet mind azok tudnak és megesmernek, a' kiknek a' szőleik mészégető kementzékhez közel esnek. Tsak egy illyen kementze állíttassék fel: és a' körül lévők mindenütt panaszkodnak, abból a' fundamentomos okból, hogy a' miatt megromlik a' borok, és az árára nézve, felénél is többel alább száll.

Úgy látszik 1. hogy mikor a' szőlő közelget a' megéréshez, mikor a' szőlő szemek,

és a' plántának minden részei eljutottak az ő kitágúlásoknak legfőbb grádusára: akkor veszik bele magokat ezek a' korom-matériák a' szemeknek bőreibe, és a' tsutkáknak szöveteikbe. Innen a' Beaune lakosai, a' kik felette vigyáznak arra, hogy az ő boraiknak jóságok, és ditséretes vóltok megmaradjon törvényé tették magok között, hogy a' szüretet megelőző, tizenöt napokban, se levelest, se szalmát, se pozdorját ne égessenek, ne hogy a' füst valami roszsz ízt adjon a' boraiknak. Ezen kívül

2. Úgy látszik, hogy némely gázos-vagy levegős-matériáknak az ízek, mellyeknek a' víz vagy a' tápláló-nedvesség vezetői vóltak, hogy bele mehessenek a' plántába: elnyomatik a' gyümöltsben a' czukros nyálka által; mert nem érzi azt az ember, mikor eszi a' gyümöltsöt, és a' borban a' forrás által világosságra jő. Azt jegyzette meg Henkel, hogy egy ollyan földön termett gabonából, a' mellyet árnyékszékből trágyáztak meg, igen roszsz ízű ser készült. A' hires Rouelle, a' maga Tanítványi előtt több izben bontzolt fel borokat, mellyeket Aunis körül készítettek, a' hol a' szőlő a' földön tsúsz, és a' hol a' szőlőket

lőket tengeri plántákkal trágyázzák meg, és azokból mindenkor valóságos zódát vagy fűsót vett ki, meg pedig bő mértékben.

3. Úgy látszik továbbá, hogy nem tsak a' szőlőnek tsutkáiban és bőreiben üllepednek meg azok a' matériák, mellyek a' bornak földízt adnak. Mert sokak ezek közűl a' borok közzűl, a' szemezés után forranak meg, és másokban a' forrás nem előbb kezdődik el, hanem minekutánna elválosztatott a' szőlőnek bőreitől.

4. Úgy látszik végezetre, hogy a' földíznek matériái, külömböző módon változnak a' szőlőben, és követik a' fajoknak, és tőkéknek külömbségeket, és talám azokat a' környűlállásokat is, mellyek a' forrással együtt járnak. Tapasztaltatott, hogy a' Sauternei szép szőlőhegyeken, mellyeknek a' fehér borai igen betsűltetnek, és a' mellyeknek különös kő ízek van, annak a' kevés veres bornak, a' mellyet ott készítenek, igen erős és kedvetlen föld-íze van, tudniillik keserű és timsó forma íze, a' mely kissebbedik ugyan, ahoz képest a' mint vénűl a' bor, de soha egészszen el nem enyészik. Azoknak a' plántáknak kigőzölgései, mellyek itt nevekednek és

el-

elrothadnak, azoké a' ganéjoké és trágyáké a' mellyek itt elhintetnek, a' fehér tőkéktől színte úgy bészivatnak mint a' feketéktől: mindazáltal, mivel azoknak munkájok igen külömböző a' fehér borban és a' veresben; nem természeti dolog-é ebből azt hozni ki; vagy hogy ezek külömböző módon változnak ezekben a' kétfele tőkékben a' nevekedés alatt, vagy a' következések között való külömbség attól a' külömböző módtól származik, a' mint készítik mind a' kettőt, ezen borok közűl.

Az a' lassuság, a' mellyel él a' természet a' maga munkáiban, kéttségkívűl nem keveset teszen azoknak tökélletességére. Innen, igen hihetőnek tartjuk, hogy azok az ásványi-és bányászati-matériák, mellyeket a' természet észre vehetetlenűl elszaggat a' föld massájából vagy testéből, hogy osztán illendő mértékben és azzal a' böltsességgel, a' mellyel él minden munkáiban, egyesítse a' tápláló nedvességgel: az igaz okai a' *föld-íznek*, mellyet természetinek neveztünk, mellyet sokszor illatnak lehetne nevezni és hívni. Azt gondoljúk továbbá, hogy azok a' gázok vagy levegők, mellyek fojamatokba jönnek ki, úgy szólván némely élődi plántákból, némely trá-

gyák-

gyákból, vagy roszszúl készült, és a' földhöz nem alkalmaztatott ganéjokból: okai a' mesterséges föld-íznek, és kezdetei annak a' némelykor kedvetlen íznek, mellyel némely földek borai birnak. Ezek a' tapasztalások, mellyek kéttségkívúl nem ujságok némely földmivelők előtt, megintenek minden szőlős-gazdát, hogy a' trágyák készítésében, azoknak elosztásában, és végezetre a' szőlőknek meggyomlálásokban, és a' gazoktól való megtisztításokban, nem lehetnek eléggé gondosok és figyelmetesek.

V. SZAKASZ.

Azokról a' történetekről és nyavalyákról, mellyeknek ki vagyon tétetve a' szőlőtőke, és ennek megújjításának külömb-külömbféle módjairól.

Úgy látszik sokszor, mintha az idő az emberek, és az oktalan állatok, ugyan ösz-ve esküdtek vólna egymással, hogy a' szőlőtőkének kárt tegyenek, kivált az északi részen. A' déli tartományokban, a' hol a' fagyok igen ritkák, a' hol a' levegő melegsége miatt nagyobb távólságra kell rakni egymástól

tól a' tőkéket, a' hol azoknak nevekedések eleven és igen erős, és a' tápláló nedvességnek nagy bővsége még sints akadályára a' gyümölts megérésének: a' szőlőtőkék nintsenek kitéve a' nyavalyáknak és sérelmeknek, vagy legalább nem oly szembetűnő ezeknek munkájok. De az északi részeken egészszen másként van a' dolog; mert itt a' szőlőtő természettel gyenge, és erőtelen. Tsalhatatlan igazság az, hogy az erejében lévő plánta alig érez meg valamely történetet, a' mikor a' más hasonló faj, de gyengébb és erőtlenebb, elvész attól. Maupin tette ezt a' jegyzést legelőször, és ebből első tekintettel, igen kedvező következést tsinált, a' maga systemájára nézve. De mi, okokkal és próbákkal megmutattuk, hogy ha a' szőlőtőkék mindenűtt annyira helyhez-tetődnének egymástól, mint a' hogy ő javasolja: a' szőlő-fejek két harmad részében a' mi szőlőhegyeinknek meg nem érnének. Más eszközökhöz kell tehát folyamodni, legalább azokban a' tartományokban, a' hol ezt a' mértéket nem lehet magtartani. Mi azokat igyekeztük öszve szedni, a' mellyek mind eddig jó előmenetellel gyakoroltattak, és azokat akarjuk itten elejbe adni az Olvasónak. Azok ugyan

nem

nem mind egyforma jóságúak; de tsak az időtől, a' tapasztalásoktól, és az értelmes visgálódóknak buzgóságoktól lehet ezeknél jobbakat várni, és reményleni.

A' legterhessebb történetek, mellyek az időnek viszontagsági által okoztatnak: a' *tavaszi fagyok*, és az *elragyázás*. A' mely sérelmek a' gyökereknek megsértésekből, a' tőkéknek megsebesítésekből, a' tápláló nedvnek felettébb való bővségéből származnak: azokat az emberek gondatlanságának, értetlenségének, vagy fösvénységének kell tulajdonítani. A' több sérelmekre némely bogaraknak nagy ehetőségek szolgáltatnak alkalmatosságot.

A' mi a' *fagyot* nézi „ez éppen nem veszedelmes a' tőkéknek, azt mondja Olivier de Serres, ha előre a' szőlőben egynehány helyeken nedves polyvából, vagy szalmából és fél rothadt ganéjból tüzet rak az ember, és ezzel sűrű füstöt tsinál; mert ez a' levegővel öszve-elegyedvén, elveszi annak minden ártalmait."

A' mai időben sokan tettek ezzel próbát, és szerentsések vóltak. Haljuk meg mit tselekeszik ebben a' részben polgár Jumilhac, a' ki egy a' legértelmessebb szőlős gazdák közzül.

zűl. Mivel a' fagy tsak akkor árt valósággal, ha a' felkelő nap a' szőlőnek jövéseire süt és azokat megégeti: tehát ebben áll az egész mesterség, hogy az ember a' füstöt úgy tudja kormányozni, hogy a' nap sugárait mind addig viszsza tartóztassa, míg a' levegő elégé megmelegszik, és a' dér harmattá változik.

Jumilhacnak a' szőleje a' Sejnei és Oisei Megyében fekszik, Orleans és Páris között napnyugotra. Napkeletről egy homokhegy fedezi, északról pedig egy fal van oltalmára, és dél felől szabadon áll. Ő gizt gázt, öszve szedet; ezeket öszve-elegyítteti roszsz szalmával és nedves polyvával, és ebből napkelet felől, minden ötven lépésnyire egy egy kupotzot tsináltat a' szőlőben, hasonlóképpen tselekeszik a' szőlőnek belső útjaival is, és hoszszába a' széleivel. Annakutánna vigyázót állít ki, mikor gondolja, hogy a' reggeli hidegtől lehet félni. Ha harmatot nem lehet éjfélig észre venni: a' bizonyos jele a' következő fagynak. Ekkor napfelkölte előtt egy órával tüzet vettet a' kupotzoknak, és arra vigyáz hogy kevés lángjok és sok füstjök légyen inkább. Ha a' szél fú: e' rendszerént északról jő, vagy északi napnyugottról. Illyen-

kor

kor minden figyelmetességét erre a' részre fordítja, hogy a' füst a' szőlőnek minden részeire kiterjedjen. Ha semmi szél sints, tsak abban foglalatoskodik, hogy napkelet felől tsináljon sok füstöt, hogy a' napnak sugárait viszsza tartóztassa. Májusnak 23-dik napján 1793-dik esztendőben, reggeli három órától fogva, egész nyóltz óráig tusakodott a' nap ellen, úgy hogy ez, éppen nem érdekelhette a' szőlejét. A' füst oly sűrű vólt, hogy a' szomszéd falúnak a' lakósi, a' mely oda egy fertály mértföldre esett, úgy látták a' napot, mint mikor valamely felhőn keresztűl süt. Hogy ennek a' próbának a' munkáját ellene mondhatatlanúl megállítsa, nem füstölt meg Jumilhac a' maga szőlejéből egy darabot, mely északról egy fal által fedeztetett. Tsak egy bimbó sem maradt meg ezen a' részen a' megfagyástól, holott a' másik helyen tsak nem mind épségben megmaradott. Mindazáltal ugyan azon esztendőben 31-dik Májusban egészszen megfagyott a' szőleje, mert az ember, a' kire bizta a' vigyázást, úgy érzette, mintha reggeli, egy órakor harmat esett vólna; azért lefeküdt és elaludt, 's későbben ébredett fel, hogy sem mint valamit próbálhatott vólna.

Meg

Meg 'kell vallani, hogy a' füstölésnek ez a' módja a' hideg ellen, igen terhes, és még ennekfelette költséges is; mert nagy vigyázást, elmésséget, és eleven szorgalmatosságot kiván, de a' haszna mindenkor bizonyos.

Az *elragyázás* ellen nem tudunk felhozni ollyan segítő eszközöket, mellyekkel azt eddig az ideig megelőzték vólna. Mindazáltal, meg kell azt tartani, hogy a' kötés, megnyírés vagy tisztogatás ideje, igen sokat tehet annak megelőzésére, vagy előmozdítására.

A' porhonok vagy porzószálak teszik a' plántákban a' him részeket, a' bibék pedig az anya részeket. A' szőlőben mind a' kettő, ugyan azon egy kehelynek közepén áll. Ezeknek a' nemeknek egymással való egyesülésekből lesz a' gyümöltsözés. Hogy pedig ez az egyesülés tökélletessen megeshessen: a' nemi részeknek gyengesége igen alkalmatos időt és kedvező környűlállást kíván. A' hideg, és hoszszas esső, a' nagy meleg és erős szél, szükségesképpen ellent álnak abban. A' hideg megrekeszti a' nemző részeket; az esső lemossa a' termékenyítő porokat, a' meleg elszárasztja, a' szél elfujja és elszélleszti azokat. Mindenik történetben a' virág elvetélik,

lik, és ez az elvetéllés mindenkor *elragyázást* von maga után. Ha ez a' romlás az említett okok közűl valamellyiktől esik, ennek elhárítására, vagy megorvoslására nintsen semmi eszköz; ezen meg kell nyugodni, és a' következendő esztendőbeli szürettől kell várni ennek a' kárnak viszsza pótolását. De sokszor az elragyázás, kivált a' szőlő körűl, a' tökélletes fogadás után is megtörténik, az az, az előjött gyümölts leesik arról a' kis tsutkáról, a' mellyen állott a' szőlőfürtön, és elenyészik. Ez az eset, az igen erős nevekedésnek, vagy a' nagyon bő tápláló nedvességnek a' következése. Ez a' nedvesség, nagy bővséggel és sebességgel rohanván a' fürtöknek igen gyenge részeire, nem enged elég időt a' magzatoknak annak elfogadására, elrugja hát ezeket, hogy úgy szóljak mint egy, tulajdon ereje által, és azoknak helyébe áll, magát fává változtatván és kinyújtván. Hogy ez így legyen válósággal, a' következendő tapasztalás bizonyítja, és erősíti. Ha valamellyik tőkének a' fürtjei előjönnek, válaszszon ki azon az ember egy veszsző szálat, a' mellyen fürtök vagynak. Ennek a' szál veszszőnek a' karjáról, valami éles késsel hántsa le

a' héjját körös körül, egész a' fájáig, de tsak egynehány tzolnyi magasságra. Hanem arra vigyázzon, hogy meg ne sértse a' tőke karját, vagy a' fáját meg ne vágja. Azután tekerje be a' levett bőre és héjja helyett pamut vagy gyapjú szálakkal, 's azonnal megfog győződni az említett dolognak igassága felől. Akármely nagy és közönséges légyen a' tőke több veszszein az elragyázás, de ez az egy veszső mellyen a' próba esett, ki lesz véve az alól a' veszedelem alól; e' pedig azért, mivel a' héjjnak egymástól való megszakasztása által, a' tápláló nedvességnek folyása szükségesképpen viszsza tartóztatik; és ezzel a' szőlő fej alkalmatossá tétetik arra, hogy a' mi abból bele megyen, mind azt haszonra fordítsa. Sajnálni lehet, hogy ez a' szőlővel való bánás módja több időt és nagyobb pepetselést kíván, mint sem hogy ezt egész darab szőlőkre lehetne szabni és alkalmaztatni, vagy közönségessen szólván egyébűvé, hanem tsak a' kertekre, és különössen kedvelt szőlőtövekre; de igen nagy világosságot nyújt ez arra, miképpen folynak a' tápláló nedvességek a' plántákban, és a' szőlő elragyázásának egy legfőbb okát kinyilatkoztatja. Innen

Pol-

Polgár *Beffroy* tetemes tudatlansággal vádolja azokat a' szőlőmiveseket, a' kik a' virágzás ideje előtt nyirik meg a' szőlőket, mivel azzal a' nedvességet viszsza üzik a' fejekbe. Azoknak a' próbáknak öszve hasonlításokból, mellyeket tett ez a' szemes gazda, a' szőlőt megnyírvén, a' baratzkfát pedig megmetszvén, az ő nevekedéseknek három külömböző idejében; egyszer virágzások előtt, másodszor az alatt, harmadszor pedig utánna: világos, hogy ezen plánták közűl mindeniknek a' gyümöltse mindenkor lefoly, mikor a' megnyírés és megmetszés virágzás ideje alatt megyen véghez.

Van ollyan szőlőtőke is, mellyet nem ért a' késői fagy, a' gyümöltse sem folyt le: még is mindazáltal igen szomorú tekíntetet mutat. Noha fiatal, de még is hervadoz; a' fürtjeinek a' nyelei puhák, a' levelei lekonyúltak, sőt némellyek halaványok, a' gyömöltsei fonyadtak, mikor épeknek és tellyeseknek kéne lenne. Néha a' tőkéknek nagyobb részek, egésseget és nagy elevenséget mutat, a' több részek pedig úgy látszik hogy sínlik. Így a' gonosz, vagy közönséges, vagy pedig részszerént való. Illyenkor arról kell gondolkodni, millyen vólt az idő, és annak járása a'

közelébb elmúlt esztendőben. Ha az idő járás nem vólt kedvező a' nevekedésre, ha a' kapálás nem idejében lett, ha a' földön erőszak tétetett, ha a' gyümöltsök és szőlő veszszők feleslegvaló nedvességgel tápláltattak, és ha az utóbbi metszéskor a' régi fák le nem szedettek: akkor az ember nagyot hibázott. Ha a' szőlő veszszőket a' jég verte meg, ha a' sebhez közel esett bimbók, tsak gyenge jövéseket tudnak hozni: akkor a' seben alól egynehány centiméterrel kell elmetszeni. Ha szüret után ki nem metszik szorgalmatossan azokat a' kötéseket, mellyekkel a' veszszők a' karókhoz vagy kollátokhoz vagynak kötve: tehát a' hó, a' dér, és zuzmaráz oda üllepednek, 's a' veszszőkön pattogzásokat és forradásokat okoznak, mellyeket metszéskor le kell szedni.

A' meg nem omlott és el nem készült trágyák, úgy a' ragadósok is, kivált ha nagy bővséggel öntetnek a' tőkére, a' nedvességnek tsatornáit beduggatják, és a' plánta hamar elvész, ha minél elébb nem igyekezik az ember mérsékelni ennek az igen erős tápláló eszköznek a' munkáját. Ennek a' gonosznak egyedül ez az orvossága, hogy minél előbb

szá

száraz homokot, követset, épületek omladékait 's a' t. kell vinni a' szőlőbe.

Az a' módja is a' bujtásnak, a' mellyel rendszerént szoktak élni, igen sok nyavalyát okoz a' szőlőnek. A' szőlő fájának lehajtása, és mint egy két föld közé való helyheztetése, utóljára romlást, és rothadást tsinál. E' nem egyéb akkor, hanem mint megannyi dögletes kovász, mely közli magát a' szomszéd plántákkal, kivált azokkal mellyek még az ő gyökereinél fogva a' régi anya-tövekkel egyesülve vagynak. Látja az ember, hogy a' tőke szenyved, és nem látszik hol van baja. Minél előbb megkell azt kapálni, és a' földét fel kell ásni, menni kell a' lehajtott veszszőnek a' mentében, és sokszor két három lábnyira a' bujtástól, meglehet találni a' gonosznak igaz és valóságos okát. Okozza azt a' régi tőkének romlott része, mely a' fiatallal beteges nedvességet közöl. Ezeket egymástól el kell válosztani; a' vént ki kell a' földből szakasztani, és nem kell abban semmit hagyni. A' mi a' fiatalt nézi, figyelmetessen meg kell visgálni minden gyökereit, és ha azok között sebesek találtatnak, el kell azokat egész az elevenig vágni, és az egésséges gyökereket,

ket, a' mellyek megmaradtak, porhanyó földel bé kell fedni.

Akármely szemes légyen a' szőlőmives: óhatatlan mindazáltal hogy azokkal a' vas szerszámokkal, a' mellyekkel él a' munkában, és tisztogatásban, valamely tőkét meg ne sértsen. Ezekből a' sérelmekből annyival veszedelmessebb sebek lesznek, mennél több víz jő ki azok után, mely nem egyéb, hanem a' plántának nevelésére készíttetett nedvesség. Ez a' sérelem vagy régi, vagy pedig újj. Ha régi, mértékletes a' könyvezés: ezt könnyű elállítani vagy oltó-viaszszal, vagy tsupa agyaggal. Tapasztaltam hogy a' korom, vagy az igen apró szénpor, lágy szappannal össze-elegyítve, 's tésztává tsinálva, hathatós orvosság. Az újj sebnek a' folyását nehezebb megállítani, mivel nagyobb a' kiömlése. Az említett kenőttsel való élés, a' lágy viasz, a' Kulimáz és a' tüzes vas, sokszor elégtelen. Ekkor hát fejtse le az ember a' tőkének külső héjját, a' mely a' sebhez közel esik; szitassa ki a' nedvességet valami avét ruhával, vagy a' mely még jobb, spongyiával, és tekerje bé a' sebes ágot vagy tőkét egy darab hójaggal lantornával, vagy szurkos ruhával,

mint

mint valamely flastrommal; azután kösse meg jó vastag viaszos fonállal, 's hagyja úgy valami egy holnapig. Minden oda megy ki, hogy a' sebet a' levegő illetésétől megőrizzük.

Nem tsak az emberek hibái, az időnek mostohasága tesznek kárt a' szőlőtőkének, hanem sok bogarak is vagynak, mellyek azt szüntelenül ostromolják, kivált az északi tartományokban, mivel azoknak nagyobb részek, a' déli rész melegét el nem szenyvedhetik. Ezek közűl a' bogarak közűl legártalmassabbak a' szőlő-lepke, a' vintzúrnak, vagy pergettyü bogárnak két nemei, a' tserebogár, és a' tsiga.

A' *szőlő-lepke.* (Sphinx celerio) Úgy látszik, hogy ez a' bogár még akkor rakja le a' maga tojásit, a' szőlő szemekbe, mikor azok igen aprók, és nagyon gyengék; mivel a' szúrás mellyet tsinál, egész a' magig behat, sőt néha magát a' magot is keményen megsérti, rendszerént pedig és többnyire bélyeget hágy azon maga után.

Az a' szőlő-szem, melybe a' bogár belé tojott, soha sem érik úgy meg mint a' többek, hanem tsak félig meddig, és elszárad inkább, mint megrothadna. Ennek a' bogár-

nak

nak a' szurása, hasonló az igen vékony gombostőnek szurásához; a' körülete mindenütt kékellő, a' bőre sima, és a' mi ez alatt a' kékség alatt esik, kemény; a' szúrás mindenkor középben van. Ki kelvén a' tojása, és féreggé lévén, előszször is a' szemnek húsával el, melyből hogy kijárhasson, kitágítja annak a' szúrását, és ekkor hasonló az egy nagy gombostőnek szúrásához. Mihelyt kijő, apró tső forma szálakat fon, mellyek egymással egyesülve vagynak, hogy a' lakása mellett lévő szemekhez azokon átjárhasson; ezeket is kiliggatja, és sokkal kedvessebb eledelt vész ezekből, mint abból a' szemből, mely néki böltsője vólt, mivel az elsők kezdenek már megérni. Talám az ő lételének elsőbb napjaiban tsipősebb eledelre van szüksége, mert karikába áskál maga körül, és ki nem jő előbb a' maga böltsőjéből, hanem mikor a' szőlő szemek közelítenek a' megéréshez. Könnyű megkülömböztetni azt a' szemet, a' mely néki böltsője vólt, azoktól a' szemektől, a' mellyekkel azután táplálja magát. Ezeknek a' szúrások, mindenkor a' szemnek nyele felé esik, amazoké pedig a' szemnek tetején. Talám azért, hogy a' gyenge

bőr-

bőrbe nem akaszthatja úgy meg a' maga apró körmeit, úgy hogy a' nyélfelé ellent állást talál és némű-némű keménységet, melybe a' körmeit jobban gyakorolhatja.

Igen ritkán találni ezt a' bogarat az ollyan szőlőfejeken, a' mellyeknek a' szemei ritkán állanak. Kéttségkívül szükség a' szemeknek szorossan öszve állani, hogy a' maga selymét kiterjeszthesse, és egymással egyesülő utakat tsinálhasson. Talám ez annak is az oka, hogy a' szemet a' nyele felé lepik meg, mivel nem mehetnek által a' szemek között, következésképpen kéntelenek a' magok utaikat a' szőlő fürtnek külömböző ágazatain által vinni. — Nem kell rajta tsudálkozni, ha a' rothadás tsak egy részét esi meg a' szőlőfürtnek; mert ha az ember figyelmetessen megvisgálja: ezek között a' rothadt szemek között tsak néhol láthatja ennek a' bogárnak nagy munkával készült utait, mellyek közül az egyik a' másikba megy.

Oka-é ez a' bogár a' rothadásnak? Ez ád arra alkalmatosságot, de annak nem egyenes oka, A' meleg és száraz esztendőkben nints semmi rothadás is. Mennél nedvessebb az idő őszszel: annál nagyobb a' rothadás.

Essős

Essős időben a' levelek és gyökerek, igen sok, igen vékony, és vizes nedvességet visznek a' szőlő szemekbe; a' szüntelen újjulásba lévő bőrök tehát vékonnyá és puhává lesz, és azt a' bogár könnyen által fúrja. Ellenben a' száraz esztendőkben a' szemek vizetlenebbek, a' bőrök keményebb, szivóssabb, és azt a' bogár nem tudja úgy által fúrni. Mikor a' szőlőszem nagyon megvan terhelődve nedvességgel: akkor hoszszába ketté reped, és a' húsa kilátszik a' szemnek; ekkor a' szem mindjárt kezd rothadni, mivel a' húsa a' levegőnek ki vagyon tétetve. Ezt a' gonoszt helytelenűl tulajdonítják ezeknek a' férgeknek. Igaz hogy ezt hasznokra fordítják, hogy ebből annál könnyebben élhessenek, de nem okai annak; mert nem ássák mélyebbre a' szemeket, mint szükséges arra, hogy beléjek mehessenek, prédát tehessenek, ki és be könnyen járhassanak; de a' lyúk mindenkor kerek. Ezt a' lyukat meg kell külömböztetni attól, mellyet tsinálnak a' madarak, noha ez is kerek. A' mellyet a' madarak tsinálnak nagyobbak azok és szélessebbek, és ettól a' szemek ritkán rothadnak meg. A' madár nem hasítja meg a' szemet, hanem a' nedvességét szopja

és szívja ki. És mivel ez által a' szőlőszemekben a' vizes matéria kevesedik: tehát a' bőrök egész a' magig öszve megyen, a' melyhez oda ragad, és megmarad a' gyümölts. A' megvagdalt tseresznye és szőlőszemek édessebbek is, czukrossabbak, és kedvessebbek mint a' többek, mivel ezek az állatok nagy részét kiszívták a' feleslegvaló nedvességnek, és a' nyálkás czukros rész megsürűdött bennek.

A' szőlő lepke férge vagy kukattza éjtszaka bévan zárva a' szőlőszembe, reggel pedig a' harmaton, mikor hüss van, sokszor láthatni a' szőlőszemen, hogy mászkál a' napfényen; de a' legkissebb zördülésre és illetésre is egyszerre eltünik.

II. *A' Vintzúr* és *eszelény*, vagy *pergetyű-bogár* is igen ártalmas a' szőlőnek. 1. A' vintzúr (Curculio, violaceus L.) szinére nézve fekete vagy viola színű, tsápjai bunkósok, előre nyúló hoszszú órral. Ezt nevezi Fabricius: *Attelabus Bacchus.* 2. Az *eszelény* vagy *pergetyű-bogár* pedig (curculio Bacchus L.) tündöklő-zöld, arany színnel játszó, és formájára 's nagyságára nézve az elsőhöz mindenben hasonlít. Ezek a' bogarak akkor jelennek meg a' tőkéken, mikor azoknak egy vagy

két

két újjnyi hoszszak a' jövései; az újj levelekre reá szálnak, azokat öszve türik és sodorják, és azoknak tekerűletekben két igen pitziny tojást tojnak. Az illyen hajtásokban, mind a' himet, mind a' nyőstént ott lehet találni sokszor. Ezek a' két tojások soha sintsenek egymás mellett, hanem külömböző türetekben. A' természet melly szüntelen vigyáz a' nemeknek megmaradására, ennek a' bogárnak ollyan hajlandóságot adott, hogy a' szőlő-levélnek a' nyeleit félig vagy egészszen is körűl rágja, minekelőtte annak leveleit öszve sodraná; mert ha abba a' nedvesség nagy erővel folyna, nem vólna elég hajtható, hogy azt tetszése szerént öszve sodorhatná. Az az erős metszés az oka a' gonosznak mellyet tesznek a' jővéseken; mivel e' rontja el a' szürethez való reménységet. A' Lárvái vagy kukattzai ezeknek a' bogaraknak, szinte ollyan veszedelmesek a' szőlőnek, mint a' tökélletességre ment bogarak; mert azok is a' jövésekből és a' leveleknek nyeleiből élnek. Ezt a' kétféle bogarat mindenütt esmérik a' szőlős gazdák, és külömb-külömbféle nevekkel nevezik.

III. *A' Tsajkó* vagy *ollósbogár.* (Scarabaeus cephalotes) Ez egy erős, fekete, kemény szárny fedelű bogár, mely sarló forma görbe de ollósan öszvejáró állkaptzájával a' gyenge jövéseket leszokta nyírni; lyukakban lakik mint a' prütskök, és azokba hordja bé a' lemetélt zöldségeket. Igen sok kárt tesz kivált a' kemény és agyagos földű szőlőkben, annyira, hogy a' hol elhatalmaznak, egész sor szőlőket is leszabdalnak. Májusban uralkodnak leginkább, azután úgy eltűnnek a' szőlőveszszők megerősödésével, hogy újjságúl is alig látni őket.

IV. *A' Tserebogár.* (Scarabaeus melolontha Lin.) Ennek a' lárvája vagy kukattza, mellyet hol tsak kukatznak, hol pajótnak hívnak, sokkal veszedelmessebb a' szőlőnek, mint maga a' bogár, mikor tökélletességre mégyen. Az eszelény, úgy szólván tsak ideig óráig élő bogár, de a' tserebogárnak több esztendők kívántatnak az ő külömböző változásain való által menetelre. A' párzás után egy lyukat ás a' nyőstén a' földbe a' hátúljával, abba ledugja magát egynehány ujjnyira, kitojja a' tojásait, ott hagyja azokat, még azután egy ideig a' fák leveleivel élősködik, 's egy-

szer

szer elenyészik. A' nyár vége felé, kikelnek ezek a' tojásai, és holmi apró férgek jönnek ki azokból, mellyek pásittal, gyökerekkel, 's kivált a' szőlőtő gyökereinek rojtjaival élnek. Megszakasztják ezek a' magok rágásaikkal az edényeknek egymással való öszvekötetését, mellyek a' tápláló nedvességnek egy részét a' plántákba viszik. Könnyü megesmerni ennek a' bogárnak a' szőlőtőke alatt való jelenlétét arról a' vereses színről, a' mellyet magokra öltöznek a' levelek, és a' gyümöltsnek hamar időn való éréséről. A' harmadik esztendőre a' tserebogárnak a' kukattza annyira megnevekedik, hogy majd három tzol a' hoszszasága, és egynehány linea a' vastagsága. Az ő kukatzból bogárrá való általváltozása, Juniusban esik, az ő létele negyedik esztendejének vége felé. Ha ekkor az ember megássa a' földet: ott találja nem tsak az egészszen kiformált tserebogarat; hanem annak férgét vagy kukattzát is, az ő külömböző nagyságában.

V. *A' Tsiga.* A' szőlőmivesek nevezik ezt fedéles tsigának, mások pedig kerti-tsigának is (Helix pomatia L.) Ez egy hoszszúkás, tojást tojó féreg, mellynek se lábai, se tsont-

jai

jai nintsenek, hanem valami tserép forma héjja, melyből most kidugja, majd bevonja magát, a' mint néki tetszik. Ez a' héjja változtatja a' színét ahoz képest a' mint a' féreg öregedik. A' tsiga a' testének minden részeiből, de különösen az alsó részeiből, valami ragadó sűrű nedvességet botsát, mely őtet azokon a' testeken, a' mellyeken tsúsz mász, tartóztatja, és a' mely ellent áll, hogy a' víz át ne járja. Hogy ezt a' szükséges nedvességet megtarthassa, nagy gondal kerüli, a' nap melegét, mely azt elszárasztaná: azért rendszerént tsak hüss helyeken lakik. A' héjja, lakó ház gyanánt szolgál néki, mellyet mindenütt magával hordoz, és úgy látszik, hogy azt nem egyébbel, hanem az ő húsos részeinek feldagasztásával tartja magán; mert semmi kötőlékeket, semmi ollyan tartó inakat nem lehet rajta észre venni, mint a' mellyek más héjjas-állatokat a' magok héjjokhoz hozzá kötik. A' tsiga nyakának a' jobb részén, egy nyilást venni észre, mely néki lélekzője, szemérme, és egyszersmind alfele is. Ebből a' nyilásból jönnek elő, mikor a' szükség úgy kivánja, még pedig ugyan azon egy tsigából a' hím és nyőstén nemző tagok. Az

egy-

egymással való egyesülés nem mehet közöttök tökélletességre soha is, hanem ha a' tsigák mind ketten egyformák, mind fajokra, mind vastagságokra, mind színekre nézve. A' magok egyesülni kívánó szándékjokat, igen eleven mozgással jelentik előre. Valmont-de-Bomara azt mondja, hogy igen különösen ingerlik egymást. A' hím és nyőstén tagok közűl, valami fúlánk forma jő ki, mely mint valamely vas lánceta négy ágakkal van felkészűlve, mely egy igen éles, jó kemény, de töredékeny hegyen végeződik. Mikor a' két tsigák az ő nyakokon lévő nyílást egymásnak fordítják, és azon a' helyen egymást megilletik, az egyik fúlánkja megszúrja a' másikat, és ennek a' kis nyilatskának oly mesterséges az alkotása, hogy elválik onnan, a' hová vólt ragadva, úgy hogy vagy a' földre esik, vagy a' megszúrt tsiga elviszi azt ő magával. Ez el megy egyszeribe, de tsak hamar viszsza jő a' másikhoz, megszúrja ez is amazt szerelmessen, és ekkor végbe megy a' közösűlés, 's mind a' két tsiga egymást költsönösen ugyan azon egy időben megterhesítették. Azután tizennyóltz nap múlva a' nyakokon lévő nyilásból számos tojásokat tojnak, mel-

lye-

lyeket a' földbe nagy gondal és szorgalmatossággal eltakarnak. Közelgetvén a' tél, maga a' tsiga is elrejti magát a' földbe, vagy pediglen valami lyúkba beleveszi magát, néha tsak egyedül, de rendszerént többekkel együtt. Ekkor a' nyálából a' héjjának ajtajára valami fehéres és alkalmas erős fedelet tsinál, mellyel magát a' levegő ártalmai és hidege ellen bátorságba helyhezteti. Ekképpen bétakarva, minden mozdulás és eledel nélkül, úgy marad öt vagy hat holnapig, míg a' tavasz a' szép időket, és zöldségeket előhozza. Az éhséggel minden szükségei megújjúlnak; kinyitja az ajtaját, és igyekezik mindenfelé elment erejét viszsza hozni. Az újj jövések és a' szőlő gyenge levelei ingerlik, leginkább evésbéli kivánságát. Nem tsak azzal tesz kárt és pusztítást, hogy kiszívja azokat a' részeket, a' mellyek az ő táplálására kívántatnak, és elszaggatja a' rojtokat, és nedves edényeket, hanem azzal is, hogy mindenütt, valahol a' bimbókon és leveleken által megyen, valami nyálkás nedvességet hágy maga után, mellyel az azokon lévő tsővetskéket és likatsokat béenyvezi, és ennél fogva akadályára van a' plánták lélekzéseknek és kigőzölgéseknek.

Az ő nagysága, és járásának lassú vólta igen könnyűvé tészi ennek a' féregnek vadászását. Fél és irtózik a' melegtől: ellenben szereti az árnyékot, és kedvelli a' nedvességet. Mihelyt a' nap bizonyos magasságra feljő, reggeli hat vagy hét órakor nyárban elrejti magát a' szőlőnek legalsó és legvastagabb levelei alá, 's mind addig ott ván tsendességben, míg a' szükség, a' hűsség és az éjjeli harmat elő tsalják, hogy utjára és prédára menjen. A' köves földekbe, mikor a' Vintzellér kapál, alkalmas nagyságú lapos kövekre talál sokszor; ezeket a' földből ki kell néki szedni, mivel a' gyökerek kiterjedésének ellent állanak. Ha arra vigyázna, hogy ezekből előbb odébb rakásokat rakna, egyiket a' másik ellenébe felállítván, a' tsigák oda vennék magokat az árnyékra, és egy sem kerülné el a' megfogást. Ezt a' vadászatot, mely semmi veszedelemmel nintsen egybekötve, mivel tsak egy zatskó kivántatik hozzá, a' gyermekekre is reá lehet bizni. Annál nagyobb gyonyorűséggel vinnék ők ezt véghez, hogy ez egyszersmind gyakorlás is vólna, és olyan eledelt szereznének ez által, a' mely nem mindenütt megvettetett; mert ha a' tsigák

gák minden gyenge városi gyomrokhoz nem illenek is, de a' falusiak minden ártalom nélkül megehetik.

A' szőlő lepkét nem oly könnyű elveszteni. Ennek a' bogárnak tsak akkora a' kukattza, hogy alig lehet észre venni. A' látása oly éles, a' hallása oly fáin, a' mozgása oly serény és eleven, hogy minden mottzanásra tud vigyázni, és minden tőr ellen tudja magát oltalmazni. Nagy szerentse hogy mindent megeszik, 's ennél fogva nem annyira ártalmas, a' mint látszik.

Hol lakjon az eszelény és hová tojja a' maga tojásait, az igen szembetűnő. A' hím és nyőstén a' magok fajzatjokkal együtt, az öszve-sodrott és félszáradtan lévő levelekbe vagynak zárva. Ezeket le kell vagdalni, ruhákba öszveszedni, a' szőlőn kívűl vinni, és megégetni. A' kik azzal megelégesznek, hogy mikor azok lehúllanak eltapodják, haszontalan dolgot tselekesznek; mert ettől sem magok a' bogarak, sem azoknak a' tojásai el nem vesznek. Hogy ezek, és a' tserebogarak is valósággal elvesznének, szükség vólna arra, hogy a' szőlős gazdák együtt fognák, és öszve tennék igyekezeteket; úgy tudniillik, hogy

egy bizonyos napot kiválasztván, együtt tennék a' vadászatot. Ha tsak egy ember tselekszi ezt, a' többek pedig elmulatják, tsak az idejét vesztegeti. — A' bogarak nem esmernek határt, és hirtelen által mennek egyik szőlőből a' másikba.

A' vintzúrnak, eszelénynek, és tserebogárnak a' kukattzai, kerülik a' levegőt, 's kiváltképpen az időnek változását, úgy hogy, sem a' hideget, sem a' meleget ki nem tudják állni. Hogy mindenkor egyforma levegőben lehessenek, azért választják kéttségkívül magoknak a' földnek belső részét is lakó helyül. Mivel ottan tsak gyökerekkel táplálhattyák ő magokat, a' mellyekre találnak: tehát a' szőlőre annál nagyobb kívánsággal reá esnek, hogy a' jó mivelés nem hágy egyebet a' szőlőben. Ha valamely tőke szenyved, és ha annak nyavalyás állapotját a' vele való bánásnak nem lehet tulajdonítani; tsak kapálja fel az ember a' földet körülötte, visgálja meg a' gyökereket, rendszerént a' gonosznak okát megfogja találni. Sokszor hat, hét, sőt több külömböző fajú férgek is foglalatoskodnak annak rágásában, megölésében, és az abból való magok táplálásában. Ebben az esetben, a' jó mi-

mivelésnek törvényei, nem tsak tanátsolják, hanem parantsolják a' következendő télen való megkapállást. A' földnek tsupa felhányása a' kemény időben, ezernyi ezer illyen bogarakat veszt el.

Úgy tapasztaltatott: 1. hogy ezek a' férgek leginkább azokban a' földekben szeretnek tanyázni, a' mellyek friss, kövér, és el nem rothadt genéjjal vagynak megtrágyázva. 2. Hogy ha útjokban kerti vetemények gyökereire találnak, mint saláta, bab, és egyéb e' féle zöldtségek gyökereire: tehát a' szőlőnek fás gyökereit elmellőzik, és amazoknak esnek. Ezek a' két tapasztalások nem maradtak következés nélkül. A' gondos szőlőmivesek tőr és háló gyanánt élnek mind ezekkel, hogy a' férgeket öszve-hívják és megtsalják. Némellyek tudniillik ganéj kupotzokat raknak a' magok szőleiknek belső útjaikba illendő távolságra. A' meleg, a' mely azokban származik, és azok az enyves matériák, a' mellyek azokban találtatnak, oda tsalják a' bogarakat, a' tél vége felé osztán meggyújtják azokat, és eltörlik ezeknek a' pusztító állatoknak nagyobb részét. A' hamvát öszve szedik, és azzal a' szőlőnek soványabb részét megtrágyázzák.

Má-

Mások elrakják a' szőlejeket körös körül, és középen is az útak mellett babbal, mivel ezeket nagyon szeretik a' férgek. Valósággal mihelyt ezek a' plánták jól felnőnek, és a' gyökerei kiterjednek, mindjárt el is hagyják minden férgek, 's a' többek között a' tserebogarak kukattzai a' szőlő gyökereit, és amazoknál állanak meg. Azoknak jelenléte kimutatja magát a' száraknak puhasága és a' leveleknek hervadása által. Egy kapa vágás elégséges ennek a' plántának kiszakasztására, és azzal együtt minden férgeknek, a' földből való kihúzásokra. Ezek a' nap melegére kitétetvén, tsak hamar elvesznek.

Ha a' természet megszaporította a' plántákra nézve ártalmas bogarakat: ugyan akkor adott ezeknek is sokkal rettenetessebb ellenségeket, mint az embereknek minden boszszúállásaik. Minden bogár lárváknak vagy kukatzoknak, példánakokáért, van egy hatalmas ellenségek, a' fedett-szárnyú bogarak között, az úgy nevezett *Bábfuntrinka* (carabus sycophanta.) E' nagyobb valamivel mint a' tserebogár, és az ő zöld fedele, hoszszú sugárokkal, vagy arany színű apró pontokkal van felékesítve. Ez a' bogár sem a' gyöke-

rei-

reihez, sem más részeihez nem nyúl a' plántának, hanem mindenféle férgek után leselkedik; még a' maga tulajdon neme sints kivéve ennek nagy éhetősége alól. Ennek elevensége és tündöklő tekíntete meg ne tsaljon senkit. A' ki megakarja fogni, vigyázással nyúljon hozzá; mert valami tsipős, és égető nedvességet tart magánál, mely jó erős langalást, és fájdalmat okoz, ha az embernek a' szemébe, vagy az ajakaira talál fettsenni.

A' leggondossabb szőlőmivesnek is pótolni kell sokszor a' tőkéit, a' mellyek vagy a' vénség (mert nem egyforma ideig él minden tőke) vagy valami előre el nem látott történet, vagy ollyan okok miatt megromlottak és elvesztek, a' mellyek néki nem vóltak hatalmában, hogy azokat vagy megelőzze, vagy elhárítsa. Sokszor pedig a' maga haszna is javasolja a' gazdának, hogy némely tőkéket más fajtájúakkal tseréljen fel, mellyek az ő climájához és földjéhez alkalmatosabbak.

Az első esetben, ha a' szőlő még fiatal, sima vagy gyökeres veszszők által elérheti a' tzélt. Ha pediglen vén a' szőlő: ezek nehezen erednek meg, mert a' régi tőkéknek árnyéka elnyomná ezeket; a' vén gyökerek

meg-

megelőznék az újj plántákét, és azt a' földet elfoglalnák, mely az utólsóknak rendeltetett. Az elbujtás az a' jó mód, mellyet a' szőlőmivesek találtak ki, hogy bizonyos idejű szőlőkben az üres helyeket kifótozzák. Ez esmeretes a' mi szőlőhegyeinknek nagyobb részeiben; de *Rozier* felfedezte azokat a' sok hibákat, mellyeket ebben ejteni szoktak közönségessen, és a' helyett jobb módot mutatott, mellyeket ide alább elő fogunk adni. A' másik esetben, mikor tudniillik az egyik fajt, a' másik által akarjuk felváltani, vagy helyre hozni, az oltáshoz kell fojamodni.

A' *szőlő oltásnak* mestersége igen régi, bár tíz tizenöt esztendőkkel ez előtt, úgy hirdették is ezt ki sok irások, mint valamely újj találmányt. Ez abban áll, hogy elfürészeli az ember a' tőkét a' földön fellyűl mint egy három négy hüvelyknyire, még pedig akkor, mikor a' vize kezd megindúlni, és azt középbe meghasítja, ollyan helyen, a' hol nints görts rajta. Ebbe a' hasítékba két oltó ágat dug, egymásnak által-ellenben, melynek a' vastagabb vége ék formára ki van metszve. A' vastagabb és bőrrel bevont részét úgy illeti oda, hogy a' héjja a' tőkének héjjával

egész-

egészszen megegyezzen, és azt tökélletessen megfeküdgye. Minekutánna az oltást fűzveszszővel jól megkötik: földel betakarják, hogy a' napnak melegétől megoltalmaztassék. Ha a' munka jól megy végbe, és a' tőke is alkalmatos: igen erős jövéseket hoznak, mellyeket már második esztendőben jó hoszszúra meglehet metszeni.

Vagynak még több módjai is a' szőlő oltásnak, de a' mellyek a' kertészek mesterségére tartoznak inkább, mint a' szőlőmivesekére. Azomban nintsen bizonyossabb mód, mint ez, a' mit megemlíténk, ha szinte az ahoz való szerentse attól a' személytől és annak alkalmatos vóltától viseltetik is, a' ki azt véghez viszi, és más egyéb környülállásoktól, a' mellyeket szükség tudni. Polgár *Beffroy* ennek a' munkának legjobb és legalkalmatosabb módját közlötte mi vélünk.

Az oltáshoz nints szerentse abban a' szőlőben, a' melynek a' földje követses, és igen száraz; mivel a' nap kiszáraztja míg megfogamzanék. Ugyan ezen okból nehezen ered meg abban a' földben is, a' mely nem igen mély. Ezen a' két eseten kívül, szerentsés egyformán mindenféle földben, ha egyszer jól

bán-

bánnak vele, alkalmatos időben, és jókor esett a' béoltás, és erős tőkébe, 's az oltó ágokat is jó helyen tartották, és erre alkalmatos fajokat válosztottak.

Hogy az oltás jól üssön ki: szükség, hogy a' tőke egésséges legyen, és hogy a' hol meghasítják, azon a' helyen görts ne legyen rajta; a' hasításnak is egyenesnek és tisztának kell lenni, a' vágásnak jó hoszszúnak, és hogy az oltó ág is, három szemre legyen metszve. Az alsó szemnek a' tőkéhez kell érni, a' másodiknak föld színt, a' harmadiknak ismét egészszen kivűl a' földön. Szükség továbba, hogy az oltó ág ék formára kilégyen faragva, az alsó szemnél kezdve, és lefelé mint egy egy hüvelyknyire vive, melynek a' vastagsága mindenkor kissebbedjen, hogy az oltó ág héjja a' tőke héjját megfeküdgye annyi helyen a' mennyin tsak lehet; végezetre a tör'sököt vékony hajló fűzveszszővel meg kell kötni, hogy az oltó ágat erőssen tartsa.

A' szőlő oltásnak illendő és alkalmatos ideje az, mikor a' meleg a' nedvességet a' tőkében megindítja, tudniillik a' climának vagy tájéknak mivoltához képest, Aprilistől fogva Juniusig.

Leg-

Legszerentsésebb az oltás felleges időben, és ha a' szél déli napkeletről, déli napnyugot felé fú. Ha északi szelek járnak; ne fogj az oltáshoz; de akkor se mikor az idő szárazságra hajlik; mert mind a' meleg napok, mind a' hideg szelek kiszáraztanák annak belső részeit, és a' nedvesség fojamatját megállítanák. Nints oly bokros-vagy tsemetés fa, mely a' levegő változásaira oly érzékeny vólna, mint a' szőlőtőke.

Ha az idő éppen essős, nem kell oltani: mert az essö, az oltó ág és a' tőke metszésére vévén magát, lemosná azokról azt az enyvességet, 'a' mely őket egymással egyesíti. — A' tőkének megválasztása abban áll, hogy az ember egésségeseket, és ép tövűeket keressen ki.

Hogy az oltó ágok jók legyenek, valamint a' rakni való veszszőket, úgy ezeket is valami kevés régi fával, vagy agveszszővel kell öszve metszeni. E' tulajdonképpen nem tartozik az oltó ághoz, hanem annak eltartásához való, egész addig az ideig, míg helyére teszik. — Száraz és hideg időben kell azokat lemetélni, mikor 'a' nedvesség minden mozgásától megvan fosztva. Az ősz vége leg-

ked-

kedvezőbb időnek látszik azoknak öszveszedésekre. Pintzékben vagy üregekben tartják azokat, a' hova a' meleg és a' fagy be nem hatnak. A' vastagabb végeknél fogva valami kevessé nedves homokba dugdossák, mint egy három vagy négy hüvelyknyi mélységre. Huszon-négy órával az előtt, mikor szükség van reájok, elő veszik a' helyekről, és egész addig a' meddig a' homokba értek, vízbe mártják. A' veszszőnek alsó harmad részéből kell venni az oltóágat, az az a' régi fájához közelebb, mint távolabb való részről. Előbb ki kell azokat metélni vagy faragni, mintsem az ember a' szőlőbe vinné, azzal a' vigyázással, hogy tiszta vízbe kell tenni, hogy ezek között, és a' tőke között valami idegen test ne maradjon.

Hogy a' fajok egyezők legyenek, megkívántatik, hogy a' mely tőkébe oltanak, ne légyen kényessebb fajtájú, mint a' melyből vétetett az oltó ág. Valamint tsak lehet, elkerűljed, hogy a' fehéret feketébe ne oltsd; megered ugyan, de nints benne semmi haszon; sokkal bizonyossabb ha a' színt színre oltod. Egy fa se veszi úgy be az oltást mint a' szőlőtőke; a' következendő esztendőtől fogva

va igen erőssen hajt, és lefizeti a' gazdának sok esztendőkig a' munkáját és költségét.

Némely Irók azt állítják, hogy a' szőlőnek beoltása árt a' bor jóságának; de azt soha meg nem próbálták, és ezen állításoknak elegedendő okát nem adtak. Ellenben jól megvagyon az mutatva, hogy az oltás tökélletesíti a' gyümöltsöt, a' mellyen az esett. Az egy vadgesztenye az, eddig az ideig, a' mely ennek a' javításnak ellene állani látszott, sőt ez is elveszt valamit a' keserűségéből, ha több esztendőkön által egymás után magába beoltatik. Talám az oltás módját változtatván és az elsőre viszsza térvén mindenkor, rá lehetne menni, hogy egészszen megédesíttetnék. Egy vad fába oltott gyümölts se veszti el a' maga minéműségét, hogy a' vad fáét magára öltözné: ellenben a' keserű gyümölts, ha magába beoltatik, megjavúl, és elveszti a' vadságát.

Az oltás oly könnyen megfogamzik a' tőkében, és ez oly alkalmatos arra, hogy úgy látszik, egy fa sintsen a' természettől erre a' tökélletesítés módjára inkább rendeltetve mint ez. Még is azt mondani, hogy ez a' munka megváltoztatja a' szőlő minéműségét, mikor

más

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA BUDAPESTI MONOSTOR

más gyümöltsöket megjavítja! E' lehetetlen. Oltsd be a' muskotály szőlőt úgy nevezett szépszőlőbe (chasselas) és hasonlitsd öszve ennek a' gyümöltsét a' bé nem oltott muskotályéval: megfogod tapasztalni, hogy az oltásnak a' termése fellyebb való. Tedd meg ezt a' próbát Maurillonnal, ezt szépszőlőbe oltván, és megfogod látni, hogy az oltás jobbá teszi a' gyümöltsét. Való ugyan, hogy a' fiatal oltás gyümöltseiből nem lesz ollyan jó bor, mint a' régi ugyan azon fajú oltáséból, de ez a' külömbség nem függ tulajdonképpen az oltástól, hanem azt az oltásoknak külömböző idejeknek lehet tulajdonítani. Egyéb aránt nintsen együgyübb és szaporább mód a' roszsz fajoknak jókká való által változtatására, vagy a' vén tőkéknek is megifjításokra, mint az oltás, ha a' bujtás mesterségét nem tudnánk.

Minekelőtte a' bújtásnak legjobb módját le irnánk és elő adnánk, hasznos lészen azokat a' hibákat megesmértetni, a' mellyeket e' körül ejteni szoktak közönségessen a' mi szőlőhegyeinken. Többnyire majd mindenütt megelégesznek azzal, hogy egy szál veszszőt lehajtanak, a' tőkét az ő régi állapotjában hagyván. Ettől az Annya szenyved, és ezzel csak

egy

egy üres helyet töltenek bé. Bizonyos igasság az, hogy a' nedvesség, könnyebben, és szabadabban követi azt az útat, a' mely már előtte esmeretes, mint sem újjat kezdjen. A' fák bujálkodó ágai, a' szőlőveszszők, mellyek gyámolókhoz köttetvén, felfelé örömestebb mennek, bizonysági ennek. Az a' tőke, melynek lehajtják egy veszszejét, éppen úgy van, mint az az élőfa, mellyen egy anya ágot hagynak; a' tör'söknek majd minden nedvességét e' szívja magához; és ha ez a' fa valami más jövéseket hajt is; de ezeknek erejét és erősségét, soha sem lehet az anya ágnak nagy és erejében lévő hajtásaival egybe hasonlítani. Tegyünk fel egy tőkét, a' melynek három ágai vagy karjai vagynak; ezek közűl mindeniknek lesznek jövései, mellyeknek fát és fürtöket kell hozni és táplálni. Már hogy felelhet meg ez a' tőke a' te várakozásodnak, ha bújtást is nevel? Nem vonja-é ez magához természettel a' tőke nedvességének legjobb részét? nem lopja-é el a' több jövésektől azt a' jót, a' mely tulajdonképpen azoké vólt, és a' melyre szükségek vólt? mikor egynek kedvez, nem tesz-é azzal kárt a' többeknek? Azt mondod, hogy az egyszer letett, és elbújtott

veszsző a' maga gyökerei által elég nedvességet vesz a' földből, úgy hogy nints többé terhére annak a' tőkének, a' mellyen függ, és hogy hasonló lévén a' sima-veszszőhöz, a' mely által újj tőke építtetik, maga magának elégséges, és többé nem kíván semmi idegen segíttséget. Úgy de mi tartja, mi táplálja ezt a' veszszőt, míg nem lesz többé szüksége a' tőkére? Nem a' tőkétől veszi-é a' gyökerezésre való erőt, mellyet az, szüntelen közöl vele? Ez oly világos, hogy ha a' bújtást tavasszal, az ő tápláló annyától mindjárt elválasztják, legalább is nyóltz nap alatt elvész. Közöltetett hát nedvesség vele, szüksége vólt arra néki, 's elmaradhatatlan vólt. Májusban, Juniusban, Juliusban, és azután vér a' bújtás ollyan gyökereket, mellyek őtet alkalmatossá teszik arra, hogy a' következendő esztendőben magába megálhasson és megmaradhasson. Addig tehát míg másra nints szüksége többé, a' maga tápláló nedvességének nagy részét a' tőke közli vele. Lehet is mindjárt a' közelebb való szedéskor tapasztalni ennek a' kártékony megosztásn k következését; mert a' tőkének több ágain igen soványok a' szőlőfejek és apró szeműk, maga pedig a' tő-

ke

ke elnyomorodott, és sokkal előbb lehúllatja a' leveleit a' több tőkéknél.

Nem lehet öszve hasonlítani tellyességgel a' sima-veszszőknek nevekedését a' bújtásoknak nevekedésével. A' sima-veszszőt vagy mindjárt a' földbe dugták, mihelyt a' tőkéről lemetszetett, és egynehány óráig vízben állott, vagy minekutánna lemetszetett, egy ideig nedves földben vagy homokban tartották. Az első esetben nedves vólt a' veszszö, a' víz kinyitotta annak likattsait, és közlött vele annyi nedvességet, hogy a' földben magát megtarthassa; a' kitágúlt nedv tsatornák, könnyen bevették a' földből a' tápláló matériákat és gyökereket hoztak. A' másodikban, már kezdettek a' gyökerek verekedni és előjönni, nem kellett azoknak egyéb, hanem hogy magokat jobban kimutassák. De a' bújtás minden elkészítés nélkül való szőlő-veszszö; egész erejét arra kell néki fordítani, hogy gyökeret verjen; úgy de erre soha rá nem mehet, ha a' tőkétől, mihelyt leteszik, mindjárt elválasztják. A' bújtás hát sok ideig minden táplálttatását a' tőkétől veszi, és ha az anya tőke az ő tápláló nedvének elvonásától el nem vész is, legalább attól elerőtlenedik. — Ez a'

gonosz soha meg nem esik, ha a' bújtás alkalmatosságával az egész tőkét lefektetik, vagy eldöntik. Ekkor a' tőke nem él többé ő magának, hanem tsak annak, hogy az ágait megtarthassa, mellyek őtet ismét felélleszti. Igaz ugyan, hogy némely Megyékben a' tőkét egészszen lefektetik, de soha elegedendő gödröt nem tsinálnak néki. Elégnek tartják, ha a' földet öt hat hüvelyknyire felkapálják, a' tőkét valamennyire lehajtják, mintsem hogy azt egész a' gyökeréig megásnák; ezzel hát nem tsak erőltetett és alkalmatlan állásban van, hanem szüntelen kivan téve a' kapa és más eszközök által való megsértetésnek. Az a' tzél ebben a' munkában, hogy a' régi eltemetett fával annyi gyökereket hozassanak, a' mennyi elégséges a' fiatal fának táplálására, és annak tőkévé való tételére; azomba megesik, hogy midőn illy gondatlanúl tétetik le az anya tőke, kevés gyökereket hajt az, mellyek mind annak a' kevés földnek felső színén terjednek el, a' mely felhányatott, 's következésképpen a' mellyek kilesznek tétetve az időnek minden viszontagságainak. Többire, minden egyenes szívű szőlőmives megvalja azt, hogy az illyen bújtások nem tartanak

sok

sok ideig, és tehetetlenek arra, hogy a' szőlőnek végső pusztulását késleltessék.

Ha üres helyed van a' szőlődben, vagy a' roszsz plánta helyébe, jót akarsz állítani, ássál két, vagy harmadfél lábnyi forma gödröt a' tőke magosságához képest; a' szélességének azoknak a' veszszőknek számától kell függeni, a' mellyeket leakarsz tenni, vagy hajtani. Lehetetlen annak a' formáját elől adni; ezt a' szőlőmivesnek kell megitélni, hanem a' széleit nem kell nagyon partosan hagyni, hogy a' fagyok, és essők által be ne omoljon a' föld. Mikor osztán a' föld gondosan és vigyázva el van hárítva a' tőkének a' tövétől, mikor a' gyökerek elválasztattak, és elszabadíttattak, a' gödörnek a' fenekét megkell ásni, és a' tőkét lapjára vagy a' közepibe kell fektetni, vagy valamellyik szélihez a' gödörnek, a' mint a' szükség, és környűlállás kívánnyák, és a' veszszőket fel kell állítani azok mellett a' tőkék mellett, a' mellyek vagy elvesztek, vagy a' mellyeket az ember kiakarván pusztítani, kipótolni igyekezik. Ha az ember a' veszszőket a' gödör oldalához teszi, szorgalmatossan kerűlni kell, hogy azok meg ne hajtassanak. Bé kell azokat gyengén föl-

del fedni; mindazáltal jól megkell erősíteni, hogy a' szelek vagy más okok ki ne mozdítsák abból az állásból, a' mellyet adtak nékik. Elrendeltetvén egyszer, és felállítatván azon a' helyen, a' hol kell maradniok, arra a' kevés földre, mely azokat eltakarja, egynehány lapát porganéjt kell vetni. Rá kell vigyázni első kapálláskor, hogy be ne töltessék az a' gödör, hogy a' gyökerek, mellyek a' lefektetett veszszőnek földben lévő bimbóiból jönnek, kénszeríttessenek a' magok táplálatásokat a' földnek alsó részében keresni inkább mint annak a' színén. Ez a' jegyzés fontos, kivált azokra a' szőlőkre nézve, a' mellyek kősziklákon, homokos és követses helyeken vagynak építve. Ha a' gödrök hamar bétöltetnének: így a' gyökerek ebben a' porhanyó földben terjednének ki, és itten a' kemény hidegnek és szárazságnak kivólnának tétetteve. A' letett veszszőket, két vagy három szemre mindjárt megkell metszeni, mihelyt az ember azokat elintézte, és karót kell mellejek állítani, azt pedig száraz fából, mely arra való, hogy a' nevekedendő jövéseknek tartalékúl szolgáljon, és arra lehessen igazgatni, a' merre az embernek jobbnak látszik. Azt mondám,

dám, hogy a' támasz vagy a' karó száraz fából legyen; mert erre a' végre rendszerént nyers tserfát szoktak választani: ez a' fa pedig mikor nyers, a' földel, és azután a' fiatal plántával is közleni szokta a' maga tsipős és keserű nedvességét, mely azt gyakorta elrontja. A' fa szárazságát kilehet pótolni azzal, ha azt az ember enynehány holnapokig a' vízben áztatja. Ez a' béáztatás elveszi a' fának tsipős és a' szőlőnek ártó matériáját. Soha sem kell elmúlatni a' fának meghántását is, mellyet az ember karónak választott, akármiféle fa légyen is az. Látni sokszor, hogy a' meghegyezett fűzfa-karók meggyökereznek, kihajtanak, 's a' szőlőn mint valamely idegenek úgy élődnek; de ha megfosztja az ember a' héjjoktól, elvesztik minden nevekedésre való erejeket. Ezen kívül a' bogarak megfurkálják a' héjjokat, 's bele rakják tojásaikat; az ezekből előjövő férgek, a' fának matériájával élnek, és azokba útakat tsinálnak; ezekbe a' nedvesség bele veszi magát, egyesül a' fával is, azokat megrothasztja, 's ugyan ekkor elrothad a' karó is.

Imé! ez a' bújtásnak legjobb és leghelyesebb módja. Ha ezt az ember szorossan követi,

veti,

veti, hamar és tsalhatatlanúl kifótozza az üres helyeket, a' roszsz tőkéknek jobbakat állít a' helyekbe; bizonyos lesz a' maga szőlőjének minéműsége és tartóssága felől, megtrágyázza, megjavítja észrevehetetlenűl a' maga szőlejét, meg nem változtatván a' szüret minéműségét. De ha a' gazda maga nem vigyáz erre a' munkára, roszszúl megy a' dolog. Közönségessen szólván a' Vintzellér, ha az ember annak jóságára vaktába támaszkodik, tsak azokon a' helyeken bújt, a' hol a' gödröket könnyű ásni, mivel ott a' munka szaporábban megyen, és a' fizetést könnyebb venni. Ha kősziklán bújt, a' gödrök nem lesznek elég mélyek, sokszor haszontalan bújtásokat teszen, hogy nyerjen a' tőkében, a' mellyet kipótolt; nem lévén télben dolga, akkor is bújt, mikor a' föld hóval van befedve, vagy fagyos a' színe; ha a' közönséges fizetésbe a' bujtás is bele van alkudva: alig tesz valamit ebben a' munkában, vagy legalább tsak ott mozdít valamit, a' hol a' földet könnyű felásni. Ha némely változtatásokat kívánsz tőle, mellyek az ő szokott módjától külömböznek, ha valami újjítást akarsz tétetni vele, még ha legjobban érti is azt, nem tsak az, hogy semmit sem-

figyel-

figyelmez azokra a' mellyektől függene annak szerentsés kimenetele, de hogy attól magadat is elkedvetlenitsen, minden útat, módot elő vészen, a' mit annak megakadályoztatására alkalmatosnak gondol lenni. Egy történetet hagyott *Rozier* emlékezetben erre a' dologra nézve, mellyet a' szőlős gazdáknak méltó tudni.

Egy bizonyos szőlős Gazda Lion körül, a' hol a' bor drága, bírt egy közép magasságú tőkés szőlőt. Ez a' szőlő már igen vén vólt, úgy hogy nem sokára ki kellett vólna azt vagdaltatni. Rozier azt javasolta az embernek, hogy döntés által újjíttassa azt meg. Ő tehát megmetszette a' szőlejét, és némely tőkéket kivágatott, hogy erőssebb és elevenebb veszszőkre tehessen szert. A' következendő ősznek vége felé két Vintzellérekett küldött hozzája Rozier, kik a' munkához igen jól értettek. A' Gazda emberei tsúfolták és nevették az idegeneket, hanem a' gazda parantsolt, és azok elhalgattak. Az idegenek hát munkálódtak, és a' döntést elkezdették. El lehet gondolni, hogy a' tsufolódásnak azután is vége hoszsza nem vólt, de ezt a' Gazda tartóztatván, a' munka elvégeződött. Egy-

szer

szer azt a' hírt viszi a' maga Vintzelléri közűl az egyik a' Gazdának, hogy éjtszaka a' tőkék kimozdúltak a' helyekből, sőt hogy sokak feltámadtak. Az idegenek állították, hogy a' lehetetlen, ha tsak valami mesterség nints a' dologban. A' Gazda megakarván győződni a' dologról, és azt is látván, hogy a' ledöntött tőkek nem támadnának fel nappal, hanem éjjel, egy okos és meghitt tselédje által lesimíttatta a' földet a' tőkék körűl. Más nap ismét újj panasz lett, újj tsufolódások, hogy a' tőkék feltámadtak. A' lábnyomok szerentséssen felfedezték a' tsalárdságot. A' következendő éjjel maga a' gazda is lesbe állott a' szőlőnek egyik szegeletében. Az idegen Vintzellérek hozzá fogtak ismét a' munkához, de a' tőkék megszüntek feldagadni, és minden erejek által ment a' veszszőkbe a' Gazda hasznára. Ha már ez a' szőlős Gazda meg nem akart vólna győzettetni erről a' ravaszságról, nem tsak az, hogy maga is letett vólna a' szőlő megújjításának erről a' módjáról, hanem lehetetlennek is tartatott vólna ez azon az egész részen; ez a' vélekedés az atyákról által ment vólna a' fiakra, és az elkezdett jó, nem ment vólna tökélletességre. Így pedig ennek az egy

em-

embernek példája az egész Megyében mindeneknek követésül szolgált.

A' mi a' döntésnek legalkalmatossabb idejét nézi *Olivier de Serres* így teszi azt ki rövideden. „A' döntés ideje ugyan az, a' mely a' plántálásé, annak a' környűllállásnak megjegyzésével, a' mellyet a' meleg és hideg, a' száraz és nedves helyek megkívánnak."

A' szőlőnek a' vénsége, vagy annak elromlásának közelgető ideje, kimutatja magát a' jövéseknek gyengesége, a' leveleknek kitsinysége, a' kevés és tsekély fürtök megjelenése által. Ha az egyszer két vagy három esztendő alatt egymás után, a' Gazdát minden reá tett akármiféle költségéről ki nem elégíti, és ha annak terméketlenségét sem az idő roszsz vóltának nem lehet helyessen tulajdonítani, sem a' bogarak pusztításának, sem a' mivelés hibáinak: tehát annak vénségének kell azt tulajdonítani. De minekelőtte az ember az ollyan tartományokban, ezeknek kivágásokhoz hozzá fogna, a' hol a' szőlőnek megérlelésére kéntelen az ember tsak öt vagy hét centiméternyi ürességet hagyni a' tőkék közt, egy ollyan eszközhöz kell nyúlni a' tőkék visszaállítására és megújjítására, a' mely majd

soha

soha sem maradt jó következés nélkül. Ez abban áll, hogy felezni kell a' tőkéket; egyiket megkell hagyni, a' másikat pedig ki kell vágni, így tovább egymás után egész végig: ugy mindazáltal, hogy a' szőlőnek résultos négy szege megmaradjon. Ez által az eszköz által, a' már megvénült szőlőnek tartósságát, egy harmad részszel is meglehet hoszszabbítani. A' megmaradt gyökerek észrevehetetlenül azoknak a' helyekbe állanak, a' mellyek kivágattak, és fele a' plántáknak a' maga hasznára fordítja azt az egész tápláló matériát, mellyet kéntelen vólt felosztani a' másikkal. Nem kell itten félni a' nagy hézagoktól; a' régi vén plántáknak organumi minden hajlóságokat elvesztették; azok a' tsatornák, mellyek megszürik a' nedvességet, nem tudják úgy magokat kiszélesíteni, mint ifjúságokban; bővebb leszsz ugyan a' nedvesség, de a' menése mérsékeltebb; a' plánta tsak lassan lassan nyér erősséget, és ollyan formán, hogy az ő gyümöltseinek minéműsége nem fog megváltozni.

Elvégezem itt ezt a' szakaszt. Többnyire azok, a' kik én előttem a' szőlőmivelésről irtak Frantzia Országban, nem egyebet tanítottak,

tak, hanem annak mesterségét, miképpen kelljen sok szőlőt termeszteni. Nem nehéz ollyan könyvet írni, a' mely effélékkel legyen tele. Mert a' szőlő természettel oly eleven, hogy tsak közönségessen miveltetvén is, és a' történeteket kikötvén, legbővségessebb termést ád. Akarsz-é sok szőlőt? tsak plántáld jó földbe a' tőkét, trágyázd meg gyakorta, kapáld meg háromszor vagy négyszer esztendőben, mesd hoszszúra, annyit terem, hogy alig tudsz helyet is adni a' termésnek. Én más úton jártam; én inkább a' gyümöltsnek jósága, mint annak bővsége körül foglalatoskodtam, azzal a' reménységgel lévén, hogy nagyobb kedvet találok ezzel azon szőlős gazdák előtt, a' kik olvasni fogják ezt az én munkámat. Némellyek talám neheztelni is fogják, hogy itten a' szőlő mivelésnek minden lehető módjait fel nem találhatják, minden környülállásokban, minden földben, és minden fekvésben. De azok a' változások, mellyeknek ez a' mivelés ki van téve, ollyan sokak, hogy képtelenségnek látszott előttünk azokhoz hozzá fogni. Azomba, mind azok, közönséges régulákból származnak; ezeket pedig igyekeztünk világossan megállítani.

Nem

Nem szóllottam a' szőlőben tsináltatni szokott árkokról, hogy a' víznek kifolyása megkönnyebbíttessék, sem azokról a' nyavalyákról, a' mellyeknek a' nedves földben ki vagyon tétetve a' szőlő, mivel fel se tettem, hogy valaki arra illyen természetű földet választana.

VI. SZAKASZ.

A' Karfás vagy felfutó szőlőkről; a' hagyni való fürtöknek megszedésekről, és azoknak eltartásokról. 1)

A' szőlőtőkéknek karfák mellé való rendelése, és kőfalakra való felbotsátása igen hasznos, kivált azokban a' tartományokban, a' hol a' szőlőt, ha nagy darabokban és kinn mivelik, vagy soha sem juthat, vagy igen nehezen

1. Az árkusokra eresztett szőlők nehezen szoktak nálunk megérni. Minthogy ezeknek mind lekötözik az ágait, hogy bolthajtásra igazítsák: tehát igen sűrűn és bokrosan esnek, mely miatt a' nap sugárai és a' levegő nem érhetik a' fürtöket. A' szőlőnek árkusokon való mivelése, tsak az igen meleg tartományokba való, és a' hol a' föld nagyon száraz, mivel a' bolthajtásnak az az első és egyenes tzélja, hogy azt a' kévés gőzölgést és nedvességet, a' mely az illyen helyeken szokott lenni, a' plánta körül megsűrítsék és megtartsák.

zen tökélletes megérésre. Mivel a' szőlőtő ollyan nevekedő erővel bír, hogy mindenféle földben megnő; mivel fal mellé helyheztetve a' nap viszsza vertt sugárainak ki van téve, mely a' levegő melegségét kétszerte jobban megneveli. Nints talám még az északi részében is Frantzia Országnak oly majorság, a' hol igen jó enni való szőlőket ne lehetne termeszteni; de mindenkor hijában igyekeztek valamire való bort előlhozni, azokból a' szőlőkből, a' mellyek karfákon termettenek, akármillyen édesek, kellemetesek, és illatozók vóltak is azok, külömben ízekre nézve. A' czukros nyálkának formálására, mellyet nem kell öszve zavarni, a' mint már sokszor megmondottuk, az édes nyálkával, megkívántatik, hogy az egész tőke úgy úszszon mint egy, még pedig alkalmas ideig, a' melegben, mint valamely víz-ferdőben; e' pedig úgy látszik, hogy nem lehet egyébütt, legalább a' mi egünk alatt, hanem közel a' földhöz.

A' föld színe nem tündöklő fehér, mint a' mészszel, és homokkal, vagy gipszel bévakolt fal: annak a' porussai vagy likattsai ritkábbak mint azon matériáké, mallyekből a' fal készíttetik: következésképpen nem is veri

a'

az viszsza a' nap sugárait oly erővel mint ez; hanem egész nap beveszi a' meleget, és által adja ezt éjtszaka a' plántáknak. Úgy látszik, hogy a' tartós meleg alkalmatossabb a' czúkor-matériának kifejtésére, mint az erőssebb, de kevesebb ideig tartó. A' honnan úgy tapasztalni, hogy a' földből vagy téglából való vakolatlan falak, átallyában alkalmatossabbak a' gyümöltsöknek megérlelésekre, mint az ollyanok, a' mellyek goromba matériákból vagynak készítve, és mészszel homokkal vagy gipszel vagynak bevakolva.

Azok a' falak, a' mellyek napkelet és dél közt esnek, vagy egészszen délre, vagy pedig dél és napnyúgott közt, legalkalmatossabbak a' szőlőnek felfuttatására. Valamint tsak lehet, el kell távoztatni 1. a' napkeletet; mert erről gyakran ki lenne téve a' tőke a' megfagyásnak. 2. A' napnyúgotot, a' merről nem élhetne elegendő ideig a' nap melegével. 3. Az északot, mely részről a' szőlő majd soha se érne egészszen meg. — A' ki karfás-szőlőt akar, azon három első fekvésekhez kell magát szabni a' választásban, a' mellyekről előbb szóllánk, a' földnek és azon climának meggondolása után, a' hol lakik. Mennél közelebb

lebb esik az ő lakása a' nedves és hideg tartományokhoz, és mennél kevésbé van a' földje megoszolva, annál jobban kell néki keresni a' napot és meleget.

Ugyan ezeknek a' réguláknak kell őtet vezetni, azoknak a' tőkéknek megválasztásában is, mellyek a' karfás szőlőket tenni fogják. A' Maurillon, a' Pineau, a' Czúkor-szőlő, a' Muskotály, Bordelais, a' Szép-szőlő, 's a' t. mind igen jó szőlők, ha tökélletességre mennek; de ezek nem érnek mind meg, ugyan azon egy temperatúra vagy melegség alatt. A' Bordelais példánakokáért, mely a' régi Guienne Megyében, igen derék szőlőt terem, a' Párisi clima alatt tsak éretlen egrest hoz. A' Muskotály, a' mi délnek fekvő Megyéinkben szabadon miveltetvén, igen válogatott gyümöltsöket terem; de ugyan ezek a' tőkék, ha karfákra felereszttetnek, nehezen érlelik meg gyümöltseiket; a' közép vidékeinken pedig igen ritkán. A' climának vagy éghajlatnak ollyan nagy befolyása van a' szőlőnek külömbségeibe és fajaiba, hogy az, a' mely egy helyen korán érő a' többekhez képest, a' más helyen későbben érik meg. Észak felé a' Ligeris mellett, a' fehér fajták rendsze-

rént

rént utóbb érnek meg; és ha az ember dél felé megy, úgy tapasztalja, hogy ezek az érésben a' színeseket megelőzik. Mindazáltal, van egy faj azok között, a' mellyeket említettem, melynek a' gyümöltsei nem igen alkalmatosok ugyan bornak: de mint enni való gyümöltsök méltán ditsértetnek. Értem a' *Chasselást* vagy szép-szőlőt. Ez, két tulajdonságokkal bír; egy az, hogy ízére nézve, a' legválogatottabb szőlőkkel vetekedik; más az, hogy oly kevéssé válogat a' climában, hogy karfákra botsáttatván, alkalmatos helyre ültetődvén, és gondossan miveltetvén, Frantzia Országnak majd minden részeiben igen diszlik. A' Montreilli és Tomeri Chasselás hire tudva vagyon. Ezeken a' helyeken, ennek a' mivelése oly szerentsés azoknál, a' kik ebben foglalatoskodnak, hogy azt hiszik némellyek, hogy valami különös mesterséggel tsinálják meg, mellyet az idegenektől titokban tartanak. Hanem ezek megtsalják magokat; mert semmi egyéb titkok nintsen, hanem hogy minden gondot reá fordítanak ennek mivelésére, valami tsak lehettséges. Láttam Risben, ama régi *Musicus Cupis* által plántáltatott szép kertben, hogy a' Chasselás igen nagy gondal miveltetett karfák

mel-

mellett. Azok a' szőlőfürtök, mellyeket ezek termettenek, sem jóságokra, sem sokaságokra, sem betsekre nézve nem vóltak alábbvalók a' Fontainbleu-belieknél; hanem *Cupis*, és az ő utánna következők magok mivelték ám azokat, magok tették ezekre kezeiket, és úgy szólván, szüntelen munkálkodtak ezek körül, kivált attól az időtől kezdvén, mikor a' szőlőfejek kezdettek színesedni, egész a' leszedésig.

Akármitsoda neműek légyenek a' szőlők, a' mellyekből karfás szőlőket akartok formálni: de azoknak mindenkor egész falat kell feláldozni, vagy legalább ennek nagyobb részét. Az a' szokás, hogy az ember egymás mellé költsönössen szőlőt és baratzk-vagy körtvély fát plántáljon, igen hibás. Egy jó kertészségről Iró sintsen, a' ki ezt ne kárhoztatná. Mikor az ember sokat akar, kevésre, vagy semmire sem megyen. Ezeknek a' külömböző plántáknak gyökerei öszve akadnak egymással, egyik a' másikkal öszve keveredik, és kárt tesznek egymásnak. A' szőlőtőke, mint elevenebb plánta, úgy kiszívja a' melette valókat, hogy azokat végre gyümöltstelenekké teszi, és elveszti. Hijába igyekezik akárki is

azzal igazítani ezt a' szokást, hogy minden tőkéről nem többet, hanem tsak egy szál karveszszőt eresztenek fel, mely a' falhoz oda lévén köttetve és foglaltatva, kevés helyet fog el, következésképpen nem árthat a' fáknak, mellyeknek úgy szólván egyedül tsak koronájok. De nem veszik ezek észre, hogy az az egy karra felereszteti tőke, sűrű és széles levelekkel borítja be magát, a' mely némű-némű fedelet formálván a' fák felett, elveszi azoktól az essőnek és harmatnak jóltévő ajándékát; árnyékot vet azoknak, és ellent áll a' levegő újjúlásának, mely azoknak lélekzésére elmúlhatatlanúl szükséges. Ezen kivűl, a' szőlő levelei tsatornákat tsinálnak a' fáknak ágai és gyümöltsei felett; ezek mikor nagy záporok vagynak, a' fákra folyatják a' sok vizet, mely kilyuggasztja és kieszi az azokon lévő sebeket vagy sebhelyeket, és azokkal mindenfelé kiereszteti a' nedvességet, mely tsak hamar azután mezga, vagy gummi formába látszik rajtok. Az illyen felereszteti karveszszőknek, mellyek más fák felett uralkodnak, roszsz következései nyilván valók. Kevés földmivesek vagynak, a' kiknek nem lett vólna módjok látni ollyatén tőkéket, a' mel-

lyek-

lyeknek a' karjai példánakokáért egyenessen a' falhoz állíttatott baratzkfa szárához vóltak foglaltatva. Úgy tapasztalni, hogy ennek minden ágai, a' mellyek a' felfutott szőlő felől vagynak, kitsinyek, gyengék, és erőtlenek, és hogy az által-ellenbe lévő oldalon mind erőssek, elevenek, szép jövésüek, és hajlandók arra, hogy függetlenekké légyenek; igen hamar elhagynák ezek a' szőlő karját, ha gondja nem vólna reá a' kertésznek, hogy mikor ezeket elkötözi a' karfákhoz, le nem hajtaná. Ez a' tapasztalás eléggé mutatja, hogy ha az ember a' szőlő karját a' karfák felett hosszabbítja, nem egyebet tselekeszik, hanem haszontalanságot.

Ha a' kőfal, mellyet az ember kiválasztott, nem földből, vájogból, vagy jól egyesített téglákból van rakva: tapasztassa bé azt gipszel, vagy vakoltassa be mészből és homokból tsinált málterrel. Ezen kivűl, szükség, hogy a' rajta lévő darabosságok és lyukak is besimíttassanak; mert ezek menedék helyet adnának a' szőlőnek ártó bogaraknak, holott más több ellenségekkel is kell vesződni; azomban, a' sima és egyenes superficiesek, vagy oldal falak legalkalmatossabbak is a' gyümöl-

tsöknek megérlelésekre. — Minthogy az effele szőlőmivelésben nem lehet tartani a' nedvességnek felettébb való bővségétől, mert a' nap sugárainak viszsza verődések által minden szükséges melegséget kitsinálunk: tehát nem is lehet félni, sem a' gyökereknek megszaporodásától, sem a' levelek sokaságától, sem azoknak kiterjedésétől, mellyek a' plántán eshetnének. Mivel mindazáltal meg kell ezt metszeni: határt kell szabni az ő anya ágai hoszszúságának. A' fal magassága és a' szőlő neme, ezek lehetnek mértékek abban, mennyire kelljen egymástól rakni a' tőkéket. Mennél több helyet akar az ember felfelé a' falon beboríttatni a' tőkével: annál kevesebbé kell annak a' karjait, vagy oldalaslag való ágait kiterjedni hagyni. Példánakokáért, ha a' fal alatsony, és nem magassabb egy méternél, és öt deciméternél: tehát nem lehet többet a' tőkéről két karnál feleresztени, egyiket jobbra, a' másikat balra; de öt méterre mindeniket meglehet hoszszabítani, következésképpen a' töveiket két annyira kell egymástól letenni. Ha a' fal két méternyi magas: a' tőke karjait minden kár nélkül duplázni lehet; úgy hogy mindenik felől két két

oldal

oldal karokat lehet hagyni, mellyek közzül a' felső, mint egy öt vagy hat deciméterrel legyen fellyebb az alsónál; ebben az esetben hét méternyire kell tenni az egyik tőkét a' másikhoz. Végezetre, ha a' fal harmadrészre, felényire, vagy még fellyebb is van emelve mint az első; és ha gondolja az ember, hogy három négy vagy öt szálat is ereszthet fel egy tőkéről: ugyan azon proportióval kell egymáshoz helyheztetni a' tőkéket is, és el nem kell felejteni, hogy mennél fellyebb kénszeríti azokat az ember menni, és mennél több külömböző útakat ád a' nedvességnek a' felfelé való menetelre; annál inkább kell azt oldalról tartóztatni, vagy a' keresztbe, horizontaliter menő ágokban. De akar tíz, akar hét, akar öt méternyire ültessétek a' ti szőlő tövejteket egymáshoz: el ne felejtsétek, hogy némely fajok elevenebbek, mint mások. A' Pineaunak, a' füstös szőlőnek, a' petreselyem és török szőlőnek sokkal erőtelenebb a' nevekedése mint a' muskotályé, szépszőlőé, és a' zöld szőlőé. Igen szembetűnő külömbség van ezeknek külömböző növések és nevekedések között. Az elsőbbek, a' többekhez képest, apró fejeket és szemeket hoznak,

kar-

kartsú és keskeny leveleket, és azoknak gyenge fájok kevés helyet fog el. Nyilván látni ebből, hogy illetlenség vólna az egyiktől annyi gyümöltsöt várni, mint a' másiktól. Ha azért a' kényessebb tőkéknek az ágait kevesebbé hagyja az ember kiterjedni: tehát közelebb rakhatja azokat egymáshoz a' plántálásban.

Felteszem, hogy a' fal készen vagyon, és a' szőlő nemek vagy fajok is megvagynak határozva. Ha az a' föld, a' melybe esik a' plántálás, száraz és könnyű, vagy pedig mész nemű, vagy márga padon fekszik: tehát Novemberben, a' faltól két deciméterre ásson az ember hat deciméter mélységű, és egy quadrát méter szélességű lyukakat. Ha a' föld nedves és agyagos vólna: úgy a' lyukak elégtelenek vólnának, a' gyökerek nagy munkával mennének a' földön által: ekkor hát tsináljon akkora gödröket, a' mellyek mindenfelé mint egy, egy méternyiek legyenek; ezeknek a' fenekeit rakja meg egy egy ágyás kővel, omladékkal, követtsel, vagy nagy szemű homokkal. Ez a' kő ágyás utat ád a' víznek, és a' földet megfogja javítani. Hanem jó lesz azt, valamint a' gödör fenekének a' földjét is egynehány újnyi vastagon jó féle kerti földel be-

befedezni, mely három rész márgával és három rész homokkal öszve van keverve. Nem kell fösvénykedni az illyetén plántálásban; mert ha semmi hijja nem lesz, századokig fog tartani. Tegye le az ember a' plánta veszszőket, akármillyenek legyenek, arra a' helyre, és annyira egymástól, a' mennyire meghatározta magában, és meg ne engedje, hogy megtapodják a' földet, a' mellyel befedte. A' mi föld szint vólt, azt kell alól tenni. Már első esztendőben mindenik szál veszszö több jövéseket hajt, mellyek közül egy legalább jó fog lenni, és tőkének alkalmatos. Ha valami előre el nem látott történet miatt, egyik tövön se felelne meg az újj veszszö a' várakozásnak első esztendőben: mind le kell azokat szedni metszés idejekor. A' második esztendei jövés fogja megadni a' várt hajtást. Ezt magát hagyd a' tőkén, a' több tsiatagokat pedig, mellyek ezzel együtt éltek, szedd le róllá; és mikor egy méter magosságnál fellyebb megyen, mesd el az ősz vége felé, a' mi ezen a' mértéken fellyül vagyon; rontsd el minden alsó bimbóit, és tsak azokat a' két bimbókat hagyd meg, mellyek a' metszéshez legközelebb vagynak; ezekből két jövések fognak ki-

sar-

sarjazni, a' mellyek közül az egyik jobbra, a' másik balra vonattatván tökélletes horizontalis directióba, a' falhoz foglaltatnak vas kaptsokkal, mellyek helyett azután fa kaptsokat is lehet állítani. Ezek az ágak formálják a' tőkének első osztálját, és ezek elégségesek egy két ágú karfás tőkének tevésére. A' két pontok, a' mellyekből azok a' két ágak kiszármaztak, nem pontba vagynak egymás ellenébe, hanem tsak annyira mint az egyik bimbó a' másikhoz; de ez a' kis rendetlenség alig tünik szembe. Hogy fellyebb, két újjabb osztást lehessen tsinálni, rendeld el azokat a' két veszszőket, mellyek kijőnek azon két ágaknak két szemeiből, mellyek mindenik bötyökhöz legközelebb vagynak; hagyd ezeket felálni egyenesen; mesd meg azokat minekutánna megérik a' fájok, négy vagy öt deciméter magasságra, ronts el rajta, mint már tselekedtél azokon a' veszszőkön, mellyekből tsináltad a' tőkét, minden bimbókat, a' mellyek azon alól vagynak, a' mely legközelebb esik a' metszéshez, és ebből is egy ollyan sarjazik ki, mely a' falhoz horizontaliter alkalmaztatván, két két kart fog tenni a' tőkének mindenik oldalán. Ha a' fal magossága megengedi,

gedi, hogy a' tőke még magassabbra is botsáttassék: háromszor, négyszer, ötször is elől megelől lehet kezdeni ezt a' munkát, sőt mind annyiszor, valamennyiszer tsak szükség. Ha a' tőke, az elplántálás idejekor jó erős vólt: már ez igen derék állapot; mert második esztendőben gyümöltsöt hoz. Negyedikben elborítja a' falnak nagyobb részét, és bővséges gyümöltsöt ád. Minden fejek azon a' fiatal ágon lesznek, a' mely a' horizontális karjából jő ki, és ezen esztendőbeli fáján kell tenni a' metszést. Mivel a' szőlőmives, egésséges és majd mindenkor erejében lévő tőke körül munkálódik itten: nints ollyan apró tseprő vigyázásokhoz köttetve, mintha azok körül a' gyenge és kényes plánták körül munkálódna, a' mellyek a' mi szőleinkben a' nagygyába miveltetnek. Attól mindazáltal őrizkedjen, hogy sok gyümöltsre ne erőltesse; ha ezt a' gondolatlanságot egynehány esztendeig követné egymás után, elrontaná a' tőkéjét, és vagy ki kellene azt egyszeribe vágni, vagy legalább lekellene szedni minden régi fáját, hogy újj anya ágokat hozzon elő, és az az egynehány rendkívül való termés is, mellyet az előtt vett rólla, nem pótolná ki néki azt a' nagy kárt,

mel-

mellyet három vagy négy esztendő alatt vallana. Az igen eleven fajtájúakat három, vagy négy szemre lehet metszeni, a' kényes fajtájúakat pedig egyre, vagy legfellyebb kettőre az ő erejekhez képest. Jó leszedni esztendőről esztendőre mindnyájokról azokat az esztendős vagy két esztendős fákat, a' mellyekről látja az ember, hogy a' termésbe valami zavarodást okoznának, vagy azt rendkívül megbővítenék. Némely kertészségben gyönyörködőknek vagynak illyen tőkéik, a' mellyek azzal a' mesterséggel és rendel vagynak elintézve, a' melyre most mustrát adánk. Kell ezeket látni, hogy az ember ezeknek elevenségét, a' gyümöltsöknek szépségét, és a' termésnek bővségét képzelhesse, kivált ha a' mivesnek gondossága az illyen nemű szőlőknek természeti hajlandóságokat elő segélli. — Nem lehet jobb példát ebben a' tekíntetben elő-hozni, mint a' Fontainbleaui és Tomeri lakosoknak példájokat. Alig mutatja ki magát a' gyümölts-bimbó, már a' falhoz lajtorjákat támasztanak, azokon napjában kétszer háromszor is megfordúlnak, hogy a' nevekedésnek legkissebb munkáját is szemmel tartsák. Egy olllóval, és egy görbe vas-tővel látni őket fog-

lala-

lalatoskodni. Hol azoknak a' szemeknek apró tsutkáit tsipkedik le, a' mellyek lehúllottak, hol magokat azokat a' szemeket vesztik el, a' mellyek gyenge termetűeknek látszanak, vagy a' mellyekről gyanithatni, hogy akadályokra fognak lenni az ő nyomásaik által, a' jól indúlt szemek kifejtődésének. Gyakorta az olióval, négy vagy öt centimétert is elmetszenek a' szőlőfürtnek a' végiből, mivel ez ritkán megyen a' megérésnek arra a' grádusára, a' melyre a' felső részek, és mivel ez hijába szívja egy részét a' nedvességnek. Egyetlen egy fej sintsen, a' mely az ő figyelmetességeket napjába elkerűlné; és ez így megy egész a' szedésig. Mennél jobban közelget az érés ideje, annál inkább megkettőztetik a' vígyázást. A' tő, a' melyről szóllánk, arra való, hogy azzal a' rothadtakat, és a' bogaraktól megmart szemeket szaggatják ki. Azt a' hasznát is veszik még annak, hogy a' veszszők közűl, azzal vonják ki azokat a' fejeket, mellyeket a' nap súgárai nem érhetnek, és azzal hárítják el a' leveleket, mellyeket leszaggatni nem tartanak jónak, de a' mellyek akadályokra volnának a' szőlőfejeknek, hogy ollyan szép szinbe öltözzenek, a' fehérek ugyan

ám-

ámbra, a' feketék pedig fekete bársony színbe, mellyek tsalhatatlan jelei a' gyümölts édes ízének és jóságának. Mind ezeket a' munkákat, a' millyen serénységgel, szinte ollyan könnyűséggel viszik véghez. A' mennyire tsak lehettséges, szorgalmatossan kerűlik azt, hogy kezeikkel a' szőlőfürtökhöz ne érjenek, hogy azokat attól a' levegő nemű pehelytől meg ne foszszák, mely *hamvának* neveztetik, mely a' szőlőnek valamint a' baratznak tulajdona.

A' Fontainbleau lakosai, a' bogaraknak és madaraknak kártételétől nem sokat félhetnek. Ezeknek majd minden karos-szőleik, közel az ő házaikhoz vagynak, és kirakott udvarokon, mellyek tisztábban tartatnak, mintsem hogy ott a' fedett szárnyú bogaraknak kukattzai menedék helyet találnának. 2.) A' mi a' madarakat nézi, a' mivelőknek tsak nem szüntelen való jelen létek előzi azokat.

Bi-

2. A' kirakott udvarnak más haszna is vagyon ottan. Valamint nem jó helye vólna a' szőlőnek a' nedves és agyagos földben, mert ez a' gyökerek rothadását előmozdítaná: úgy annál jobb helye van ennek ezen Megyének homokos és igen száraz földén. A' kirakás ellent állván a' földben lévő nedvesség kigőzölgésének: megtartja azt a' szőlő gyökereinek, és illyen módon, hathatóssan elősegélli a' növekedést.

Bizonyos dolog az, hogy a' kinek szélessen kiterjedő birtoka van, vagy a' ki a' maga gondját kéntelenittetik sok mivelés neme kőzött felosztani: nem láthat ollyan szorgalmatossággal a' maga karfás tőkéinek igazgatásához és fentartásához, a' mely néki inkább gyönyörűségére, mint hasznára van. Mindazáltal ennek is tudni kell azt, hogy az a' rendkívűlvaló előmenetel, mellyel boldogúlnak a' Montrevil, Fontainbleau és Tomeri lakosai, attól a' nagy gondosságtól függ, mellyet ők ezen mivelés körűl véghez visznek, 's azt is megkell vallani, hogy erre a' nagy haszon által indittatnak. — De térjünk vissza a' karfás szőlők ellenségeire.

Mennél meszszebb vagynak a' karfás szőlők a' házoktól: annál ritkábban látogatja ezeket meg az ember; és így annál inkább kivagynak tétetve a' szőlőfürtök a' ragadozásnak. Az egerek, legyek, madarak, kivált a' nagy orrúak, szüntelen ostromolják és vijják ezeket. A' legédessebb, legérettebb, vagy az éréshez legközelebb lévő szemeket választják ezek mindenkor ki; és ebben soha meg nem tsalatkoznak. — Az egereknek tsaptákat vagy fogókat raknak ki, hogy azokat elfogdossák:

a'

a' legyeknek pedig előbb odébb palatzkokat aggatnak fel, mellyek czukros, vagy mézes vízzel félig vagynak, hogy azokát oda tsalják, és azokba bele fojtsák. Hogy végre a' madaraktól megtarthassák, azt gondolták ki, hogy a' szőlőfejekre olajos papiros vagy szőrzatskókat borítsanak. De ezek a' külömböző módok, nintsenek alkalmatlanságok nélkül. A' papiros-zatskók tudniillik a' levegő folyásának, és a' nap súgárainak ellent álnak; a' mely szőlők azokba vagynak zárva, roszszúl érnek meg, és soha igazán meg nem szinesednek. Nem tsak, hanem az egerek megtámadják, megeszik, vagy elszaggatják ezeket a' zatskókat, és ha épen megmaradnak, a' szőlővel avas ízt közölnek. A' szőr-zatskókat által járja ugyan a' levegő, mivel nem ollyan tömöttek, de ezekben sem éri a' nap a' bennek lévő gyümöltsöket. Több az, hogy ha ezeket a' zatskókat szélveszes időben rázza a' szél, a' belső tüskés részek szüntelen szúrdálja a' szemeket, dörgöli azokat, és ezen apró sérelmek által készíttetnek azok a' minél hamarébb való elrothadásra. Az így őrzött, és így tartott szőlő, nem lehet hát valami derek gyümölts; azomba, ez alatt a' szőr

bo-

boríték alatt szintén úgy nintsen bátorságban a' rigók és szajkók ellen. Mikor már semmi leszedni való gyümölts nintsen, és tsak maga van a' szőlő a' tőkéjén, kitalálják ezek a' madarak, kéttségkívűl az éhségtől indíttatván, és a' természeti kajlandóságtól vezettetvén, hogy ezekben a' zatskókban valami drága eledel van: tehát oly erőssen és mohón megkapják azokat az orraikkal, hogy mindenkor bizonyosok a' győzödelem felől, ha egy idejében való puska lövés által el nem rezzenti azokat, és el nem széleszti az ember. Akármint zörögjenek a' pergeték, akármitsodás legyen azoknak a' formájok, és akármint változtassák azokat; de hozzá szoknak azokhoz a' madarak, és kifognak azokon. Hanem én nagy erdők mellett is, a' hol a' madarak bővebbek mint egyébütt, láttam karfás szőlőket, mellyek azok ellen bátorságban vóltak, ez által tudniillik, hogy napjában három külömböző időben egy egy puskalövést tettek az erdő hoszszába; reggel napfelkölte után fél órával egyet, délbe is egyet, es estve is naplemente előtt egy vagy két órával egyet. Folytatták ezeket a' lövéseket azután is egynehány napokig; eleinte ezen apró ragadozók közűl

el

el is ejtvén némellyeket; és ennek a' példának követése nints haszon és következés nélkül.

A' megérésnek legfelső grádusát, a' melyre eljuthat a' szőlő, meglehet esmerni, a' szemeknek a' színéből, a' leveleknek halványságából, 's kiváltképpen a' szőlő-tsutkáknak és kotsánnyainak megszáradásából. Ha a' szőlő-tsutkák és kotsányok még zöldek, a' jele annak, hogy még azokban kerengenek a' nedvességek, és a' szemekig mennek, és így nem jutottak még azok a' megérésnek arra a' grádusára, a' mire tsak eljuthatnak. — De mihelyt a' tsutkák és szőlő kotsányok megbarnúltak, mihelyt azok faforma keménységet vettenek magokra: nem szűrik többé a' nedvességet, nem közlenek semmit is a' gyümöltsel; és ekkor ideje van a' leszedésnek. Említettünk ugyan némely jó szőlőhegyeket, a' hol a' szőlőfejeket még ezek után a' jelek után is soká rajta szokták hagyni a' tőkéken, hogy a' feleslegvaló vizeket elveszessék, és a' czukros nyálkát annál jobban concentrálják. De a' karsákról való szőlőfejek arra vagynak szánva, hogy a' gyümöltsös házban tartassanak; itt kell ezeknek tökélletességre menni. Ha ezeket az első fagyon kinn hagyná az ember:

meg-

megkeményedne a' bőrök, és nem lennének oly kellemetesek az evésre.

A' szőlő leszedésében még gondossabb legyen az ember a' napnak kiválasztásában, mint akármi egyéb gyümöltsöknek öszve takarításában; mert hogy ellehessen tartani a' szőlőt, megkívánja, hogy igen szárazan vitessék haza. Ahoz képest a' mint az ollóval lemetélli az ember a' fürtöket a' karfákról, és egy tővel leszedi azokról a' gyanús szemeket: rakja le azokat tsendessen tserényekre, mellyek egy egy ágyás jó száraz famohával bevagynak terítve. Ha tsak lehet hozzájok ne érjen, mind külön legyenek a' tserényen; és mikor e' tele lesz egy rétűen, vitesse haza, mint valamely hordozó eszközön, két személlyel, a' kik minden rázást, és dötzögést szorgalmatossan kerűljenek. Tetesse le egymás után a' tserényeket jó száraz helyre, és kezével a' szőlőfürtöket ne illesse. Kéttségkívűl nem szükség említenem, hogy ezek közűl egyiket a' másik mellé kell letenni, és nem egymás tetejébe. Ha a' következendő nap szép és tiszta, ha a' felhők el nem fogják a' nap világát, vigye ki újra ugyan azzal a' vigyázással a' kertbe a' tserényeket; itt

a' szőlő-fejek a' legerőssebb melegnek lesznek kitétetve; egynehány óra múlva forgassa megtsendessen a' fejeket, és mikor minden külső nedvességektől megfosztattak, vigye be a' gyümölts tartó házba.

Annak a' helynek, a' mely a' szőlő eltartására legalkalmatossabb, száraznak kell lenni, nem szellősnek; mert a' nedvesség annál könnyebben bévenné magát, mennél jobban járná azt a' szellő, és gyakrabban változna a' levegő. A' szőlő eltartásának, valamint más gyümöltsök eltartásának is, minden módjai jók, valamellyek azokat a' levegő munkái ellen bátorságba teszik; mert ez megfonnyasztja azokat egyszeribe, és azután tsak hamar elromlanak. A' következendők minden kétségkívül legbátorságossabbak.

1. Aggasd fel a' szőlő-fejeket kifeszített 'sinegekre, vagy száraz veszszőkre, még pedig úgy, hogy egymást meg ne érjék. Némellyek annyira kiterjesztik itten figyelmetességeket, hogy a' szőlőfejeket fonalakkal foglalják a' 'sinegekhez vagy veszszőkhöz, mely fonalakat a' szőlő-fejnek kis végire kötnek. E' szerént a' mód szerént minden szemet isolálnak mint egy, vagy külön választnak egy-

más-

mástól, mely annak megmaradására igen derék. A' szőlő eltartásának ez a' módja legegyügyűbb, és legközönségessebb, 's alkalmatos is, ha a' helybeli környűlállások az embernek gondosságával megegyeznek, és ha a' fürtökön semmi hibás szemek nem hagyatnak. Nem ritka, szüret után hét, vagy nyóltz holnapra is, az illyenekből szép szőlőket látni.

2. Tsináltass egy vagy több ládát is ahoz képest, a' mennyi szőlőt el akarsz tartani, melynek széle hoszsza egy egy méter legyen; annak belső részét készítsd fel veszszőkkel, vagy 'sinegekkel, mellyekre aggasd fel a' szőlő-fejeket, hogy egymást ne érjek. Azután zárd be ezeket a' ládákat; kend bé minden hézagjait gipsz tapaszszal, vidd a' pintzébe, és fedd bé azokat két vagy három deciméter fáin és jó száraz homokkal. Így a' szőlő igen sok ideig eláll; de mihelyt egy láda felnyíttatik, meg kell hamar a' szőlőt enni, mert külömben elromlik.

3. Végy egy kisded hordót, a' melyben jó bor állott, aggasd fel abba a' szőlőfejeket a' szerént, a' mint legközelebb mondánk, azután fenekeld bé, tedd egy másik hordóba, és a' mi hijja van a' két hordó közt, egész-

szen töltsd meg borral, és tsináld le jól a' száját. Ez a' munka sokba kerül, de így a' szőlő tsak nem egész esztendeig eláll.

4. Végy jól megszitált szőlő-veszsző hamut, ezt vízzel tsináld szép híg péppé, és egynehányszor mártsd bele a' szőlő-fejeket, annyira, hogy a' szinek meg ne lásson többé; azután rakd bele szépen egy ládába, hasonló hamut tévén alá, de nem vizesset, fedd be hamuval, ismét más sort rakj felibe, ezt is fedd bé, 's így tovább, míg a' láda egészszen megtelik.

Minekutánna ezt jól bezártad, tedd le a' pintzébe. Mikor osztán a' szőlőt haszonra akarod fordítani, tsak friss vizbe kell mártani egynehányszor, a' hamú könnyen lemegy róllla, és oly szépen és frissen megmarad, mint a' mitsodás vólt, mikor leszedődött. Illyen módon ebből a' szőlőből mindenkor lehet kivenni, a' nélkül, hogy a' többibe kárt tenne az ember.

5. Néha száraz, és ágyanként elrakott szetskába temetik a' szőlőt; így jól elállana, ha ki nem vólna téve prédára az egereknek.

6. Ha tsak kevés szőlőt akar az ember eltartani: rakja le azokat egyenként, és kü-

lön

lön külön egy deszkára, fedje be mindenik fejet valami mély üveg vagy tserép edénnyel, azután jó fáin homokkal töltse fel ezeket az edényeket, vagy temesse el; 's így eláll a' szőlő minden veszedelem nélkül.

Ezt a' szakaszt, egy szép és elmés találmánynak leirásával fogjuk bérekeszteni; mely szerént egy régi Lotháringiai kertész még tavaszszal is, ollyan szőlő tövet tudott az asztalon előlállítani, a' melynek szinte oly friss levelei és gyümöltsei vóltak, mint ősz kezdetén.

Készíttsen az ember metszés előtt egy három deciméter mélységű, és ugyan annyi szélességű ládát. Ennek a' fenekén furjon egy akkora lyukat, hogy egy ollyan szőlő-veszszőt belehessen rajta dúgni, mely a' bimbójának nagyságával gyümöltsöt igér. Annakutánna állíttsa meg ezt a' ládát két jó erős szeggel a' falon, vagy az ablak rámán, ha ez arra alkalmatos vólna, éppen azon a' magasságon, a' hol van a' karfás-tőkén a' kiválasztott veszsző. Messe meg ezt két vagy három szemre a' ládán fellyűl, ezt pedig töltse meg jó földel. Öntözze meg bővön és gyakorta, mert a' föld a' ládában hamar megszárad. Így

a'

a' veszső megfog gyökerezni, és nem sokára ágakat hajt, mellyek szép fürtökkel lesznek megterhelve. A' megérés előtt egy kevés idővel válaszsza el ezt a' bújtást a' karfás tőkétől, az anya ágot a' láda fenekén kívül ketté metszvén; vágja el az újj veszszőknek is ezeket a' részeit, a' mellyek a' legfelső fürtön fellyűl vagynak, és vigye a' plántát a' fagy előtt ollyan helyre, a' hol a' nagy hideg ellen bátorságban lehet. Itt néha néha megkell öntözni; és Aprilisben sőt Májusban is oly szép lesz rajta a' szőlő, 's oly frissek a' levelei, mint mikor elválasztották a' tőkétől. Ebből a' munkából más haszon is származik. 1. A' következendő esztendőre egy jó plánta, és gyökeres veszső lesz belőle. 2. E' könnyű és alkalmatos mód némely fajoknak elszaporítására, mellyeket bújtások által nehéz szaporítani. Erre a' végre nem kell egyéb, hanem tavaszszal ki kell venni a' szőlő tövet a' földel együtt a' ládából, és a' szabad földbe lekell tenni. E' miatt az által plántálás miatt, igen keveset szenyved, úgy hogy a' következendő őszszel, szinte úgy meglesz rakva gyümöltsökkel, mint a' fellyebb való esztendőben. Végezetre ez által az eszköz

köz által, azt is meglehet tsinálni, hogy igen idején érő szőleje legyen az embernek. De illyenkor nem kell a' tőkét kitenni a' szabad földbe; hanem mindenkor abban a' földben kell hagyni, nagyobb ládába kell tenni, alkalmatos helyen és levegőn kell tartani, gyakorta megöntözni, és rövidre metszeni. Ha kadarka a' plánta: már Julius kezdetében megérik. Ez a' próba mindennek jól ütött ki, valakik tsak ezt nagy gondal tették meg.

Minekutánna ebben a' munkában azokat a' fundamentomos igasságokat előadtuk, mellyek az okos földmivelőt vezethetik a' szőlőmivelésbe; minekutánna a' legszokottabb utakat és módokat leírtuk, hogy kell a' szőlőnek tartósságát kitsinálni, hogy kell azzal ollyan szőlőt termeszteni, a' mely a' legspiritusosább és kellemetessebb tulajdonságokkal birjon: ideje már, hogy annak legdrágább szüleménnyére a' *borra* által menjünk. Ez a' derék és az emberek előtt oly kedves nedvesség, a' mellyel való mértékletes élés, az ő erejét fenn tartja, vidámságát megújjítja; sok ideig tsak szokásból készíttetett, és ez vagy amaz helynek módja szerént; a' mely kimutatta ugyan nemely szőlők borainak a'

többek felett való elsőségét; de az egész szüleményt nem vitték arra a' tökélletességnek legfőbb grádusára, a' melyre alkalmatos vólt. A' mai Chémiának tartatott az, hogy a' bort-tevő részeket felfedezvén, jobb módokat adjon elő annak tsinálására és készítésére, és megmondja azt is, miképpen keljen annak hibáit megigazítani. Mitsoda Író tselekedhette vólna pedig ezt jobb következéssel, mint az a' tudós ember, a' ki a' maga okos törvényeit, mindenkor a' hasznos mesterségekre szabta és alkalmaztatta.

Vége az első Kötetnek.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt.
14.475-1955